

Všeobecný dějepis

ku potřebě žáků

na reálných školách česko-slovanských.

Sepsal

M. R. Kovář,

prof. země. a dějepisů na vyšších školách reálných v Pardubicích,
úř. Matice České.

Díl I.

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ

V PRAZE.

Nakladatel kněhkupectví: I. L. Kober.

1869.

OBSAH.

Stránka

1. Úvod	
2. Pomocné vědy dějepisné	2
3. Rozdělení dějepisů	3

Dějiny starého věku.

(— 476 po Kr.)

4. Jevišťe dějin starověkých a jeho důležitost	5
5. Zeměpis asijský	—
6. Zeměpis africký	7
7. Rozdělení starověkého lidstva dle mlůvy	—

I. Národové severští či mongolští.

8. Číňané	8
-----------	---

II. Národové plemene kavkazského.

A) Čeleď semitsko-egyptská.

9. Israelité	9
10. Foeničané	15
11. Babyloňané i Assyrové	17
12. Egyptané	19
13. Karthago	25

B) Čeleď indoeuropská.

a) Areité iránští.

14. Indové	27
15. Baktrové a Medové	31
16. Peršané	33
17. Zeměpis evropský	39

b) Pelasgové.

a) Řekové.

18. Zeměpis starověkého Řecka	40
19. Název země řecké a první obyvatelstvo její	42

I. Perioda: Nejstarší dějiny řecké až do stěhování dorického (— 1104 př. Kr.)

20. Kmenové hellenští rozšířili se po Helladě	44
21. Náboženství hellenské	45
22. Pověsti o hrdinské (heroické) době národa řeckého	50
23. Povaha věku heroického	59
24. Bohoslužba věku heroického	60
25. Stěhování Doriův aneb Heraklovcův do Peloponnesu	62
26. Osady hellenské po kmenech zafixované	68
27. Kusové všem Řekům společní	64

II. Perioda: Od přistěhování Doriův na Peloponnes až do vdlek řeckoperských (1104—500 př. Kr.).

28. Kolonie hellenské od jednotlivých měst založené	67
29. Sparta	68
30. První dvě války messenské	71
31. Hegemonie spartanská v Peloponnesu od r. 575—371	72
32. Všeobecné poznámky o stavu ostatních států řeckých (mimo Atheny)	73
33. Atheny	—
34. Zákonodárství Solonovo	76
35. Tyrannis Pisistratovcův	79
36. Klisthenovy opravy zřízení Solonova	80

III. Perioda: Války řeckoperské. Řecko na vrcholi své slávy (500—431 př. Kr.).

37. Války Peršanův se Řeky	81
38. Vítězství Řeků u Plataee a Mykale	84
39. Atheny nabudou v Řecku vrchní moci (hegemonie)	85
40. Cimon a Perikles. III. válka messenská	87
41. Věk Periklův. Popis Athen	88

IV. Perioda: Vnitřní boje státův řeckých. Úpadek moci a samostatnosti řecké (431—338 př. Kr.).

42. Válka peloponneská	92
43. Kleslost mravů ve Spartě. Nadvláda spartanská	97
44. Smutný stav Athen	99
45. Válka s Peršany	100
46. Válka boeotská a korintská	101
47. Boje Sparty s Thebami až do bitvy u Leukter	102
48. Hegemonie thebská. Další války spartansko-thebské až do bitvy u Mantinee	103
49. Úplné klesnutí moci a mravnosti athenské, spartanské a thebské až do válek svatých	105
50. Dvě války svaté. Vmíšení se Macedonů do záležitostí řeckých. Řecko ztratí svou samostatnost	—
51. Dějiny vzdělanosti řecké	109

β) Macedonové.

52. Zeměpisná poloha a nejstarší dějiny macedonské	124
53. Alexandr Veliký	126
54. Dělení říše Alexandrovy	130

Státy povstalé rozdělením říše Alexandrovy.

55. Macedonie a Řecko až do časů římských	132
56. Syrie pod Seleucidy	134
57. Drobné říše asijské	135
58. Egypt 323—30 př. Kr.	138
59. Vzdělanost alexandriinská	140

γ) Římané.

60. Zeměpis starověké Italie	141
61. Jména poloostrova apenninského a první obyvatelstvo	145
62. Nejstarší pověsti o cizích osadách v Latii. — Pověst o založení Říma	148

I. Perioda: Řím královský (753—509 př. Kr.).

63. Romulus prvním králem římským. Zřízení jeho	149
64. Numa Pompilius	151
65. Následující tři králové	152

66. Servius Tullius. Zřízení serviovská	154
67. L. Tarquinius Superbus	157

II. Perioda: Řím svobodný (509—80 př. Kr.).

a) Republika aristokratická (509—366 př. Kr.).

68. Zřízení republiky	159
69. Válka s Forsennou a s Latiny	161
70. Vzpouza plebejův. Dostane se jim zvláštních úředníků	163
71. Coriolanus. Válka s Volsky. Sp. Cassius	165
72. Válka s Vejenty a s Aequy. Návrhy Harsovy	166
73. Decemvirát	167
74. Plebejové vymahají si přístup k úřadům kurulským	169
75. Válka s Vejenty a s Gally	170
76. Rogace licínské. Plebs nabude stejných práv s patricii	171

b) Republika demokratická (366—80 př. Kr.).

aa) Boje za vládu nad veškerou Itálií až ku konečnému dosažení jejímu (366—266 př. Kr.).

77. První válka samnitská a poslední válka s Latiny	174
78. Druhá a třetí válka samnitská	175
79. Válka s Tarentany a s Pyrrhem epirským	176
80. Vnitřní dějiny římské v době právě minulé	179

bb) Od podmanění Itálie až na Grakchy (266—133 př. Kr.).

81. První válka punská	181
82. Války a vydobytosti římské mezi I. a II. válkou punskou	184
83. Druhá válka punská	185
84. První válka macedonská	190
85. Válka s Antiochem III., králem syrským	191
86. Druhá a třetí válka macedonská. Podrobení Řecka	192
87. Třetí válka punská	193
88. Další výboje římské na poloostrově iberšském	195
89. Vnitřní stav republiky římské po ukončení válek punských	197

ce) Od Grakchů až k zavedení jedinevlády císařské (133—80 př. Kr.).

90. Reformy bratří Grakchovských	200
91. Válka s Jugurthou	203
92. Válka s Cimbrý a Teutony	204
93. Spory vnitřní	206
94. Spojenci italští domahají se občanského práva římského	—
95. Válka mezi Mariem a Sullou. I. Válka s Mithridatem	207
96. Sulla diktátorem	210
97. Válka se Sertoriem	211
98. Válka se žermíři a otroky	212
99. Zrušení zákonů Sullovských. Pompejus dosáhne veliké moci	—
100. II. válka s Mithridatem	214
101. Spiknutí Katilinovo	215
102. První triumvirát	216
103. Caesar podrobí Gallii záalpskou	218
104. Občanská válka Caesara s Pompejem	220
105. Boje Caesarovy na východě a s Pompejovci	221
106. Caesar samovládce	223
107. Různice po smrti Caesarově	224
108. Druhý triumvirát	225
109. Rozhodný boj mezi Oktavianem a Antoniem. Konec republiky	227

III. Perioda: Řím císařský (30 př. Kr. — 476 po Kr.).

a) Od Augusta až do Konstantina Velikého (30 př. — 330 po Kr.).

110. C. Julius Caesar Oktavianus Augustus	228
111. Císařové z rodiny Augustovy	231
112. Císařové z rodu Flaviova	236
113. Říše římská pod vládou císařův důstojných	238
114. Císařové římské v rukou praetorianův	240
115. Diokletian se svými spoluvládci	242
116. Křesťanství v říši římské za panování císařů pohanských	244

b) Od Konstantina Velikého až do konce záp. říše římské (330—376 po Kr.).

117. Konstantin Veliký	246
118. Nástupci Konstantinovi až do stálého rozdělení říše římské	247
119. Konec západní říše římské	249
120. Pozvolný vzrůst říše římské	251
121. O vzdělanosti římské	252

Dějiny středního věku.

(476—1492.)

122. Rozdíl mezi věkem starým a středním	265
123. Politický přehled státův, povstávších na území západní říše římské	267

I. Doba. Nadvládi říše byzantské.

A. Byzanc v boji o dědictví západofřímské jakož i o vlastní državu svou na východě.

124. Dějiny byzantské od konečného rozdělení říše římské až do smrti Justinianovy	273
125. (Pokračování.) Vyvrácení říše vandalské	274
126. Říše ostrogotská, Pokračování v dějinách Justinianových	275
127. Byzantinci snaží se dobytí Španie. Visigothové	277
128. Krátké trvání Byzantincův v Itálii, již se zmocní Longobardové	279
129. Císařové východořímské ve válkách se Slovany, Bulhary, Avary a Peršany	281
130. Neustálé klesání říše byzantské za příčinou vnitřních rozbrojův politických i náboženských (do konce VII. věku)	283

B. Frankové stanou se na západě národem nejmočnějším.

131. Dějiny říše franké za Merovevců	285
132. O vzdělanosti starých Germanův	288
133. Rozšiřování křesťanství na západě evropském. Ústrojí církevní. Reholnictví	291

C. Slované.

(Usídlení a nejstarší zřízení.)

134. Původní sídla a jména Slovanův	294
135. Slované usazují se v nyníjších sídlech svých	295
136. O vzdělanosti a zřízení starých Slovanův	298

D. Arabové.

137. Mahomed a náboženství jeho	300
138. Kalifové z rodu Korejšova	302
139. Kalifové z rodu Omejova	304

Předmluva.

Znaže dobře nesnáze, které nastávají studujícímu, nemá-li školní knihy v řeči mu srozumitelné psané, která by mu doma stručně uvodila na paměť, o čem mu bylo ve škole obšírněji vykládáno: jal jsem se knihu tuto psáti maje na mysli vždy a jediné prospěch naší milé mládeže.

Rozumí se samo sebou, že mi byl *Organisací návrh pro vyšší školy reálné* měřítkem, který nakazuje rozvrhnouti celé dějiny na díly dva, z nichž jest ustanoven I. pro třídu IV. a II. pro V.

Co do soustavy pozná zajisté každý soudný, že jsem šel cestičkou v našich školách středních již po leta vyšlapanou, uznáváje system tento žákům našim za nejsnáze pochopitelný a poměrně za nejvíce přehledný; vypravování samo jest však samostatné, jen v některých nepatrnějších kusech o „Gindely' Lehrbuch der allgemeinen Geschichte für Realschulen“ se opírající.

Ačkoli v zásadě uznávám, že jest to *nejsprávnější* psáti a vyslovovati vlastní jména tak, jak v původní jich vlasti psána a vyslovována jsou neb byla, tož předce přidržel jsem se najmě v dějinách řeckých výslovnosti římsko-západní a sice z důvodů po mém náhledu nemálo vážných. Předně poněvadž celý vzdělaný svět na západě od více než 2000 let tak píše a vyslovuje a nepodobá se, že bychom to my několika učebnými knihami předělali; i nerad bych, aby se jednou odchovanci naši v obecném životě různili od obyčejného způsobu mluvení, aneb aby snad, neznajíce řecky, nemohli si jednou vysvětliti, proč někdejší školní jejich kniha osoby a místa řecká i starosasijská jinak píše, než se obecně vyslovují? Mimo to mám za to, že nynější náš český jazyk libuje si více v samohláskách úzkých, kterýchž nalazáme mnohem více ve vyslovování římském než řeckém.

Mluvě o věci této musím se také nutně zmíniti o *ohybání cizích* najmě řeckých a latinských slov v jazyku českém. V příčině této *není* bohužel ani mezi nejslovutnějšími filology našimi *dosud žádné jednoty* — aspoň po tu chvíli nevešla v obecnou známost! —

nedív se tedy nikdo, nalezeš-li v knize této vlastní jména antická, kteráž by nebyla podle jakýchsi přísných jednotných pravidel mluvnických skloňována! Vodítkem ve věci této bylo mi předně a nejvíce, aby realista deklinování řeckého a latinského neznalý, mohl ku každému slovu bez obtíží najíti skutečný nominativ.

Mythologii řeckou, jakož i veškeré polobáječné události řecké a římské uvádím v knize této ne právě obšírně, ale dotýkám se jich takorůzka všech; nebo naši realisté neslyší o nich nikde jinde a přede jest nutno, aby je znali, mají-li někdy mnohým narážkám a porovnáním, v obecném životě běžným, porozuměti!

Z téže příčiny uvádím také i veškeré liviovské pověsti o 7 králích římských, jak v dosavadních podobných knihách vyprávěny bývají, třeba že jinak v příčině této se systemem Mommsenovým úplně souhlasím.

Podobně snažil jsem se povysvětliti soustavy filosofů řeckých, neboť i o nich *nemusí* se — bohužel! — v celé české vyšší realce nikde zmínka státi! Lituji jenom, že nemožno věc tuto aspoň do třídy VI. přeložiti! Kdy dočkáme se na realkách aspoň filosofické propaedeutiky pro každého vědecky vzdělaného tak nutně potřebné?

Také i literatuře řecké a římské věnoval jsem více pozornosti než nalezám v knihách podobných, uváděje ku př. nejen známější díla znamenitějších spisovatelů dle jména, ale — ovšem zcela stručně — i obsahy děl těchto.

Že jsem již hned v tomto dílu dějin všeobecných dal na patřičném místě zvláštní odstavec také prvotinám dějin slovanských, jak dalece sahají před rok 752 po Kr., kdož by chtěl proto zalíti knize, psané ku potřebě mládeže *českoslovanské*?

S radostí používám konečně této příležitosti, abych veřejně vzdal srdečné díky *p. coll. Lepaři, prof. dějepisu na akademickém gymnasiu pražském*, kterýž s obětavostí zajisté nevšední prohlížeje přes všecky své práce mnohostranné zkušeným okem každý jednotlivý arch korektury, na mnohé věci mne upozornil, kteréž skutečně k zdokonalení knihy této přičinily.

V Pardubicích dne 1. září 1867.

M. R. K.

1. Úvod.

Jednotlivé krajiny, ba i celé díly světa mění tvářnost svou právě tak, jak pokračuje lidstvo je obývající u vzdělání. Nebylot zajisté v dobách pradávných na zemi ani půdy tak vzdělané, ani takového průmyslu a obchodu, tím méně takové vzdělanosti duševní, jako to vše nalzáme nyní; ani nebylo států prvotně tak seřizovaných, jako jsou v dobách našich. To vše vyvíjelo se znenáhla, jako se vyvinuje člověk v příčině těla i ducha.

Člověk zajisté staral se původně přede vším o výživu tělesnou, zaměstnával se *lovem* jak na zemi tak i ve vodách; později teprv zanášel se *chovem dobytka*, aby nebyla každodenní potřeba jeho závislá na náhodě většího neb menšího výtěžku při lovectví. V obou těchto dobách neměl člověk ještě žádných sídel pevných; až teprv když lidé, seznavše výživnost obilí a jiných rostlin, počali *vzdělávatí půdu* — pole, pak teprv začínali si stavěti při pozemcích pracně vzdělaných stálá sídla, kterých pak již neopouštěli.

Tak povstávaly společnosti lidské, kteréž se musely nutně smluviti o tom, jak by si výživu svou, z polností nabytou, zabezpečili před útokem lidí cizích — loupežných. Totot jest povstání prvních *obcí*, jichž spolčováním zřizovaly se *státy*.

Člověk, maje ještě i jiné potřeby tělesné, přicházel postupem času také na jiné věci, kterých mu bylo potřebí k živobytí pohodlnějšímu; on stával se *průmyslníkem* a vyměňuje věci, které sám vyrobil, za jiné, které zhotovili jiní, a jichž on neměl, stával se *obchodníkem*.

Jsouce lidé opatření vším pohodlím tělesným, počali obracet zřetel svůj i k potravě duševní — *umění a vědám*, a tak dosažen jest poslední a nejvyšší stupeň určení lidského na zemi.

Na jakých cestách a jakými prostředky ubíralo se lidstvo u vyvíjení na těchto stupních vzdělanosti: to právě vypravují *dějiny* jeho.

Průběhem času povstávají před očima našima veliké společnosti lidské, spříbuzněné jazykem i mravem — *národové* — kteříž zakládají *říše*; a zase přicházejí jiní, kteříž je boří zakládajíce nové. V národech těchto rodí se mužové, kteří se staví v jich čelo, domahajíce se slávy a moci buď pro národ svůj aneb nezřídka pouze pro osobu svou a to prostředky šlechtnými aneb opovržlivými. Ony jsou potomstvu vzorem následování, tyto příkladem výstražným. Dějiny jsou tedy skutečným zrcadlem člověčenstva a pravým učitelem života lidského. A proto jest záslušno každému, nanejvýš pak kdož chce slouiti vzdělaným, aby seznal *dějiny* lidské.

2. Pomocné vědy dějepisné.

Dějiny člověčenstva nejsou nám hned od prvopočátku cele známy; mnohé přišly v zapomenutí, jiné mají menší důležitost, vypravují tedy ze života národů jen události závažnější.

Vypravování dějin není vždy hned na snadě, musí se nezřídka rozličnými pomůckami shledávati a sestavovati: a tím obírá se *dějezpyt*; kdežto vypravování jich nazýváme *dějepisem* (historia).

Pomůcky dějezpytné, kteréž slují *prameny* dějepisí, jsou následující:

1. *Památníky bez nápisů*: zbytky starých staveb a uměleckých výrobků, jakož i nářadí užívané v životě soukromém i veřejném;

2. *ústní*: *pověsti* a *pisně* obsahu historického;

3. *pisemní*: *nápisy*, *mince*, *listiny* obsahu buď soukromého aneb veřejného, jako smlouvy, neb vyjednávání dvou či více národů a p.; dále *letopisy* (annaly, chroniky), v nichž zaznamenány jsou znamenité události podle roků a to nejvíce beze vsí vnitřní souvislosti; a konečně *dějepisné spisy*, kteréž jednají souvisle o jednotlivých neb vícero národech, poukazujíce k tomu, kterak jedna událost nutně z jiné povstává (pragmatismus).

Ku psání dějin zapotřebí jest mimo to znalosti:

1. dějiště událostí, čemu učí *zeměpis* (geografie);

2. *rodopisu* (genealogie) neboli posloupnosti a příbuzenstva panovníčích aneb vůbec vynikajících rodin;

3. *časovědy* neboli *chronologie*. Již od nejstarších dob měřili a počítali rozliční národové čas — roky — způsobem nestejným,

berouce za základ buď obíhání měsíce neb země, aneb počítajíce i nejednou zcela libovolně. Počátek počítání let běže obyčejně každý národ dle jisté události, kteráž pro něj má rozhodnou důležitost; tento počátek jakož i počítání času odtud dále zoveme *aerou*.

Nejznamenitější aery dějepisné jsou:

1. *židovská*, jež počíná stvořením světa, čítajíc nyní asi 6000 let;
2. *křesťanská*, čítajíc leta před a po narození *Kristovu*;
3. *řecká*, čítavší dle *Olympiad*, t. j. důležitých národních her, jichž počátek padá do r. 776 před Kr.; mezi jednou a druhou olympiádou leží povždy čas 4 let;
4. *Římané* počítali od založení města (Říma) od r. 753 př. Kr.;
5. *muhamedanská* aera sluje *hedšerou* a počíná *útekem* Mu hamedovým z Mekky do Mediny 622 po Kr.;
6. více zvláštností než důležitostí vyznačuje se v nové době *aera republiky francouzské*, počavši dne 22. září 1792 a zašedši již po 12 letech.

Nemalých zmatků a obtíží dělají také při chronologii rozličné způsoby trvání roků a jejich menších oddílů (měsíců), což obé u jednotlivých národů, najmě starověkých, velice jest nestejno. Počítatit zajisté mnozí přísně dle oběhu měsíce; tak měli ku př. Řekové na dvanáctiměsíčný rok pouze 354 dní; tak počítali i Římané, až ustanovil Julius Caesar r. 46 př. Kr. rok na 365 dní a každý 4. rok o den více (kalendář juliánský). Takto počítají až dosud Rusové a Řekové vyznání východního. Každý rok dle počtu juliánského má ale asi o 12 minut více nežli obnáší skutečný oběh země kolem slunce, což činí ve 128 letech zase jeden den. Tím způsobem počal se opět čas roční od skutečného postavení slunce uchylovati, až to zase napravil papež Řehoř XIII. Ten ustanovil r. 1582, aby se vypustilo oněch 10 dní, o něž byl již té doby kalendář juliánský napřed; i následoval toho roku na 4. října hned 15.; dále aby se pro všechny budoucí věky zavedl vždy poslední rok každého století místo přestupného obyčejný, aby se tak v budoucnosti této vadě vyvarovalo. Toto jest „kalendář gregoriánský,“ dle něhož se nyní mezi křesťanskými národy (vyjmouc vyznavače východní církve řecké) takřka vesměs počítá.

Pomůcky dějezpytné, avšak důležitosti podřízenější, jsou ještě: *epigrafika* neboli umění čísti staré nápisy, *heraldika* aneb znalost znaků, *sfragistika* čili znalost pečeti, *numismatika* neb znalost mincí a *diplomatika*, umění čísti staré listiny.

3. Rozdělení dějepisu.

Dějepis, vypravující události *všech* zemí a národů dosud známých, sluje *všeobecným* (universálním); ten pak, jenž obírá

se dějinami jen *jednotlivé země* neb národa, *specialním* (zvláštním). Jinak rozpadá dějepis dle *obsahu*

1. na *dějepis politický*, kterýž vypravuje události jednoho neb více národů v příčině změn státních jak u vnitř tak i na venek;

2. na *dějepis vzdělanosti*, jenž líčí duševní a mravné vyvíjení lidstva.

Dějepis všeobecný rozpadá dle *času*:

1. na *dějepis starého věku*, který počíná dobou, jak daleko pamět lidská sahá a končí ztroskotáním západní říše římské 476 po Kr.;

2. na *dějepis středověku*, odtud až po vynalezení Ameriky 1492 po Kr.;

3. na *dějepis nového věku*, odtud až na naše doby.

Dějiny starého věku.

(—476 po Kr.)

4. Jevišťe dějin starověkých a jeho důležitost.

Dějiny starého věku vypravují události národů, kteří žili v *Asii*, *Africe* a *Europě* (starý svět) a to až po rok 476 po Kr.

Podle všech okolností povstaly v Asii nejprvnější společnosti lidské, odkudž teprv rozšiřovalo se lidstvo do ostatních krajů světa. Z Asie zajisté bylo lidem nejsnáze přejítí do Afriky přes přešivek suezský a do Evropy přes úzké Dardanelly. Tím způsobem bylo nejmožnější zalidnění všech těchto tří dílů světa v dobách, kde lidstvu ještě nebyly známy pozdější výhodné prostředky přepravné.

Asie jest dále prvotní vlastí všech důležitějších náboženství. Připomínáme v té příčině pohanská náboženství: brahmínské, Buddhovo, Zoroastrovo a Konfutseovo; monotheistická: židovské, křesťanské a muhamedanské. Ona jest i pravlastí nejstarší vzdělanosti lidské. Zde počalo vzdělávání polí a zušlechťování přírodnin ve výrobky průmyslné; tu nalzáme počátky obchodu a nevyhnutelné pomůcky jeho — *písma*. Toto vše přineseno jest odtud teprv na západ i půlnoc.

5. Zeměpis asijský.

Asie starověká nebyla tak důkladně známa jako nyní; o končinách jejích na východě a severu vědělo se málo aneb nic; jenom

o krajinách Asie přední a částečně i jižní dostalo se nám spolehlivých zpráv starověkých.

Hranice. Od Evropy dělila Asii řeka *Tanais* (Don) a s Afrikou spojoval ji přešivek *Arsinoë* (suezský); ostatně se počítával nezdídka ještě i Egypt k Asii.

Horstvo. Hory táhnoucí se po Malé Asii nazývaly se jako dosud *Taurus* a *Antitaurus*, kdežto se rozkládal mezi mořem černým a chvalinským *Kaukasus*; na východě pak známých zemí asijských zdvíhal se *Paropamisus* (Hindukuš).

Méně důležité jsou: pohoří *hyperboreické* (Ural) a *Imaos* neb *Emodus* (Himalája).

Moře. Severní moře ledové; východní a indický ocean; moře rudé (erythraeum) se zálivy *perským* a *arabským*; konečně vnitřní neb střední moře, jehož části viz v geografii evropské §. 17. Kolem pevninou ohraněno jest moře *kaspické*.

Řeky. *Ganges* a *Indus*; *Eufkrat* a *Tigris*; *Halys* (Kisil Irmak); *Rha* (Volha); *Oxus* (Amu) a *Jaxartes* (Sir).

Krajiny:

I. *Malá Asie.* Zde bylo množství rozličných států, které byly teprv v VI. století př. Kr. samostatnosti své pozbaveny. Na pobřeží aegejském i pontickém bylo mnoho osad řeckých. Řeky zdejší nebyly sice veliké, ale památné. Mimo uvedený již *Halys* byl ještě *Granicus*, *Scamander*, *Maeander*, *Eurymedon*, *Kalykadnus* a *Cydnus*. Jednotlivá zemiště: 1. *Mysie* s městem *Trojou* (Illion); 2. *Lydie* s městem *Sárdes*; 3. *Karie*; 4. *Lycie*; 5. *Pamfilie*; 6. *Pisidie*; 7. *Frygie*; 8. *Bythynie*; 9. *Paflagonie*; 10. *Galatie* s městem *Gordium*; 11. *Lykaonie*; 12. *Cilicie* s městem *Issos* a *Tarsos*; 13. *Kappadocie*; 14. *Pontos*.

II. *Kavkazské krajiny:* 1. *Kolchis*; 2. *Iberie*; 3. *Albanie*; 4. *Skýthie*.

III. *Krajiny mezi Eufratem a mořem středním:* 1. *Syrie* s městem *Antiochií*; 2. *Fenicie* a 3. *Palestina* (města těch dvou viz při dějinách jejich §§. 9. a 10.).

IV. *Arabie.*

V. *Krajiny na Eufratu a Tigridu:* 1. *Armenie* s městem *Tygranocertou*; 2. *Mesopotamie* s *Edessou* a *Circesium* neboli *Karke-mišem*; 3. *Assyrie* s městy: *Ninivem*, *Arbelou* i *Gaugamelou*; 4. *Babylonie* s městy: *Babylonem* a *Kunaxou*.

VI. *Krajiny Iránské* (viz při historii baktro-medské §. 15.).

VII. *Indie.*

VIII. *Serika*, neboli nynější Čína.

Severní krajiny asijské, nynější Sibirie, jakož i vysočina zadní Asie byly starým neznámy.

6. Zeměpis africký.

Afrika není až na dnešní den úplně proskoumána a známa, tím méně tedy za starých dob. Proto vypravují se nám staré dějiny tohoto dílu světa pouze o obyvatelích břehů severovýchodního a severního, na nichž seděli národové, kteří se s ostatními národy asijskými i evropskými scházivali. Ostatně se počítával břeh severovýchodní — země egyptská — nezřídka ještě k Asii. Staří Řekové jmenovali Afriku někdy i Libyi.

Hranice. Na s. moře *střední*, na z. *atlantské*, na sv. spojoval přešivek u *Arsinoë* Afriku s Asií, a něco jižněji dělil je *zdlív arabský*.

Hory. Na sz. vysoké pohoří *Atlas*.

Řeky. Jediná znamenitá řeka je tu *Níl*, tekoucí na v. od j. na s. a vylevající se v podobě delta (*Δ*) do moře středního. *Níl* činí také jediné údolí v Africe, které je vzdělání schopno a které rolníku hojnou plodností se odměňovalo.

Krajiny. 1. *Egypt* na v.; 2. *Aethiopie*, jižně pod předešlým; ale zhusta rozuměl se slovem tímto celý horký střed africký; 3. *Libye* rozkládala se západně Egypta; zde ležela města *Cyrene* při moři středním a *Ammonium* na oase stejnojmenné; 4. území *Kanthácké* z. od Libye; jz. od něho 5. *Numidie* a na samém sz. 6. *Maurétanie*.

7. Rozdělení starověkého lidstva dle mluvy.

Asii obývají od pradávna národové dvou plemen:

- I. *severského* či *mongolského*, k němuž patří Číňané a
 - II. *kavkazského*, které rozpadá na čeledi dvě:
 - A) *semitsko-egyptskou*, k níž náleží Israelité, Feničané, Babyloňané, Assyrové a Egyptané;
 - B) *indo-evropskou*, kteráž obsahuje:
 - a) *Areity iranské*, a to: Indy, Baktry, Medy a Peršany;
 - b) *Pelasgy*: Řeky a Latinfky.

K Indoeuropanům čítáme ještě Slovany, Kelty a Germany. Plémě kavkazské sídlí tedy od pradávna od řeky Gangu až ku břehům atlantského moře.

I. Národové severští či mongolští.

8. Číňané.

Bydliško. Číňané neboli Kytajci zaujímají od nepaměti lidské ty samé úrodné krajiny při moři východním jako dosud. Majíce ve své požehnané zemi všeho hojnost, nestarali se nikdy o ostatní svět na západě; ba oni zúmyslně nechtěli s jinými národy ve spojení vstoupiti, jmenovitě nechtěli jich do země své pouštěti. Západní národové jich tedy neznali, nazývajíce krajiny východně za Paropamissem povšechně *Serik* (sér = hedbávník), t. j. původní vlast hedbávi. Číňané dosáhli sami ze zebe vysokého stupně vzdělanosti, kteráž ale právě pro toto jejich vzdalování ode všech ostatních národů ku všeobecné vzdělanosti člověčenstva jen velmi nuzně přispěla.

Dějiny vnější. Bohaté dějiny čínské, kteréž nalezají se zaznamenané v četných spisech čínských, ztrácejí se v šedé starověkosti v samých bájích, z nichž nebylo dosud možno dodělati se jádra historického. Dle pověstí těchto jest prý zakladatelem veškeré vzdělanosti čínské *Fohi*, panovník, kterýž prý žil asi kolem 3000 př. Kr.; neméně důležitý jest v příčině této také *Yao* (kol. 2300 př. Kr.). Nejvyššího rozkvětu nabyla však Čína za *Vwanga* (okolo 1100 př. Kr.) a v stavu tom potrvála po 400 let. Z blahobytu tohoto vyvinula se veliká zpupnost velmožů, kteří nedbajíce zmalatnělých panovníků, počali se mezi sebou sváříti o dosažení většího panství. Občanskými těmito válkami národ ovšem klesl, tak že se pokoušeli divocí Tataři, kterak by si Kytaj podmanili. Proti nim vystavěna jest známá zeď čínská. Teprv *Ši-hoang-ti* učinil všem rozbrojům vnitřním konec, zmocniv se r. 250 př. Kr. trůnu. On obnovil porouchanou dlouhou zeď severní a udržel říši v jednotě, jakož také zůstala po celý starý věk, těšíc se neustále dobrému stavu hmotnému, ačkoli se vnitřní rozbroje časem opakovaly.

Zřízení státní. Dědičný panovník (syn nebes) vládl neobmezeně a rozděloval dle svého uznání mezi lid pozemky, kteréž byly ve směs jměním říšským. Rozdílu stavů nebylo. K službě vojenské povinen každý. Zákony dávány jsou panovníkem. Tresty byly nejednou velmi nelidské (usekávání těla). Za císaře *Ši-hoang-ti* rozdělena jest největší část země dědičně mezi jednotlivé rodiny, a zároveň uvaleno jest na část lidu kruté nevolnictví.

Vzdělanost. Číňané zbožňovali původně oblohu a hvězdy; veškeré pověsti a náhledy jejich o tom sepsal *Kong-fu-tse* (550—480 př. Kr.), kterýž veškeré učení své složil ve 4 knihách. Mluvě o zákonech mravnosti, učí, že veškerá moudrost a ctnost spočívá v zachovávání míry ve všem. Knihám (kings) obsahujícím učení Konfucseovo vzdávají Kytajci až dosud nejvyšší úctu. Konfucius nezavedl však žádných model, chtěje, aby obětováno bylo bytostem neviditelným; to získalo hojných stoupenců učení vrstevníka jeho Lao-tse, jakož i později náboženství Buddhovu, kteříž oba zaváděli viditelné bohy. Buddhismus slove u Číňanů Fo.

Základem řeči čínské jest 450 jednoslabičných slov, které se rozličným přízvukem skoro ztrojnásobňují. Tím způsobem užívá se někdy téhož slova v třicatero rozličných významech. Ku čtení jest písmo čínské velmi těžké, ano má každé slovo svou vlastní známku, jichž je na 80.000. Číňané čtou po sloupcích dolů a to od pravé strany k levé.

O vzdělání *půdy* staráno se od jakživa v míře vysoké; císařové dohlíželi sami osobně, aby se země vzdělávala. K hojnějšímu zavlazování polí rozváděny jsou četné průplavy, kteréž podporují jak rolnictví tak i obchod skutečně velmi vydatně (císařský kanál).

Zvláštností čínskou jest, že musí každý, kdož chce nějakého úřadu dosáti, podrobiti se předepsané zkoušce; a to platí nejen o učitelích a nižších úřednících, nýbrž i o státnících (ku př. ministrech) a vojenských hodnostářích.

II. Národové plemene kavkazského.

A) Čeleď semitsko-egyptská.

9. Israellité.

Bydliisko. Při moři středozemním rozkládá se po obou stranách řeky Jordánu od s. k j. území 31 mil dlouhé a 20 mil široké, kteréž nazývalo se původně *Kanaan* (= nížina) a později teprv *Palestina*; *Judeou* zývána jest země tato teprv po návratu Židů ze zajetí, poněvadž to byli hlavně Judeové, kteříž se sem vrátili.

Řeka *Jordán*, přicházejíc sem ze s. s pohoří Libanonského, protéká mořem *galilejským* či jezerem *tiberiatským* aneb *genesarethským* a vlévá se do jezera *asfaltského* neboli moře *mrtvého*,

kteříž známo jest svou nízkou polohou (1311' pod hladinou mořskou) a výpary solnými. Na tom místě stála Sodoma a Gomorra.

Západně od Jordánu slula krajina na s. *Galilea*, kdež leží město *Nazareth*; zde jest vychován Ježíš Kristus. Jižněji rozkládala se *Samaria*, kdež leželo stejnojmenné hlavní město království někdy israelského; mimo to leželo zde ještě město *Emmaus* a nejjihněji *Judea* s hlavním městem *Jerusalemem*; jižně od tohoto leží *Bethlehem* a na výtoku Jordánu do mrtvého moře *Jericho*. Na v. Jordánu ležela po celé jeho délce krajina *Perea*.

Dějiny vnější.

Od Adama až po Abrahama (4000—2000 př. Kr.). Nejstarší dějiny člověčenstva vypravuje nám písmo sv. starého zákona neboli bible. Podle ní postaveni jsou první lidé *Adam* a *Eva* do ráje, z něhož ale musili odejítí poškrvnivše se hříchem. Náklonnost ku zlému rozežírala se v potomstvu Adamově vždy dále, až konečně vyhladil Bůh pokolení toto hříšné všeobecnou *potopou* (2300 př. Kr.), z níž zachráněn jest jediný *Noah* s rodinou svou, jakožto jediné bohabojnou. Dva synové jeho *Sem* a *Jafet* byli jako otec spravedliví, třetí *Chám* osvědčil se již proti otcí svému hříšným. Z potomků jeho stali se modloslužebníci, kteří pokazili i *Jafety*. Bojíce se ve zlobě své podobné pohromy jako za Noaha, jali se stavěti vysokou věž *Babel*, ale Bůh, chtěje aby se zalidňovala celá země, spletl jim jazyky, tak že se museli rozejíti.

Od Abrahama až po dobytí země zaslíbené (2000—1480 př. Kr.). *Tháre* opustil (okolo 2000 př. Kr.) se synem svým *Abrahamem* a bratrovcem *Lotem* město *Ur* v Mesopotamii (mezi řekami *Eufratem* a *Tigridem*), aby si vynašel na j. vlast novou. Na cestě této zemřel *Tháre* a *Abraham*, jda dále, usadil se konečně v *Kanaanu* u města *Hebronu*. *Lot* odebral se brzy na to do krajiny *Sodomské* a potomci jeho nazývali se později *Moabitě* a *Ammonitě*.

Abraham měl dva syny: *Ismaele* z otrokyně *Hagar*, kterýž později odešel do *Arabie*, a *Isaka* ze *Sary*, kterýž se stal dědicem stáda otcových. Prvorozený syn *Isakov* *Esau* nebo *Edom* stal se praotcem *Edomitů*, usadivších se na j. moře mrtvého. Rodina *Jakubova*, druhorozeného syna *Isakova*, vyšla (r. 1750 př. Kr.) za *Josefem*, jedním z bratří do *Egypta*, kdež zůstali přes 400 let, vzrostše tu ze 70 mužů v národ veliký, kterýž vyvedl odtud *Mojžíš* s bratrem svým *Aaronem* (r. 1320 př. Kr.). Obdrževše na hoře *Sinai* (*Džebel el Musa*) desatero přikázání, zůstali na poušti ještě 40 let, v kterémž čase zemřeli oba bratří vůdcové.

Od vydobytí Kanaan až po zavedení důstojnosti královské (od 1480—1095 př. Kr.). Po smrti Mojžíšově vedl Israelity do země zaslíbené (Kanaan) *Josua*, kterýž přešel Jordán dobyl Jericha, hl. města kananejského a podmanil si 31 knížat zdejších. I rozdělil zemi mezi dvanáctero pokolení synů a vnuků Jakubových, jenom rod *Levi* nedostal území žádného, maje obstarávati službu Jehovovu. Ale nově příchozím Israelitům bylo ještě mnohonásobně bojovati s okolními národy Ammonitů, Amalekitů, Moabitů a Midianských, kteříž sídlili na j. a v. Nejúsilovněji bylo jim však po více než 100 let bojovati s Filištínskými na jz. Jest to hrdinská doba národa vyvoleného. Tím časem proslavili se *Gideon*, *Jefta* a *Simson*, jsouce jak hrdinami ve válkách tak i moudrymi soudci v pokoji. *Simson* jmenovitě znám jest neobyčejnou silou tělesnou, než ho žena jeho *Delila* zradila; načež dobrovolně zemřel.

Další znamenití soudcové byli *Eli* a *Samuel*; za onoho se zmocnili nepřátelé dokonce i archy úmluvy, již ale hnedle zase sami vrátili, byvše zázrakem postrašeni; *Samuel* pak hleděl probouzením pravé nábožnosti u lidí a zakládáním prorockých škol u národa zase všeobecnou důvěru v pomoc Jehovovu obnoviti, ale marně; lid byl toho domnění, že jen král může ho k opětnému vítězství vésti.

Od zavedení důstojnosti královského až k rozštěpení říše (1095—975 př. Kr.). Ve válkách s Filištíny, kteří Israelity vždy více tísnili, vyznamenával se zvláště *Saul*, z rodu Benjamínova, jehož si národ všeobecně za krále přál. *Samuel* se sprvu zdráhal, ale konečně ho přede na krále pomazal.

Saul (1095—1055) přemohl skutečně Filištínské i Moabity a Edomity; vyplenil pak Amalekické, ale ušetřil přes zákaz *Samuelův* krále jejich i se stády jeho. Za neposlušnost tuto nemělo zůstati království při rodě jeho a *Samuel* pomazal tajně na krále mladého pastevece *David*a z Bethlehemu, z pokolení Judova. Ten získal si hnedle na to přízeň *Saulovu*, jehož výbornou svou hrou na harfě vyrážival. On vyznamenal se i v nově vypuknuvším boji s Filištínskými, zkoliv obrovského *Goliatha*. Vzbudiv takto nabytou slávou závist králova, musel před pronásledováním jeho uprchnouti i odebral se k Filištínským. *Saul* zatím byl nešťasten ve válce s národem tímto nově povstalé, tak že si konečně sám život vzal; na to teprv vrátil se

David (1055—1015) do vlasti. S ním nabyli Israelité veliké moci a slávy. Upevniv se přede vším na trůně proti přivržencům

rodiny Saulovy, porazil Filištínské tak rozhodně, že od té doby dali Israelitům pokoj; krom toho podmanil si veškeru zemi východně od Jordánu až k Eufratu a na jih až k zálivu arabskému. David učinil Jerusalelem, jež byl krátce před tím Jebuziům odňal, sídelním městem říše své, kdež si dal vystavěti na hoře Sionu nádherný palác. Sem přinesena jest i archa, odkudž se stal Jerusalelem i také náboženským střediskem židovským. Zakládaje pěvecké školy a skládaje výtečné své žalmy přispěl znamenitě k počtě Jehovově. Ale ovšem nebyl ani on prost všech chyb, jichž však později valně želel. Když byl nejstarší syn Davidův *Absolon* ve zbouření proti otci svému ještě za živobytí jeho o život přišel, dosedl na trůn.

Salomo (1015—975), mladší syn Davidův. On nevedl válek, staraje se zvláště o okrášení Jerusalema, o ochranu země a o povznesení blahobytu svých poddaných. Co se tkne prvního: dal vystavěti umělci fenickými skvostný chrám na hoře Moria, jakož i pro sebe palác neméně nádherný. K ochraně své země opevnil Jerusalelem a zřídil na hranicích řadu pevností. Blahobyt pak poddaných zdvíhl zavedením čilého obchodu najmě s Feničany, tak že obchodníci israelští docházeli nejen k v. až na Eufrat a k z. do Egypta, nýbrž dojížděli po moři i do Indie (*Ofir*).

Salomo jest také proslulý moudrostí svou (příslloví). Ale zacházením s pohany vloudila se modloslužba v řady národa vyvoleného.

Nádherné a velkolepé stavby Salomonovy vymáhaly na národě jeho nejen mnoho mozolů, neboť je musel lid robotuje stavěti, ale i mnoho nákladu, který velikými daněmi hrazen býti musel. To rodilo mezi lidem nespokojenost, kteráž objevila se po smrti Salomonově (975), kde lid hlasitě žádal na synu jeho *Rehabeamu*, aby daně snížil; což když odepřel, odtrhlo se od něho na sněmě v Sicheu desatero rodů severních, utvořivše zvláštní království israelské pod panovníkem *Jerobocamem*, tak že jen dva rody *Simeonův* a *Judův* zůstaly při Rehabeamu, činitelé říši Judskou. Při této zůstal i kněžský rod *Levi*, k vůli národnímu chrámu.

Říše israelská i judská až do odvedení Židů do zajetí babylonského (975—586 př. Kr.).

1. *Říše israelská* (975—722). Israelité odtrhnuvše se od Judstva politicky, učinili to i v příčině náboženství, nechodíce k službám božím do Jerusalema, nýbrž obětující leckdes na výšinách dílem Jehovovi, za nedlouho však i bohům pohanským. Hlavním

jich městem bylo sprvu Sichem, pak Samaria. Při vši modloslužbě, kterou v Israeli sami králové podporovali, nechtíce pouštět poddaných svých do Jerusalema, zůstala část lidu předce Jehovovi věrna. U víře této jakož i u vědomí jednoty s Judeou hleděli udržeti Israelity *proroci*; skrze to přicházelo často k občanskému boji mezi králi a národem. Tím způsobem býval trůn israelský často násilně uprázdněn a nepořádky tyto zavadávaly zhusta cizím mocem okolním příležitost k míchání se do záležitostí israelských, čímž arci klesala říše vždy více. Tak učinili si mocní tehdáž (ok. 770 př. Kr.) králové *assyřští* Israelity nejprve poplatnými, až se i jedné polovice říše naprosto zmocnili; konečně pak zajal assyrský král *Salmanassar* posledního krále israelského (Hoseu), a dobyt hlavního města Samarie (722), učinil království tomuto konec. Na to smísili se Israelité s poslanými sem osadníky assyrskými a tak povstali pozdější Samaritáni.

2. *Říše judská* (975—586) majíc Jerusalem za hl. město, přidržela se bohoslužby Jehovovy. Králové její byli z rodu Davida. Modloslužba vtírala se sem také, ale s menším prospěchem než v říši israelské; za čistou víru pravého boha vynasnažovali se *proroci* i tu; bylť to jmenovitě veliký prorok a vlastenec *Jezaiáš*, kterýž Židy neustále z modloslužby zrazoval, varuje jich, že by jinak Assyřům neušli. Když pak všecka tato napomínání ničeho nezpomohla, stali se Židé také Assyřům poplatnými. Setřásl sice se sebe r. 711 nadvládu jejich, ale po stu letech (r. 608) upadli v moc egyptskou; když pak hnedle na to učinil babylonský král *Nebukadnezar* panství egyptskému v Asii konec (r. 604), musela se mu poddati i Judea. Za nedlouho pokoušeli se Židé proti radě výtečného proroka *Jeremiáše* o osvobození vlasti své z ruky Babyloňanův, spolehajíce na podporu krále egyptského *Apria*. Ale *Nebukadnezar* oblehl Jerusalem, porazil nejdříve pomocné vojsko egyptské a pak zmocnil se tohoto hlavního města židovského, jehož hradby rozbořil a chrám *Salomův* spálil; krále pak *Zedekiaše* oslepiv, odvedl se znamenitějšími Židy do *zajetí babylonského* (586 př. Kr.), ponechav v zemi jen sprostší obyvatelstvo.

Židé v zajetí babylonském a opětný jich návrat do vlasti (586—536). Po dlouhá leta truchlili Židé na březích Eufratu, toužíce po vlasti své. Jedinou potěchou byli jim moudří a vlastenečtí proroci, kteří je udržovali nejen u víře v Jehovu, ale i v jisté naději na návrat do vlasti. Toho dostalo se jim konečně, když

mocný král perský *Kyros* dobyl Babylona. Na přímluvu nábožného proroka Daniele propustil je *Kyros* r. 536 ze zajetí, dala jim nejen drahocenné nářadí chrámové, ale i peníze k opětnému vystavění chrámu. I navrátilo se asi 50.000 Židů do vlasti, kdež zavedli příčiněním proroků *Esry* a *Nehemiaše* původní svou bohoslužbu, ale pro nepřátelství *Samaritánův* vystavěli si nový chrám teprv za panování perského krále *Daria I.* (521—485).

Obyčejně počítá se 70 let zajetí babylonského, kteréhož počtu nabudeme, pakli počítáme hned od prvního podmanění Židů (604) až do propuštění jich (536).

Od návratu ze zajetí babylonského až do ztroskotání Jerusalema Titem (536 před Kr. až 70 po Kr.). Brzy po návratu ze zajetí babylonského povstaly u Židů strany náboženské, kteréž jsouce mezi sebou nesvorny, nedopustily jich seslení. Ještě jednou povznesl se národ židovský k moci větší, a to za *Makkabeův* (okolo 160 př. Kr.), načež opětne klesal nesvorností domácí, až si jej r. 64 př. Kr. podmanili Římané, kteří mu sice sprvu ponechali samostatné krále, nevzdaly se však nikdy více nad nimi vlády vrchní. Konečně dobyl *Titus* r. 70 po Kr. Jerusalema, ano se Židé snažili sprostiti vlády římské. Jerusalem jest rozbořen, mnoho Židů pobito, 80.000 zajato a ostatní do celého světa rozprášení.

Zřízení státní a náboženství zakládalo se na rozdělení třináctera rodů pokolení *Jakubova* (11 synů *Jakubových* a 2 synové *Josefovi*). Tak to nalezáme již v Egyptě. Na to obdrželi prostřednictvím *Mojžíšovým* zřízením *theokratické*, vedle něhož byl *Jehovah* jich králem a místo jeho neměl nikdo zaujímati. Mimo modlitby, posty a očišťování byly hlavním uctíváním *Jehovy oběti*. *Archa úmluvy*, v níž leželo původní desatero přikázání, byla před vystavěním chrámu *Salomonova* hlavním střediskem bohoslužby židovské. K uctívání Boha byly určeny zvláštní dni a svátky; tyto trvávaly, vyjmajíc svěcení soboty, vždycky několik dní. Každý sedmý rok byl *rok sobotní*, v němž se půda nevzdělávala a každý padesátý rok byl *milostivým letem*, v němž se odpouštěly veškeré dluhy a navracovaly veškeré pozemky těm, kdož je byli mezi tím prodali. Veškerá půda země *kananejské* byla rozdělena mezi třináctero rodů pokolení *Jakubova* (11 synů *Jakubových* a 2 synové *Josefovi*) a to losem; ale rod *Levi* dostal pozemky roztroušené mezi všemi. Starostou *Levitův* (kněží) byl *nejvyšší kněz*, z rodu *Aaronova*. Veškeré zákony měly základ svůj v desateru, jež vykládali potomci *Aaronovi*. V pozdější době dostali *Israelité* krále viditelného, kterýž se však měl držeti zákonů *Božích*.

Vzdělanost. Přišedše Israelité do Kanaan byli přede vším národ rolnický a později teprv i průmyslnický a obchodnický. Oni se rozeznávali ode všech národů okolních vírou v jednoho Boha, kteráž ale v dobách pozdějších v mnohých částech ustoupila modloslužbě.

Literatura zahrnuta jest vesměs v *pismech svatých*. Vedle kněh *historických* (Mojžíšův Pentateuch, kniha Josuova, knihy soudcův a králův) nalezáme velmi četné a znamenité spisy *básnické* (žalmy Davidovy, přísloví Salomonova) a *prorocké*, rázu neméně poetického; tyto obsahují vedle vřelé oddanosti k Jehovovi upřímné varování Židů před modloslužbou, jakož i neustálé poukazování k Mesiáši (vykupiteli), jehož Bůh sešle lidu svému vyvolenému. Písmo bylo *klínové*, kteréž se čte od levé strany k pravé.

Z *umění* nejvíce vynikli Israelité ve stavitelství, méně v řezbářství a malířství, poněvadž jim Jehovah zakázal, aby ho nevypodobňovali, chtěje jich tím způsobem uchrániti před modloslužbou.

10. Feničané.

Bydlisko. Severozápadně od Palestiny, částečně mezi ní a mořem středním, táhla se as 50 mil dlouhá krajinka, kteráž byla místy jen $\frac{1}{2}$ hodiny, jinde nejvejš 4 míle široká; ta nazývána jest od Řekův *Feniecie*, jakožto země bohatá na *palmy*; domácí název její byl *Kanaan*, t. j. nížina. Majíc na východě svém vysoké pohoří *Libanon* a *Antilibanon* (Libanon = bílý, po zasněženém hřebeni) nemohla s ostatními zeměmi asijskými vstoupiti v žádné hlučné spojení; ale půda její nehodila se také ani k rolnictví, jsouc ponejvíce skalnata a neúrodná. Zanášelo se tedy obyvatelstvo zdejší již od časů pradávných *obchodem*, obzvláště an břeh mořský poskytoval dobrých přístavů a Libanon na lodě hojnost výborného dřeva cedrového. Již časně povstala tu bohatá, velká města, jejichž lodě jezdily po celém moři středním, ba až do atlantského; ne-li dokonce i do baltského. Za nejstarší považoval se *Sidon*, který prý byl již okolo 2700 př. Kr. vystavěn. Z něho povstala znenáhla města nová: Tyrus, Berytus, Byblus a j.

Avšak Feničané zakládali osady své kolem celého moře středního a to vždy na pobřežích, poněvadž jich chtěli na svých cestách obchodních užívatí za staviště a skladiště.

Osady Fenické zakládány jsou buď z dobré vůle skrze rozšíření obchodu, aneb byla-li mateřská země obyvatelstvem přeplněna; jindy zase když vypukly v jednotlivém městě domácí roz-

broje; načež se strana slabší vystěhovala, hledajíc si sídla nová. Tak povstaly osady na ostrovech Cypru a Rhodu, jakož také na jiných ostrovech středomořských poblíž Asie. Ale i u větší vzdálenosti usazovali se Feničané, jako na Maltě, Sardinii a Balearech, anó i na pevnině evropské: ve Spanii (město Gades okolo 1050 př. Kr.) a na severu Afriky (Utica ok. 1100 př. Kr. a Karthago 888 př. Kr.), ba i na západě Afriky, kdež prý se nalezalo při moři atlantském na 300 osad či kolonií fenických, původu tyrského. Feničané nedbali dobývatí rozsáhlých krajin, ale za to se usazovali hustě a četně na pobřežích rozličných.

Dějiny vnější. Již okolo r. 1280 př. Kr. kvetl *Sidon* jakožto nejmocnější město na pobřeží fenickém, za nedlouho (1200 př. Kr.) však vystěhovaly se následkem nešťastné války s Filištiny mnohé rodiny do *Tyru*, jímž byl Sidon hnedle předstížen.

Za krále *Hirama* dosáhl Tyrus největšího lesku svého. Bylo to tou dobou, když za Salomona vedl obchod s Israelity. Za nástupců Hiramových nastaly domácí třenice, následkem jichž vystěhovala se jedna část obyvatelstva do severní Afriky, kdež založeno jest Karthago (888), načež Tyrus klesal vždy víc a více. Nedlouho na to pozbyli Tyřané své samostatnosti, byvše (okolo 722) za *Salmanassara* podmaněni *Assyrám*, později *Babyloňanům* a konečně r. 538 *Peršanům*.

Osady fenické, používajíce slabosti mateřské země, odpadávaly, kdežto zatím tato, musíc ve válkách pomáhati dobyvatelům perským, vždy více se vysilovala. Po pádu říše perské dostala se Fenicie Alexandru makedonskému, kterýž dobyl a rozbořil vzdorovitý Tyrus.

Zřízení státní. Důležitější města fenická, jako Tyrus, Berytus, Byblus tvořila ode dávna samostatná *království dědičná*. Avšak králové jejich byli obmezeni dvěma sbory, širším a užším, kteréž měly v ruce své veškeré důležitéjší řízení státní, jsouce samy ještě odvislé od *shromáždění národního*, kteréž mohlo nařízení jejich buď zavrhnouti neb schváliti. Tak to trvalo až do panování makedonského, s nímž pak přestala i tato polovičná samostatnost.

Náboženství záleželo původně ve zbožňování přírody; později uctívali *Baala*, boha nebes a slunce, jemuž byla manželkou *Baal-tis* (římská Venus); mimo to prokazovali božskou úctu *Melkartovi* (řeckému Héraklovi) a *Astartě*. V oběť přinášena jsou zvířata (býci), ale i lidé, najmě děti. Obřady náboženské záležely zhusta v největších nemravnostech.

Vynálezy fenické a obchod. Feničané zdokonalili *plavectví* námořské; oni uměli dobývati a vzdělávati kovy; tkali látky barvice je nachem; vyráběli sklo a zhotovovali z jantaru (kterýž se v ceně rovnal zlatu) mnohé věci ozdobné. Za příčinou tohoto cílého průmyslu dojížděli do krajín dalekých, rozvázejíce tam výrobky svého průmyslu a přivážejíce odtud všeliké suroviny. Jsouce výborní námořníci objeli poprvé Afriku tak že vyšedše k vybídnutí egyptského krále *Necho* (616—600 př. Kristem) ze zálivu arabského, přišli do moře středního. Pro jantar zajížděli prý si až do moře baltského (na nynější pobřeží pruské) a brávali s sebou z břehů anglických cín, kterýž pak doma míchali s mědí na bronz.

Obyčejně se o nich vyprávívá, že vynalezli písmo; skutečně však přejmuvše je od Chaldejův zdokonalili je.

11. Babyloňané i Assyrové.

Bydliisko. Národové tito bydlili na řekách *Eufratu* a *Tigridu*, kteréž vznikají na horách armenských. V horním toku jejich nazývá se krajina mezi nima ležící *Mezírččí* či *Mesopotamie*; jižněji pak, kdež se obě řeky k sobě nejvíce přiblížily, *Babylonie*; *Assyrii* slula krajina na levém břehu středního Tigridu.

Na obou stranách dolního Eufratu rozkládalo se veliké město *Babylon* nebo *Babel* (jižně nynějšího Bagdadu) a něco severněji *Kunawa*, známá bitvou r. 401, a ještě více na severovýchod *Circesium* neboli *Karkemiš*, známé tolikéž bitvou r. 604; na horním pak Tigridu leželo bývalé hlavní město assyrské *Ninive* (nyní Mosul) a nedaleko něho *Arbela* i *Gaugamela*, známé bitvou r. 331.

Dějiny vnější.

1. *Říše starobabylonská* (—1250 př. Kr.). *Nimrod*, pravnuk Noahův, zřídil v úrodné nížině babylonské stát, jemuž vystavěl veliké hlavní město Babylon. Nástupcové jeho starali se přede vším o to, aby byla půda umělými průplavy svažována, čímž se stala velmi úrodnou; ostatně posloužily tyto četné průplavy i také průmyslu a obchodu, tak že se stala Babylonie říší bohatou a vzdělanou, ale r. 1250 podlehla říši assyrské.

2. *Říše assyrská* (1250—606 př. Kr.). *Assur*, zakladatel říše této, pocházel prý z Babylonu a vystavěl hlavní město Ninive; dle jiných vystavěl prý je *Ninos*, kterýž pojal za manželku srdnatou *Semiramis*, aby se jí odměnil za pomoc, kterou mu přispěla při oblehání města Bakter. Ninos a po něm manželka jeho vládli

nad Mesopotamií, k východu nad Medii, k severu nad Armenií, a západně až k střednímu moři.

Abyste mohla Semiramis po smrti manžele svého bez překážky panovati, dala prý syna svého *Niniáše* vychovávatí mezi ženskými, obvlíkáje ho i do šatu ženského, ohtějíc jej tím způsobem učiniti neschopným k vládě. — O konci života jejího vypráví se, že prý táhla s ohromným vojskem (as 3 mil. pěších, 500.000 jízdných a 100.000 vozů) proti Indům; byvši však poražena a i sama poraněna, vrátila se s nepokřivenou, načež prý ji bohové přijali mezi sebe.

V pozdější době (v VIII. stol.) počaly jednotlivé krajiny od Assyrie odpadati a to jak Medie, tak i Babylonie; ale král *Tiglat Pilezar* (ok. 740) obnovil zase říši assyrskou, již ještě i rozšířil. Nástupce jeho *Salmanassar* dobyl říše israelské (722) a učinil si Judsko poplatné, ano i Fenicie musela ho poslouchati. Syn jeho *Sanherib* válčil proti Egyptu a Judei, ale s tak špatným prospěchem, že musel skrze mor v ležení jeho vypuknuvší od oblehání Jerusalema upustiti, aby aspoň zbytky vojska svého útekem zachránil. Následkem toho odpadli od Assyrie národové východní, najmě Medové, kteříž si zřídili pod králem svým *Fraortem* samostatnou říši. Když pak tento dobytí chtěl Ninive, zaplatil to životem v nešťastné bitvě. Ale syn jeho *Cyaxares* spojil se s dosavadním assyrským náměstníkem v Babylonii *Nabopalassarem* a ti dobyli r. 606 Ninive pod rozmařilým králem *Sardonapolem*, kterýž se se všemi svými ženami i klenoty sám spálil; tak učiněn jest říši assyrské konec.

Na to jest Ninive z kořene vyvráceno; ono mělo v objemu as 12 mil a obyvatelstva na 2 miliony. Hradby jeho byly prý 100' vys. a tak široké, že po nich tři vozy vedle sebe jeti mohly; 1500 věží sloužilo k jich obraně. V Ninive byly veliké paláce a chrámy, jejichž zřetiny se v novější době vykopávají.

3. *Říše novobabylonská* (606—538) zřízena jest *Nabopalassarem*, jehož syn *Nabukadnezar* (604—562) rozšířil novou říši svou až k moři střednímu. On přemohl a zajal Židy (586). Poslední král *Naboned*, kterýž se spojil s lidickým králem Kroesem, byl od perského krále Kyra r. 538 přemožen a Babylonie učiněna jest provincií perskou.

Zřízení státní. Dědiční králové pocházeli ze stavu vojenského. V zemi své (Babylonii aneb Assyrii) byli neobmezení, v zemích podrobených panovali prostředkem obmezených králů domácích. Země takové byly buď jen z části poplatné, buď ještě více odvislé. Oblíbeným prostředkem k udržení poddanství bylo „zajetí“ (viz Židy), neboli přesídlení jádra podrobeného národa do vnitř říše vlastní.

Náboženství záleželo v uctívání sil *přirodních*. Jmenovitě ctili hvězdy, z jejichž rozdílného postavení východu a západu snažili se kněží (Chaldeové) uhodnouti vůli boží a osudy lidí (astrologie). Pozorování tato vedla k mnohým vědeckým vynálezům ve hvězdářství. Nejvyššími jich bohy byl *Belus*, bůh slunce a stvořitel všehomíra a *Mylitta*, bohyně měsíce, co odznak vždy oživující přírody. Belovi přinášena jsou v oběť zvířata i lidé.

Písmo bylo *klínové*, podobné našim hřebům, takové totiž, kteréž bylo nejprůhodnější k nápisům mezi stavivem páleným.

Umění. Babylón byl bohat na velkolepé stavby. Město samo tvořilo ohromný čtverhran, 12 mil v objemu. Hradby jeho byly 350' vys. a 37' šir.; na každé straně bylo 25 bran a kolkolem několik set věží obranných. U vnitř města byla pole, jejichžto výtěžkem mohlo se obyvatelstvo, bylo-li obleháno, užíviti. Hlavní budovou byl ohromný chrám Baalův, jehož spodek stál na plošě 625 □'; v přízemí byla obětnice, nad níž vystavěna jest věž o sedmi poschodích. Nejvyšší byla kaple, v níž se nalezal zlatý stůl a postel pro slunce, aby si zde za doby noční odpočinulo po cestě denní. — Na každém konci velikého mostu přes Eufkrat stál nádherný palác královský; oba prý byly spojeny podzemním průchodem, pod Eufkratem vedeným. — Neméně velkolepé byly *visuté zahrady Semiramidiny*, kteréž počítány jsou mezi sedmero divův starého světa. Byly to sady, založené na terasch, záležejících z mnoha velkých oblouků postupně nad sebou vystavených. — Znamenita byla i 100' vys. a 20' šir. zeď, která se táhla mezi Eufkratem a Tigridem severně od Babylonu, slouživší městu na obranu proti nepříteli, který by táhl ze strany mezi řekami.

12. Egyptané.

Bydlisko. Údolí na řece Nilu mezi zálivem arabským na v. a pouští libyckou na z. slulo *Egypt*. Starší rozdělovali jej na díly tři:

1. *Horní Egypt* čili *Thebais*, sahající od města Syene (Assuan) až k Lykopolis (Siut) Tu leželo veliké město *Theby*, svého času sídlo královské.

2. *Střední Egypt* táhne se od Lykopolis až k Memfis (Giset). Nejslavnější město bylo *Memfis*, blíže něhož stály vysoké a mohutné hrobky královské — *pyramidy*. Zde nalezalo se jezero *Moevis*, sloužící řece Nilu částečně za vodojem; tu byl i ohromný *labyrint* se 3000 síní, slouživších nejspíše za shromadiště národní.

3. *Dolní Egypt*, také *Delta* zvaný, sahá od Memfis k moři. Tu leželo několik velkých a důležitých měst; tak *Heliopolis* (Kairo, v bibli *On*) s velikým chrámem, slunci zasvěceným; dále *Pelusium*, nyní zatopené; *Sais* a *Alexandria*, tato teprv r. 331 od Alexandra, krále makedonského, založená.

Dějiny vnější.

I. *Věk starý* (—2100 př. Kr.). Obyvatelstvo egyptské bylo původu dvojího: černošského, kteréž bylo původní (autochtoni) a kavkazského; toto jest přistěhovalé. V dobách historických nalezáme bělochy panujícími, černochoy pak služebnými. Kdy a odkud sem přišlo obyvatelstvo bílé, nelze naprosto s jistotou ustanoviti; ale zdá se, že se to stalo z Indie (porovnej státní zřízení indické s egyptským). Podle nezaručeného vypravování Egyptanů sahá jich historie mnoho tisíc let před Krista; jsou to však veskrz báje, uvádějící tehdejší panovníky vesměs v přímé spojení s bohy. Teprv ve třetím tisíciletí př. Kr. připomíná se král *Menes*, o němž se vypráví, že byl původu lidského. Ten spojil několik menších panství v jedinou říši a vystavěl si město *Memfis*, vysušiv okolní krajinu vystavěním hrází podle Nilu. On zavedl rolnictví a učil připravovati chleb, čímž položen jest základ ku vzdělanosti občanské (civilisací). Nástupcové jeho nazývají se „králové pyramid“, poněvadž snažili se, aby si pojistili nesmrtedlnou pamět vystavěním těchto ohromných pohrobišť svých. Byli to králové *Chephren*, *Cheops* a *Menkera*.

Než mimo Memfis stávalo tou dobou v údolí nilském ještě i jiných státní. Tak byly v posledním čase spojeny s Memfis Theby a oběma panoval král *Moeris*, kterýž vystavěl vodojem, po něm zvaný, a pak labyrinth.

II. *Věk střední neboli vláda Hyksos* (2100—1600 př. Kr.). Na to přišel do Egypta od sv. kočovnický národ barbarický, kterýž dobyv země této, zavládnul jí; v brzce však přijal vzdělanost egyptskou. Panovníci z národa tohoto sluli *Hyksos* (králové pastýřův), kteříž tuzemce krutě utiskovali. Za nich přistěhovala se sem rodina Jakubova, jsouc s nimi původu stejného. I vykázána jest k obývání potomstvu Jakubovu krajinka *Gošen*. Ale po 500 letech poštěstilo se králům thebajským vypuditi Hyksos, kteří se konečně opevnili v ležení u Pelusia, odkudž jim od krále *Thutmosise III.* povolen svobodný odchod.

III. *Věk nový* (1600—525 př. Kr.). Po vypuzení Hyksos sídlili králové egyptští (faraoni) v *Thebách*. Za jejich panování dodělal

se Egypt vrchole své moci a slávy. Oni dobyli Nubie, Aethiopie tlačíce se až do Mesopotamie. Toto stalo se jmenovitě za *Ramsesa II.* (1392—1326), kterýž sluje u řeků *Sesostris*. On podnikal veliké stavby, najmě vodní, používaje při nich u veliké míře Israelitů, kteří byli za Hyksos a po nich vzrostli v národ velmi četný. Nemohouce déle snesti tížícího jha, vystěhovali se za panování syna Ramsesova *Menefty* (1326—1306), vedeni jsouce Mojžíšem. Ale s vládou *Meneftovou* nebyl spokojen ani vlastní jeho národ, čímž říše velice jest seslabována, až konečně (v XIII. století) vytlaceni jsou Epyptané z Asie nově tehdy povstalou vládou *assyrskou*, načež odpadli od Egypta i provincie africké; ba v polovici VIII. století zmocnili se Egypta *Aethiopové*, panující mu po více než půl století. Konečně se Egyptané vzmužili a setřásli se sebe jho cizí, jsouce vedeni 12 knížaty, kteříž chtěli mezi sebou zemi rozdělití (vláda *Dodekarchův*). Avšak jeden z nich, *Psammetich*, přemohl pomocí Řekův osatní a stav se králem samojediným, vládl z města Sais celému Egyptu (670—616).

(Předpovídání o obětování z misky železné, jakož i o železných mužích z moře vystupujících.)

Až do *Psammeticha* vyvíjela se vzdělanost egyptská samostatně, ale jím stal se veliký obrat. Spolehaje na podporu cizích žoldneřův, vykázal jim obydlí v Egyptě dolním a vešel ve spojení obchodní s Řeky i Feničany, otevřev cizincům Egypt, čehož dosud nebývalo. Děti své dal učiti řeči řecké a zavedl dvě nové kasty: tlumočnicků a plavců. Ale s tímto kácením starých zvyků egyptských nebyli Egyptané spokojeni, tak že se na 200.000 bojovných mužů do Nubie vystěhovalo, čímž jest základní síla říše naprosto zviklána. Syn jeho

Necho (616—600) počínal si velmi válečně, chtěje objem země své zase na ten stupeň přivést, jak bylo za *Ramsesa*. Za tím účelem zdvhl válku s Palestinou a Syrií, byl však od *Nebukadnezara* u *Karkemiše* poražen (604) a tím učiněn jest konec dalším výbojům jeho.

Aby dosáhl spojení moře středního s arabakým, dal prorazití přešívek *suezský*, s nevalným však prospěchem, a vyslal z moře rudého kolem Afriky výpravu Feničanů, kteří ji skutečně ve 8 letech vykonali, přičedše na zpáteční cestě úžinou *gadesskou* (Gibraltar) do moře středního.

Nešťastnou bitvou u *Karkemiše* ztratil v Asii veškeré vydo- bytnosti své, načež choval se tiše, až vnuk jeho

Hofra neboli *Apries* (594—570) zmocnil se zase ostrova *Cypru*, odkudž chtěl podniknouti proti Asii další výboje. Ale ve

válečném tažení jeho proti Cyrenům nechtěli mu pomahati přibuzní jich žoldneři řečtí, načež zabit jest od vlastního vojska, kteréz se tím mstilo za přednost, kterouž dávali cizincům on i předchůdcové jeho. Jím vyhynul rod Psammetichův.

Amasis (570—526) zvolen jest po Hofrovi. Nic však méně i on podporoval šíření cizáctva, najmě Řekův, vykázav kupcům řeckým místo k vystavění zvláštního města (Naukratis); ba šel ještě dále, zaváděje v Egyptě i uctívání bohův řeckých. Za něho dosáhla říše ještě jednou vysokého lesku. Tehdáž bylo v Egyptě na 20.000 obcí se 7—8 mil. obyvatelstva. Čilým průmyslem a obchodem povznesl se blahobyť národní na výši dosud nebyvalou. Ale životní síla národa egyptského podkopána jest oním velikým vystěhováním za Psammeticha, a cizínští žoldneři nemohli jí nikterak nahraditi, tak že syn Amasisův

Psammenit (526—525) podlehl přesile perského krále Kambysa, čímž se stal Egypt provincií perskou. Pokoušeli se siče Egyptané ještě několikráte, aby setrásli se sebe jho perské, ba jednou dosáhli toho skutečně na delší čas (414—350), ale byvše opětně od Persie podrobeni, dostali se i s ní pod vládu makedonského krále Alexandra. Po smrti jeho připadli rodině generála jeho Ptolomæa.

Zřízení státní. *Kráľ*, jehož jméno bylo *farao*, t. j. slunce, byl neobmezeným pánem veškeré půdy. On býval volen ze stavu (kasty) vojenského aneb kněžského, ale stal se i hned po volbě nejvyšším knězem, kterýž byl zasvěcen do všech tajemství kněžských a přinášel za celý národ bohům obětí. Jediné soudnictví bylo z neobmezené moci jeho vyjmuto. Trůn byl dědičný a i po přeslici. V životě svém veřejném i soukromém vázán byl král na množství předpisů, jichž nesměl přestoupiti. Odznaky královské byly: pastýřská hůl a vějíř z peří pštrosího. Příjmy královské záležely ze třetiny všech pozemků. Hrobky královské byly ozdobnější než paláce. Nad mrtvolou královskou držán jest před pohřbením soud právě tak jako nad každou jinou; uznalo-li shromáždění, že hodna jest uschování, stalo se; ne-li, pohozena jest jako jiná.

Obyvatelstvo bylo barvy *bílé* a *tmavé*; toto bylo služebné, ono panující. Rozděleno bylo na *kasty* či stavy, z nichž byly první dvě bílé: 1. kněžská a 2. vojenská; ostatní tmavé: 3. řemeslnická, 4. rolnická, 5. pastýřská, 6. obchodnická; později přibily: 7. plavecká a 8. tlumočnická.

Kněží byli nejvyššími soudci a rádci královskými; jsouce svobodní, neplatili žádných daní z pozemků, které jim třetinou ná-

ležely. Mimo obstarávání obětí byli přede vším povinni dbáti čistoty svého těla i šatstva.

Bojovníci přišli hned po kněžích. V čas míru obnášel jich počet 130.000, ve válce pak 400.000. Král byl nejvyšším vůdcem. Byla péchota a jízda; tato na vozích dvoukolesých. Pozemky jejich byly tolikéž od daní osvobozeny.

Všecky kasty byly dědičné, tak že nebylo lze z jedné dostat se do druhé.

Náboženství. Původně uctívali Egypťané *jejiného boha* (monotheismus); ale již záhy zosobňovali rozličné vlastnosti tohoto vševládce, jakož i různé úkazy nebeské a přírodní, prokazující jim počtu božskou. Mimo slunce (*Osiris*) ctíli i měsíc (*Isis*), sedmero planet a dvanáctero znamení nebeských (*zodiakus*). V době pozdější obětovali také rozličným *zvířatům* dobrým i škodlivým, chovající se zvláštní vážností buď jednotlivě aneb společně. Mrtvá těla jejich bývala nabalsamována a slavně pohřbívána. Největší úcty požíval býk *Apis*, který byl černý; měl čtverhranou lysinu, na hřbetě obraz orla a na jazyku i pod ním podobu brouka. Zemřel-li takový býk, držán jest všeobecný smutek, pokavad nebyl nalezen nový téže podoby.

Egypťané věřili v život na onom světě; duše lidská postavena jest podle víry jejich hned po vyjití z těla před soud Osirisův a 42 předsedlcích; shledána-li neúhonou, přišla do krajin blahoslavenců, kteří vedli ve společnosti Osirisově život šťastný, podobný onomu na světě. V blaženosti této potrvála, pokavad by se po mnoha tisících let nevrátila zase na svět; nalezena-li však nehodnou, musela nastoupiti stěhování z jednoho zvířecího těla do druhého, pokud by se neočistila a toto trvalo 3000 let; načež vrátila se zase do svého původního těla. Proto starali se Egypťané, aby byly mrtvoly co nejdéle zachovány celé. K tomu cíli balsamovány jsou a vůbec tak připravovány, aby nezpráchnivěly (mumie).

Pisemnictví. Egypťané znali písmo dříve než mnozí jiní národové. Oni psali na slepených lístkách z rostliny *papyrus* zvané a to písmem trojím:

1. *Hieroglyfy*, kteréž byly písmo obrazné, záležející asi z 800 obrazů zvířat i věcí; později byly znaky jednotlivých sylab, a i hlásek.

2. *Písmo hyperotické* neboli kněžské, známé toliko kněžím.

Toto písmo záleželo prvotně ze znaků polovice neb některého dílu jistého zvířete aneb ze symboliky (určitých známek) věcí, ku př. □ znamenal úřad;

vztýčené ruce = obět; slunce = rok; měsíc = měsíc (díl roku). Později byly *hláskové* (fonetické) hieroglyfy, tak že slova skládána jsou z jednotlivých hlásek, jimiž začínala slova vedle sebe seřaděná.

3. *Písmo demotické* byly zkráceniny kněžské, aby se mohlo rychleji psát; toto bylo písmo obecné.

V Egyptě byly zařízeny knihovny již okolo 1500 let př. Kr.; nejslavnější mezi nimi byla alexandrinská, ovšem z doby teprv pozdější (po r. 330 př. Kr.).

Vědy pěstovaly se mnohé, obzvláště ale ty, které byly ve spojení s hvězdářstvím, ano tvořilo základ náboženství. *Bohosloví* neboli theologie záležela v přečetných tajemstvích, která byla pouze kněžím známa; *hvězdářství* či astronomie bylo znamenitě pokročilé; jelikož se uctívaly hvězdy co bohové, věnována jest hvězdnatému nebi veliká pozornost. U Egyptanů byl již zaveden sluneční rok. Vedle astronomie pěstována i *astrologie* neboli umění, z rozličného postavení hvězd předpovídati budoucí věci. Úzce se hvězdářstvím souvisela *matematika* a *měřičtví*; obou potřebováno jest při četných a velkolepých stavbách, jakož i v každodenním životě; neboť každoročně rozvodněný Nil vyvrátil neb zanesl mezníky, za kterouž příčinou bylo zapotřebí mnohé pozemky co rok nově vyměřovati.

Jak velice tyto dvě sesterské vědy — matematika s geometrií v Egyptě květlý, poznati i z toho, ano se vypráví, že prý dva výteční matematikové řečtí, Thales a Pythagoras, učili se v Egyptě mathematico.

S nemenší zajisté oblibou obírali se Egyptané *dějepisectvím*; zdi chrámové, jakož i jiné budovy veřejné byly vyobrazeními a nápisy cele pokryty; ostatně byly od kněží beze snahu i na papírových listinách události veřejné zaznamenávány, ačkoli se nám žádné nezachovaly.

Právnictví egyptské vzbuzuje skutečný obdiv. Zákony kněží i králů sneseny jsou v jednu knihu (kodex) a najmě zákonsk trestní udává zcela určitě tresty na jednotlivé zločiny.

Tak ku př. zrádci vlasti uříznut jazyk; vražedník propadl smrti, a byt by byl třeba jen otroka usmrtil; nepravý udáváš propadl trestu za zločin, jímž jiného neprávě vinil; kdož moha zločinu zabrániti opomenul toho, byl tak vinen jako zločinec sám.

Nejméně prospívala *medicína* neboli lékařství, kteráž zakládá se hlavně na znalosti částí těla lidského; ale řezati mrtvolky bylo Egyptanům zločinem a pročež vynikali ledva v léčení očí.

Umění dosáhlo v Egyptě znamenitého stupně a to jak *stavitelské*, tak *řezbářské*, tak i *malířské*. Mezi budovami zaujímají nej-

čestnější místo *pyramidy* a *chrámy*. Ony byly ohromné stavby čtverhranné, jejichž hrany stály právě proti čtyřem stranám světa; basis byl čtverec, jehož jedna strana 700' obnášela. Jsouce stupňovitě stavěny, byly 470' vys. a úhel příklonu obnášel pravidelně 50—52 stupně. Taková pyramida (pyram = vysoký) obsahovala 90 mil. kostkových stěviců staviva a sloužila za hrobku královské rodině. Nyní jsou pyramidy na mnoze obořeny a pískem zaneseny.

U města Memfis stojí také ohromná *Sfynx*, obluda, půl ženské a půl zvířete, jejíž hlava má objem 81'. Jindy stával zde též *Labyrinth*, veliký palác, který měl 1500 síní pod a 1500 nad zemí. *Obelisky* („prsty slunce“) byly 50—150' vys., čtverhranné, k hořejšku špičatě se sbíhající sloupy z *jediného* kamenného balvánu. *Chrámy* byly hojné a velkolepé; bývaly o 2 neb 3 dvorech; před vchodem stávaly sfyngy. Nejslavnější chrámy stály v Thebách (nyní vesnice Luxor a Karnak). Chrám luxorský měl 500' délky a záležel z předsíně, vnitřku (pro lid) a nejvnitřnější síně pro boha a kněze. Odtud ku chrámu karnackému ($\frac{1}{2}$ hodiny cesty) vedly dvě řady sfingů počtem 600. V Karnaku byl palác, jehož hlavní síň obnášela 318' délky a 159' šířky; strop spočíval na 134 sloupech, na jichž *každé* hlavní, mající 11' v průměru, mohlo státi 100 lidí. Na protějším břehu leželo Memnonium (nyní Medinetabu), kdež stály dva pískovcové *sloupy Memnonovy*, které prý vždy při východu slunce samy od sebe zvučivaly. Mimo to jest zde množství zbytků starých staveb podzemních; jakož i v blízkých skalách mnoho vytesaných síní, kteréž táhnouce se od místa k místu několik hodin cesty slouživaly obyvatelstvu thebajskému za hrobky. Egypťané obírali se zhusta *sochařstvím*, ale zvláštností jejich při tom jest, že sochy jejich nemají ve tváři naprosto žádného výrazu; podobně i při *malířství* opomíjena perspektiva, stín a poměrná velikost osoby neb věcí; jinak ale jsou barvy velice živé a až na dnešní den zachované.

13. Karthago.

Popis země. Fenická osada tato na severu africkém vzmohla se v prodleném čase tak, že jí náležela značná část pobřeží zdejšího. Když byla říše karthaginská nejrozsáhlejší, tož hraničila na s. s mořem středním, na v. s Cyrene a na z. s Numidií, rozpadajíc zároveň na tři krajiny: 1. *Syrty* na v.; 2. *Byzacium* na z. s městy *Thapsus* a *Hadrumentum*; 3. *Zougitana* s městy *Utika*, *Karthago* a *Zama*.

Mimo to měli Karthaginští četné osady najmě v západní polovině moře středního; tak náležela jim: západní část *Sicilie*; ostrovy: *Melita* (Malta), *Ebusus* (Iviza), *Baleary* a *Sardinie*; dále četné osady na březích *španělských*, ba i na březích západní Afriky.

Dějiny vnější.

I. *Od nejstarší doby až k válkám se Syrakusami* (—480 př. Kr.). Vypráví se, že již ve XII. věku založili feničtí Sidoňané v končinách, kdež později Karthago vystavěno jest, osadu *Byrsa* zvanou, kterouž v IX. století (888 př. Kr.) rozšířila nově sem příšlá osada tyrská, v jejíž čele stála *Dido* (Elissa). Nyní dostala celá osada název *Karthago*, t. j. Nové město. Přišedše sem Feničané zabývali se obvyklým svým zaměstnáním — obchodem, při čomž ale nijak neopomíjeli zmocňovati se okolní krajiny, jejíž obyvatelstvo bylo částečně původu s nimi stejného. A když se jim to dařilo, počali s větším úsilím zakládati osady na ostrovech a březích středomořských, kdež se bez toho již nalezaly osady starofenické. Panství karthaginské v končinách těchto tím více se vzráhalo, čím méně byli asijsí Feničané s to cizím mocnostem asijským odolati, tak že se konečně stali Karthagiňané jich dědici na celém západě.

II. *Od počátku válek se Syrakusami až do válek s Římany* (480—264 př. Kr.). Sesilivše takto osvojením příbuzných osad, odvážili se na země cizí; především na *Sicilii*, v jejíž části západní sice již byli, ale oni chtěli se státi pány ostrova celého. Největší moc sicilská byly tou dobou *Syrakusy*, jejichžto panovník (tyrann) *Gelon* porazil je r. 480, čímž jim prozatím odejmul chuť na další výboje. Ale když se nedlouho po tom počala města sicilská mezi sebou svářiti, použili toho Karthaginští a dobyli (408 až do 406) některých značnějších měst, což přimělo Syrakusany, že se s Karthagiňany rozdělili o vládu nad Sicilií. Tito však pobádání tak šťastným výsledkem, zdvihli již v brzce proti Syrakusám zase novou válku, nezamýšlejíce nic menšího, než podrobiti si ostrov celý. Bojováno dlouho, v přestávkách, se štěstím rozličným. Již jali se Karthaginští obléhati Syrakusy samé, když je najednou ve vlastním jich domově přepadl tyrann města tohoto *Agathokles*. Ale nezvedlo se ani jedném ani druhým a tak uzavřen jest opětně mír, že má zůstatí vše při starém jako před válkou. Po smrti *Agathoklově* (289) povstaly v Syrakusách veliké bouře, jichž chtěli Karthaginští k opětnému podrobení Sicilie použiti. Než Syrakusané povolali v nebezpečí tomto ku pomoci své *Pyrrha*,

krále epirského, kterýž stál tou dobou s vojskem v jižní Itálii. Ten pokračoval proti Karthaginským šťastně; ale byvše bezohlednou libovůlí jeho mnohá města promrzena, přidala se raději ku Karthaginským a nestálý Pyrrhus, vida tolikeré nové obtíže, odešel zase ze Sicílie.

III. *Od počátku válek s Římany až do ztroskotání Karthaginy* (264—146 př. Kr.) viz historii římskou, války punské §§. 80, 82 a 86.

Zřízení státní. V Karthagině vedli vládu dva *suffeti* doživotně volení, kterýmž byly dány k ruce dva *senáty* nebo obecní rady, do nichž voleni jsou občané všech tříd. Nemohli-li se suffeti se senáty o něčem shodnouti, ponecháno jest rozhodnutí valné hromadě celé obce. Suffeti měli na starosti hlavně správu občanskou, nebývajíce však z pravidla zároveň nejvyššími vůdci vojenskými.

Válečná moc karthaginská spočívala hlavně v loďstvu; měliť lodě s prvu tři-, později pětiveslové; na každou pětiveslovku bylo potřeba 300 veslařů a 120 mužů vojska námořského. Vojenská moc pozemní skládala se ze žoldneřů rozličných národů. Přední voj činivali prakovníci balearští; Karthaginští sami tak zvaný „pluk svatý“, kdežto afričtí jich poddaní byli jádrem všeho vojska; toto platilo obzvláště o lehkých jezdcích numidských. Ve válkách používáno i válečných slonů.

Náboženství podobalo se úplně onomu země mateřské -- uctívání hvězd, spojeno s poutou krvolačného Molocha, jemuž se museli v případech zvláště nešťastných obětovati na smířenou třeba i lidé.

Obchod byl u Karthaginských velmi hlučný a to jak na moři tak i na zemi. Tento veden jest karavanami jak k východu do Ammonium a Egypta, tak i na jih do vnitřní Afriky, s níž vyměňovány jsou datle, sůl, zlato, drahokamy, ano i otroci.

B) Čeleď indoeurospká.

a) Areté iránští.

14. I n d o v é.

Bydlisko. Na j. Asie rozkládá se v podobě trojhranu půlostrov *Přední Indie*, jejíž dvě strany (v. a z.) oblitý jsou mořem a na s. zdvihá se vysoké pohoří Himalaja, které jsouc velmi neschůdné, uzavírá Indii od ostatní Asie. Ačkoli byla Indie velmi nepřístupná, toužili po ní předc všickni mocní panovníci asijské, pokoušívajíce

se, aby jí dobyli. Bylať zajisté Indie a je až na dnešní den nad míru bohatá jak na obilí, tak na potraviny druhu rozličného, jakož i na všeliká koření, drahokamy, perle a j.

S Himalajy přicházejí tři veletoky: *Indus*, *Ganges* a *Brahmaputra* s četnými přítoky; krajina, jižto protéká Indus s pěti přítoky svými sluje *Pendžab*.

Dějiny vnější. Prvobydlitelé poloostrova indického byli pleť *tmavé*, kteří jsou ale již záhy před Kristem (ok. 2000 let) znenáhla podmaněni od národa pleť *bílé* čili *Areitův*, kteří dříve bydlili na pramenech řeky Oxu, v údolích hindukušských. Dobyvše Pendžabu na tmavých praobyvatelích zdejších, tlačili se vždy dále na východ, zmocňující se jedné části údolí ganžského po druhé (okolo 1300 př. Kr.). To byla *hrdinská doba* národa indického. Později dostali se na jih, stavše se pány celého půloostrova, kdežto praobyvatelé byli jich služebníky.

Majíce v zemi své všeho dostatek a jsouce přírodou od ostatních národů ohrazení, nepodnikali na venek žádných válek výbojných, oddávající se úplně pohodlnému, nečinnému životu, v čemž je mimo to i také učení jejich náboženské podporovalo. Ale za to čteme, že bývala Indie velikým podmanitelům západním povždy předmětem dobývacích tužeb; tak prý egyptský *Sesostris*, a zase assyrská *Semiramis* pokoušeli se o Indii, ale bez výsledku; šťastnější byl perský král *Darius* (510), který si podmanil krajiny až k Indu; kdežto makedonský král *Alexandr*, dobyt Persie, vtrhl (327) ještě dále za Indus (k Hyfasis). Ale po smrti jeho dána jest Indie od generála jeho *Seleuka*, kterýž se v krajiny tyto pod jménem krále syrského uvázal, králi *Kandraguptovi* (313—291) za odvádění ročního poplatku 500 slonů. Vnuk jeho *Ašoka* (260 až do 230) přijal náboženství Buddhovo a vystavěv velmi četné svatyně buddhistické, stal se velepamátným. Ale po smrti jeho rozpadla se říše na více dílů, které nemohly zabrániti plenění *Indoskytův*, kteříž sem přišli v II. století od severovýchodu, až je teprv r. 57 př. Kr. přemohl král *Vikromaditja*. Tím však nenalezla Indie nikterak pokoje, bývající tu novými vpády nepřátelskými, tu zase občanskými válkami sužována.

Zřízení státní. Obyvatelstvo *bílé* bylo panující, *tmavé* služebné; rozpadávalo vesměs na 4 *kasty* či stavy, kteréž byly *dědičné*: 1. *Brahmíni*, kněží, jejichž úřadem bylo učiti se knihám posvátným a vykládati je lidu; bohům pak obětovati. Život měli vésti vzorný, přihlížejíce najmě k čistotě šatu a těla svého; tělesně

trestání býti nesměli třeba se byli sebe více prohřešili. Z pozemků daní neplatili a byli přirozenými rádci královskými; 2. *kšatriové* (= bojovníci), majitelé větších pozemků, jejichž úlohou bylo brániti své vlasti; 3. *vajsjové*, zabývající se rolnictvím, chovem dobytka, řemesly a obchodem. Tyto tři kasty pocházely z panujících Areitův a pokládány jsou za čisté; 4. *sudrové*, původní tmavé obyvatelstvo, které vzdavši se zbraním Areitův na milost, přijalo jich řeč; byli to lidé služební, považovaní za nečisté; ti pak, kteří přemoženi jsou silou zbraně, nazývání *čandalové* (= žebrota) a nejbídnější mezi nimi byli *pariové*.

Pariové vykonávali nejnižší práce, čistíce ulice a zahrabávající mrtvé. Oni bydleli vzdáleni od měst, neboť se jich každý štilil. Pozřítí na pariu pokládáno za znečištění, ano i voda považována za znečištěnu, pakli prošla stínem jejich.

Králové brání jsou z kšatriů; byli neobmezení; rádci jejich byli brahmíni; příjmy královské záležely z daní, cel, čtvrtiny pokut soudních a šestiny žně.

Náboženství.

Brahmanismus. V původní své vlasti na Hindukuši uctívali Areité síly přírodní, najmě *slunce* (Indra); ale později přeměnili to brahmíni tak, že vyvozovali vše stvoření (pantheismus) z nejvyšší jediné bytosti *Brahmy*. Vlastnostem jeho, které mu jsou přisuzovány, vzdávána jest později tolikéž pocta co bohům samostatným; tak ponechána jest *stvořiteli* světa jméno *Brahma*, *zachovateli* jeho pak *Višňu* a síle *ničící* stvoření toto — *Siva*; krom toho ctěny jsou i věci stvořené, jako: kamení, zvířata, dle toho, ku kterému z těchto tří hlavních odborů náležely; tím samým bylo v učení brahmínském bohů nesmírné množství. Bůh stvořil jen svět duchův, kteří však od něho odpadli; a pročež stvořil pak tento svět a uvedl ony padlé duchy v těla lidská. Člověk teda je hned od početí hříšný, poškrvněný a proto na svět postaven, aby se kál z hříchů svých a očistil, aby se pak mohl vrátiti k Brahmovi. Proto se musel každý pilně zpytovat, aby se mohl napravovat. Vydatným prostředkem k tomu bylo časté umývání, najmě v posvátné řece Gangu. Mimo to přispívali k očišťování dobré skutky, čtení svatých knih (Véd) a všeliká trýzeň těla. Která duše neočistila se dostatečně v těle lidském, musela se stěhovati k vůli tomu z jednoho tvora do druhého, ani zvířat nevynechávajíc; proto zakázáno jest Indům požívání masa zvířecího, možné to schránky některé duše lidské. — Učení brahmínské

sneseo jest ve *Védách*, jež doplněny jsou *zákoníkem Manu-ovým*. Tento považuje se hned za prvního člověka, hned za krále aneb mudrce. Jeho zákoník obsahuje vedle předpisův z véd také obvyklá práva jednotlivých krajin, jakož i výroky a učení kněží i mudrců pravěku. Náboženství brahmínské, kteréž věřícím prikazovalo, aby pilně pozorovali (contemplete) vady své, přivádělo je k nečinnosti; a učení, kterak duše lidská, dokud je v těle, nemůže přijíti k Brahmovi, bylo příčinou, že si Indové brávali sami život, vrhajíce se jmenovitě do Gangy, aby ztrativše v této posvátné řece život, mohli přímo vejíti do lůna Brahmova.

Buddhismus. V VI. století snažil se vytrhnouti ze stavu tohoto rodáky své královský princ *Gautama* přijmím *Buddha*, t. j. Osvícený. V 29. roce věku svého šel na samotu, aby se v obleku kajícím očistil z hříchů svých. Tak žil několik let; načež vrátiv se, cestoval v průvodu žáků svých po Indii, aby rozšiřoval náboženství své. Zavrhuje kasty brahmínské kázal rovnost všech lidí a kladl hlavní váhu na ctnostný život, kterýž záležel v tom, když život tráven jest daleko od hlučného světa v nábožném pozorování sebe a v kajcnosti. Ostatně byli Buddhisté právě tak čtitele mnoha bohů jako brahmíni. Ačkoli povznášelo učení jeho všechny lidi na stejný stupeň důstojnosti, nepřivedlo předce obyvatele k životu čilejšímu, neboť i on podržel v soustavě své základní vadu, totiž nečinnost. Nic však méně pohnul předce myslmi veškerého obyvatelstva, najmě brahmínův, kteří byli nuceni, učení svého hájiti, ba i v některých věcech povoliti. Buddhisté totiž zakládali chrámy, což se věřícím velmi líbilo; museli teda i brahmínové svatyně stavěti, čímž pokročilo velice umění stavitelské. Vedle vyvracení učení Buddhova zanášeli se nyní brahmínové také i dovozováním pravdy učení svého, kterýž duševní boj podporovaný nezřídka i obojstranným proleváním krve, trval několik století, až konečně předce Buddhismus v Indii podlehl, načež ustoupil na ostrov Ceylon, do Tibetu, Číny a Japanu, kdež udržuje se po dnes, ovšem na mnoze proměněný.

Písemnictví. Knihy indické psány jsou *sanskrtém*, t. j. řečí svatou, čistou. Nejstarší spisy jsou náboženského obsahu — *Vědy*, kteréž smělo čísti než jen obyvatelstvo bílé a jichž pouhé čtení bylo záslužné, ať si se dělo v pořádku jakémkoli a ať čteným slovům rozuměno aneb ne. Za védami přijde hned *zákoník Manu-ův*. Z *básnictví* uvádíme *epické*, vypravující války *Areitův* s praobyvateli o zemi indickou. Složeny jsou tyto básně hrdinské v *Ramajaně*,

Mahabaratě a *Puraně*. Mimo to básněny jsou u veliké míře pověsti a bájky (*Bidpaj*), které se dostaly skrze Persii a Řecko do světa ostatního. Z *dramatického* básnictví pamatovati sluší Kalidasovu *Sakuntalu*, vypravující nám lásku, rozloučení a opětné shledání s králem Dušmantem. *Lyricka* jejich bohata jest jmenovitě vroucími city k bohům; ale i *filosofie* (v VII. a VI. století), jakož i *mluvnictví* (ve IV. stol.) pěstovány jsou.

Umění jmenovitě *stavitelské* vyvinulo se teprv, když povstal Buddha a to zase nejvíce za krále Ašoky, kterýž veliké množství chrámů (*págoty*) buď stavěl anebo dal vytesávatí do skal. Nejznamenitější jsou toho druhu jeskyně u *Ellory* (20° s. š., 92¹/₂^o v. d.), pak v *Salsettě* a *Elefantě* blíž Bombaye a m. j.

Zvláštní známkou chrámů indických jest ohromnosť a členovitost a to jak ve stavbě samé tak i v řezbách.

15. Baktrové a Medové.

Bydliško. Mezi řekou Tigridem na z. a Hindukušem a řekou Inděm na v., mezi mořem červeným na j. a kaspickým na s. rozkládá se vysočina *iránská*, na níž nalezalo se za starých dob vícero rozličných zemí: 1. na jz. *Susiana*, hlavní město Susy; 2. východněji *Persie*, hlavní město Persepolis; 3. severně nad oběma *Medie*, hlavní město Ekbatana; 4. mezi touto a kaspickým mořem *Hyrikania*; 5. dále k v. *Parthia*; 6. jižněji *Carmonia*; 7. jv. *Gedrosia*; 8. s. nad touto *Drangiana* a *Arachosia*; 9. dále k s. *Aria* i *Baktriana* a *Sogdiana*. Nejdůležitější z nich jsou: Media, Persia, Susiana a Baktriana.

Dějiny vnější. *Baktriana* má v končinách těchto nejstarší dějiny, které zasahují až do dávnověkého šera, ztrácejíce se v pověstech. Poprvé počíná zde svítati, ano se vypravuje, kterak assyrský král Ninus, přitáhnuv až do krajin těchto, jal se oblehati hlavní město Baktry; dlouho však ho nemohl dobytí, až Semiramis, seznavši jedno místo hradeb málo strážené, dostala se tou stranou se svým lidem do města, kteréž tak dobyto jest. Za skutek tento pojal prý Ninus Semiramidu za manželku. Na to trvalo v končinách zdejších panství assyrské po 500 let, až mu učinili konec nedalecí sousedé

Medové, kteříž tu samou dobu pod Assyry byli úpěli. Když se však králi assyrskému Sancheribovi proti Judei nesvedlo, použili toho Medové, bez toho po samostatnosti dávno baživší, a pozdvihše se (712) udrželi se samostatnými; i zvolili si vůdce svého

Dejoka (708—655) za krále, kterýž si vystavěl sídelní město Ekbatanu, již nemálo opevnil. Syn jeho

Fraortes (655—633) rozšířil panství své k jihu přes Persii a k severovýchodu přes Parthii a Baktrianu; ba vpadl až i do Assyrie, chtěl se jí podrobiti. Ale v bitvě z toho vzešlé přišel sám o život. Syn jeho

Cyaxares (633—593) vytáhl hned zase proti Assyrii, aby pomstil smrti otce svého a již jal se oblehati Ninive, ano kočovnickí Skythové vtrhli od severu do Medie. Cyaxares, kterýž proti nim vytáhl, poražen jest, načež divoký tento národ po 28 let Medii a země sousední pustošil. Teprv roku 620 vypudil je Cyaxares ze zemí svých a brzy na to zmocnil se Armenie i Kappadokie, země severně od Medie ležících. Lydický král Alyattes, jehož sousedem se nyní Cyaxares stal, bál se moci jeho a vystoupil tedy proti němu válečně. Bojováno po několik let, až konečně r. 610 svedena jest veliká bitva, při níž nastalo úplné zatmění slunce. Tohoto úkazu ulekly se obě strany, tak že upustivše od dalšího boje zjednali mezi sebou mír, v němž přijata jest řeka Halys (Kisil Irmak) za hranici mezi oběma říšema; k upevnění přátelství mezi oběma rody zasnoubil Alyattes dceru svou králevici medskému Astyagovi. Na to spojil Cyaxares zbraně své s Nabopalassarem, králem babylonským, a vyvrátil Ninive (606). Při dělení obdržel assyrské země mezi Tigridem a Indem, kdežto si vzal Nabopalassar země západní. Tak stala se Medie na ten čas největší říší asijskou, kterouž zdědil syn Cyaxarův

Astyages (593—558), kterýž nebyl nikterak hoden otce ni děda svého, libuje si v rozmařilosti více než ve ctnostech panovnických; až tomu učinil konec vnuk jeho

Kyros, zmocniv se bitvou u *Pasargad* říše medské i osoby královny (558). Tím způsobem stala se Medie částí nové říše perské.

Zřízení státní bylo v Baktrianě i Medii despotické.

Náboženství záleželo u *Baktrův* prvotně v uctívání sil přírodních. Ale již záhy (okolo 1200 př. Kr.) vystoupil *Zoroastr*, kterýž učil, že veškeré zlo i dobro na světě pochází od *Ahrimana* i *Ormuzda*, dvou duchů, kteří jsou pospolu v neustálém boji. Tento vládne v říši světla, onen v temnosti. Ormuzd je původem všeho dobra, Ahriman zla. Každý z nich má područí duchy, kteří jsou také v neustálém sváru; až pak konečně přede Ormuzd zvíťezí, načež nastane pravá blaženost. Duše lidská nalezá se v neustálém boji s Ahrimanem, a byvši po vyjití z těla Ormuzdem

souzena, nalezne u něho za skutky své odplaty. Učení toto zoveme *dualismus* a knihu, v níž obsaženo jest, *Zendavestu* (živé slovo). Kněží nazývali se *Magové*.

16. Peršané.

Bydlisko. Severně od zálivu perského, mezi Susianou a Karmaní ležela *Persie*, jejíž starší hlavní město bylo Persepolis, novější pak od Cyra založené, Pasargadae. Obyvatelstvo hornaté Persie bylo otužilé a vytrvalé; ovšem že vlastnosti tyto přešly později, když se totiž stala Persie jádrem ohromné říše, v pravý opak toho.

Dějiny vnější. Zakladatelem říše a mocí perské byl *Cyrus* (558—529), jehož mládí jest rozličnými pověstmi vyzdobeno.

Hlavní myšlenky pověstí této jsou následující: Astyages, král medský, měl dceru Mandanu. Zdálo se mu jednou, že povstala z ní veliká řeka, která zaplavila celou Asii. Zaleknutému nad tím králi vykládali magové, že bude mítí Mandana syna, který si podmaní celou Asii. Aby to předešel, zasnouvil Astyages dceru svou urozenému Peršanu Kambysovi, domnívaje se, že Medové nikdy nepřijmou za krále dítě krve perské. Mandaně narodil se syn Agradatus, později Cyrus (slunce) zvaný. Opět měl Astyages sen, že z lůna Mandanina vyrostl vinný kmen, kterýž zastíní celou Asii. Když pak magové vykládali jej zase ve smyslu dřívějším, dal Astyages malého Cyra dvořeninu svému Harpagovi, aby zanesa ho do hor, nechal hladem zemřítí. Harpagus dal ho v té příčině jednomu pastýři, kterýž slitovav se nad nemluvnětem, zachránil je v domě svém, ana manželka jeho byla právě porodila dítě mrtvé, které místo Cyra pohozeno a pak i pohřbeno jest. Když Cyrus povyrostil, hrál si a ostatními dětmi, kteréž zvolily si ho jednou ve hře za krále. Synek jistého vznešeného dvořana krále medského nechtěl malého krále ve hře poraziti, začal byl od Cyra notně potrestán. Na to stěžoval si otec synkův u krále Astyaga. Ten povolal k sobě pastýře i jeho domnělého hochu, při čemž vyšlo z neobrozeného počínání Cyrova a z dalšího pátrání na jevo, že je Cyrus vnukem Astyagovým. Tento podržel ho u dvora, ale předevezal si, pomstítí se Harpagovi, že nevykonal rozkazu jeho. I uskutečnil to způsobem tím, že mu při jedné hostině předložil na pospasy vlastního jeho synáčka pečeného. Pak mu teprv vyzradil, co jedl. Harpagus zahořel k Astyagovi pomstou. Magové zatím upokojili krále, že sny jeho došly onou dětskou brou již vypoštění svého. Cyrus poslán jest na to vlastním rodičům do Persie. Harpagus přemluvil ohnivého mladíka psaním v zajetí odeslaném ku vzbouření proti Astyagovi, slibuje mu pomoc. Cyrus uchytiv se této příležitosti, povolal jednoho dne Peršany, káže jim celý den namahavě pracovati, načez jich taprv s večerem domů propustil, přikazuje, aby druhého dne zase přišli a to pěkně ustrojeni. Častovav je tentokrát po celý den, tázal se jich, který den by se jim lépe líbil? Když pak odpověděli, že tento, doložil: „A tak byste se mohli pořád mítí, kdybyste, následující mne, setřáslí se sebe jhó medské.“ Byvše takto získáni, vzbouřili se pod Cyrem proti Astyagovi. Harpagus vymohl si u Astyaga, že mu

svěřil vrchní velitelství nad výpravou proti Peršanům; jsa však s Cyrem v srovnání, přešel k němu i s vojskem. Po té vytáhl proti Peršanům sám Astyages, ale Cyrus přemohl a zajal ho v bitvě u Pasargad a zmocnil se říše medské r. 558.

Stav se nyní Cyrus sousedem říše *lydické* a *babylonské*, usmyslil si obou se zmocniti.

Válka s Lydy (546). Boje se král lydický *Kroesus*, syn Alyatův, ohnivé vládychtivosti mladého Cyra, a chtěje vysvoboditi švakra svého Astyaga ze zajetí jeho, počal s ním sám válčiti. (Dvojsmyslné předpovědění orakula delfického.) Překročiv hranici říše své, řeku Halys, musel před silnějším vojem Cyrovým za nedlouho ustoupiti až do hlavního města Sardes, chtěje se tu přes zimu novým vojskem posílit; byv však od Cyra mimo nadání přepaden, ztratil nejen Sardes, ale i celou říši svou, ba i svobodu osobní. Tak rozšířil Cyrus říši svou přes celou Malou Asii.

Kroesus, byv prý odsouzen k upálení, stál již na hranici, an tu po třikráte volá řeckého mudrce Solona; načež když si dal Cyrus Kroesem samým vyložití, proč by tak byl volal, rozpomenul se, že by i jeho cos podobného potkati mohlo, a pročež daroval Kroesovi život, chovaje ho na dvoře svém u vši cti až do smrti, podobně jako to byl již i Astyagovi učinil.

Po dobytí říše lydické uvedl si v poplatnost i Řeky na pobřeží maloasijském, kteří byli králům lydickým až dosud šťastně odporovali. Tím způsobem panoval na západě až k samému moři agejskému.

Válka s Babylonem (538). Nyní přišla řada na Babylonii, kteráž se vkládala po dobytí Lydie v tělo říše Cyrovy. Překročiv Tygris jal se Cyrus oblehati Babylon; ale ten byl velice opevněný, tak že ho ani hladem vymořiti možná nebylo, neboť byla u vnitř města pole. Na to spolehal také babylonský král Naboned, nestaraje se hrubě o oblehatele. Cyrus však dav potají překopati Eufrat, odvedl jedné noci, když bylo v Babyloně právě po velikých radovánkách a hodování, vodu z vlastního řečiště novým průkopem kolem města, a vtrhnuv vysušeným takto starým řečištěm za temnoty noční do města nedbale strážného, zmocnil se ho náhle, načež dal zajatého krále odvésti do zajetí. Babylonie i s poddanými zeměmi předoasijskými stala se provincií perskou. Aby si získal v končinách těchto věrných a spolehlivých přívržencův, poslal Židy ze zajetí domů, vrátiv jim veškeré jejich nádoby chrámové. Před smrtí svou táhl ještě k severovýchodu proti *Massagetům* k moři kaspickému, kdež ale byl nešťasten. Byv v bitvě proti královně Tomyris těžce poraněn, a zemřev y krátce na to, pohřben jest v Passargadách (529).

Konec Cyrův je právě tak báječný jako původ a mládí jeho. Tomyris, zajavši ho v bitvě, dala prý mu sraziti hlavu a uvrci ji do nádoby krví lidskou naplněné, aby prý se nasýtil té krve, po kteréž za živa tolik žíznil.

Kambyses (529—522), prvorozený syn Cyrův, nastoupil v šlepeje otce svého. Zdvíhnuv válku proti *Egyptu*, porazil krále Psammenita u Pelusia (525). Poslav pak jednu část vojska svého ku chrámu Ammonovu na oase Šivě, táhl sám s druhou z Theb vzhůru podél Nilu proti Aethiopiům. Ale z nedostatku potravy musel se vrátiti do Theb, kdež se dověděl, kterak ona část vojska jeho zasypána jest v poušti pískem. Po té se zdráhali námořníci feničtí táhnouti s Kambysem proti rodákům svým Karthaginským; tento pak jsa vůbec podrážděn nezdařením plánů svých v Africe, přišel do Memfidy, kdež obyvatelstvo právě odbývalo slavnost nalezení Apise. Domnívaje se, že se mu v neštěstí jeho vysmívají, probodl ve zlosti Apise, povrhuje ještě i jinak náboženskými obřady egyptskými, což Egyptany velice rozhořčilo.

Vraceje se Kambyses do Persie, uslyšel, kterak se v nepřítomnosti jeho zmocnil jakýs podvodník trůnu, vydávaje se za Smerdise, bratra Kambysova, kteréhož byl tento již dříve — obávaje se ho — se světa dal sprovoditi. Chvátaje tedy do Persie, poranil se Kambyses vlastní zbrojí do nohy, na kterouž ránu zemřel.

Nepravý Smerdis (522) shledán jest skutečně již po sedmi měsících podvodníkem, i zavražděn jest.

Darius (521—485), kterýž se na to zmocnil trůnu, pocházel z rodu Achaemenovců, nejvznešenější to rodiny perské, jejíž členem byl i Cyrus sám. Aby pak upevnil Darius práva svá na trůn perský, pojal dceru Cyrovu Atossu za manželku. Ale národové, žezlu perskému nedávno podmanění, neměli chuti Daria dobrovolně za krále přijmouti. Tak jmenovitě vzbouřili se *Babyloniáné*, chtěje si dobytí dřívější samostatnosti své. Darius obklíčil Babylon; ale teprv po 20měsíčním oblehání podařilo se mu (518), a to ještě pomocí zrady vůdce jeho Zopyra, města dobytí. Po té dal 3000 urozených Babyloniánů ukřižovati a hradby městské zbořiti. Podobně potlačil i vzpoury v *Susianě*, *Medii* a *Armenii*. Darius cítil v sobě dosti síly a odvahy, nastoupiti ve výbojně šlepeje předků svých. A tak obrátil zraky své nejprve do Evropy, kamž ještě žádný král asijský před ním nebyl vkročil. Severně od Dunaje a černého moře žil národ divokých *Skýthův*, kteréž usmyslil si podmaniti, chtěje tím způsobem učiniti moře toto vnitřním, perským. Pobřežní národové maloasijské, najmě Řekové, vypravili

lodě, kteréž by pluly ku podpoře jeho při břehu moře černého. Přesed Darius (515) do Evropy, vystavěl přes Dunaj most, k jehož ochraně zanechal náčelníky maloasijských Řekův s rozkazem, aby most tento teprv po 60 dnech zbořili, když by se mezi tím nevracel. Ale Skythové před ním neustále ustupovali, pustošíce za sebou pořád krajinu a zasypávajíce před ním studně, aby ho z nedostatku potravy přinutili k návratu. Zatím vyzývali za jeho zády řecké strážce u mostu, aby jej strhli a přispěli takto k zničení despoty, kterýž byl svobodě jejich právě tak nepřitelem jako Skythům. Jediný Miltiades přimlouval se mezi Řeky za to, chtěje vlasti své navrátiti svobodu; ale mínění Histiea, vladaře miletského, zvítězilo, ano prý by pádem Dariovým přišli i oni o vládu v městech svých. Tak zachován jest Darius, kterýž se brzy na to se zbytky vojska svého vrátil. Na zpáteční cestě podrobil si v Evropě krajinu Thracii, čímž si pojistil v tomto díle světa pro další výboje pevné stanovisko.

Tažení do Indie. Chtěje si nahraditi nezdařené podniknutí skythické, obrátil nejprvé kroky své do Indie, kdež si podrobil veškeru krajinu na pravém břehu řeky Indu (510); než po jeho smrti nemělo tu panství perské dlouhého trvání.

Povstání Řeků maloasijských (500). Darius, chtěje se Histiaeovi odměniti za službu, kterouž mu tento prokázal, zachrániv most při tažení skythickém, dal mu v nově dobyté Thracii v užívání krajinu zlato- a stříbrnosnou. Histiaeus pak zamýšleje upevniti vládu svou, jal se opevňovati krajinu tuto. Ale očerněn jest skrze to u Daria, že prý touží po samostatnosti, načež ho král povolal na dvůr svůj, kdež ale počalo býti Histiaeovi v brzce nevolno. Přemluvil tedy potají zetě svého, vladaře miletského Aristagora, aby přiměl maloasijské Řeky ku povstání, doufaje, že ho Darius proti nim vyšle, poněvadž byl jakožto někdejší vladař v končinách těchto znám s krajinou i poměry.

Řekové maloasijský byli sice pod vrchní vládou perskou, ale v celku byli velmi svobodní, požívající úplné samosprávy domácí. Než k dobytí svobody celé byli povždy ochotni. Uposlechnuvše tedy lícoměrných slov Aristagorových, pozdvihli se (500). Ku posile své obdrželi něco lodí i vojska od evropských bratří svých z Athén a Erethrie. Řekové zmocnili se města perského Sardes, kteréž bylo v krajině této hlavním, a spálili je; však proto předc obrátilo se štěstí válečné proti nim. Jelikož ale přes to přese všecko trval odboj dále, vymohl Histiaeus na Dariovi, aby mu bylo nad vojskem svěřeno

vrchní velení proti buřičům. Přišel do Malé Asie, počínal si ve vyjednávání s Řeky tak dvojsmyslně, že ztratil důvěru i Artafernovu, maloasijského satrapa (náměstníka) perského, a i Řekův, tak že odtud brzy prchl; ale byv od Artaferna lapen přibít jest na kříž. Za nedlouho na to uprchnouti musil i Aristagoras; Řekové pak, nebyvše hned od počátku svorni, přemoženi jsou (494) a město Milet, kde byla vzpoura vypukla, z kořene jest vyvráceno. Po té uvedeni jsou Řekové maloasijstí v poddanství tužší předešlého. Toto povstání stalo se v následcích svých pro Řeky evropské i pro říši perskou nad míru důležité. Darius byl totiž nesmírně rozhořčen nad pomocí, kterou vyslali Atheňané z Evropy řeckým bratrům svým v Malé Asii a našel tak záminku k válkám proti Řekům evropským, po jichž podmanění bez toho již dříve byl toužil. O válkách řeckoperských vyprávěti budeme při dějinách řeckých (§§. 36, 37).

Úpadek říše perské za nástupců Dariových. Mohutný duch Dariův dal sice přerozsáhlé říši perské zřízení takové, které udrželo ji skoro ještě po celé dvě století; ale rány, kteréž na ni po celou tuto dobu dorážely ze vně i vnitř, přivedly ji na mizinu. Již hned první tažení Dariovo proti evropským Řekům (493) se nezdařilo, ani druhé (490); mezi přípravami ku třetímu vypuklo povstání v Egyptě (486), kteréž chtěl Darius potlačiti dříve než opětně potáhne na Řeky, ale v tom zemřel r. 485. Po něm nastoupil syn jeho

Xerxes I. (485—465), kterýž podrobiv si zase Egypt, vytáhl (480—479) s nesmírným vojskem a nákladem proti Řekům do Evropy, ale pohrobil zde vojsko i slávu svoji (viz §. 36). Nástupci jeho musili již dbáti obrany vlastní říše. Xerxes byl od náčelníka své tělesné stráže, bažického po trůně samém, úkladně zavražděn; nic však méně následoval po něm mladší syn jeho

Artaxerxes I. Dlouhoruký (465—424). Za něho vypuklo opětně vzbouření v Egyptě. Mnohem však nebezpečnější byla častá povstání vnitřní, způsobovaná od vlastních satrapů či náměstníků. K tomu přišla také i nesvornost v panovnické rodině a nezřízená vláda, kterouž mívaly v ruce obyčejně milostnice královny. Toto vše urychlilo úpadek říše druhdy tak mocné. Poslední pravý potomek Dariův byl

Xerxes II., kterýž skončil rukou vražednou (424).

Hospodářství v říši perské trvalo za následujících králů v míře naznačené dále. Nesvornost v rodině královské dosáhla takového

stupně, že ku konci V. století vytáhl královský princ *Cyrus mladší* válečně proti svému staršímu bratru králi *Artaxerxovi II.*, chtěje se pomocí řeckých žoldneřů zmocnit trůnu; padl však v bitvě u *Kunaxy* (r. 401) svedené.

Posledním králem perským byl *Darius III.* Kodomannus (336 až do 330), jehož úplně na hlavu porazil macedonský král *Alexandr.* Darius, utíkáje před ním, byl od vlastního jednoho satrapa zavražděn, načež učiněn jest konec říši perské (330) (viz §. 52).

Zřízení státní. Říši perské, již *Cyrus* založil a *Kambyses* rozšířil, dal teprv *Darius* trvalé zřízení. V čele celé říše stál král, despota, jehož moc byla neobmezena nad životem i jměním poddaných. Jemu vzdávána jest nejvyšší úcta, tak že musili před ním poddaní jeho na tvář padati a nikdo nesměl se k němu bez nějakého daru blížiti. On sídlil po jaru v *Suse*, v létě v *Ekbataně* a v zimě v *Babylonu*. Sedě na trůnu, obsluhován jest sedmi nejvyššími knížaty říšskými.

Darius rozdělil celou ohromnou říši svou ve 20 *satrapií* (krajin), ustanoviv nad každou náměstníka svého či satrapa, kterýž zde měl veškeru civilní i vojenskou moc v ruce; toto bylo v dobách pozdějších jednotě říše na záhubu. Každý satrap odváděl jistou sumu poplatků peněžitých, jakož i přírodnin do komory královské; sám pak mohl si je na poddaných vybírat jak chtěl. Tím způsobem vyssáván a utiskován jest lid v míře neslýchané. Jinak ale ponechány jsou jednotliví národové při svém národním zřízení a právu.

Pozdější dobou darovávány jsou jednotlivé krajiny neb města královnám a milostnicím královským, kteréž oblíbenými zřizenci svými obyvatele odíraly jak se jim líbilo, ano nebylo proti nim nikde žádného práva k dovolání. Tak býval po milosti králové pravý shon, pleticha stíhala pletichu, a s ní po každé padl neb dostal se k vládě celý ohon přivrženců nehodných, kteří nejsouce jisti dlouhého úřadování svého, hleděli co nejvíce těžiti pokud mohli. A tak úpěly satrapie perské pod nezřízenou vládou touto, obzvláště v dobách po *Dariovi*.

Vojsko. Za *Cyra* byl každý povinen k službám vojenským; za *Daria* sloužilo z *Persie* hlavně 10.000 „nesmrtníků,“ jakožto stráž tělesná; mužové národů ostatních musili šmahem do války. V zadu za vojskem chodívaly sebou zhusta i jich rodiny. Zbroj i způsob užívání zbraně byly velmi rozmanité. Bojovalo se pěšky, na vozích, koních, slonech i na jiných zvířatech. Nejvyšším vůdcem byl král.

Příčiny úpadku říše perské: 1. Ohromná rozsáhlost říše a rozmanitost národů, kterýchž nebylo nijak možná spojití v jeden organický celek; 2. vysílení národa v příčině blahobytu i životů lidských v nezdařených válkách evropských; 3. najímání žoldneřů a zmalátnění Peršanů; 4. utlačování a vyssávání lidu skrze satrapy; 5. odboje satrapů; 6. panování královen a milostnic královských.

Náboženství perské bylo stejné s meuským.

Písma užívali Peršané klínového jako Medové.

17. Zeměpis evropský.

Severozápadní část světa obsahuje Evropu, kteráž je sice nejmenší ze všech tří dílů, ale břehy její jsou ze všech nejvyvinutější; proto také dosáhla nejvyššího vzdělání, jsouc s tolikera stran mnohonásobně přístupna. Ač i že vzdělanost lidská není v Evropě původní, přišedši sem hlavně z Asie a částečně i z Afriky, ale v Evropě vyvinula se způsobem tak neobyčejným, že se tu může považovati skoro za samorostlou. A však mluvíce ve starém věku o vzdělanosti evropské, obmezíme se pouze na jižní dva půlostrovy: Řecko a Itálii se zeměmi sousedními. Krajiny severně za Balkanem i za Alpami nabývají důležitosti teprv mnohem později — ve středověku — jsouce zahaleny ve věku starém temnotou skoro neproniknutedlnou.

Starověké dějiny evropské liší se od oněch v Asii a Africe hlavně tím, že v obou těchto dílech světa vypravuje se přede vším o těch událostech, kteréž obyčejně z vůle panovníků — despótů — jednotlivých říší povstávaly, kdežto v Evropě vystupuje v popředí obzvláště samočinnost národů. Příčinu úkazu tohoto hledati sluší v tom, že podněbí evropské nedopustilo, aby národové zdejší upadli v takovou zmalátnělost těla i ducha, jako na východě v krajinách teplých. Jsouce tedy Europeané neustále činní, nenechali se ovládati vůlí jediného despoty, jako národové v orientu. Krom toho ulehčovalo znamenité vyvinutí břehů evropských nejen bezpřetržité stýkání s národy ostatních dvou dílů světa, ale podporovalo i vzájemnost evropských národův samých mezi sebou. Tím způsobem stalo se vzdělání Europeanů všestrannějším a pokročilejším než bylo u Asiatův neb Afrikanův. Toto však platí přede vším o národech dvou, kteří totiž bydleli na poloostrovech řeckém a italském, a pročež bude ve starém věku řeč hlavně o nich.

Hranice Evropy byly již za starých časů tytéž co nyní, jenže se na východě brávala zhusta řeka *Tanais* (Don) za hranici proti Asii.

Pohoří: 1. *hyperborejské* (Ural); 2. *Hämus* (Balkan); 3. *Karpaty*; 4. *Alpy*; 5. *Apenniny*; 6. *Pyreneje*. Mimo to pamatovati sluší les *hercynský* a *teutoburský*.

Moře: 1. *Moře střední*, jehož díly byly: a) *Pontus Euxinus* (moře černé); b) *Bosporus thracikus* (úžina cařihradská); c) *Propontis* (moře marmorné); d) *Hellespontus* (úžina dardanelská); e) moře *aegejské*; f) moře *adriatské*; g) *tyrrhenské* neb *tuské* a h) *fretum gaditanum* neb *herculeum* (úžina gibraltarská). 2. *Moře atlantské*, s částěmi: a) zálivem *kantabrickým* (biscajským); b) mořem *britanským* (průliv la manche); c) mořem *germanským* (severní) a d) *suevským* (baltské). 3. *Severní moře ledové*.

Řeky: 1. Do *Pontu Euxinu*: *Tanais* (Don), *Borysthenes* (Dněpr), *Tyras* (Dněstr) a *Ister* (Dunaj), který v horní části slul *Danubius*; 2. do *moře středního*: *Pád*, *Athesis* (Adige), *Arnus*, *Tiberis*, *Rhodanus* a *Iberus* (Ebro); 3. do *moře atlantského*: *Baetis* (Quadalquivir), *Anas* (Quadiana), *Tagus* (Tajo), *Durius* (Duero), *Minus* (Minho), *Garumna* (Garonna) a *Liger* (Loire); 4. do *britanského moře*: *Sequana* (Seina); 5. do *germanského moře*: *Skaldis* (Šelda), *Rhenus* (Rýn), *Tamesis* (Themže), *Visurgis* (Vesera), *Albis* (Labe); 6. do *suevského moře*: *Vistula* (Visla) a *Viadrus* (Odra);

Krajiny. 1. *Hellas* (Řecko) a ostatní země poloostrova balkánského, jako: *Thracie*, *Macedonie* a *Illyrie*; 2. *Italie*; 3. *Gallie* (Francie); 4. *Hispanie*; 5. *Germanie* (Německo); 6. *Britannie*; 7. *Kaledonie* (Škotsko); *Hibernie* (Irsko); 9. *Chersonesus cimbrica* (Jutsko); 10. *Thule* (Island); 11. *Skandinavie* a 12. *Sarmatie europáská* (Rusko) a půlostrov *Tauris* (Krim).

b) Pelasgové.

a) ŘEKOVÉ.

18. Zeměpis starověkého Řecka.

Staré Řecko, rozkládajíc se od hory Olympu a keraunského pohoří k jihu, zaujímalo nejjihnější část poloostrova balkánského. Půda i podnebí byly takové, že nedopouštěly, aby obyvatelstvo v nečinnosti zakrnělo, jako se dělo u Asiátův. Museli se tam za jisté člověk přičinili, chtěli-li si výživy vydobyti; ale píle jeho

nezůstala bez odměny, třebaž se nikdy tolik netěžilo, aby se nebyla musela potrava z ciziny dovážeti. Za to byly poloha i sporádání Řecka tak výhodny, že bylo Řekům možno i jinakým způsobem se vyživovati. Půlostrov řecký ležel po blízku všech tří dílů světa, tak že se tu mohli obchodníci všech jich scházeti; obzvláště any jsou břehy jeho znamenitě vyvinuty, čínice mnohonásobné přístavy přirozené, což sem vždycky lákávalo lodě všech národů. Ostatně byla plavba mezi půlostrovem tímto a ostatními dvěma díly světa, najmě Asíí, také tím usnadněna, ješto se mezi nimi nalezalo množství ostrovů, které byly pro lodě jakýmsi přirozeným mostem a to již tenkrát, když se plavectví nalezalo ješto v prvních počátcích. Hornatost půdy řecké působila, že obyvatelstvo, nemohouc se doma rolnictvím dostatečně vyživiti, muselo již záhy obracetí zraky své k cizině, čímž vedeno jest k obchodu; a poněvadž obchod od jakživa národy obohacuje, dodělali se Řekové znamenitého blahobytu, kterýž byl podkladem jich slávy a moci.

Řecko jest protaženo četnými pohoršími a jich rameny, skládajíc se z přemnoha údolíček, kteréž jsou sice jedno od druhého odděleny, nikoliv ale tak, že by nebylo lze z jednoho přecházeti do druhého. Všecka údolí tato nalezáme ve starém věku osazená národem jediným, kterýž se povždy zná k jednotě národní, ačkoli je sám v sobě rozdělen na četné státky samostatné.

Zálivy kolem Řecka. Záliv thermaický (Soluň); pagasaický (Volo); maliácký (Zeituni); průliv Euripos; záliv saronický (Aegina); argolický (Napolí); lakonický (Kolokythia); messenský (Koron); korinthský (Lepanto) a ambracký (Arta).

Horstvo. Se severu Řecka táhne se od hory *Lakmon* na z. pohorší *keraunské* a na v. *kambunské*, končíc horou *Olympem*; na j. pak jde *Pindus*. Jihovýchodně od tohoto vybíhá *Othrys*; ješto jižněji *Oeta* se soutěskou *Thermopylskou* a jižním ramenem *parnasským*. Na v. při moři aegejském, jižně od Olympu, leží hory *Ossa* a *Pelion*. Jižně pak od Parnassu jsou osamělé skupiny hor *helikonských* a *kilhaeronských*; v cípu nejjižnější: *Parnes*, *Penthelikus*, *Hymettus* a *Laurium*. Peloponnesus, tato „akropolis (Výšehrad) Řecka“ jest naplněn samými horami, z nichž nejvyšší a nejznamenitější jest na samém j. *Taygetus*.

Předhoří. *Artemisium* na samém s. ostrova *Euboei*; *Sunium*, nejjižnější část Laurionu; *Taenarium* (Matapan) na j. Peloponnesu; *Rhium* a *Antirrhium* v zálivu korinthském a *Actium* při zátoce ambracké.

Řeky. 1. *Peneus* do zálivu thermaického; 2. *Achelous* (Aspropotamo) do moře jonského; 3. *Cefissus* do jezera Kopais; 4. *Alfeus* do moře jonského a 5. *Eurotas* do zálivu lakonského.

Krajiny řecké. Řecko rozpadá na:

I. *Řecko severní.* Sem patří: 1. *Thessalie*, kdež ležela města: *Ferae*, *Farsalus*, *Larissa*, *Lamia* a *Jolkus*; 2. *Epirus* s městem *Dodonou*.

II. *Řecko střední* čili vlastní *Hellas* s krajinami: *Akarnanie* s městem *Ambracii*; 2. *Aetolie*; 3. *Lokris ozolická* s městy *Amfissou* a *Naupaktem*; 4. *Doris*; 5. dvoje *Lokris* (epiknemidská a opuntská) se soutěskou *Thermopylskou*; 6. *Focis* se slavným městem *Delfi*, a nedaleko zálivu korintského s *Krissou* a *Cirrhon*; 7. *Boeotie* s mnohými městy, která stála ve spolku. Nejznamenitější mezi nimi byly: *Theby*, *Orchomenus*, *Chaeronea* (bitva r. 338), *Koronea* (bitvy r. 448 a 394), *Haliartus* (bitva r. 394), *Thespie* a *Leuktra* (bitva r. 371), *Plataea* (bitva r. 479), *Aulis*; 8. *Attika* s městy: *Atheny* s přístavy: *Pyreem*, *Munychiou* a *Falerem*; *Eleusis*, *Marathon* (bitva r. 490) a 9. *Megarís* s městem *Megarou*.

III. *Peloponnesus.* Z Hellady vede sem 3 hodiny široký přešivek (isthmus) korintský, za nímž leží: 1. *Korinthie* s hlavním městem *Korinthem*; 2. *Sikyonie* s městem *Sikyonem*; 3. *Flisie*; 4. *Argolis* s městy: *Argos*, *Tiryns*, *Nauplia* a *Mykene*; 5. *Lakonie* se *Spartou*; 6. *Messenie* s pevnostmi *Irou*, *Ithome* s hlavním městem *Messene* a pak *Pylos* naproti ostrovu *Sfakterii*; 7. *Elis* na Alfeu s rovinou „*Olympia*“; 8. *Achaja* s městem *Patrae*; 9. *Arkadie* s *Mantineou* a *Megalopolis*.

IV. *Ostrovy.* V moři jonském: *Korcyra* (Korfu), *Leukadia* (*Leukos*), *Ithaka* (*Theaki*), *Cefallonia*, *Zakynthus* (*Zante*), maličký ostrov *Sfakteria* na východě *Messenie* a *Cythera*. V moři aegejském: *Aegina* a *Salamis*; souostrovi *Cykladské* a sice: *Delos*, *Naxos*, *Paros* a j.; *Kreta*; *Euboea* s městy *Chalcis* a *Eretrií*. Ostrovi *Sporadické*: *Thasus*, *Samothrake*, *Lemnos*, *Lesbus*, *Samus*, *Rhodus* a *Cyprus*.

19. Název země řecké a první obyvatelstvo její.

Název. Poloostrov nyní řeckým zvaný neměl prvotně žádného jména jednotného, an i obyvatelé, žijíce v oddělených údolích, přikládali si názviska rozmanitá. Teprv v pozdější době zobecnělo pro celou zemi jméno *Hellas*, ano se ho počátečně užívalo pouze

pro střední její část (nynější Livadii). Naše slovo *Řekové* či vlastně *Hřekové* pochází z latinského „Graeci,“ jakž se totiž nazýval národek v Epiru, jehož Římané, přišedše do Hellady, nejdříve poznali a odtud přeneseno jest prodlením času jméno to na celý ostatní národ. Jižní část, nynější Morea, slula u starých *Peloponnesus* („ostrov Pelopův“), podle podmanitele Pelopa, kterýž přišel sem z Malé Asie.

Nejstarší obyvatelstvo. Národové kmene areitského zůstali většinou seděti v původní vlasti své (Iranci a Indové v Asii); a však předc oddělily se od nich v době důkazům lidským nedostižitelné směrem sz. proudy dva. Jeden z nich, *severoeurospký*, osadil členy svými *Kelty*, *Germany* a *Slovany* z., střed, s. a v. Evropy; druhý pak, *jihoeurospký*, zalidnil pod společným jmenem *Pelasgův* poloostrovy balkánský a apenninský. Obyvatelé nazývali se v prodleném čase na tomto *Italíkové*, na onom (severněji) *Illyrové* a *Thrakové*, jižněji *Hellenové* či *Řekové*. Tito obsadili již záhy ostrovy a pobřeží moře aegejského. Pelasgové byli národ usedlý, rolnický, znající také i řemesla. Stavíce města nazývali je zhusta „Larissa,“ a hradili je silnými zděmi „*cyklopskými*,“ kteréž složeny byly z kamenných balvanů beze vší malty. Uctívajíce boha *Zeva* měli hlavní jeho chrám v *Dodoně* v Epiru. Z krajiny této vyšli pozdější teprv dobou *Hellenové*, patrně jedna větev Pelasgův, jenže se změněným jmenem; a usadili se v Thessalii, odkudž pak zalidnili celý ostatní půlostrom.

Mimo Pelasgy přišli do Řecka vedle prastarých pověstí přistěhovalci také odjinud. Báječná historie řecká zosobňuje přistěhovalce tyto v mužích jednotlivých, kteříž ale patrně zastupují povzdy celou výpravu, přišedší do Řecka z té neb oné země východní. Tak jmenuje se:

1. *Cekrops*, kterýž prý přišel (okolo r. 1580 př. Kr.) z Egypta do Attiky, kdež učil obyvatelstvo vzdělávati pole, péci chleb a pochovávat mrtvé. Vystavěl si tu hrad *Cekropi*, u něhož později Athény jsou založeny.

2. *Kadmus*, hledaje prý Evropu Zevem ukradenou, přišel r. 1519 př. Kr. z Foenicie do Řecka a usadil se v Boeotii, kdež pojal za manželku Harmonii a vystavěl hrad *Kadmeu*, při níž později město Theby vystavěno jest. *Kadmus* přinesl prý do Řecka písmo.

3. *Danaus* přišel r. 1500 se svými 50 dcerami z Egypta do Argos. Dcery jeho (*Danaidky*) povraždivše z návodu otcova jedné

noci muže své, odsouzeny jsou od bohů nalévati v podsvětí sýtem vodu do sudu bezedného.

4. *Pelops* přišel r. 1300 z Frygie do „Peloponnesu,“ jehož dobyl a opanoval.

I. Perioda: Nejstarší dějiny řecké až do stěhování dorského (—1104 př. Kr.).

20. Kmenové hellenští rozšíři se po Helladě.

Helleni, kteří vyšedše od Dodony dostali se do Thessalie, odvozují název svůj od *Hellena*, syna Deukalionova.

Bohové zanevřeli na lidstvo, kteréž bylo tuze hříšné, a ustanovili vyhladiti je ze země potopou všeobecnou. Jediný *Deukalion* a manželka jeho *Pyrrha* nalezení jsou spravedlivými. Příkladáno jim tedy od bohů vystavěti si loď, v níž by ušli zkáze všeobecné. Potom nastala skutečná potopa, při níž jedině tito dva zachráněni jsou. Když pak vody spadávaly, zůstala loď jejich státi na hoře Parnassu. Vyšedše z loď, dostali od bohů příkaz házetí za sebe kameny, z nichž povstávali noví lidé. Syn Deukalionův i *Pyrrhin* byl *Hellen*, po němž veškeré obyvatelstvo celého poloostrova nazváno jest.

Ten zůstavil syny tři: *Aeola*, *Dora*, *Xutha*, tento pak zase dva: *Jona* i *Achaea*. Od nich odvozovali 4 kmenové řečtí původ i název svůj a zalidnili v prodleném čase z Thessalie celou Helladu; a sice rozšířili se Aeolové po Aetolii, Akarnanii, Focis, Lokris a Beotii; Doriové po Doris a Kretě; Jonové po Attice a Euboei a Achacové po Argolis a Lakedaemonu.

Touto pověstí dokazuje se pouze tolik, že se všickni Helleni považovali za rodné bratry, ku kterémuž mínění přiváděni jsou arci jednostejností řeči, zvyků i mravů a náboženství. Rozuměliti si zajisté všickni čtyři kmenové bez obtíže uctívající také i tytéž bohy. Toto vše spojovalo je svazkem co nejužším a nejpevnějším, tak že přes všechny mnohonásobné války domácí, jež mezi sebou podnikávali, nevyhynulo v nich nikdy vědomí bratrství a jednoty, obzvláště jednalo-li se o boj proti cizímu nepříteli všeho Hellenstva.

Šíření kmenů hellenských po Řecku bylo nenáhlé a pořádné, ano nejdříve rozmohli se a nabyli největší důležitosti *Aeolové*, jejichž nejslavnější místa byly: *Jolkus* v Thessalii a později *Orchomenus* v Beotii. Aeolové byli mezi Řeky nejstarší plavci námořští; jim náleží slavná pověst o tažení *argonautickém* (viz §. následuj.).

Doriové, mladší bratři Aeolův, jsou teprv později důležití. Sdílivše zároveň s ostatními v Thessalii (u hory *Oety*), byli odtud vytlačeni divokým národem *Thessalův*, se severu sem přišedším,

kterýž osadiv zemi tuto, zanechal jí po sobě jméno na všechny časy. Doriové pak, kteří vyšli z Thessalie, usadili se nejdříve mezi Oetou a Parnassem; ale později přešli do Peloponnesu, a této právě doby nabývají teprv důležitosti historické. Zároveň s Dory vyšli z Thessalie aeolští *Boeotové*, kteří vtáhnuvše do krajiny okolo jezera Kopais, učinili tu konec říši Kadmeovců, nazývající od nynějška krajinu zdejší jménem svým.

Achaeové přebývali původně v j. Thessalii, v krajině Fthiotis, kteráž se i také Achaeou nazývala, odkudž vystěhovali se později k j., jmenovitě na Peloponnes, kdež knížata jejich, pocházející z rodiny Pelopovy, zmocnili se států: argolického a lakonského; odtud, jakož i z Attiky, stáli ve spojení s Malou Asií. Jejich jest slavné podniknutí *trojanské*. Poněvadž pak byli tou dobou Achaeové nejmocnější mezi Řeky, nazýváni jsou všickni „Pana-chaji,“ t. j. Achai vůbec. Po válce trojanské zanikli Achaeové právě tak, jako již dříve Aeolové, a nyní teprv vystupují

Jonové, jichž praotec Jon přišel prý, ovšem dávno před válkou trojanskou, z Thessalie do Attiky, jíž dobyl a lidem svým osadil, podobně i Euboeu; obyvatelstvo krajin těchto nazývá se po něm *Jonové*. Když pak Doriové přistěhovali se do Peloponnesu, staly se oba tyto kmeny hellenské nejdůležitějšími, tak že se okolo nich veškeré pozdější slavné dějiny řecké otáčejí; přicházejí pak v dějinách pod jménem: *Spartanů* (Doriové) a *Atheňanů* (Jonové).

21. Náboženství hellenské.

Řekové uctívali původně vsíle přírodní boha jediného, jemuž ani chrámů ani oltářů nestavěli, ba ani ho nezobrazujíce. Později teprv, když rozštěpili se na více kmenův a když u každého z nich utvořily se samostatné názory o této síle přirozené, přešli k *mnoho-božství* (polytheismus). Myslili si zajisté Řekové bohy své jakožto nejdokonalejší lidi, s mocí velikou a nesmrtelné, kteříž ostatně měli tytéž potřeby a naruživosti tělesné jako obyčejní lidé. Oni zdržovali se na místech rozličných, dle nichž je Helleni rozdělovali. Byliť 1. *bohové olympští* či *něbeští*, kteří bydlíce v étheru, obývali na temeně hory Olympu; dále byli 2. *bohové v podsvětí*, a 3. *bohové pozemští*, k nimž počítáni jsou i *bohové mořští*.

1. Povstání světa a rodopis bohův hellenských. Nejvyšším a nejmocnějším bohem hellenským byl *Zeus*, kterýž ale nebyl zároveň bohem nejstarším.

Kosmogonie řecká vypráví: Nejprvnější prý byl *Chaos* (směs), z něhož povstala *Gea* (země) a dále *Erebus* a *Nyx* (noc), jakož i *Aether* (vzduch) a *Emera* (den). *Gea* zrodila *Uranu* (nebe), *hory* a *Pontus* (moře). Nyní, bájí *theogonie* řecká, dostal *Uranos* syny *Titany*, *Cyklopy* a *Hekatoncheiry* (storuké). K Titanům náleželi *Japetus*, *Kronus*, *Mnemosyne* (paměť) a j. Deery *Mnemosyniny* byly *Musy*; *Japetovy* pak děti nejznámější: *Atlas*, *Prometheus* a *Epimetheus*. Titani se muožili, povstali: *Helios* (slunce), *Selene* (měsíc), *Eos* (zora) a *větry*. *Kronus* přemohl otce svého *Uranu* a zavřel ho do podsvětí. *Kronovy* děti byly: *Demeter*, *Here*, *Hades*, *Poseidon* a *Zeus*. Jemu bylo řečeno, že ho vlastní jeho děti přemohou. Aby to předešel, spolkl každé ihned po narození. Poslední (*Zeva*) zachránila matka tím způsobem, že podala *Kronovi* místo novorozenčte kámen, ježž on pohltil. *Zeus* vychován jest od *Nymf*, krmen jsa ambrosiou a nektarem (přejemnou potravou a nápojem božským), čímž znamenitě sesílil, tak že konečně přinutil otce svého, aby vydal ze sebe opět děti pohlčené. Na to povstal boj mezi ním a otcem. K *Zevovi* stáli bratři i sestry jeho, jakož všickni ostatní znamenití bohové; s *Kronem* pak držel hlavně *Japetus* a rod jeho, vyjma *Promethea*, kterýžto opatrný titan přidal se k *Zevovi*, věda napřed, že tento zvítězí. Boj trval dlouho; ale když *Cyklopy* přinesli *Zevovi* z podsvětí blesky a hromy, a když mu i *Hekatoncheirové* přišli ku pomoci, nastal zápas nejtužší. Bojováno v *Thessalii*. Na *Olympu* stojí *Zevovci*, na hoře *Othrys* *Titani*. *Zeus* vrhá na *Titany* blesk za bleskem, až se celá krajina vzejme plamenem, *Hekatoncheirové* (bylíť tři) pomahají svými 600 rameny a zasypají *Titany* skalními balvány; konečně je přemohou a ukovají v *Tartaru**); tolikéž i *Krona*. *Poseidon* obežene *Tartarus* ohromnou zdí, zavře jej silnými branami a *Hekatoncheirové* stanou se jeho hlídači.

Zeus rozdělil se o vládu se svými bratry. On sám ponechal si *nebe* se sídlem na *Olympu*, *Poseidon* (*Neptun*) dostal *moře* a *Hades* *podsvětí*. Povrch zemský zůstal společným majetkem a *Olympus* shromáždštěm všech bohův. Ostatní bohové dostanou každý některou krajinu neb město, jež si obzvláště oblíbili, a v němž přede všemi ostatními jsou uctíváni, tak ku př. *Athena* *Atheny*, *Hera* *Argos* a j.

Ještě jednou musí *Zeus* bojovati proti *Tyfonovi*, synu *Tartarovu* a *Gey*, který se chce mstiti za přemožení *Titanův*. Tento *Tyfon* měl na těle avěm 100 dračích hlav, z nichž všech šlohal plameny; ale *Zeus* zahubiv ho bleskem svým, svrhl jej do *Tartaru*. Méně nebezpečný byl boj *Zeva* s *Giganty*, nesmírnými to obry, jako *hory* valkými, kteří bydlili východně od *Olympu* na *macedonském* púlostrově *Pallene*. Ti vrhali celé skály a žhavá dřeva lesní na *Olymp*. Proti nim stál *Zeus* se svou dcerou *Athanou*, kteráž si konečně přivedla *Hera* *klakla*, který je přemohl a potřel.

2. **Prvopočátky člověka.** Lidé pošli, podle víry *Řekův*, tak jako i bohové, ze země (*Gea*) a sice obojí stejnou as dobou. S počátku obcovali zhusta

*) *Tartarus* je věčně tmavá propast, vzdálená od nebes v hloubce nesmírné. Kovadlina musela by 9 dní a nocí padat, aby dopadla s nebe na zem, a odtud zase tak dlouho, aby dosáhla *Tartaru*. *Tartarus* je tak silně opevněn, že z něho není vyvážnutí.

bohové s lidmi, skoro jakoby se sobě rovnými; ale když lidé počali býti nešlechtní a mrzí (viz pověst o Tantalovi, Pelopovi, §. 22, 8.), zavrhli je bohové. Lidé bydlili prvotně v lesích a slujích, i bylo jim bojovati s rozličnými velkými nestvůrami, které jim nad míru škodily. Pomocí bohův a heroův přemahali je, a přispěním těchže bytostí naučili se vzdělávati pole a zřizovati stálé společnosti, kterýmž způsobem přivedeni jsou z původní surovosti své ku vzdělanosti; přes to však zacházeli s nimi bohové pro jejich hříšnost předece jen méně, posílajíce na ně neřídka i tuhé pohromy. Zeus viděl se pohnuta odejmouti lidem oheň, jehož blahodárné účinky znali ještě z dob vzájemnosti s bohy. Ale chytrý Japeta *Prometheus*, tentýž, jenž se byl ve válce titanské samojediný z bratří svých přidržel Zeva, ukradl tajně oheň s nebe a přinesl jej lidem. Za to jest v podsvětí přikován ku skále a krkavci neustále žrali mu játra, ale tak, že vždy co přes den uklobali, přes noc zase nově narostlo. Aby pak i lidé museli v něčem za tuto krádež *Prometheovu* pykati, poslali jim bohové na svět ženu *Pandoru*, kteráž objevila se mezi nimi s nádobou zakrytou. Zvědaví lidé shrnuli se okolo ní, odkryli poklici, aby se dověděli co je v nádobě, a nyní vycházely z ní všechny možné nemoce a strasti, kteréž od té doby lidé sužují; až když konečně, ulekše se toho, zakryli opět nádobu, zůstala tam pouze — naděje.

3. Bohové olympští. *Zeus* (lat. *Jupiter*, slov. *Perún*) bydlí na vrcholi *Olympu*, ostatní pak bohové v rozsedlinách na úbočí jeho; mají však vesměs byty pohodlné. U Zeva scházíívají se všickni ku besedování a k poradám. Bohyně *Hebe* a *Ganymedes* obsluhují je ambrosií a nektarem, někdy posluhuje také i kulhavý *Hefaeustus*, což způsobuje bohům zvláštní vyrazení. I zábavy hudební a pěvecké odbývávají se na *Olympu*, jež řídí *Apollo* s *Muzami* *). Odznaky Zevovy jsou: Orel s blesky ve spárech. Zeus uděloval v *Dodoně* a v *Ammonium* věštby (orakula). Manželka jeho je

Here (lat. *Juno*). Mezi oběma manželi bývaly často až prudké hádky; když pak se jednou při takovém výstupu syn *Hefaeustus* matky zastával, rozhněval se naň otec v té míře, že jím mrštil s nebe na zem, při čemž *Hefaeustus* zlámal nohu. *Hera* jest paní hrdá, jsoucí si vědoma své důstojnosti co manželka nejvyššího boha. Odznakem jejím je páv. Oblíbená místa *Argos* a *Mikene*.

Pallas Athéne jest dcera Zevova, povstávší z hlavy jeho; jsouc jeho miláčkem, řídí s ním svět. Jest to panna, ozbrojená kopím, přílbou a štítem (s *Aegidou*). Oblíbené místo její *Athény*. Ona jest bohyní umění, věd a moudrosti. Odznakem jejím súva.

*) Dcery *Titanky Mnemosyny* (paměti) byly *Muzy*, počtem devět, a sice: *Kaliope*, muza básnictví hrdinského; *Klio* dějepiscectví; *Euterpe* hudby; *Terpsichore* tance; *Erato* básnictví milostného; *Melpomene* básnictví elegického a tragického; *Thalia* veseloher; *Polyhymnia* ód a vznešeného básnictví; *Urania* hvězdářství.

(V Athenách bylo mnoho obrazů ptáka tohoto, odtud přísloví: „Sovy do Athén nositi,“ jakoby „Přilévati vody do moře.“)

Apollo, syn Zevův, narozen na ostrově Delos. Poživ nektaru, žádal kitharu. Zván jest také *Pythíus*, poněvadž přemohl draka Pythona. Byl miláčkem Zevovým. Uctíván byl zvláště na ostrově *Delos* a v *Delfech*, kdež měl chrám, v němž se udělovaly vnutím jeho světoznámé *věštby* (orakula). Byl bohem slunce, básnictví, hudby, zpěvu, tance a náhlé smrti při mužských. Odznaky: vavřínový věnec, luk, varito a trénožka. Pod jeho vrchním řízením stálo 9 Muz.

Artemis (lat. Diana), sestra Apollinova, bohyně honby a měsíce (selene), jakož i náhlé smrti u ženských. Ctěna hlavně na poloostrově taurickém (Krim). Odznaky: pes, jelen, měsíc a luk.

Ares (lat. Mars), syn Zevův; bůh války a mužné síly. Úplně ozbrojen, Odznaky: štít a přilba.

Afrodite (lat. Venus, slov. Lada) povstala z pěny mořské. Pohled její byl tak okouzlující, že jí m lvy a tygry krotila; v každé šlepiji její vyrůstaly i hned květiny. Byla bohyní krásy a milosti. Syn její byl Eneaš (viz válku trojanskou §. 22, 6.). Ctěna jest hlavně na ostrově *Cypru*. Odznaky: myrtha a růže. Bohyni tuto provázivaly *Charitky* (lat. Gracie), t. j. bohyně vděku a milosti.

Hefaeustus (lat. Vulkan), syn Zeva. Ošklivý a kulhavý. Bůh podzemního ohně; uměl zacházeti s kovy; *Cykloповé* byli jeho tovaryši, kovajíce pro Zeva blesky. Hora Vesuv byla komínem podzemní jeho kovárny. Odznak: kladivo.

Hermes (lat. Merkur, slov. Radhošť), jsa poslem nebeským, byl také bohem poslův, kupcův ano i zlodějův. Odznaky: okřídlená přilbice a pocestná hůl.

4. Bohové pozemští a mořští. *Demeter* (lat. Ceres, slov. Živa), sestra Zevova, bohyně úrody zemské; učila lidi vzdělávati pole. Odznaky: obilní klasy. V *Eleusis*, v městě attickém, slavivaly se jí ku počtě každoročně hlučné mystérie. Dcera její byla *Persefona* (lat. Proserpina), kterouž, když si jednou u hory Aetny trhala kvítky, uchvátiv Hades, bůh podsvětí, a pojal ji za manželku.

Dionysus (lat. Bacchus), bůh vína a nápojů opojných. Sídlem pocty jeho byla Boeotie. Oslavoval se způsobem nad míru hlučným, pitím, zpěvem a tancem.

Poseidon (lat. Neptun), bratr Zevův, bůh moře. Jezdí ve voze dvoukolesém, taženém bílými koňmi se zlatou hřívou; máje korunu na hlavě, drží v ruce trojzub, kterým když udeří o povrch mořský,

zdvihne se strašné vlnobití. Jemu podřizeni jsou: *Oceanus*, *Proteus*, kterýž neustále mění barvy kůže své, *Sireny* a *Nereidky*. Odznaky: delfin a trojzub.

Aeolus, bůh větrů, bydlil na ostrovech aeolských (liparských) se svými šesti syny a šesti dcerami, z nichž každý rozdmýchoval jiný druh větru.

5. Bohové v podsvětí. *Hades* (lat. Pluto) bratr Zevův, nejvyšší pán v podsvětí, panovník duší zde se nalezajících. On byl neošklivější všech bohů, měl ale za manželku něžnou *Persefonu*, dceru Demetřinu, kterouž matce násilně unesl.

6. Víra v trvání duše po smrti. Řekové věřili v odplatu dobrých i zlých skutků již zde na světě, vypravujíce si, kterak zločince pronásledují dnem i nocí strašlivé *Erinye* (vzteklíce, lat. Furie), kteréž však také *Eumenidy* („dobromyslné“) zvali, bojíce se pojmenovati je pravým jich názvem. Byly tři (*Tisifone* msta, *Alekto* zášť a *Megaera* závist), pohledu strašlivého, majíce hady ve vlasech, v opásání a okolo ramen; v rukou pak hořící pochodně a dýtky (viz pověst o Orestovi, §. 22., 8.).

Za zločiny na světě spáchané brali však lidé trest ještě i po smrti, právě tak jako se dostalo odplaty těm, kdož žili spravedlivě. Když člověk zemřel, musela býti mrtvola jeho pohřbena, sice by *stín* (duše)* její neustále musel blouditi na světě, nenalezaje nikde pokoje, aniž by směl do podsvětí, pokud nebyl prstí posypán. Nechatí tělo nepohřbené, bylo u Řeků největším potrestáním (viz pověst o synu Oedipovu Polynikovi a sestře jeho Antigoně §. 22., 4.).

Stín (duše) přišel ku bráně u podsvětí, kamž jest vpuštěn hlídačem *Cerberem*, psem o třech hlavách a s hadím ocasem, kterýž každého vpustí, ale nižádného nenechá ven vyklouznouti, odstraňuje každého již zdaleka svým hrůzným vytím. V Hades (podsvětí) teče patero řek: *Styx*, *Acheron*, *Perifelegeton*, *Kocytus* a *Lethé*. Přes *Acheron* převáží každou duši do podsvětí staříčký *Charon*, zádumčivý mrzout, jemuž se musí dáti jeden obol za převezenu. Řekové dávali také penízek tento po každé mrtvolám svým pod jazyk. V podsvětí soudí se stíny hned, jak tam přijdou. Nestranní soudcové zdejší jsou: *Mínos*, *Radamanthys* a *Aeakus*; kdož nalezen jest za spravedliva, přišel do *Elysia*, t. j. na ostrovy

*) *Stíny* (manes) byly úplně podoby celého člověka, jak za živa vypadal, jen že nebyly hmotné, jsouce mimo to barvy zcela bílé.

Kovář: Všeobecný dějepis. I.

blahoslavenců, nešlechtný pak do *Tartaru* (pekla). Kdož přišel do podsvětí, musel se napít z pramene *Lethe*, jehož voda měla ten účinek, že každý na celou minulost svou zapomenul.

S podsvětím souvisí jaksi i *Moiry* (lat. *Parcae*, t. j. bohyně osudu, sudičky) počtem tři: *Klotho*, *Lachesis* a *Atropos*; z nichž *Klotho* každému člověku hned při narození počíná přísti *nit života*, což tak dlouho činí, až *Lachesis* tuto nit přestřihne, načež člověk zemře.

7. **Hrdinové** (heroové), jimž Řekové skrze jejich zásluhy o člověčenstvo tolikéž prokazovali čest božskou, byli pravidelně buď po matce neb po otci původu božského a tudíž vyznamenávali se buď neobyčejnou silou tělesnou aneb duchem nadlidským. Jména těch nejznačnějších, jakož i skutky jejich viz v §. následujícím.

22. Pověstí o hrdinské (heroické) době národa řeckého

(1300—1104 př. Kr.).

Když se některý starý národ v jisté zemi nově usazoval, stávalo se to obyčejně způsobem násilným, tak že se mohli jednotlivci udatností, jakož i silou a obratností tělesnou ve prospěch národa svého vyznamenati. V prodlení času se tyto skutky vykrašlovaly a nezřídka i zvětšovaly, tak že konečně potomstvo, nemohouc si činy, rovnající se divům, jinak vysvětliti, bájilo, že takový hrdina pochází po matce neb otci z krve božské, aneb kterak aspoň ony nadobyčejné skutky vykonával pomocí božskou, a kterak byl po smrti své přijat mezi bohy. Čas, kdy takoví mužové žili, nazývá se *hrdinskou* dobou jistého národa. Ale i když se již ten který národ v nové své vlasti pevně usadil, trvává doba jeho heroická ještě některý čas, neboť nyní mají rozliční mužové přsežitost získati si vděčnosti národa, kteří vlastnostmi svými k oslavě a k založení blahobytu národa tohoto způsobem jakýmkoli přispějí. Tak se může státi, že výteční jednotlivci učí národ buď vzdělávati půdu, neb prováděti rozličná řemesla, kteráž jsou mu obzvláště prospěšna, aneb že věhlasností svou upravují pořádek společenský (státní) u vnitř národa svého. Prvotní dějiny skoro každého národa zahaleny jsou v báje, v nichžto leží pouze jisté jádro dějepisné pravdy, vše ostatní je pozdějšími vypravovateli přimyšleno. I řecký národ má své hrdiny a právě on jich má velmi četně.

1. **Pověst o Heraklovi.** Proslavený hrdina řecký byl *Herakles* nebo *Hercules*, kterýž jsa synem boha *Zeva* a *Alkmeny*, královny

z Tirynsu, dokázal božskou sílu svou již co nemluvně tím, že rozmačkal dva veliké hady, které naň manželka Zevova Hera do koľebky poslala. Když pak povyrosl, setkal se jednou s dvěma bytostma, Ctností a Nešlechetností, z nichž každá se snažila přilákati ho na svou stranu („Hercules na rozcestí“); on pak rozhod se pro ctnost. Ale za nedlouho musel k rozkazu Zevově do služby mykenského krále Eurysthea, jemuž vykonal „12 prací“, jimiž na věky proslavil jméno své; práce tyto záležely vesměs v hubení škodlivých, obrovských zvířat a nestvůr, v dobývání cizích krajin jakož vůbec v činech sílu lidskou přestihujících.

1. Zardousil *nemejského lva*, kterýž byl obyvatelstvu (v Argolidě) záhubným v míře nejvyšší, jehož se však žádná zbraň lidská nedotkla. 2. Zabil devítihlavou *hydru lernejskou* (v Argolidě), kteréž, když jedna hlava useknuta jest, narostly na témž místě hned dvě jiné; Herakles urážejí jí hlavu po hlavě, připaloval pokaždé hned živou ránu žhavým železem. 3. Chytil *erymantského kance*, kterýž v severní Arkadii nadělal mnoho škod, i přinesl ho živého k Eurystheovi. 4. Chytil *kerynitičskou laň* bohyně Artemidy, kterouž v největším běhu celý rok přes hory a doły pronásledoval až ji uhonil. 5. Pobil a rozehnal *stymfalické ptáky* se železnýma perutěma, kteří požírali lidi. 6. Vyčistil za jediný den *ohlévy krále Augia* v Elis. Augias měl nesmírná stáda ovcí a dobytka hovězího; Herakles musel všecky ohlévy za den vyčistiti. I vedl skrze ně řeku Menios, kteráž je pojednou vypláchl. 7. Chytil a přivedl do Myken *kretského býka*, kterýž byl velmi divoký. 8. Chytil lidožravé *koně Diomedea*, krále thrackého. 9. Dobil v boji *pasu Hippolity*, královny Amazonek na Malé Asii. 10. Zabil tříhlavého obra *Geryona*, kterýž bydlil na západě a odvedl stáda jeho skrze Iberii, Galii, Itálii, Sicílii, Illyrii a Epirus do Myken. Jsa na cestě této rozdělil prý na samém západě skály, spojující Evropu s Afrikou, čímž spojeno jest moře střední s atlantským a povstavší zde průliv zván jest od té doby jménem Heraklovým. 11. On přinesl po mnohých dobrodružstvích *zlatá jablka Hesperidok*, které bydlily na západě a střežly jich velikým drakem. Na této cestě podržel Herakles na ramenou svých svět, aby si mohl obr Atlas poněkud odpočinouti, který zde toto ohromné břímě neustále na plecích svých držel. 12. Nejtěžší práce jeho byla poslední, kdežto musel *přinést* Eurystheovi z podsvětí psa *Cerbera*, a zase ho tam odnésti. Vykonal tyto práce byl svoboděn, ale vyváděl i dále mnoho hrdinských kusů sílou nadlidskou, vždy však k tomu účeli, aby zahubil zlé a aby podporoval dobré. Jsa synem lidské matky poklesl předce jednou, začez musel u královny lydičké sloužiti v kátech ženských za otroka. Později zasnoubil se s *Dejanírou*, kteráž chtějíc Herakla na věky k sobě připoutati, smočila šat jeho v krvi jistého závistníka. Ale sotva jej Herakles na sebe oblekl, zmocnila se ho taková zuřivost, že vystavěv si na hoře Oetě hranici, sám se upálil; načež vzat jest do nebe.

2. Minus. Theseus. Dějepis nám vypravuje o tom, že byl nejstarší správně zřízený stát řecký na ostrově Kretě. Obyvatelé zdejší byli původu pelagického i hellenského. Jakožto nejstarší král, kterýž zde zákonitý pořádek zavedl, uvádí se *Minos*, kterýž se

pro svou spravedlnost stal později soudcem duší v podsvětí. On si podrobil za krále Aegea Attiku, odkudž mu pak museli každý devátý rok odváděti 7 jinochů a 7 dívek, kteréž dával za potravu obludě *Minotaurovi*, s půli člověku a s půli býku, jenž zavřen byl v labyrintu.

Toto ohromné stavení vystavěno jest *Daedalem*, na něhož však Minus zanevřel, protože dal Ariadně nit, jíž Thesea z labyrintu vysvobodila (viz pravováním následující). Daedalus zavřen jest na to i se synem Ikarem do bludiště; a však přilepiv sobě i synovi křídla voskem, uletěl přes moře. Ale Ikarovi, kterýž se odvážil skoro až k samému slunci, rozpustil se vosk na křídlech a on spadnuv do moře, utonul (moře ikarské). — V Attice žil tou dobou král *Aegeus*, osmý král po Cekropovi, kterýž jsa od krále kretického válkou stížen, prohrál a musel výše zmíněný poplatek na Kretu odváděti.

Aegeus měl syna *Thesea*, kterýž se mu narodil v státu Argolis. Ten však neměl přijíti k otcí svému dříve, než bude moci odvaliti veliký balvan, pod nějž Aegeus položil meč a střevíce své. Dosáhnuv 16. roku vykonal to skutečně a šel nyní k svému otcí do Attiky. Již na této cestě osvědčil neobyčejnou sílu svou, poťev obra *Perifeta* vlastním jeho mlatem, jakož i *Sinnise*, kterýž každého okoloidoucího nemilosrdně dvěma smrčkama roztrhl. Loupežník *Skiron* měl ten zvyk, že si dal od každého pocestného mýti v moři nohy, načež tam každého svrhl. I on zahynul rukou Theseovou. Podobně vedlo se i *Prokrustovi*, kterýž zase na dvou postelích — buď na kratší neb na delší — pocestné usmrcoval.

Přišel konečně Theseus do Attiky, poznán jest od otce podle meče a střeviců. Než v Athenách panoval veliký nářek, ana měla právě zase odplouti do Krety známá výprava jinochů a dívek. Theseus prosil otce, aby ho tam také poslal, neboť doufal při té příležitosti minotaura zabiti.

Aegeus svolil konečně, umluviv s ním, povede-li se mu šťastně, aby natáhl na stěžeň loď plachty bílé. — Přišel Theseus na Kretu nalezl soustrast u královské dcery *Ariadny*, kteráž mu dala klubko nití, aby vcházeje do labyrintu uvázal tu jeden konec, načež aby nit neustále rozvínoval a až se bude vraceti zase svíjel („nit Ariadnina“). I učinil tak a našel v bludišti minotaura, zkolil ho mlatem svým a našel šťastně zase cestu zpátečnou. Radostí opojen nad zdařením své výpravy pojal sebou Ariadnu a vydal se ihned na cestu k domovu. Tuto však musel k rozkazu božskému zanechati na ostrově *Naxos* a sám blížil se ku břehům attickým. Na předhoří *Sunnium* seděl sklíčený otec Aegeus hledě do dálky, v níž konečně objevila se mu loď s plachtou — černou. Theseus zapomněl spěchem a radostí plachtu změnit! Maje to Aegeus za znamení smrti syna svého, vrhl se do moře, kteréž se po něm dosud „aegejským“ zove.

Theseus, navrátiv se, stal se králem v Attice a vděčné obyvatelstvo slavivalo ještě po staletích každoročně památku dotčeného osvobození. On spojil celou Attiku, kteráž byla dosud na 12 dílů rozdělena, v jeden celek s hlavním střediskem Athenami, zavedl

na památku toho národní slavnost *panathenaey* zvanou t. j. slavnost „*všech Atheňanův*“ a založil zde počtu bohyně Atheny. Spojiv celou Attiku v jedno, stal se zakladatelem moci athenské, jinak by snad byla zůstala Attika právě na tak velké množství slabých republik rozdělena a tudíž malomocna jako Boeotie. — Později prý se Attičané proti Theseovi několikrát pozdvihli, až konečně Theseus odešel z Athen zemřel v cizině (?).

3. Tažení Argonautův (1263 př. Kr.). Athamas, král orcho-menský, zapudil první svou manželku Nefelu a pojal jinou, Ino, dceru Kadmovu, která děti po Nefeli — Frixus a Helle — velice týrala. Slitovavši se nad nimi vlastní matka, seslala jim berana se zlatým rounem, na něhož když si sedli, unášel je pořád k východu. Helle nedrževši se dobře spadla do moře, odkudž nazváno je jménem jejím (*Hellespontus*); Frixus se však dostal šťastně až do Kolchis, na východě pontu euxinu, kdež berana obětoval bohům a rouno králi Aetovi, kterýž dal je přibiti na strom, stříci drakem a dvěma býky, z jichž nozder sršel oheň. Od té doby bylo zlaté rouno touhou podnikavých mladíků, ale dostati je platilo zároveň za nejdůležitější skutek.

V městě Jolkus panoval tou dobou král Pelias, kterýž nepoctivým způsobem stal se králem odstrčiv zákonitého dědice, příbuzného svého *Jasona*. Věštba bohův varovala ho před mužem, kterýž k němu přijde v jednom střevíci. Jason vraceje se do Jolkus musel přes rozvodněný potok a ztratil v něm střevíc. Dozvěděv se o tom Pelias, přikázal Jasonovi, aby se dřívě na dvoře jeho neukazoval, pokud by mu nepřinesl zlatého rouna z Kolchis. Jason dal si stavěti *loď*, již dal jmeno „*Argo*“, vyzvav mezi tím všechny hrdiny, aby s ním táhli. Sešlo se jich přes 50. Mimo Jasona účastnil se Herakles, Theseus a j. Doprovázel je i výtečný pěvec Orfeus, kterýž zpěvem svým mnohou nesnáz přemohl a mnohý rozbroj na lodi samé předešel. Po mnohých dobrodružstvích dostali se konečně do Kolchis. Aetes byl volen vydati zlaté rouno, když Jason za jeden den vykoná tři práce: když zoře s býky, jimž oheň z nozder sršel, veliký lán pole, když do něho zaseje dračích zubů a obry, z nich vyrůstající, pobije a konečně když přemůže draka, strážícího zlaté rouno. Přispěním královské dcery Medee vykonal Jason první dvě úlohy téhož dne; Aetes pak, boje se, že by i tu třetí provedl, odložil ji sám na druhý den, obmysleje ho následující nocí o život připraviti. Ale Medea, zvěděvši úmysl otcův, poradila Jasonovi jak

by ošálil draka; a když se skutečně tím způsobem rouna zmocnil, uprchl tajně z Kolchis pojav Medeu s sebou. Aeetes pronásledoval je; ale i tu dovedla Medea otce svého zdržeti, ovšem prostředkem nelidským, a tak dostali se všickni zase do Jolkus.

4. Válka sedmi proti Thebám (1230 př. Kr.). Po Kadmovi panoval v Thebách syn jeho *Polydorus*, pak vnuk *Labdakus* a konečně pravnuk *Laius*, jehož manželkou byla *Jokasta*. Měli syna, o němž jim orakulem (věštbou bohův) pověděno jest, že zabije otce a pojme matku svou za manželku. Aby to *Laius* předešel, kázal syna pohoditi a nohy mu probodnouti, aby se ho nikdo neujmul; ale pastýř krále korintského našel ho a donesl své královně, kteráž nazvala ho dle *oteklých nohou*: *Oedipus*. Když povyrosl, předhazovali mu někteří, že jest nalezenec; načež on se ptal orakula, které mu odpovědělo, aby se vystříhal své vlasti, jinak že zabije otce a pojme matku za manželku. Chtěje to předejítí uprchl z Korintu, domnělé vlasti své a šel do Theb. Na této cestě potkal se v úzkém úvoze s vlastním otcem svým jehož však neznal, a v povstalé mezi nimi hádce zabil ho *Oedipus*.

Nedaleko Theb zdržovala se tou dobou obluda Sfinx zvaná, kteráž každému okoloidoucím dala k rozluštění hádanku, a když jí nerozluštil, svrhla ho se skály, při čemž každý zahynul. I *Oedipovi* předložena jest, který však jí uhodnul, načež se sfinx s té samé skály vrhla do propasti a zahynula. Tato sfinx byla Thebám takovou obtíží, že vladař zdejší *Kreon*, bratr *Jokastin*, hned po smrti *Laiově* prohlásil, kdož by jí přemohl, že dostane ruku ovdovělé *Jokasty* a s ní i korunu královskou. Toho všeho dosáhl nyní *Oedipus*. Ale za některý čas na to vypukl v Thebách mor a orakulum zvěstovalo, že nepřestane, dokud nebude potrestán vrah *Laiův*. Konečně vyšlo na jevo, že jest jím *Oedipus*. *Jokasta* v zoufalství se oběsila; *Oedipus* pak vypíchal si oči, a bloudil na to po Řecku, veden jsa až do smrti dcerou svou *Antigonou*.

Synové *Oedipovi* *Eteokles* a *Polynikes* neshodli se o vládu; tento musel uprchnouti a přišel do Argos, pojal dceru tamějšího krále *Adrasta* za manželku. *Polynikes* vytáhl nyní s tchánem svým a pěti jinými vůdci (tudíž „*válka sedmi*“) proti Thebám, aby si tu vydobyl vlády. Ale mimo *Adrasta* padli zde všickni; *Polynikes* pak a *Eteokles* v souboji se probodli. Po té vládl v Thebách *Kreon*, jakožto poručník nezletilého syna *Eteoklova*; on zakázal, aby nikdo nepohřbil těla *Polynikova*, an by jinak dal přestupníka za

živa pohřbíti. Ale Antígona, nic nedbajíc zákazu, pohrobila mrtvolu bratrovu, začež ji skutečně stíhl trest vyměřený.

5. Druhé tažení sedmi („Epigonův“) proti Thebám. Když dorostli synové hrdinův před Thebami padlých, táhli zase společně proti Thebám, aby pomstili smrti otců svých. Syn Eteoklův Laodamas musel před nimi konečně prchnouti do Thessalie, kdežto se stal v Thebách králem Polynikův syn Thersandr.

6. Válka trojanská (1194—1184). Bohyně (sváru) Eris chtějíc se jiným třem bohyním Heře, Atheně a Afroditě mstít, hodila mezi ně zlaté jablko, řkouc: „Té nejkrásnější.“ Každá z nich chtěla si je přivlastniti. Nemohouce se shodnouti, která by z nich byla nejkrásnější, vyvolily si trojanského prince Parise za rozsudího. Každá slibovala mu znamenitý dar, rozhodneli ve prospěch její. Paris vyslovil se pro Afroditu, kteráž slibovala mu zaopatření nejkrásnější manželku. Brzy na to nesl poselství nějaké otce svého k spartanskému králi Menelaovi, jehož manželku Helenu, nejproslulejší tehdy krásu celého světa, tajně s sebou odvedl. Ale již tehdaž, když se Menelaos o Helenu u otce jejího Tyndarea ucházel, pokoušeli se o ni zároveň i mnozí jiní. Otec pak, boje se, kdyby ji některému zasnoubil, že by skrze to mohla povstati z nenávisti nějaká válka, dal si ode všech příslibiti, že se všickni spokojí, kterého z nich si ona vyvolí; ba zavázal je, kdyby mělo skrze Helenu třeba později k válce přijíti, že mají všickni státi k muži jejímu. Nyní tedy museli dostáti svému slovu a pročež vypravilo se celé Řecko k boji proti Troji. Bratr Menelaův *Agamemnon*, král Mykenský, byl nejvyšším vůdcem výpravy, již účastnilo se ke 1200 lodí a 100.000 bojovníků. Proslavení hrdinové řečtí, jako *Odysseus*, král na Ithace, *Achilleus*, myrmidonský král z Thessalie, staříčkový *Nestor* z Pylos, oba *Ajasové* a j. táhli s sebou. Když již veškeré loďstvo řecké mělo z Aulidy vyplouti, seslala bohyně *Artemis* bezvětrí, poněvadž hněvala se na *Agamemnona*, kterýž jí byl kdysi zastřelil zamilovanou její laň. Bez přispění větrů nemohli však do Troje přeplouti. Ptaje se kněz *Kalchas* bohův, čím by je bylo možná usmířiti, dostal za odpověď, že jediné když bude *Agamemnon* obětovati bohyni *Artemidě* dceru svou *Ifigenii*. Již měla býti tato na oltáři obětním usmrcena, an se snesl oblak a unesl ji na poloostrov *Tauridu* (Krim).

Po deset let oblehali na to Řekové Troji a již padli ti nejvýtečnější hrdinové řečtí i trojanští, najmě v roce posledním, jako *Hektor*, hlavní vůdce trojanský a se strany řecké *Achilleus* („Achil-

lova pata“) — až konečně dobyli Řekové Troje Isth. Odysseus dostal se potají do města a odnesl odtud „Palladium“, čímž pozbavena jest Troja ochrany bohyně Pallady (Atheny). K Odysseově radě vystavěn jest veliký kůň z prken, do něhož uschovali se nejdovůlejší Řekové. Po té odpluli ostatní Řekové na oko od břehu asijského. Trojanští vtáhli koně na památku svého vítězství do města. V noci pak vystoupili Řekové z úkrytu svého a vpustili Řeky, kteří se byli v soumraku nočním zase na břeh vrátili, do města, načež toto dobyto a spáleno jest. Královská rodina trojanská vyhubena jest při tom bez mála celá, ani staříčkový král Priamus neušetřen. Jediný Aeneas ušel se synem svým Askaniem záhubě všeobecné. Helena navrácena jest zase Menelaovi.

7. Příhody Odysseovy na zpáteční cestě. Vraceje se Odysseus na Ithaku, zanesen jest bouřemi mořskými až do Afriky, odkudž dostal se na Sicilii k Cyklopům, kdež mu jednooký obr Polyfem šest soudruhů pohltil. Opiv ho Odysseus, vypíchl mu ve spaní žhavým dřevem oko, začež byl pronásledován od Poseidona (Neptuna), jehož synem byl Polyfem. Přišed na ostrovy aeolské (či liparské) byl od tamějšího boha Aeola přívětivě přijat, kterýž mu dal plný měch větrů, pomocí jichž šťastně plul k Ithace; ale když se již přibližoval k touženému domovu svému, vypustili průvodcové jeho z neopatrnosti větry z měchu, kteréž způsobily takovou bouři mořskou, že opět zanesen jest na Sicilii. Tentokráte padl do rukou Laestrygonům, lidojedům, kteří mu nejen mnoho soudruhů pohubili, ale i lodě ztroskotali. S malým zbytkem dostal se na ostrůvek, při břehu italském ležící, kdež bydlila čarodějnice Circe. Ta proměnila lidi jeho částečně ve vepře, ale byvši od něho postrašena výhružkou smrti, vrátila jim zase podobu lidskou. Na to podíval se do podsvětí, kdež mu věštec Tiresias budoucí jeho osudy předpověděl. Ušed šťastně svůdnému zpěvu Siren a dostav se tolikéž šťastně skrze nebezpečnou Scyllu a Charybdis (úžina messanská) vzal velikou pohromu ztroskotáním i té poslední lodě, při čemž všecko mužstvo jeho zahynulo. Na to zmítán jest v moři po devět dní na jediném trámu lodě své, až konečně vyvržen jest vlnami na břeh ostrova Ogype, kdež bydlela nymfa Kalypso, kteráž snažila se, aby ho u sebe podržela, slibujíc mu nesmrtedlnost a věčnou mladost. Nemoha však vydržeti touhou po domovu, propuštěn jest konečně po sedmiletém zde pobytu. Na porouchané lodičce dostal se na ostrov Scherii, k národu faeackému, jehož král dopravil ho posléze po 20letém blou-

zení na Ithaku. V domě jeho panoval zatím veliký zmatek; 98 knížat ucházelo se o ruku věrné manželky jeho Penelopy, kteráž odkládala se slovem svým den ze dne, čekajíc návratu manželova. Celý dům trpěl výlohami dotíravých těchto hejskův, až se to protivilo i Telemachovi, synu Odysseovu, jemuž dal tento, odcházejce do Troje, přítele svého Mentora za vychovatele. Vrátiv se Odysseus, svěřil se věrnému jednomu pastýři a i synu svému Telemachovi, načež pospolu pobili dotíravé ženichy. Po té žil Odysseus až do své smrti v pokoji na Ithace.

8. Osudy rodiny Agamemnonovy i předků jeho. Agamemnon pocházel z rodiny *Pelopovy*. Tento byl syn frygického (v Malé Asii) krále *Tantala*, k němuž prý jednou přišli bohové návštěvou. Tantalus, aby zkusil, zdaž jsou skutečně vševědoucí, zabiv syna svého Pelopa, upekł ho a předložil jim co pečeni. Bohové to poznali a odsoudili nešlechtného otce do tartaru, ktezto stoje ve vodě, dosahující mu až po samá ústa, věčně žíznil; když pak se chtěl napítí, prehala voda pysků jeho, tak že se nemohl nikdy ani krůpějí svlažiti. On byl trápen také i stálým hladem; kolem něho visela ta nejšťavnatější ovoce, kdykoli však po nich sáhl, vždy vymknula se rukoum jeho.

Ale usmrceného Pelopa zase bohové vzkřísili. Ten vystěhoval se později do Řecka. Zde zabil Oenomaa, krále v krajině Elis, aby se zmocnil dcery i říše jeho. Pomocníkem mu v tom byl sluha Oenomaův Myrtilus, jemuž přislíbil podíl, ale brzy zavraždil ho také, aby mu nemusel ničeho dáti. Myrtilus byl však synem Poseidonovým a tak uvalil Pelops na sebe i na potomstvo své nesmiřitelný hněv boha tohoto. Od té doby byla vražda a nešlechtnost v rodině Pelopově takorůka dědičny. Již synové Pelopovi *Astreus* a *Thyestes* byli nesvorní. Rozdělivše mezi sebou otcovskou říši mykenskou, nenáviděli se tak, že si až i některé děti vzájemně povraždili. Posléze byl Atreus synem Thyestovým Aegisthem, a Thyestes synem Atreovým Agamemnonem zabit. Tento vypudil Aegistha ze země jeho, pojal na to Klytaemnestru, dceru spartanského krále Tyndarea*) za manželku a stal se později vůdcem výpravy trojanské. Děti jeho byli Ifigenia, Elektra a Orestes.

*) Tyndareus měl děti Kastora a Polluxe, kteříž nazývali se Dioskurové, a Klytaemnestru a Helenou. Když byl Kastor a Pollux přijat mezi bohy, dědila Helena Lakonii a s ní i manžel její Menelaus, bratr Agamemnonův. Ostatně viz o ní při „válce trojanské.“

O Ifigenii vyprávěno jest při válce trojanské, kterak majíc býti obětována, unesena jest v oblaku na půlostrov taurický.

Agamemnon vrátil se od Troje přímo domů. V nepřítomnosti Agamemnonově spolčil se vyhnaný bratranec jeho Aegisthus s manželkou jeho Klytaemnestrou, a zabili Agamemnona hned při návratu jeho. Aegisthus pak podržel říši jeho. Mladičký syn Agamemnonův *Orestes* přišel na vychování z domu otcovského. I spřátelil se tou dobou s *Pyladem*, synem vychovatele svého, tak že byli po celý svůj život nerozluční. Smluvivše se, odebrali se pod cizími jmeny do Myken, kdež zabili Aegistha i Klytaemnestru, aby se pomstili za prolitou krev Agamemnonovu. Za tento čin pronásledovaly Oresta bohyně pomsty Eumenidy, nedávajíce mu dnem nocí pokoje. Trýzněn jsa Orestes trpkými výčitkami svědomí, obrátil se do Delf k orakulu o radu. Toto odpovědělo mu, že si má hledati rady na půlostrově taurickém. I cestovali tam Orestes s Pyladem. Tu bylo zvykem, že každý cizinec, přišedší sem, byl obětován bohyni Artemidě. Jeden z nich měl zahynouti. Každý chtěl za druhého umřítí; konečně povolil Pylades a již chtěla kněžka Artemidina Oresta před oltářem zabíjeti; an zvolal: „Tak zemřela sestra má Ifigenia v Aulidě!“ Kněžka zadržela nožem, nebo ona sama byla — Ifigenia. Dorozuměvše a umluvivše se nyní všickni tři, uprchli odtud potají a když přišli do Řecka, teprv upustily Eumenidy od dalšího pronásledování svého. Orestes vzal si Hermionu, dceru strýce svého Menelaa, a stal se králem spartanským. Dříve již měl Argos a nyní dobyl na synu Aegisthovu i říše otcovské Myken. Orestes zemřel po mnoha letech uštknutím hada; Ifigenie pak smrtí přirozenou, tolikéž i Elektra, kteráž byla pojala za manželce Pylada.

9. Argolis měla svého hrdinu Persea. Tento pocházel z rodiny přistěhovavšího se sem Egyptana Danaa. Perseus táhl do západní Afriky, kdež pomocí bohyně Atheny přemohl *Medusu*, jednu z tří sester Gorgonských, kteréž pohledem svým každého zkamenily. Přinášeje s sebou tuto kouzelnickou hlavu Medusinu, vrátil se Perseus do Řecka a stal se králem v Argolidě, ale za nedlouho vystavěl si Mykeny. Vnuč jeho Eurystheus byl pánem Heraklovým, který také pocházel z rodiny Perseovy a měl tudíž právo na dědictví Perseovo v Peloponnesu. (O Heraklovi viz výše; o potomcích jeho §. 25.)

10. V Korintě uvádí se co nejstarší panovník Sisyfus, kterýž byl pro své zločiny odsouzen v podsvětí váletí ohromný balván

skály na vysokou horu, ale tak, že po každé když již byl u samého temene, balván skutalil se zase dolů a Sisyfus musel počítí znovu, čemuž nebylo nikdy konce.

11. V Thessalii vyprávějí nejstarší pověsti o boji Lapithův a Centaurův. Obojí byli národové suroví, půl koně a půl člověka. Při svatbě lapithského krále Pirithoa vypukl mezi obojími boj, v němž se také i Theseus na straně lapithské vyznamenal. Centaurové podlehlí a byvše posléze Heraklem z Thessalie vyhnáni, zemřeli pryč vesměs na útěku hladem.

23. Povaha věku heroického.

Tak jako události doby této není ani zřízení její zjištěno nade vši pochybnost; soudíme o něm pouze z básní a pověstí o době této jednajících.

Ve věku hrdinském bylo v Řecku v obyčeji důstojenství *královské*, kteréž bylo *dědičné*. Král považován jest za nejdokonalejšího smrtelníka, jehož některý praotec pocházel od nějakého boha; posloucháno ho tedy, a vzdávána mu zvláštní čest. Požíval pak vážnosti tím větší, čím více měl vlastností, kterýchž na něm národ požadoval. Musel býti ve válce *udatný* a v boji *obratný*. Neboť tou dobou bojovávali zhusta jen náčelníci vojenští mezi sebou, sami taktó rozhodující vítězství neb porážku. Králové byli ve válce vrchními veliteli. Poněvadž se jednalo o důležitých věcech obecních veřejně, musel při takových příležitostech osvědčiti *modrost* a *výmluvnými* slovy vysvětlovati rozličné náhledy, jakož i důvtipem o prospěšnosti jejich rozhodovati; tytéž vlastnosti musel jeviti i při *soudě*. Král byl také *nejvyšším knězem* celého národa. Příjmy jeho záležely v dobrovolných neb ustanovených daních; dále měl nejvíce pozemků a dostával z kořisti válečné největší podíl. K důstojnosti královské nebylo sice právě potřebno, ale doporučovalo velmi, kdož uměl vyorávati přímé brázdy, hotoviti koráby a p.

Národ rozpadal na *šlechtu* a *lid*. *Šlechta* měla v držení svém větší pozemky; z ní pocházel král, který se s ní ve všech důležitějších věcech musel raditi, jinak by byl narazil na tuhý odpor. V hromadách obecních mluvívati a uzavírati s králem jen šlechtici; na nich však ležela také celá tíže válčení.

Lid směl přítomen býti všem shromážděním i soudům, ale nemluvil do ničeho. Obyčejné zaměstknání jeho byla orba, chov dobytka a řemesla.

Otroky byly jenom osoby cizí buď koupené aneb zjímané. Jsouce počítáni k rodině, jídali s ní za jedním stolem; vůbec nakládáno s nimi velmi mírně a nezřídka se stávalo, že za věrné služby své propouštění jsou na svobodu.

Pracovati na polích a v domácnosti nebylo nikomu snižujícím, ani šlechtě, ba ani králům samým. Tak vezla princezna *Nausikaa*, dcera krále Alcinoa na Kerkíře, prádlo na voze, v němž zapraženi jsou mezci, které sama řídila. Na to čistila a sušila se služkami prádlo na břehu mořském; kdežto matka její doma se ženami předla. Podobně vypráví se i o *Penelopě*, manželce Odysseově, že předla a tkala.

Manželství uzavíráno koupí; ženich koupil si od otce nevěstu, již ale tento dal věno.

Obydlí královské, jehož podobu měl více méně každý dům řecký, záleželo z následujících částí: Do prvního dvora vcházelo se vraty o dvou půlích; zde nahromaděno jest mnoho hnoje. Dvůr tento oddělen jest zdí od druhého, který byl vydlážděný a čistý. Kolem něho bylo loubení, z něhož se šlo do světnic. Zde byla ložnice pro čeleď, a lázeň. Hlavní síň, spočívající na sloupech, byla shromaždištěm všech domácích; tu bývali vítáni i hosté. Při jídle sedělo se při stole buď po dvou aneb jednotlivě. K sezení sloužily buď pohovky s vysokým zábradlím, aneb jen nízké stoličky, kteréž pokrývaly se koberci. Ze sálu tohoto šlo se po schodech do obydlí hospodyně.

24. Bohoslužba věku heroického.

Původně uctívali Řekové bohy své v hájích jakož vůbec pod širým nebem, teprv později stavěli chrámy, v nichž stála socha bohova. Sem měli přístup pouze kněží; ostatně byli takoví chrámové středistém buď částí aneb celého národa hellenského. Hlavním výkonem bohoslužebným byla *oběť*, kteráž přinášena jest jak od soukromníků, tak i od celých obcí a států. Oběti tyto vykonávaly se na *oltěři*, kterýž stál před chrámem a to u přítomnosti všech lidí. Bylyť pak oběti *krvavé* i *nekrvavé*, ano přinášeny bývaly bohům prvotiny ovocí, pečivo, víno a j., ale také i zvířata. Každý bůh měl své oblibené zvíře, kteréž se mu muselo přinést buď jednotlivě aneb u větším počtu, měla-li oběť před tváří božskou zvláštní milosti naléztí. Tak liboval si Poseidon v obětích koňů a býků; Dionysos kozlů; Demeter vepřů; Apollo a Zeus volů a býků a t. d.

Někdy obětovalo se 100 zvířat najednou a to nazýváno *hekatombou*; stávalo se to v příčině zvlášť důležité. Krev zvířete obětního jest rozlita, část zvířete spálena, ostatního použito k hodům, kteréž bývaly při každé oběti. Jinak prokazována jest bohům zvláštní pocta také *slavnostmi*. Buď celý národ hellenský, aneb různé kmeny jeho oslavovaly jednotlivé bohy aneb heroy, mnohdy i několik dní po sobě. Účastníci plesali a radovali se, a poněvadž tam bývali přítomni obyvatelé celého okolí, ne-li dokonce zástupci celého Hellenstva, bývaly to skutečně *slavnosti národní* (viz §. 27, 4.). Zvláštní druh slavností těchto byly tak zvané *mysterie* neboli *tajné slavnosti*, ku kterýmž měli přístup pouze zasvěcenci. Nejznámější byly *mysterie eleusské* na počest bohyni Demetre.

Kněžstvo. V Řecku neměli kněží té důležitosti jako v zemích asijských a afrických. V Helladě zajisté mohl se modliti i bohům obětovati každý otec jménem své rodiny; každý král jménem svého národa; ba i předpovídání budoucnosti z vnitřností zvířete obětního vykonávali vykládači, jichž bylo po Řecku všudy dostatek. Protož nebylo potřebí žádného přípravného vzdělání k úřadu kněžskému, který byl obyčejně v jisté rodině dědičný.

Orakula či věštby. Vedle nejistého vykládání ze vnitřností zvířat dovídali se Řekové budoucích věcí z přímých odpovědí bohův samých a to jak v záležitostech obecních, tak i soukromých. Nejslavnější místa věštecká byla v *Dodoně* a v *Delfech*; tam uděloval skrze ústa kněžek odpovědi Zeus, zde Apollo.

V Dodoně stál mohutný dub zasvěcený Zevovi. Podle pohybování listů jeho vykládaly kněžky vůli nejvyššího boha, podobně i dle zvuku kovových desk, kteréž zavěšovány jsou v té příčině na posvátný strom tento. Tato věštba byla původu prastarého, pelasgického.

V Delfech věštil Pythický Apollo. Hájem vavřínovým protékal potok *kastalský*, vedle něhož stál později chrám, vystavený nad rozsedlinou zemní, z níž vystupovaly výpary sirnaté. Nad otvor tento posadila se kněžka na kovovou trénožku a když se dosti nalykala výparů, byla tak rozčilena a zároveň nadšena, že vypovídala co se budoucně stane. Jednotlivá slova její, pronešená bezě vši souvislosti, zaznamenávali kněží k tomu zvlášť ustanovení a sestavivše je pak v šestiměr, odevzdávali je tazatelům co odpověď Apollinovu.

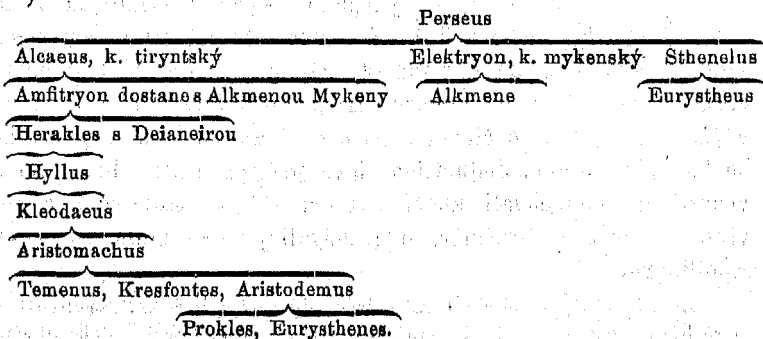
Každý, kdož si žádal ku své otázce odpovědi, přinášíval Apollinovi dary, které bývaly časem velmi stklostné. Tak ku př. odeslal sem v době ovšem po-

zdější lydičský král Kroesus praf z ryzího zlata, za nějž dostal známou dvojsmyslnou odpověď, kterouž přivedl říši svou na mizinu. Vábec bývala orakula obyčejně dvojsmyslná, aneb aspoň temná, tak že si z nich mohl vybrati kdo co chtěl. Týkala-li se však záležitosti vlasti řecké, tu bývali kněží Apollinovi opatrnější i svědomitější, udělující co možná odpovědi takové, jaké by národu prospěly. Bývaly to moudré rady zkušených starých kněží, kteří s národem svým stejně sdíleli žalost i radost. V této příčině požívalo v Řecku orakulum úplně důvěry.

25. Stěhování Doriův aneb Heraklovcův do Peloponnesu (1104).

Přechod od polobáječné doby heroické k vlastní době historické činí stěhování kmene dorického do Peloponnesu a poněvadž se dělo pod vůdci z rodiny Heraklovy, nazývá se také i nezřídka stěhováním Heraklovcův*). Amfitryon, král tiryntský, byl od strýce svého Sthenela ze své země vyhnán. Syn Sthenelův Eurystheus týral, jak známo, syna Amfitryonova Herakla přetěžkými dvanáctero pracemi. Potomci Heraklovi nebyli v otcovské zemi ku vládě připuštěni, ba i snažení jejich, dobytí si jí násilně, zůstávalo dlouho bez účinku. Teprv po válce trojanské, když síla kmene achajského dlouholetým válčením v Asii velice zeslabena jest, a když i národové severní v Thessalii tlačili se na Dorie, tehdy mezi Oetou a Parnassem sídlivší: tu postavila se knížata heraklovská, která kdysi u Doriův pohostinského útulku našla, *Temenos*, *Kresfontes* a *Aristodemus* s Aetolcem *Oxylem* Doriům v čelo, a přešedše u Naupaktu přes záliv korintský zmocnili se Peloponnesu, vytisknuvše odtud Achae buď zcela, aneb zatlačivše je na sever půlostrova zdejšího. O dobyté země podělili se losem. *Temenus* dostal Argolis, *Kresfontes* Messenii, synové pak mezi tím zemřelého *Aristodema* *Prokles* a *Eurysthenes* Lakoniku. *Oxylus* dostal

*)

Elis. Staré obyvatelstvo achajské částečně zde zůstalo, podrževši menší díl pozemků, z nichž muselo vítězům odváděti jistý poplatek; ti pak, kteří nezůstali v zemích podmaněných, vystěhovali se na sever Peloponnesu, odkudž nazvána jest krajina zdejší Achaja, co zatím bydlivší zde dosud Jonové odešli k bratrům svým do Attiky. Za nedlouho zmocnili se Doriové také i Sikyonu, Korintu a Megar. A tak náležel jim skoro celý Peloponnes. Jediná Arkadie, nepřístupná pevnými svými hradbami skalnatými, podržela původní své obyvatelstvo i na dále. Doriové, opojeni šťastnými výsledky na Peloponnesu, chtěli přes přešivek korintský do Attiky; jsou však dobrovolnou smrtí attického krále Kodra zadrženi, čímž ochráněno jest střední Řecko od nadvlády dorické; ale proto předce byli tou dobou Doriové v Helladě nejmocnější.

26. Osady hellenské po kmenech zařízené.

Na Malé Asii. Když se Thessalové zmocnili kotliny na řece Peneu, zůstala jedna část kmenů řeckých v poddanství jejich, druhá pak vystěhovala se na jih, a jiné dokonce, majíce po ruce loď, přepravili se na *Malou Asii*. Byli to *Aeolové*, kteří usadili se na pobřeží maloasijském jižně od průlivu hellespontského až k řece Hermu, nedaleko města Smyrny; zároveň zmocnili se i sousedního ostrova *Lesbu*. Na tomto byla nejznamenitější města *Methymna* a *Mytilene*. Když pak dobyli Doriové Peloponnesu, odešli odtud *Achaeové* nejen do Attiky, kdež se k nim mnozí bratrští *Jonové* přidali, ale až i přes aegejské moře do Malé Asie, kdež usadili se jižněji pod Aeoly od řeky Hermu až nad město Halikarnass, nazývajíce se vesměs *Jonové*. Zároveň obsadili ostrovy mezi Řeckem a Malou Asií, pokud se to ještě nebylo stalo, tak že lidem kmene tohoto osazeny byly mimo *Eubaeu*, veškeré *Cyklady* a při Malé Asii z větších ostrovů *Chios* a *Samos*. V osadách jonských na břehu maloasijském vzkvetla později znamenitá města *Smyrna*, *Efesus*, *Magnesia* a *Milet*.

Doriové, kteří dosud vždy u vnitř pevné země bydlívali, odvážili se nejpozději mezi kmeny řeckými na moře. Stalo se to teprv, když zmocnili se některých ostrovů podle břehů peloponneských ležících. Nyní pluli i oni do Malé Asie, osazujíce některé ostrovy moře aegejského, mezi nimiž byl největší *Rhodus*. Na pevnině maloasijské zaujali místa jižně od Jonův. Nejznamenitější město dorické v končinách těchto bylo *Halikarnassus* a *Knidus*.

Nelze popírat, že osady jonické nabyly na Malé Asii největší důležitosti, tak sice, že nářečí jejich vytlačilo dialekty aeolický i dorický, ba Řekové maloasijské nazývali se později nezdědka vesměs „Jonové.“

27. Kusové všem Řekům společní.

Ne dost na tom, že byli Řekové na čtyry kmeny rozštěpeni, ještě i tyto jednotlivé kmeny byly na větší neb menší počet samostatných státův rozděleny a konečně byli Helleni v přechytných osadách kolem moře středního a černého sem tam roztroušeni, tak že by se bylo zdálo, jakoby mezi nimi ani žádná jednota byla panovati nemohla; taková jednota, která by byla dovedla svorně postaviti se nepříteli společnému, kterýž by hrozil zhoubou veškerému hellenismu. Tomu však nebylo tak. Veškerí údové veliké rodiny řecké cítili se bratřími, třeba je dělila vzdálenost sebe větší, tak sice, že se nejen co bratří milovali, ale i co takoví sobě vespolek pomahali.

Bylyť pak to obzvláště některé věci, které toto vědomí pospolitosti bratrské u Hellenův podporovaly, jemu zaniknutí nedadouce a ty jsou: 1. společná řeč; 2. mravy; 3. náboženství; 4. národní hry.

1. *Veškerí Řekové mluvili jazykem jednakým*, ať si bydlili kde bydlili; a třeba hovořili ve více nářečích, rozuměli si předc úplně. V této řeči psány jsou ku př. veškeré plody básnické, kteréž celý národ četl a jimž rozuměl; básně, které opěvaly slavná podniknutí národní, jimiž proslavil a honosil se celý národ (připomínáme opěvání války trojanské). Tím sleno jest nemálo vědomí bratrství mezi všemi Helleny.

2. *Mravy Řekův nelišily se od sebe nikterak*, jsouce vesměs u porovnání s národy asijskými lidštější a uhlazenější. Tak ku př. zacházeno v Řecku se zajatými ve vojně mnohem mírněji než u Asiatův; podobně mírně nakládáno jest s přemoženými ve válce nepřáteli. Ženy požívaly v Řecku větší vážnosti než u Asiatův, kdež stály na rovni s otroky. Vychování mládeže a úcty k starcům jest vesměs starostlivě dbáno. Zvláštností řeckou bylo *pohostinství*, kteréž uzavíraly jak jednotlivé rodiny tak i celé státy s jinými, což velice přispívalo k udržení přátelského srozumění mezi obcemi, zabraňujíc mezi nimi mnohému nepřátelství. Tento svazek přátelského pohostinství spojoval mnohonásobně nejen Řeky u vnitř Hellady, nýbrž všudy, kdež se ozýval jazyk řecký.

3. *Náboženství.* Všickni Řekové uctívali tytéž bohy; s prvo- počátku odbývala náboženské slavnosti každá obec pro sebe, připouštějíc k nim nejvýš jen potomky své z osad aneb naopak; později však účastnily se takových slavností všickni Řekové, kteří chtěli a navštěvující se takto při podobných příležitostech vzájemně, upevňovali tím samým mezi sebou přátelství. S náboženstvím souvisela úzce

a) *Orakula* neboli *bohozvěsty*, z nichž nejslavnější bylo v Delfech a pak i v Dodoně. Slovo věštky Pythie vážil si každý Hellen bez rozdílu, tak že jsou chrám i věštba delfická považovány za vlastní středisko všeho života náboženského v Řecku. Podobně bylo náboženství spojeno s národním spolkem

b) *Amfiktyoniá.* Spolek tento 12 států řeckých jest tak starý, jak daleko sahá přebývání Řekův ve vlastní Helladě. Přišedše sem spojili se totiž ku společné počtě národních bohů a to dělo se každoročně dvakráte: jednou v Thermopylách u chrámu Demetřina a po druhé v Delfech u chrámu Apollina pythického. Při tom odbývány jsou i velké trhy, poněvadž se sem sešlo mnoho lidstva ze všeho okolí. A však slavnosti tyto měly také i stránku politickou. Odbývaly se pokaždé zároveň porady všech 12 společných států o věcech týkajících se veškerého Hellenstva. Každý stát vyslal sem posly dva (pylagory), kteří měli v poradě všickni stejně platné hlasy. Prospěch ze schůzek těchto byl veliký. Již to, že tím ukazovali cizincům, kterak jsou si všickni vědomi *jednoty* bratrské; dále poznávající se blíže mezi sebou, uzavírali pospolu svazky přátelské. Ještě však důležitější byl spolek amfiktyonský tím, že usnesli se účastníci jeho o jistých zásadách, kterých zachovávat i k jichž šetření každého přidržovati se zavázali. Bylať pak úmluva tato tím závažnější, poněvadž zavedla jakési *právo mezinárodní*, jehož v surových těchto dobách ještě nestávalo, a které nemálo k tomu přispívalo, že zavedena jest lidskost a zákonitost v zájemném jednání národů. Jsouce všechny spojené státy samostatny, mohly sice jeden s druhým volně válku vésti i mír uzavírat, ale při všem musely mezi sebou následujících kusů šetřiti: 1. Při obléhání některého města nesměla býti obleženým voda odejmuta; 2. když jest město dobyto, nesmělo býti z kořene vyvráceno; 3. přemožení nesměli býti učiněni otroky. V době pozdější přibráli k tomu ještě: 4. hry pythické a jich účastníci stáli pod zárukou bezpečnosti celého spolku, a 5. podobně i chrám delfický. Kdož by se proti některému ze zákonů těchto prohřešil,

proti tomu zakročila vojenská moc celého spolku, aby viníka potrestala a na něm zadosti učinění vymohla.

4. *Národní hry* konečně přispívaly k jednotě Řekův páskou neméně mocnou nežli kusy právě uvedené. Byly to hlavně *čtvery* hry, které největší slovností požívaly: *isthmické*, *nemeické*, *pythické* a *olympiické*. Súčasníci mohli se jich pouze rození Řekové, ať si z Hellady aneb z osad a to jen ti, jenžto byli chování neúhonného. Zvítěziti v nich bylo největším vyznamenáním, jehož se mohlo Řeku dostati. Hry *isthmické* odbyvány jsou každého třetího roku na isthmus korintském ku počtě Poseidona a záležely v běhání o závod, v ježdění vozmo i koňmo, v křížkování a v souboji na pěstě, jakož i v přečítání básní a v provozování hudby. Vítěz dostal věnec sosnový. *Nemeické* hry prováděny jsou podobně každý třetí rok v údolí nemejském v Argolidě ku cti Zevově; závodilo se v hudbě, tělocviku a jízdě. Cena byla věnec olivový neb břečtanový. *Pythické* hry bývaly slaveny každý pátý rok na rovině u města Cirrhy ve Fokis ku počtě Apollina Pythia. Předstihovalo se v hudbě, tělocviku a jízdě na vozích. Cena byla věnec vavřínový. Poslední, a zároveň nejslavnější hry slavily se po uplynutí každého čtvrtého roku v *Olympii*, v krajině Elis. Počátek jejich padá do r. 776 př. Kr. Dle nich počítali Řekové roky své. Čas mezi jedněmi a druhými slul *olympiadou*. Prvopočátečně se tu závodilo jen v předbíhání v *stadíu*, později přišlo k tomu i ježdění na voze i koňmo, jakož i zápas silou tělesnou a pěstmi. Hry trávaly pět dní. Vítězi odměnění jsou věncem olivovým a palmou, ale jména jejich, otcův i rodišť jejich vyhlášována jsou slavně přede vším shromážděním diváků, kteří sem přicházivali až z dalekých končin. Podobně vyryta jsou jména jejich i na kovové desky a vystavena na věčnou památku v háji Altis. Takovému vítězi vyšel vstříc z rodiště jeho průvod občanstva, které ho u vítězoslávě domů provázelo. Zde vykázáno mu při slavnostech i hrách veřejných čestné místo. Athenský zákonodárce Solon vysadil vítězi v Olympii a na isthmus zvláštní odměny.

Mezi jednotlivými představeními při hrách těchto přečítali básníci, dramatikové a dějepisci ukázky prací svých; podobně vystavovali i sochaři a malíři umělecká díla, čímž vším zušlechtoval se cit národa řeckého. Každý Hellen hrd jsa na výtečnicku národa svého, cítil se mezi ostatními rodáky domovem, třeba bylo sídlo jeho sta mil odtud vzdáleno. Tak udržována jest jednota a vzájemnost mezi všemi údy veliké rodiny hellenské!

II. Perioda: Od přistěhování Doriův na Peloponnes až do válek řecko-perských (1104—500 př. Kr.).

28. Kolonie hellenské od jednotlivých měst založené.

I. Na pobřeží thrackém a macedonském. Na severu moře aegejského usazovali se také kolonisté řečtí, tak že ku př. půlostrov Chalcidice byl jen jen poset osadami těmito. Nejznačnější byly *Olynthus*, *Potidaea* (korint.), *Stagira*, rodiště Aristotelovo; dále na východ *Amfipolis* (athens.) a *Abdera*.

II. Kolonie na Propontis a Pontu Euxinu založeny jsou částečně od Řeků evropských, částečně od asijských. Nejdůležitější byly: *Abydus*, *Lampsakus*, *Cyzikus*, *Chalcedon* a na břehu protějším: *Perinthus*, *Byzanc*; na jihu Pontu Euxinu: *Sinope*, *Trapezus* a *Fasis* (v Kolchis) a podobně i některé na severu téhož moře.

III. Kolonie v jižní Itálii a na Sicílii. Nejen na východ, ale i na západ Italie vysílali Řekové osady své, a sem právě tím více, any tu našly příbuzné Pelasgy. V Itálii jižní shledalo se v prodleném čase tak četně osad řeckých, že nazývána jest *Velikým Řeckem*. Neznámější kolonie zdejší byly: *Tarentum* a *Heraclaea*, *Sybaris* a *Kroton*, ono vešlo pro bohatství své v přísloví, neméně ale i pro zmalátnělost a rozkošnictví („*Sybaritský život*“). Roku 510 vznikla mezi oběma městy válka, kteráž skončena jest vyhlazením *Sybaris*. *Thurii* byla osada athenská; *Lokri* pak vyšla od Lokrův ozolských. Pamatovati sluší ještě *Rhegium* a *Kumae*. Nejdůležitější osada sicilská byly *Syrakusy*; toto město bylo ze všech osad zdejších nejdůležitější a to jak obchodem, tak bohatstvím, tak i slávou. Dlouho zachovalo samostatnost a svobodu svou, ale konečně zmocnili se nad ním vlády jednotliví občané jeho (tyrannos = pán), kteříž jsouce zhusta nadáni vlastnostmi výtečnými podporovali nezřídka vědy a umění. Později musely *Syrakusy* vésti delší války s Karthagiňou, kteráž si je chtěla podčiniti, až konečně dobytý a podmaněny jsou Římanům. Další osady sicilské byly: *Messina*, založená od vystěhovalých Messeňanův; *Agrigentum*, *Selinus*, *Himera* a j. v.

IV. Osady v Africe, Španii a Gallii. V Africe založena jest doricke *Cyrene*, nedaleko dnešního Tripolis; ve Španii *Saguntum* a v Gallii *Massilia* (Marseille).

29. Sparta.

Z přistěhovalcův dorických do Peloponnesu nabyli ti, kteří obsadili Lakoniku, v brzce největší moci a slávy. Podmanivše si krajinu tuto vzali si nejúrodnější část její, ponechavše obyvatelstvu dřívějšímu pouze část menší a méně výnosnou a to ještě za určitý poplatek roční; ba oni učinili z obyvatelů těch, kteří jim při dobývání velmi tuhý odpor kladli, otroky (*heloty*), kteříž stavše se jměním státním, byli jednotlivým rodinám vítězných Doriův přiděleni, aby jim vzdělávali pozemky jejich, nedostávajíce za to než jen skoro pouhou obživu. Doričtí vítězové nazývali se po hlavním městě, v němž obývali, *Spartané*, na rozdíl od poplatných rolníků, kteří sluli *Lacedemoňané*. Tito nepožívali žádných práv politických; vlastními pány byli Spartané. Všem panovali králové dva z rodiny *Agidovců* a *Eurypontovců*, před kteréž pozdější pověst vsula Prokla a Eurysthena, jakožto syny Aristodemovy. Tyto královské rodiny, jakož i jiné nesváry mezi Dory samými způsobovaly ve Spartě veliké zmatky a nepořádky, tak že by bylo v Lakonice málem vše v niveč uvedeno bývalo. Z této nouze pomohl Spartanům *Lykurgus*. Výtečný tento muž byl strýcem nezletilého krále Charilaa, místo něhož vedl nějaký čas vládu co poručník. Orakulum delfické vyhlásilo ho za jediného, který by byl v stavu zaříditi Spartanům pořádek a pokoj. Největší pak svízele byly následkem nejistého zřízení ústavního a nestejnosti jmění. Lykurgus jav se ve Spartě opravovati zřízení státní podržel dědičné dva krále, jak to již bylo národním zvykem zavedeno. Ti byli ve válkách nejvyššími vůdci, přinášeli jménem celého národa oběti a tázali se v čas potřeby za celý národ orakula za radu. Jim k ruce stála *gerusia*, t. j. rada starců, skládající se i s oběma králi z 30 osob, kteří nazývaly se *geronty* (starci). Ti museli býti nejméně 60 let staří a byli voleni od národa doživotně. Nejsouce nikomu odpovědni připravovali návrhy valným hromadám národním, kteréž o nich hlasovaly pouhým „ano“ neb „ne“, nikterak se nesmějíce pouštěti do podrobnějších rozprav. *Valná hromada celé obce*, nejvyšší to moci ve státě spartanském, rozhodovala o válce a míru, o vyjednávání s cizími státy a panovníky; ona volila i ouřednictvo a mohla propouštěti heloty na svobodu. Shromážděla se pod širým nebem, obyčejně v úplňku. Debatovati mohly jen úřední osoby. Rozhodováno dle většního pokřiku.

Ve Spartě byl ještě jeden druh úředníků obecních, *efoři*, jichž bylo pět. S počátku byli jen dozorcí na trzích a rozsudími ve přích menších. Ale za častých válek, když králové bývali často na delší čas mimo Spartu, nabývali efoři znenáhla vždy větší moci, tak že mohli později každého úředníka, když úřad složil, pohnati, aby se zodpovídal před soudem jejich z úřadování svého. Výminky nečinili ani králové. Odsuzovatí mohli efoři k pokutě peněžité, k vězení, ano i k smrti; v případě tomto ovšem jen se svolením celé obce. Oni soudili i nad těmi, kdož by se byli v něčem proti zřízení státnímu provinili. Později rozhodovali sami o míru a válce, jmenovali vojevůdce a činili ve valné obci návrhy k uzavírání. Moc eforská jediné tím jest zeslabována, že byli voleni jen na rok.

Obyvatelstvo. Lykurgus podržel původní rozdělení obyvatelstva na *Spartany* neboli panující, *Lacedemoňany* neboli poplatné rolníky, a na *heloty* či otroky. 1. *Spartané* nepracovali na polích svých, kteréž museli jim vzdělávati *heloti*; oni zanašeli se jen věcmi obecními, cvičením tělesným, honbou a válčením. Rozdělení byli na 3 *fyly* po 10 *obách* a tyto opět na rodiny. Z každé oby volen jest jeden *geron*. Jinak si byli všickni rovni; v obyčejném životě neměl ani král žádných větších práv, bylť jen prvním mezi sobě rovnými. 2. *Lacedemoňané*, kteří nazývali se také *perioekové*, vzdělávali především své pozemky a provozovali řemesla, do záležitostí státních mluviti práva nemajíce. Ve válkách sloužili co lehkoděnci. 3. *Heloti* byli jméním státním; od obce byl jich každému Spartanu přidělen jistý počet, aby mu vzdělávali pole. Bez přivolení obce nesměl jich však žádný ani prodati ani na svobodu pustiti. *Heloti* měli trpký stav. Mladým Spartanům bylo dovoleno cvičiti na nich sílu a obratnost svou, třeba by při tom mnozí zabiti byli. Do válek byli *heloti* bráni jen co štítonoši Spartanův aneb vůbec co jich služebníci.

Majetek veškeren náležel státu a to buď přímo aneb nepřímo, byv od něho propůjčen Spartanům v užívání svobodné, *perioekům* pak za poplatek roční. Veškeré pozemky rozděleny jsou na části dvě: jedna, v okolí samé Sparty, rozdělena jest na 9000 parcel (*kleros*), kteréž obdržela k užívání jednotlivě každá rodina spartanská; druhý díl rozdělen jest na 30.000 částic, jimiž podělení jsou *Lacedemoňané*. Klery spartanské nejen že ležely v krajně úrodnější, ony byly i větší než *lacedemonské*. Žádný Spartan ne-

směl kleru svého prodati a vymřela-li rodina, již byl původně propůjčen, mohl stát propůjčiti pozemek nově komu chtěl.

Stravování všech občanů spartanských dělo se veřejně a společně (*syssitie*). K tomu účeli musel každý měsíčně jistou měrou přírodnin do společné zásobárny přispívati. Jídla byla vesměs jednoduchá; proslulá jest „černá polívka.“ Kdo chtěl, mohl celému stolu svému něčím přilepšiti, ku př. zvěřinou, již ulovil.

Peněz nesměli míti Spartané ani zlatých ani stříbrných, než jen železné, aby u nich nemohlo vzniknouti sobectví a lakotnost, základ všeho nesváru.

Ženy a děti spartanské. Ve Spartě stály veškeré sňatky manželské pod dozorem vlády; najmě nesměla si dědička kleru vzíti koho chtěla, nýbrž jen toho, koho jí obec ustanovila, aby se předešlo hromadění pozemků. — Dítě, když se narodilo, prohlédnuto jest od komise, je-li zdravé; nebylo-li, zaneseno jest bez milosti na Tayget a nestaráno se dále o ně; shledáno-li zdravým, ponecháno až do roku sedmého na vychovanou ženským, kteréž ho ale nijak nesměly rozmazlití. Po té bylo dítě — byl-li to hoch — dáno obecnímu vychovateli mezi děti ostatní. Zde cvičili se především v pružnosti a síle tělesné, otužující se vůbec ve všem všudy. K tomu účeli chodili v zimě, v letě bosí, s odkrytou hlavou a jen lehce oděni. V noci spávali na seně, slámě aneb rohožce. Jídla nedostávali nikdy dostatek; chtěli-li se nasytiti, museli si ukrásti; nebyli-li přistížení, nebylo to hanou; byli-li však chyceni, trestáni jsou, ale jen za to, že byli při skutku samém tak neobezřetní. Každý byl aspoň jednou ročně k vůli otužilosti řádně mrskán, při čemž bylo potupno pláčem bolesti na jevo dávatí. Starší lidé měli právo, zastavití mladíka kdykoli chtěli a tázati se ho nač chtěli; i byl povinen odpovídati jim vždy krátce a trefně, tak aby bylo v málo slovech mnoho obsahu („lakonická odpověď“). Čím více bylo dbáno vyvinutí a sesílení, jakož i pružnosti tělesné, tím méně staráno o vzdělání duševní, tak že Spartané hrubě ani psátí, ba ani čísti neuměli, i když již bylo obé v celém ostatním Řecku zobecnělo. Ale nejen hoši i také děvčata musela se síliti a otužovati.

Vojenství. Celé vychování spartanské směřovalo k vojenství, a pročež byl každý jaksi rozený bojovník. Jádrem vojska byli Spartané. Od 20. roku byl každý povinen do pole táhnouti. Hlavní síla jejich záležela v pěchotě, v těžkooděncích (hoplitech), vlastních to Spartanech, kteří byli tak vycvičeni, že se jim nižádné

vojsko řecké nevyrovňalo. Jdouce do boje, oblekali se v červené roucho; a když myslili, že v boji jistě padnou, ověnčivše hlavy své, mazali je vonnými masťmi, jako se chodívalo k hodům; nebo položití život za vlast svou, bylo jim největší rozkoší. Ostatně je ale vždy více těšilo, když dobyli vítězství bez velikého krveprolití, nejraději lstí. Perioekové sloužili za lehkooděnce, heloti pak za sluhy Spartanův. Kdykoli se položili táborem, nečinili kolem něho nikdy ohrady, právě tak jako nebylo okolo Sparty žádných hradeb, nebo vedle zákona Lykurgova byla spartanská prsa tou vlastní hradbou města i ležení.

Když byl Lykurg zřízení vlasti své dokončil, zavázal prý Spartaný přísahou, že na zákonech jeho ničeho nezmění, dokud by se nepavrátil; na to pak vydav se na cestu, nepřišel prý zúmyslně více do Sparty, chtěje tím způsobem rodáky své přinutiti, aby zákonů jeho nikdy nejináčili.

30. První dvě války messenské.

Zřízením Lykurgovým stali se ze Spartanů otužilí vojíni, kteří neznali větší rozkoše nežli bojovati ve prospěch vlasti své; a dávajíce si pozemky své vzdělávati skrze heloty, byli tím více nutkáni k podniknutím válečným, aby ušli dlouhé chvíli. Na západě Lakoniky sídlili *Messeňané*, ponejvíce sbratření to Doriové. Krajina jejich byla úrodná; i zachtělo se jí Spartanům. Záminka k válce nalezla se snadno. Messeňané přepadli prý — tak obviňovali je Spartané — při společném chrámě Artemidině mladé Spartanky, a když se jich král Teleklus ujal, zabit jest od Messeňanův. Tito však upírali, že by byli děvčat přepadli, nýbrž tvrdíce, že to byli mladíci za ženské přestrojení, kteří měli v úmyslu nejvýtečnější spoluobčany jejich pobiti. Z toho povstala nevěle mezi oběma sousedy, kteráž byla ještě rozmnožena, když jeden Lacedemoňan ošidil jistého Messeňana o stádo dobytka, a když Spartané místo co by byli měli poškozenému dáti náhradu, zabili mu ještě syna, kterýž přišed do Sparty, chtěl si tu vésti stížnost. Dvojnásob poškozený otec ubíjel na to Spartaný, kde kterého potkal. Nyní stěžovaly si obě strany a tak to přišlo k

I. *válce messenské (743—723)*. Messeňané, jsouce doma nevsvorní, usnadňovali nepřítelům svým vítězství, ačkoli se jinak velmi udatně drželi. Když si již nevěděli co počíti, tázali se v Delfech o radu a dostali za odpověď, že mohou jen tehdy zví-

téziti, když bude obětována podzemním bohům dívka rodu královského. K tomu odhodlal se král *Aristodemus*, usmrtiv dceru svou vlastní rukou, jen aby vlasti zachránil. Dlouho ještě bránil se *Aristodemus* se svými na hradě *Ithome*, vida však konečně, že musí podlehnouti, zoufaje si, proklál se na hrobě dcery, marně obětované. *Ithome* dobyt. *Messenie* spojena s *Lakonikou*; pozemky její rozděleny částečně mezi *Spartány*, z ostatku museli podrobení *Messeňané* odváděti poplatek. Část jich učiněna heloty; mnozí pak, nechtějíce snášeti jha *spartanského*, vystěhovali se a založili v *Italii* města *Rhegium* a *Tarent*.

II. válka messenská neboli *Aristomenova* (685 — 668). Ale *Messeňané* nebyli dosud tak zničeni, že by byli museli přestávat doufati v dobytí svobody. Povstali proti *Spartanům*, jsouce vedeni *Aristomenem*, pocházejícím z krve královské. S nimi spojili se i *Arkadové* a *Argivané*, kteří se počali přemoci *spartanské* obávatí. Skutečně přivedeni jsou *Spartané* sprvu do velkých nesnází, ale prorada *arkadského* krále pomohla jim k slavnému vítězství. Nemálo přispěl *Spartanům* také i hrdina a pěvec *Tyrtaeus*, který je hrdinskými zpěvy svými k udatenství tak roznítil, že nemožouce *Messeňané* proti *Spartanům* v poli ležeti, musili ustoupiti do pevnosti *Lry*, kdež se vedením *Aristomenovým* ještě 10 let statečně bránili. *Aristomenes* činil na častých výpadech nepříteli velikou škodu, a ačkoli byl několikráte zajat, vyvázl povždy šťastně, ba možná-li pověsti věřiti, polozázračně. Konečně však padla *Ira*, poslední útočiště svobody *messenské*, zrádou *Spartanům* do ruky. *Messenie* na dobro rozlosována mezi ně. Něco obyvatelstva *messenského* vystěhovalo se na *Sicilii*, kdež založili *Messanu*.

31. Hegemonie spartanská v Peloponnesu od r. 575—371.

Šťastným tímto výsledkem nabádání dostali *Spartané* chuť i na další vydobytnosti. Obrátili se především na *Arkadii*, kdež se jim sice nedařilo tak jako v *Messenii*, ale dovedli toho aspoň, že všedši s nimi v přátelskou smlouvu, musela uznati jejich nadvládu, čímž jest vážnost *spartanská* opět povznesena. Podobně vedlo se i státu *argolskému*, tak že stála *Sparta* v druhé polovici VI. století př. Kr. bez odporu v čele celého *Peloponnesu*, vykonávajíc v něm nadvládu (hegemonii); neboť ostatní menší státové musili za příkladem *Arkadie* a *Argolidy* *Spartány* uznati za vrchní pány své. Kdykoli toho bylo potřeba, povolávali *Spartané* všechny v hromadu, kdež se rozhodovalo o míru a válce, jakož i o pří-

spěvcích válečných a o množství vojska, kteréž každý ze spojenců postaviti měl. Vůdcovství nad veškerou mocí vojenskou náleželo Spartanům. Tím, jakož i udatností svou, nabyli veliké vážnosti nejen v Řecku, ale i mimo ně, tak že jsou po dlouhý čas považováni za čelný národ mezi Helleny.

32. Všeobecné poznámky o stavu ostatních států řeckých (mimo Atheny).

V době heroické vládli ve všech státech samostatní *králové*. A však stěhováním Doriův učiněn jim konec; neboť skoro všudy povstala nyní mocná šlechta, kteráž náležejíc k národu vítěznému dělila se s králem o výhody vítězství svého. Nejpatrnější byl stav tento ve Spartě, kdežto veškerí původní obyvatelé panujícím rodinám dorickým sloužiti musili, nepožívajíce při tom žádných práv politických. Brzy však počaly se rodiny šlechtické domnívati, že netřeba jim míti nad sebou nějakého pána, který ostatně bez toho neměl nikde jinde podpory mimo ně, a pročež odstranili důstojenství královské — vyjma Spartu, kdež ale za to byla moc královská skrze efory znamenitě ztenčena — a místo něho nastala *šlechtovláda*. A když tato utiskovala národ více než dříve králové, nebylo ctižádostivým jednotlivcům za těžko dostati se v čelo vlády, obzvláště an se tvářili co ochránci lidu proti utiskovatelům šlechtickým. Jinde zase dána jest některému ze šlechty na jistý čas vrchní moc k vedení vlády, ten však podržel ji násilně ještě i přes tento čas. Tak povstaly ze vlád šlechtických vlády *pánův*, což znamená původně slovo *tyrannos*. Poněvadž se ale proti takovým samozvancům kuly s rozličných stran mnohonásobné pikle, jali se tito pronásledovati spiklence až i krvavě, a tak nabylo později slovo „tyrann“ významu ukrutníka. Původní tyranni hellenští nebyli povždy krvelační; ba jsouce nezřídka osvícení mužové, získali si moudrostí svou velikých zásluh o města, v nichž vládli; mnozí ovšem, třeba by byli měli v úmyslu dobře vlásti, přivedeni jsou za nedlouho k ukrutnostem, poněvadž se ukládalo o svrhnutí, ano i bezživotí jejich.

Tyranni byli v *Argos*, *Korintě*, kdež jest obzvláště znám *Kypselus*, v *Sikyonu*, *Megarách* a j.

33. Atheny.

Attika pod králi — 1068 př. Kr. *Theseus*, potomek Cekropův, byl první, jenž spojil v ruce své vládu nad celou Attikou. Vítěz-

nému pokračování u vydobytnostech Doriův, kteříž se z Peloponnesu tlačili až i do Hellady, učinili konec Atheňané. Dříve, než vytáhli do boje proti Doriům, ptali se v Delfech, která strana zvítězí? načež odpověděno jim, že ta, jejíž král ve válce padne. Dozvěděvše se o tom Doriové, nakázali všem svým bojovníkům, aby v boji každý krále athenského šetřil při životě. Ale král athenský *Kodrus* usmyslil si položití život za svobodu vlasti své. Přestrojiv se za nádenníka, šel do ležení dorického a stavě se opilý, začal tam tuhou hádku s bojovníky, v níž konečně jest zabit (1068).

Pod archonty doživotnými 1068—752. Atheňané, kteří by se byli rádi zbavili hodností královské, vymyslili si nyní záminku, že prý není nikdo více hoden zasedati na místě krále tak vlasteneckého; a zrušivše takto důstojenství královské zavedli úřad *archontský* (vladařský), ale tak, že byl archon po každé volen z rodiny *Kodrov* a to doživotně. Byl to patrně nenáhlý přechod od jediné vlády k republice! Tak to trvalo přes 300 let; načež voleni jsou

Archonti na 10 let (752—682). Do této doby padá vystěhování osady jonské na Malou Asii vedením potomků *Kodrových*, ačkoli archontat byl povždy ještě v rodině této dědičný. Konečně přestalo i to a voleno jest vždy

9 archontů ročně (od r. 682) bez obmezování se na rod *Kodrův*. Změny tyto vycházely od šlechty a čelily patrně jen ku prospěchu jejímu, ana tím přišla ku vládě a k soudnictví. Té doby rozeznáváno jest v Attice obyvatelstvo stavů tří: *Eupatridové* (šlechta), z nichž jedině volili se archonti; 2. *Geomorři* rolníci a 3. *Demiurgové* řemeslníci. Tito dva stavové byli od eupatridů velice utiskováni, ano nemajíce ani přístupu ku vládě ani k soudům, bývali šlechtou souzeni. K tomu přijde, že nestávalo ještě tehdaž žádného psaného zákona, a poněvadž byli jen eupatridové z ústního podání zákonů znalí, mohly býti druhé dva stavy ve přích svých zbytečně zdržovány, ano i stranicky souzeny, obzvláště jednalo li se o rozepři mezi eupatridou a někým ze dvou stavů nižších. V skutku také trpěl zařízením tímto sprostý lid velice, tak že v něm nastala všeobecná nespokojenost.

Drako (620). Aby šlechta aspoň v něčem lid uspokojila, předevzala si povolití mu v *soudnictví*, o jehož nápravu nejvíce stál, a proto svěřeno jest archontu *Drakontovi*, aby uvedl dosavadní zvyklosti národní v zákony, kteréž měly býti každému přístupny,

aby se vůbec vědělo, dle jakých zásad se při soudech před se jde. Drako napsal zákonník trestný, ale tak přísný, že o něm vším právem jest řečeno, že „jest psán krví lidskou“, nebo postavil zajisté na zlodějství, ať již velké neb malé, *trest smrti*; na jiné pak zločiny a přečiny *ztrátu práva občanského*, ba dokonce i *vyhnanství*. O dlužnících, kteří nemohli v čas platiti, ustanovil, že má věřitel právo prodati je mimo Řecko do otroctví, a poněvadž občanstvo athenské tou dobou velice chudlo, byla by v brzce větší část jeho dostala se do vyhnanství, ne-li do otroctví, obzvláště ana byla dle Drakontových nad míru přísných zákonů jediné šlechta soudcem. Z toho vzešla mezi lidem nespokojenost možná-li ještě větší než prvě.

Kylon (612). Stavu tohoto chtěl použití bohatý eupatrida Kylon, aby se zmocnil v Athenách tyrannidy. Pomocí vojska svého tchána Teagena, tyranna megarského, zmocnil se náhle athenského hradu Akropolis. Ale lid athenský ho nepodporoval, a pročž byl rád, když mohl sám přehnouti; průvodčí jeho, nemohouce síle a ostražitosti eupatridův vyváznouti, utekli se do chrámu Athenina. Eupatridi stáli pod *Megaklem*, který sice uzavřeným v chrámě Kylonovcům zaručil svobodný návrat, ale když vyšli, přepadl a pobil je vesměs. Věrolomnost tato pohněvala velice lid athenský, poněvadž uvalena jest skrze to na Attiku pomsta bohův. Tím způsobem potratili eupatridové u lidí ještě více důvěry a podpory, tak že se Theagenes megarský snadno mohl zmocniti ostrova Salaminy, aby se Athenám pomstil za zete svého Kylona. Když se byli Atheňané mnohonásobně napokoušeli o opětné dobytí důležitého ostrova tohoto a předc vždy marně, uzavřeho jest konečně, že má býti každý smrtí potrestán, kdož by ještě nyní odvážil se navrhnouti nové dobývání jeho.

Solon. V Athenách byl muž ze staré rodiny Kodrovy, kterýž nemaje původně velikého jmění, nabyl ho teprv příčinlivostí svou v obchodu. Toho velice lněto řečené snižující uzavření, ovšem ale i ztráta ostrova samého. I počal se najednou stavěti, jakoby se byl smysly pomínil, přednášeje příležitostně ohnivé řeči, směřující k povzbuzení, aby se učinil předc ještě pokus o dobytí Salaminy. Když dosáhl co chtěl, a když konečně přispěním jeho skutečně Salamis dobytá jest, přestal se přetvařovati. Skutkem tímto získal u Atheňanů veliké vážnosti. — Podobně vyznamenal se Solon i tím, že pohnul spoluobčany své k *I. válce svaté* (594?), jejíž účelem bylo potrestati Krissany, kteří se jali proti všemu právu vybíráti po latky od poutníků jdoucích do Delf. Krissa dobytá jest; ale Cirra, přístaviště její, dlouho vzdorovala; konečně však podlehla i ta; jest vyvrácena, obyvatelé do otroctví prodáni a veškeré jich pozemky zasvěceny Apollinovi.

Oběma těmito skutky, jenž k pobádání Solonovu podniknuty jsou, sláva jeho velice vzrostla, obzvláště když snata jest s Athen příčiněním jeho i pomsta bohův, která na nich skrze věrolomnost Megaklovu a eupatridův dosud tížila, lid neustále znepokojujíc. K návrhu Solonovu odsouzena jest rodina Megaklova (Alkmeonovci) do vyhnanství a město očištěno jest Epimenidem, přítelem Solonovým, kterýž za tou příčinou schvalně povolán jest z Krety. Tak upokojen jest lid aspoň ve věci této. Ale proto předce trvaly v Attice neustálé různice a to hlavně skrze přísné zákony o dlužnících, tak že se schylovalo ku všeobecnému vzbouření lidu proti šlechtě. V této tísní zvolen jest r. 594 Solon za archonta s výslovným podotknutím, aby vypracoval potřebné zákony, které by smířily lid s eupatridy.

Byl k tomu Solon dojísta nejvhodnější. Pocházeje z prastaré rodiny eupatridovské byl údem vysoké šlechty athenské, ja zároveň i u lidu pro svou mírnost a pro zásluhy o vlast velice oblíben. Mimo to byl Solon také zkušený, neboť na obchodních cestách svých seznámil se mnohonásobně se zřízením rozličných států.

34. Zákonodárství Solonovo.

Úlohou Solonovou bylo pomoci ve směru dvojím: I. učiniti přítrž dalšímu chudnutí lidu a všem následkům z toho jdoucím; a II. pevně ustanoviti zřízení politické, kteréž by nejen eupatridům ale i lidu vyhovělo. Zrušiv především zákony Drakontovy, obral si

I. Část finanční, kteráž lid athenský nad míru tísnila. I ustanovil: 1. dluhy, učiněné u pokladnice státní se odpouštějí; 2. kdož jest z občanů athenských pro dluhy do otroctví prodán, má se na obecní útraty vykoupiti a dáti mu úplná svoboda; 3. podobně má se navrátiti osobní svoboda i těm, kteří ji sice pro dluhy ztratili, ale posud do ciziny prodání nejsou; 4. budoucně nesmí se půjčovati „na život“, t. j. na ručení tělesnou svobodou; a konečně 5. zavedl *seisachtei*, t. j. *vybavení* z dluhů, ustanoviv, že se mají raziti nové peníze v ceně o 27% snížené, tak že ku př. ze starých 100 zl. by bylo nyní raženo 127 zl., a zavázal věřitele, že musejí přijímati výplatu půjček svých, které učiněny jsou ovšem v penězích starých, v té samé sumě měnou novou. Tím uleveno jest dlužníkům o čtvrtinu. Při tom arci ztratili věřitelé mnoho, ovšem Solon sám také; nedivno tedy, že povstala mezi boháči proti zákonodárci nevole. Na druhé straně přimlouvali mu zase mnozí, aby uchopil se v Athenách tyrannidy, což však on rozhodně

odmítl. Zvolen jest tedy roku budoucího opět za archonta, aby opravil

II. zřízení občanské. Solon se stal v Athenách zakladatelem lidovlády, změniv dosavadní zřízení v ten způsob, že měli ku vládě od nynějška přístup ti, jenž měli nejvíce jmění nemovitého, ať si pocházeli z rodu jakéhokoli, a ne jako dosud jen některé rodiny šlechtické, kteréž k tomu nabývaly oprávnění pouze rodem.

1. *Občané státu Solonova.* Každý, kdož jsa svoboděn, pocházel z rodičů attických, požíval úplných práv občanských, moha se účastniti valných hromad národních. Cizinci, do nějaké obce přijati, nabývali všech občanských práv až teprv ve třetím koleně. Každý občan uveden jest v 18. roce svého věku do „bratrství“ (*fratria*), a rokem 20. nabyl veškerých práv občanských, vyjmaje jisté úřady, k nimž měl teprv ve věku pokročilejším přístup.

2. *Stavy.* Tříd občanských ve smyslu egyptském aneb indickém nebylo; v Attice rozhodovalo dle Solona jmění nemovité. Předce však rozpadali veškerí občané na *čtyry třídy* (fyly). Ti, kdož měli ročních příjmů 500 měřic ječmene aneb v poměrné ceně vína a oleje, nazývali se *pentakosiomedimnoi* a patřili do *třídy první*; ti, kdož měli nejméně 300, ale méně než 500 měřic ječmene neb poměrný equivalent oleje a vína, sluli *hippeis* činíce *třídu druhou*; kdož měli příjmů ročních mezi 300—150 měřicemi ječmene, nazývali se *zeugitai* náležejíce ku *třídě třetí*; a pod 150 měřicemi *theti* — *třída čtvrtá*. Pozemky byly majetkem zcela soukromým. Theti neplatili žádných daní ani nebyli povoláváni ku službě vojenské, leda v čase veliké potřeby; *třetí třída* sloužila ve vojště co *těžko-oděnci*; *druhá* byli *jezdci*; a *první* musela mimo osobní službu vojenskou (obyčejně důstojníci) nésti veškeré výlohy výprav válečných jak na zemi tak i na moři; tím samým leželo na nich nejtěžší břímě. Za to požívali největších práv politických, neboť jen z pentakosiomedimnů bývali voleni archonti, ale ovšem celým národem.

3. *Shromáždění národní* (ekklesia). Veliká část záležitostí státních, a to těch nejdůležitějších, přikázána jest *hromadě celého národa*, kteráž měla nejvyšší a neobmezenou moc státní. Ona měla právo zákony navrhovati, státní zločince trestati, poplatky obecní zvyšovati, snižovati aneb vůbec o nich uzavíratí, ona bděla nad příjmy státními a volila veškeré

4. *Úřednictvo*, kteréž bylo jí zodpovědno. Byliť pak úředníci rozliční; nejvyšší byli

a) *archontí*, jichž bylo devět; první z nich nazýval se archon *eponymos*, poněvadž se dle něho nazýval rok; druhý archon *basileus*, jehož odborem byly záležitosti náboženské; třetí archon *polemarchos*, sprvu nejvyšší velitel vojenský, později však volíváno 10 strategů (vojevůdců). Ostatních šest archontů nazýváno *thesmothety*, kteří byli vesměs předsedové rozličných soudů.

b) Poněvadž nemohlo býti shromáždění národní neustále pohromadě, volena jest každoročně obecní *rada* čili *búle*, počtem 400 mužů, kteří volili se losem, z každé fyly po jednom stu. Volen mohl býti, kdož byl nejméně 30 let stár, ale musel se, padl-li na něho los, podrobiti jisté zkoušce, zdaž jest co občan schopen k úřadu tomuto. Tato búle rozdělena jest na 10 sborů, z nichž každý úřadoval as. 35 dní, obstarávaje běžné záležitosti státní. Po celý tento čas muselo všech 40 úřů býti celé dni v úřadě a protož jídali po tu dobu na obecní útraty v *prytanaeu*. S nimi stolovali i vyslanci cizích států, byli-li právě v Athenách, jakož i ti mužové athenští, kteréž uznala celá obec pro jich zásluhy o vlast za hodné nejvyšší této cti.

c) *Heliaea* byl porotní soud, záležející s počátku ze 4000, později ze 5000 mužů, určených losem skrze archonty ze všech čtyř fyl. Tito byli rozděleni v 10 rozličných sborů soudních, kteréž se ale v důležitějších případech spojily v jedno.

d) *Areopagus* byl soud skládající se z vysloužilých archontů, kteří byli doživotními údy jeho. Jemu přináleželo souditi nad zúmyslnou vraždou a paličstvím; dále nad porušením ústavy, mravů a náboženství; on vedl dohlídku nad vychováním mládeže i nad výživou jednotlivců. Sezení svá odbýval na *kopci* zasvěceném bohu *Aresovi*, potmě. Od obou těchto soudů bylo každému svobodno odvolati se k shromáždění národnímu.

Cizinci, kteří se v Attice usadili, nazývání jsou *metoekové*; takoví nesměli míti pozemků, zabývajíce se řemesly a obchodem. Ve věcech obecních zastupovali je *patroni*, které si mohli z občanů attických sami voliti; ale vojenskou službu vykonávati museli.

Otroci bývali kupováni z ciziny, zůstávající jméním soukromým. Život jejich zabezpečen jest zákonem státním. Byli-li od svého pána hrubě utiskováni, mohli se utéci do některé sýatyně a žádati, aby je pán jejich prodal jinému. Ve válce používáno jich co námořníků (matrosů). Nezřídka propouštění jsou na svobodu a pak rovnali se metoekům.

Vychování mládeže věnoval Solon obzvláštní péči, ačkoliv nikterak nezničil života rodinného tak jako to byl učinil Lykurgus ve Spartě. S novorozenětem mohl otec naložiti zcela dle své libosti; avšak dítek zachovaných nedopustil Solon prodávati ani v zástavu dávat. Až do 7. roku zůstalo dítě pod dozorem matčím, načež muselo se posílati až do 18. roku do školy, kdež se vyučovalo hudbě, zpěvu a tělocviku. Kdož mohli na děti více vynaložiti, posílali je mimo to k učitelům, aby se i literárně vzdělali. Nepslušné děti byly trestány tělesně. Strava mládeže byla skrovná. Největší nectí dětí byla nevděčnost k rodičům, kteráž trestávána jest i *atimíi*, t. j. ztracením cti občanské a tím samým i veškerých práv občanských. Každý otec byl povinen starati se o dítě, aby se mohlo později samo živiti; musel je tedy při nejmenším dáti učiti nějakému řemeslu, začež byl zase každý syn povinen rodiče své, schudli-li, smrti doživiti; kdož by se toho byl zpěchoval, stal se bezectným. Povinnosti této dětské prost byl pouze ten syn, jehož nedal otec učiti žádnému řemeslu; přece však musel i v tomto případě postarati se o pohřeb rodiče svého.

Když byl Solon se zákony těmito hotov, dal je veřejně vystavěti a zavázal veškeré občany slibem, že v nich po deset let ničeho nezmění, načež odebral se na cesty do ciziny. (Sem by asi padala pověst o setkání Solonovu s Kroesem.)

35. Tyrannis Pisistratovcův (560—510).

Zařízení Solonovo neuspokojilo všech občanů. Bohatci ku př. byli nespokojeni, poněvadž *seisachteiou* o mnoho přišli: kdežto se cítila chudina v očekávání svém zklamanou, doufavi, že Solon rozdělí veškeré pozemky mezi občany měrou stejnou, jako to bylo ve Spartě. V čelo nespokojené chudiny postavil se *Pisistratus*, kterýž si uměl sprostý lid všelikými sliby a lichocením nakloniti. Stavě se přítelem jeho, zamýšlel státi se v Athenách — tyrannem. Zraniv si sám tělo své, tvrdil před shromážděným lidem, že mu tak učinila šlechta, aby se mu pomstila za to, že se ujímá lidu. Domnělému ochránci práv svých povolil lid 50 mužů tělesné stráže, kterouž ale Pisistratus tajně rozmnoživ, zmocnil se z nenadání akropolis (550) stav se zároveň tyrannem. Dvakráte vyhnán jest z Athen mocí šlechty, ale povždy se zase vrátil buď násilím buď lstí, až konečně usadil se r. 540 v Athenách tak pevně, že ho po celý jeho život nikdo více odtud nevypudil. Podržev státní zřízení

Solonovo, vládl velmi mírně, staraje se všemožně o zvelebení moci a slávy vlasti své. Jeho přičiněním rozmnoženo jest loďstvo athenské a tolikéž rozmnožen jest i obchod; on podporoval jak mohl vědy a umění, tak že počaly od té doby Atheny v příčině této zaujímati první místo mezi státy řeckými. On ozdobil město rozličnými stavbami a dal v jedno sebrati zpěvy Homerovy, kteréž se až dosud jen kouskovitě uchovávaly. Při smrti své (527) zanechal v Athenách tyrannidu oběma synům svým. Ale

Hippias a Hipparchus (527—510) nevládli již tak moudře a mírně jako otec jejich a pročež počali Atheňany mrzeti, neboť dopouštěli se mnohých svévolností a bezpráví. Tak ku př. zakázal Hipparchus jisté mladé Atheňance, sestře Harmodiově, účastniti se veřejné slavnosti panathenaeí. Chtěje Harmodius veřejného tohoto pohanění sestry své pomstiti, zosnoval s přítelem svým Aristogitonem proti životu tyrannů spiknutí (514). Avšak zabit jest pouze Hipparchus, načež dal Hippias mimo oba původce smrti bratra svého také i některé jiné Atheňany utratiti, panuje od této doby vůbec mnohem ukrutněji; ale to urychlilo jenom pád jeho. Byv r. 510 přispěním Spartanův vyhnán na věčné časy i s rodinou svou z Athen, uchýlil se do Persie.

36. Klíthenovy opravy zřízení Solonova (509).

Převratu tohoto použil Alkmeonovec *Klithenes*, syn Megakláv, kterýž stav se demagogem, byl sám ku zřícení moci Hippiovy nemálo přispěl. Zřízení Solonovo bylo tak dalece aristokratické, ano nepřipouštělo ku každému úřadu státnímu občanů všech, nýbrž mnohdy jen bohatší. Klithenes chtěl však v té příčině opatřiti všem práv stejných, a pročež rozdělil přede vším veškeru obec na 10 fyl, kteréž dokonce jinak roztřídil než dosud bývalo a pojmenovav je také i názvy docela novými, chtěl takto veškeré dosavadní upomínky eupatridovské naprosto zrušiti. I metoekové přidělení jsou do fyl těchto. Býle rozmnožena jest na 500 mužů, z každé fyly 50; podobně zvýšil heliaeu na 5000. Aby ale jednotlivým ctižádostivcům odejmul možnost státi se v Athenách tyranny, zavedl *ostracismus*, t. j. soud střepinkový. Zdál-li se totiž některý občan svobodě státu nebezpečným, mohl býti beze vši další příčiny na 10 let z Athen vypovězen; bylo však k tomu zapotřebí nejméně 6000 hlasů občanův athenských.

Novotami Klíthenovými zničena jest v Athenách šlechtovláda úplně, což se arci mnohým nelíbilo, a pročež pokoušeli se zavésti

příspěním Spartanův, kteří aristokracie všudy podporovali, opět starý pořádek. Klisthenes musel sice před nimi prchnouti, ale ani Spartanům nepovedlo se podniknutí jejich, poněvadž se spojenci peloponnesští k odporu korintského Sosikla zpěchovali nutiti k něčemu obec athenskou proti vůli její.

III. Perioda: Války řeckoperské. Řecko na vrcholi své slávy. (500—431 př. Kr.)

37. Války Peršanův se Řeky.

Povstání Řeků v Malé Asii a výsledek jeho viz §. 16.

Darius byl nad pomocí, kterou poskytli Atheňané bratřím svým maloasijským, tak rozhněván, že přikázal, aby mu každodenně připomínal otrok při polední hostině: „Pane! nezapomeň Athenských!“ Skutečně vyslal již také

I. výpravu proti Řecku r. 493. Vůdcem jejím byl *Mardonius*, švagr Dariův. Voje táhly skrz Thracii a Macedonii a ku podporování jich mělo sloužiti loďstvo, plující podél břehů zemí těchto. Bylo však velikou bouří u předhoří *Athos* — jednoho z poloostrovů chalcidických — tak ztrozkotáno, že se muselo s nepořízenou vrátiti.

II. výprava pod Datem a Artafernem r. 490. Nehoda předešlá neodstrašila Daria, spíše ho ještě více popudivší. Ostatně přičinili Řekové — najmě Atheňané a Spartané — zase ještě nově ku hněvu Dariovu. Tento poslal totiž před výpravou Mardoniovou do jednotlivých států řeckých posly, kteří na nich žádali na znamení poddanství „vody a země“. Takořka všickni Řekové europští dali vyslancům žádané znamení, bojíce se Daria, a však Atheňané vrhli posly do hluboké strže, pravíce, aby si odtamtud vzali, zač žádají. Při pádu tomto zabili se řečení poslové. Podobně vedlo se i těm, kteří byli posláni do Sparty. Mimo to podněcoval Daria proti Athenským také i vyhnaný tyran *Hippias*, chtěje dosíci pomocí perskou opětné vlády v Athenách. Konečně vyplulo pod Datem a Artafernem z Malé Asie 100.000 mužů lidu perského a sice přímo přes moře aegejské proti Athenám. Jim přidán jest i *Hippias*, znalý cesty a krajiny.

Zatím byli Řekové sami mezi sebou v rozbroji, a sice Sparta s Argeem a Atheny s Aeginou. Ale vůči nebezpečí, které je všecy ohrožovalo, vyrovnali se jak právě mohli.

Vojsko perské dobylo nejdříve na Euboei města *Eretrie*, kteréž bylo Jonům asijským některé pomocné loď vyslalo, a nyní

obrátilo se vesměs proti Athenám, vystoupivši na břeh v zátocce marathonské. Atheňané vyslali na rychlo do Sparty, žádající za pomoc proti společnému nepříteli; Spartané byli sice ochotni přispěti jim, jen že toho nemohli učiniti hned, an jim zvyk národní zakazoval vytáhnouti do pole před úplňkem měsíce; do té však doby scházelo ještě pár dní. Atheňané táhli tedy proti Peršanům sami, počtem 10.000 mužů; k nim přidalo se také 1000 Plateanův. Athenští stáli pod 10 strategy, kteří se každodenně střídali ve vrchním velení. Ale po příkladu vlasteneckého Aristida postoupeno jest velení toto nejschopnějšímu z nich — *Miltiadovi*. Ten udeřil na Peršany a šťastně přemohl je na rovině u *Marathonu* (490), tak že o překot prchali na loď; a když hned na to překazil jim také nenadále přepadnutí Athen, odpluli ničeho nevyřídívše, s velikou škodou a hanbou do Asie. U Marathonu padlo asi 6400 Peršanů, Řekův pak pouze 192. Na výpravě této zahynul také Hippias. Spartané dostavili se právě po bitvě.

U Marathonu padlo Řekům do rukou veškeré ležení perské, v němž nalezeny jsou řetězy, jimiž chtěli barbaři spoutané Helleny do otroctví zavléci; jakož i balvány parického mramoru, z něhož si chtěli dáti postaviti pomník na památku vítězství svého, jímž ve zpupnosti své již napřed jisti byli. Řetězy pověšeny jsou na věčnou památku v Athenách, a z mramoru postaven jest na polích marathonských pomník hrdinství athenskému.

Sláva Miltiadova byla veliká; nemenší i důvěra v jeho schopnost vůdcovskou. Nebylo mu tedy za těžko vymoci v Athenách novou výpravu námořskou proti ostrovu Paros; ale tu nezvedlo se mu; utrpěv velkou škodu na lodích a sám jsa poraněn, musel se vrátiti; i odsouzen jest v Athenách k náhradě škody 50 talentův (jeden talent asi 2500 zl.). Miltiades nevyhojil se již z ran svých; po smrti jeho zaplatil zmíněnou náhradu syn jeho Cimon.

Doba mezi II. a III. výpravou. V Řecku nikdo nepochyboval, že se Darius všemožně vynasnaží, aby smyl hanu porážky marathonské, a pročež zbrojení nepřestalo tu ani tam.

V Athenách byl jeden muž, který důmyslností svou zachránil svobodu Řecka a dopomohl rodišti svému ku slávě nesmrtedlné: byl to *Themistokles*. Po bitvě marathonské nespál prý celé noci, přemýšleje neustále, jak by si mohl získati podobné slávy jako Miltiades. Když se Řekové dověděli, v jak rozsáhlé míře Persie zbrojí, tázali se orakula delfického, co tu počítí? I dostali za odpověď, že mohou býti zachráněni jedině „za zděmi dřevěnými.“ Themistoklův výklad odpovědi této byl, že tím Apollo myslí *lodě*, a pročež navrhoval, aby se veškerý výtěžek stříbrných dolů laurion-

ských obrátil ku zřízení silného loďstva. V tom odporoval mu hlavně Aristides, kterýž v Athenách požíval jména velmi dobrého. Ale Themistokles, nechtěje si nechat překážeti, dovedl toho, že jest Aristides ostracismem vypovězen. Nyní stavěny jsou lodě tím úsilovněji. K největšímu odporu musily se připravovati Atheny a Sparta, neboť perský král obesílaje nyní ještě jednou státy řecké k odevzdání „země a vody“, pomínil tentokráte vyzváním tímto obou řečených měst. Svoláni jsou všickni Helleni ku společné poradě na korintský isthmus, kdež se smluvili, že budou očekávati nepřítel v Thessalii v průsmyku u hory Olympu. Ale seznavše v brzce, že Thessalové v zádech jejich nejsou dost spolehliví, jakož i že jest také i jinudy přístup do Thessalie: ujednali se obsaditi soutěsku Thermopylskou a tady zdržovati Peršany pokud možná. Zároveň vypraveno jest loďstvo řecké, kteréž postavivši se na severním konci Euboee u předhoří Artemisia, mělo brániti flotě perské přístupu do Euripu a krýti tím samým i bok obranců thermopylských.

III. *vyprava Peršanů proti Řekům* (480). Darius zbrojil úsilovně, ale zemřel před časem (r. 485). Syn jeho *Xerxes* pokračoval v podniknutí otcově, vypravuje veškeré národy ohromné říše své proti malému Řecku europskému. Konečně hnul se z jara 480 na západ. Táhl s ním po zemi 1,780.000 lidí, četný průvod otroků, žen a dětí v to počítaje. Při břehu táhlo pak 1207 válečných lodí tříveslových a 3000 převozných se špiží, na těchto stálo 400.000 lidí. Přišel k Hellespontu dal vystavěti 2 mosty, kteréž mu ale silný proud zdejší ztrockotal. Za to kázal despota v nesmírné nadutosti své moře metlami mrskati a okovy do něho uvrci. Když pak vystavěny jsou mosty nové, přecházelo přes ně vojsko sedm dní a nocí bez ustání. Po přehlídce ohromného vojska svého táhl skrze Thracii a Macedonii do Thessalie. Dosud kořili se mu veškerí národové. Až teprv v Thermopylách, jedině to bráně do vlastního Řecka, vrazil podle plánu výše uvedeného, na odpor. Zde stálo 7000 Řekův, mezi nimiž 300 Spartanův, pod velením spartanského krále *Leonidy*. Loďstvo řecké stálo u Artemisia pod Spartanem Eurybiadem, jehož druhým velitelem byl Themistokles. Největší část lodí náležela Atheňanům. Když se Xerxes dověděl, jak malá hrstka Řekův stojí v Thermopylách s tím úmyslem, aby prý „co nejvíce barbarů pobili a pak zemřeli“, nechtěl tomu ani věřiti, že by tak nesmyslně odvážliví býti mohli: a pročež, když se k vyzvání jeho nevzdali, kázal na ně hnáti útokem.

Mnoho vojska perského tu padlo, ano Xerxes vždy novým plukům útok činiti kázal; ale všecko namahání jeho bylo marné, tak že by byl snad již musel s hanbou z Thessalie ustoupiti, an se mu nabídl zrádce jmenem *Efialtes*, rodem Řek, že mu okáže tajnou stezku přes Oetu, kudy by Leonidovi mohli Peršané padnouti vzad. Dověděv se o tom Leonidas, odeslal ostatní Řeky zpět ku bránění vlasti, sám pak, ponechav si mimo 300 svých Spartanův, ještě 400 Thebanův a 700 Thespiánův, kteří ho opustiti nechtěli, padl zde po zuřivém odporu i se svými soudruhy až do jednoho. Thebané přeběhli k Peršanům. Leonidovi a ostatním Řekům na památku postaven jest později v Thermopylách kamenný lev s nápisem:

Poutníče! zvěstuj Lacedemonským, my že tuto
Ležíme, jak zákony kázaly nám.

Dověděvši se loďstvo řecké o neštěstí u Thermopyl, táhlo zpět skrze úžinu Euripus k obraně ostatních vlastí. Na cestě této zanechával Themistokles provolání k bratřím řeckým z Malé Asie, kteří sloužili ve vojstě Xerxově, aby opustíce v rozhodné době barbary, přidali se k Řekům evropským, bojujícím za svobodu svou i jejich.

Za tím rozvalil se Xerxes skrze Thermopyly do Hellady; vzal a spálil Atheny, jejichž obyvatelstvo se bylo před ním uteklo na lodě, které stály v úžině u ostrova Salaminy, v druhých to Thermopylách. Brzy přitáhlo sem i loďstvo perské. Ve vojenské poradě byli Řekové nesvorní; jedni chtěli brániti Peloponnesu, Themistokles ale usiloval o svedení bitvy v postavení dosavadním. Bylo by snad předce nebylo po jeho, kdyby byl nepřinutil spartanského vrchního velitele námořského lstí, že se musel pustiti do bitvy u Salaminy (480).

Xerxes díval se bitvě námořské s trůnu, jež si dal vystavěti na břehu attickém; ale loďstvo jeho poraženo jest na dobro. Nešťastným výsledkem tímto byl tak polekán, že rychle utíkal zpět do Asie, boje se, aby před ním Řekové nestrhli mostů hellespontských. Vojsko jeho pozemní, kteréž se také dalo na zpáteční pochod, z největší části pohynulo hladem a nemocemi. Jenom 300.000 vybraných mužův zůstavil pod velením Mardoniovým v Řecku, aby budoucího roku obnovili válku proti Řekům.

38. Vítězství Řeků u Plataee a Mykale (479).

V zimě roku 480—479 zdržoval se Mardonius v Thessalii v ležení; i snažil se odtud prostředkováním krále Alexandra Ma-

cedonského odvrátiti Atheny od spolku řeckého; dobře vědu, že ony jediné jsou nezdarem Peršanův vinny. Ale marné bylo jeho slibování! Atheny nezdadily společné vlasti své! A pročež vytáhl Mardonius na jaře r. 479 přímo proti nim; obyvatelé utekli na Salamis. Když pak jal se pustošiti Attiku, přišli Spartané bratřím svým ku pomoci. Mardonius ustoupiv do Boeotie postavil se u *Platae*, kdež svedena jest *bitva*, v níž Řekové vedeni spartanským králem Pausaniou a Aristidem zvítězili, tak sice, že nejen největší část vojska perského zde padla, ale i Mardonius sám přišel o život.

Loďstvo řecké stojící v moři aegejském pod vůdci Leoty-chidem spartanským a Xantippem athenským, obmezovalo se s jara téhož roku na to, aby z Persie nepustilo Mardoniovi žádné nové posily. Když se však dověděli, že asijští Jonové očekávají jenom příspěvní, aby proti Peršanům povstati mohli, odpluli k ostrovu Samos. Peršané vytáhli před nimi lodě své na břeh u *předhoří Mykale*, kdež se ohradili. Ale Leoty-chides s Xantippem hnál na ně útokem, porazil je a lodě jejich spálil. Vítězství toto dalo se *téhož dne* jako u Platae. Po té odpadli od Persie ihned veškerí ostrované moře aegejského.

39. Atheny nabudou v Řecku vrchní moci (hegemonie).

Nyní, když již nebylo ani nohy barbarské na půdě řecké, vrátili se Atheňané do svého města, kteréž bylo po dvakráte zpuštošeno. Především vystavěny jsou kolkolem města pevné hradby, a poněvadž Spartané se stavbou touto nesouhlasili, jsouce na moc athenskou žárlivi, chtěli jí překaziti, ale obelstění jsou v té věci chytrostí Themistoklovou, tak že opevněn jest i přístav Pyraeus.

V Athenách zavedena jest tou dobou na čisto republika demokratická. Aristides sám, jenž byl mezi bitvou u Salaminy z vyhnanství povolán, a kterýž se byl dříve demokratickému duchu Themistoklovu nejvíce na odpor stavěl, nahledl, kterak ve válkách právě minulých každý občan athenský bez výminky tolik obětavosti a udatnosti osvědčil, že nelze nikomu déle úplných práv zadržovati a pročež on sám vymohl thetům úplného práva měšťanského, tak že měli i oni přístup k úřadům všem. Podobně nemluvil již více proti sesilování námořské moci athenské.

Atheňané osvědčili se bitvami u Marathonu a Salaminy, jakož i velmi vydatnou pomocí u Platae, tak že jmíni jsou vůbec nejprvnějšími ochránci a vysvoboditeli Řecka; ale proto přede stáli

až dosud v čele politické i vojenské moci všeho Hellenstva — Spartané; byloť to již více k vůli starodávní obyčlosti! Když se po bitvě u Mykale přidaly k Řekům evropským všechny ostrovy moře aegejského, docíleno jest takto mnohem vydatnější moci proti společnému utlačovateli perskému. Vůdcem všech byl spartánský král Pausanias, který si však proti spojencům námořským počínal velmi pánovitě, tak že všickni volali mírného Aristida athenského za vrchního vůdce svého (477). Spravedlivý tento muž spořádal výminky, pod nimiž nový spolek mezi Athenami a jmenovanými ostrovany utvořen býti měl tak, že s nimi všeci byli spokojeni. Spolek tento vytknul si za úkol brániti bratří hellenských proti Peršanům a osvoboditi je všechny ode jha perského. K tomu účeli zavázal se každý úd spolku vypraviti jistý počet lodí i s vojskem a přispívati k témuž účeli jistým poplatkem peněžitým. Ouhrn všech těchto peněžitých příspěvkův obnášel ročně přes jeden milion zlatých. Spolková pokladnice nalezala se na ostrově Delus, jaksi pod ochranou Apollinovou. Aristides byl jejím spravedlivým a nezištným správcem. Rozhněvaní nad tím Spartané povolali na to Pausaniu domů, vzdávajíce se zároveň všeho účastenství ve společném válčení proti Persii. Průběhem času bylo to však mnohým spojencům nepohodlné, vypravovati každoročně vojsko i loďstvo k podniknutím válečným a proto místo toho raději více platili, ponechávajíce vrchnímu velitelství spolkovému na vůli, aby se samo opatřilo potřebným mužstvem i loďstvem. Změně této byly Atheny rády; nebo měly-li až dosud nad spojenci vrchní velitelství, mohly je nyní obrátiti ve vrchní panství. Následkem řečené změny přenesena jest také i pokladna spolková do Athen, stavši se tím samým jaksi majetkem athenským. Majíce Atheňané po ruce tak hojných prostředků, pokračovali rázně ve válce s Peršany, počínajíce si nyní proti nim sami výbojně. Předě vším vypudili je z Thracie a pak snažili se, aby osvobodili Řeky maloasijské ode jha jejich. Výtečný vůdce Cimon, syn někdy vítěze marathonského, vedl rodáky své r. 469 tak šťastně, že poraženi jsou Peršané u řeky *Eurymedontu* jak na zemi tak i na moři: načež byli veškerí Řekové asijské svobodni. Z dobyté kořisti ozdobil Cimon Atheny a spojil je „dlouhými zděmi“ s opevněným Pyraeem, tak že nyní rozšířeno jest město z pevniny až k samému moři.

Touto dobou byl již *Themistokles* z vlasti své vypovězen (472). Jsa velice lakotný byl přístupen podplácení; ba nezřídka dopustil se i nepoctivosti s pe-

nězi; v obou těchto příčinách stěžováno si naň, tak že byl ostracismem z Athen vypovězen. Za nedlouho na to postížen jest ve spolku se spartanským králem Pausaniou, kterýž ukládal potají s králem perským o svobodě vlasti své. Pausanias maje býti na hrdle trestán, utekl se do chrámu, odkudž ho nebylo lze dostatí, až tam hladem umřel (469). Themistokles, boje se podobného osudu, kbyby se Atheňanům dostal do rukou, prohl do Persie, kdež ho král Artaxerxes I. velmi přívětivě přijal, vykázav mu k výživě příjmy tří měst. Požívaje až do své smrti dobrodiní tohoto, zemřel slavný a o vlast řeckou neskonale zasloužilý tento muž v cizině, poněvadž se v posledním čase nesrovnávali skutkové jeho s poctivostí a protože u něho sobectví převyšovalo lásku k vlasti.

As o 4 leta později zemřel také *Aristides* (468). Jsa až do své smrti správcem pokladnice spolkové, kdež tolika peněz šlo skrze ruce jeho; předce zemřel zcela chud, tak že po sobě nezanechal ani na pohřeb, kterýž musel býti vystrojen na útraty státní. Tolikéž dána i dcerám jeho výživa z obecní pokladnice.

40. Cimon a Perikles. III. válka messenská.

Po smrti Themistoklové a Aristidové, kteří byli v mladších letech tak urputně proti sobě stáli, vystoupili v Athenách opět jiní dva muži, kteří nebyli o nic menší soupeři než onino; byli to *Cimon* a *Perikles*, tento stál v čele lidu sprostého, onen pak třídy vznešenější, ať tak díme, aristokratie. Cimon byl boháč, slavný jménem otce svého a i vlastním, jehož si získal bitvou na Eury-medontu; Perikles, syn Xantippa, slavného vítěze u Mykale, byl tolikéž bohatý, bystrého a rozšafného ducha a mravů velmi uhlazených, tak že se uměl jednáním svým lidu zalíbiti. Perikles byl výtečný řečník, pro kterouž vlastnost nazván jest „olympickým“, an prý řeči jeho působily na posluchače „jako blesk a hrom“. Již toto bylo Atheňanům velikým doporučením, kteří si nad míru libovali v mužích, jenž uměli v hromadách krásně a rázně mluvit. Perikles, jsa právě tak ctižádostivý jako opatrný, netoužil po ničem jiném než postaviti v Řecku Atheny na místo první a sebe učiniti *prvním v Athenách*. Ale velikou závadou byl mu v té příčině Cimon; toho musel nejprve odstraniti, měl-li dosáhnouti vytknutého cíle. Cimon sám pracoval mu do ruky.

Spartané byli na moc athenskou nad míru žárlivi, tak že to rádi viděli, když je volali obyvatelé ostrova Thasus ku pomoci proti Athenám, kteréž se ho r. 463 pod Cimonem zmocnily. Bylo by to snad již tentokráte přišlo mezi oběma těmito čelními mocnostmi k válce, kdyby nebyla tou dobou vypukla

III. válka messenská (465--455). Vlastní příčiny války této hledati dlužno v surovém nátlaku, kterýž činili Spartané Messeňa-

nům od dvou set let podrobeným. Když pak r. 465 vypuklo v Lakonice veliké zemětřesení, při němž na 20.000 Spartanů přišlo o život, mněli to Messeňané za nejlepší příležitost setřásti se sebe jho spartanské. Spojivše se s mnoha heloty, povstali proti utiskovatelům svým takovou mocí, že byli Spartané ve velkých neshodách, musíce se ohlédati až i po nějaké pomoci cizí. Žádali Atheňanů. Cimon přimlouval se vřele za Spartaný u spoluobčanů svých. Perikles byl proti tomu; a však konečně vyslána jest předce pomoc, kteréž velel Cimon sám. Zatím utekli se Messeňané na hrad Ithome, jehož nemohla ani sesílená moc spartanská dobytí. Atheňané posláni jsou od Spartanů domů dříve ještě než povstání udušeno jest, čímž byli velice uraženi a rozmrzeni, tak že si lid athenský, ne bez přičinění Periklova, vyřídil zlost na Cimonovi, jakožto původci hanlivé výpravy této, odsoudiv ho ostracismem do vyhnanství (461). Tak odstranil Perikles soupeře svého, kterýž mu byl na závalu v plánech jeho!

Spartané zmocnili se ještě před tím hradu Ithome (455); Atheňané pak vykázali Messeňanům za útočiště město Naupaktus, jehož byli nedávno dobyli. Messenie zůstala i na dále v moci spartanské.

41. Věk Periklův. Popis Athen.

Zbaviv se Perikles nebezpečného protivníka svého dosáhl v Athenách takové moci, že řídil po 40 let (468—429) obec athenskou podle vůle své. Dopomohl si k tomu hlavně tím, že se snažil všemožně opatřiti sprostému lidu zrovna takové váhy, jaké požívali aristokrati, neboť přes všecky svobodomyšlné zákony Klisthenovy, Themistoklovy a Aristidovy měli dosud bohatší občané předce jen přednost a to hlavně proto, že se veškeré úřady obecní až posud zastávaly bezplatně; mohli se v ně teda uvazovati jen bohatější. Chtěje Perikles učiniti i méně majetným měšťanům úřady přístupnými, staral se, aby jim zjednal nějakých příjmů, a aby je zároveň povzbudil účastniti se veřejných jednání. Chtěl zajisté, aby se v Athenách účastenství občanův u vládě rozšířilo, jakož potřeboval i v hromadách národních obecného lidu, jehož používal při hlasování ku provádění zámyslů svých. A proto zavedl, že každý občan, který vcházel do shromáždění obce, dostal plat; podobné placení jsou za úřadování své ze státní pokladnice i soudcové; heliaeu pak rozšířil na 6000 mužů. Tolikéž placení jsou i bojovníci, neboť konali služby vojenské místo spojenců, kteří se z toho

poplatkem vykupovali. V Athenách bylo důležitým činitelem v životě obecním také divadlo, poněvadž se v něm nezřídka připravovalo obecnstvo na veřejné mínění pro nedaleké jednání státní. Divadla dosavadní byla dřevěná, malá, a pročež platívalo se vstupné, aby se zabránilo velikému návalu lidu sprostého. Aby Perikles tomuto lidu přístup do divadla zaopatřil, zavedeno jest přičiněním jeho, že vypláceno jest vstupné (*theorikon*) ze státní pokladny každému, kdož se o ně přihlásil. Zjednav athenskému lidu takových výhod, věděl Perikles, že ho bude moci dle libosti ovládati; to však bylo možná jen ve valných hromadách obecních, a proto přeneseno jest rozhodování ve všech jen poněkud důležitějších věcech shromáždění národnímu. Za toutéž příčinou obmezen jest i obor činnosti areopagu, poněvadž sestavování jeho nedělo se volbou; proto zavedeno, aby vysoký tento soud nemluvil více do záležitostí státních, a ponecháno mu pouze rozhodování nad úmyslnou vraždou.

Pro tyto novoty, kteréž byly vesměs ku prospěchu lidu obecného a kteréž zavedeny jsou jedině návodem a přičiněním Periklovým, stal se tento největším miláčkem lidu athenského; obzvláště když i k tomu přihlížel, aby město jejich bylo velkolepými stavbami ozdobeno.

Popsání Athen. Město Atheny leželo v rovině na řece Cefissus; nad ním strměla na skále *Akropolis* (Vyšehrad), do jejíž vnitřku vedla ozdobná loubí (*Propylaeae*). U prostřed hradu stál *Parthenon*, chrám zasvěcený bohyni Atheně. Zde byla 37' veliká socha její, zhotovená ze zlata a slonové kosti od nejvýtečnějšího sochaře řeckého Fidie, současníka Periklova. Ve svatyni této chována jest i státní pokladna. Zdi chrámové obloženy jsou vnitř i zvenčí řezbami umělců nejvýtečnějších. Při Parthenonu stála 70' vysoká socha Athenina, jejíž pozlacenou přilbu bylo viděti z daleka moře aegejského. Propylaeae i Parthenon vystavěny jsou velikým nákladem hlavně přičiněním Periklovým. Pod Akropolí rozkládalo se vlastní město, kteréž této doby obsahovalo 10.000 domů a kolem 200.000 obyvatelův. V západní části jeho nalezal se kopec *Pnyx*, kdež bylo sedadlo k odbývání národních shromáždění; a na druhém kopci, zasvěceném bohu Areovi, bylo sídlo *areopagu*. Severně odtud ležela *agora* (tržiště), sloužící dlelem obchodu, dlelem hromadám politickým. Okolo ní stály rozličné obecní budovy, svatyně a loubí; mezi nimi bylo nejznamenitější loubení *poikyle*, t. j. pestré, kdež nalezaly se výtečné malby, představující důležité

výjevy z dějin athenských. Na tržišti samém stály sochy mužů o vlast zasloužilých. Východně zřízeno bylo známé *prytaneion*. — Mezi divadly bylo nejnádherněji vystavěno *odeon*, kteréž mělo podobu stanu Xerxova; střecha skládala se z vesel perských. Odeon bylo určeno k provozování hudbním; vystavěno jest od Perikla. Za městem stála *akademie*, kdež později učil Plato, a *gymnasia*, kdež učila se mládež tělocviku.

Perikles podporuje vědy a umění. Perikles sám byl vysoce vzdělaný; jeho dům byl střediskem básníků, řečníků, dějepisců a filosofů, jakož i výtečných umělců; bylť jakousi vědeckou akademií, kdež odbyvaly se učené a politické schůzky a rozpravy, jimiž podněcování jsou jednotlivci k další činnosti. Perikles podporoval také i hmotně snahy tyto, tak že se může všim právem nazvati duší všeho umění krásného, kteréž té doby v Athenách dosáhlo dokonalosti nejvyšší. Jím staly se Atheny střediskem veškeré vzdělanosti řecké, z čehož jim vzešla všeobecná vážnost nejen u současníků a ve všem Řecku, ale i nevadnoucí sláva u veškerého světa pozdějšího. Atheňané honosili se za časů Periklových takovou vzdělaností a tak uhlazenými mravy, že bychom toho všeho marně hledali v jiném městě národa kteréhokoli. A toho všeho byl nej přednějším tvůrcem Perikles. Což tedy divu, že ho veškeré občanstvo takořka zbožňovalo a že ho uposlechlo ve všem, k čemužkoli mu radil? Při tom všem však nebyl Perikles tyrannem ve smyslu dřívějším, nýbrž „v Athenách panovala za dob jeho co do jména demokracie, ale v skutečnosti byla tam vláda muže nej přednějšího“, t. j. Periklova.

Vnější dějiny athenské za Perikla. Atheny vedly v Řecku již od časů Aristidových hegemonii na moři. Spojenci přispívali ku spolku penězi, kteréž vybírali a spravovali Atheňané, jenž r. 461 přenesli pokladnu spolkovou z Delu do Athen. Vybíráno ročně asi 2 $\frac{1}{2}$ milionu zlatých, tak že v několika letech ušetřeno asi 26 milionů, ohromná to suma, uvážíme-li, že měly tenkrát peníze u porovnání s dobou nynější cenu nejméně osmeronásobnou. (Právě tyto peníze obracovány jsou na mnoze ku zvelebení Athen!) V prodleném čase přiměli Atheňané spojence své i k tomu, aby si ve přích svých chodili pro rozsudky do města jejich, a tím dovršeno jest panství jejich nad nimi.

a) *Válka se Spartou a Thebami*. Majíce Atheňané takovou moc na moři a vidouce kterak jest Sparta po třetí válce messenské seslabena, toužili zmocniti se hegemonie i na pevnině, čímž

by se zároveň pomstili staré této protivnici své za tolikerá protiventství, jichž byly od ní ode dávna užily. K tomu cíli spojily se s městy Argeem, Megarami a Plateou, chtěje se především zmocniti vrchní vlády v Boeotii. Theby byly od válek perských velice sláby, tak že by byly Athenám samy odolati nemohly. Než Sparťané nechtěli připustiti, aby připojením Boeotie ku spolku athenskému vzrostla vysoko moc Atheňanův i na pevnině a pročež spojily se s Thebami. Sparťané vtrhše do Hellady pod záminkou, že chtějí vyhnati Fokeany z Doridy, mateřské své země, přemohli skutečně Fokejské; ale když se vraceli domů, zaskočeni jsou od Atheňanů, kterých však u *Tanagry* (457) porazili. Za to zvítězili tito brzy po tom nad Thebanskými u *Oenofyty*; načež přistoupily ku spolku athenskému: Boeotie, Focis a Lokris. A když zmocnili se po té i Aeginy, dostoupili na vrchol moci své (456).

b) *Válka s Persií*. Po bitvě u *Tanagry* povolán jest Cimón zpět, kterýž hned zase pomýšlel na obnovení výbojně války proti národnímu nepříteli — Peršanům. Atheňané stáli s nimi sice v boji neustálém, podporující (460—455) proti nim povstání Egyptanů pod Inarem; a však loďstvo jejich přišlo při tom úplně na zmar. Teprv když Cimón vyplul proti Persii, zvítězil r. 449 u *Salaminy na Cypru*, ačkoliv sám padl. Uzavřen s *Peršany mír* v ten rozum, že od nynějška nestojí Řekové maloasijské nikterak pod vládou perskou; začež se Atheňané zavázali, že nebudou proti Persii nikde povstalců podporovati.

c) *Opětná válka v Řecku*. Pokořivše Atheňané u *Oenofyty* Theby, vypudili odtud aristokraty a uvedli ku vládě demokraty. Tak stalo se i v ostatních krajinách, které s nimi následkem toho ve spojení vstoupily. Za to se nyní spolčili vyhnání aristokraté proti Athenám, a sehnavše četné vojsko, porazili Athenské u *Koronoe* r. 447, tak že chtěli tito zajatých svých dostati zpět, musili ze spolku svého pustiti Boeotii, Lokris a Focis. Na rychlo přidala se i Sparta k nepřátelům jejich, tak že nuceni jsou odříci se i Argolidy i Megar; s tíží jenom zachránili před Sparťany Euboee. Tak zničena jest hegemonie athenská na pevnině; načež uzavřen r. 445 mezi Athenami a Spartou mír na 30 let.

IV. Perioda: Vnitřní boje států řeckých. Úpadek moci a samostatnosti řecké (431—338 př. Kr.).

42. Válka peloponnesská (431—404).

Příčiny války této sluší vlastně hledati v protivě veškerého zřízení a smýšlení obou čelných států řeckých, athenského a spartanského; nebo Sparta byla i se spojenci svými smýšlení aristokratického, které všudy podporovala; Atheny naproti tomu demokratického. Kdekoli dostalo jedno neb druhé město vrch, zavádění jsou do vlády i občané smýšlení jeho, co zatím jsou protivníci jeho pronásledováni a z vlasti vypovídáni. Tím udržovaly se po celém Řecku neustálé třenice mezi jedním i druhým živlem; tím živena jest i ta pradávna řevnivost obou čelných států, z nichž jeden druhému záviděl větší moci. Ačkoli se posledním mírem rozdělili o vládu, požívající jí jeden na moři a druhý na pevnině, tož předce nemohli takto vedle sebe na dlouho ostáti, a jak mile se dostali do boje, strhli sebou i veškeré spojence, tak že zaplanul v celém Řecku jediný ohromný žár válečný.

Příležitost k tomuto smrtonosnému souboji veškerého Řecka zavalil *Korinth*, kterýž byl v rozepři s *Korcyrou*, protože podporoval město Epidamnos, proti němuž tato stála. Vidouc že by spojeným Epidamnitům a Korintanům čeliti nemohla, povolala si ku pomoci Atheny, jichž přispěním nad oběma zvítězila. Skrze porážku tuto měli Korintané na Athenské velikou zášť, která zvýšena jest ještě i jinou okolností. *Potidaea*, osada korintská, byla ve spolku athenském. Korint snažil se pobouřiti potidejské rodáky proti Athenám, o čemž když se tyto dověděly, kázaly Potidaeai, aby strhla hradby městské; a když se toho Potidaeané zpěchovali, učinili jim to Atheňané sami; ale za to vystěhovalo se odtud dosavadní obyvatelstvo, načež obsadili Atheňané město sami. Vzavše si Korintští tyto dva případy za záminku, žalovali ve Spartě na Atheny, že porušily uzavřené příměří. Na to odbýváno jest shromáždění spojenců peloponnesských, kdež jest hlavně přičiněním Korintských příměří za zrušené prohlášeno a uzavřena válka „za osvobození Řecka od nadvlády athenské“. Se Spartou stál největší díl států na pevnině řecké; s Athenami pak ostrovy a města přímořská, jakož poplatní spojenci, kteříž ale, jsouce ku spolku tomuto nuceni, čekali jen vhodné příležitosti, jak by se mohli nenáviděného jha sprostiti; nebo již dávno přestal původní účel

spolku — vzájemná totiž obrana proti Peršanům — poněvadž by byli tito nyní sami rádi, kdyby jich jen Řekové na pokoji nechali. Ale Atheňané vybírali od spojenců neustále roční poplatky, ba nyní ustanovili v každém městě zvláštního výběřčho, vynucující si poplatky i násilím vojenským.

I. Válka desetiletá (431—421). Spartané vpadli se spojenci svými do Attiky pustošíce ji mečem i ohněm. Perikles nahlednuv, že se Atheňané nemohou spojencům celé takořka pevniny řecké na zemi postaviti, kázal venkovanům, aby se utekli před nepřitelem do opevněných Athen; znamená pak, že se nalezá hlavní moc vlasti jeho na moři, ustanovil vpadnutí na Peloponnes a pleniťi zde území nepřátelské. V Athenách sešlo se nesmírné množství lidí, kteří byli velice netrpěliví, vidouce, kterak nepřátelé v domě jejich barbarsky hospodaří. V tom stihla Atheny strašlivá rána. Ve městě mnohonásobně lidem přeplněném vypukl *mor*, kterýž Atheny po 3 leta sužoval; mezi jinými zemřel i Perikles (429). Jím ztratili Atheňané v nejkřutější době rádce, kteréhož nyní právě nejvíce měli zapotřebí. K tomu přijde, že se počali tímto časem bouřiti proti Athenám také i spojenci námořští. Tak jmenovitě povstalo město *Mitylene* a s ním největší část ostrova *Lesbu* (428). Kdyby měli příkladu tohoto i spojenci ostatní následovati, pak by byl konec moci athenské, poněvadž spočívala hlavně na poplatcích, kteréž jí musili spojenci odváděti. Buřiči lesbičtí přemožení jsou ač ne bez velikého namahání; k radě pak přenáhleného jircháře *Kleona*, kterýž měl po smrti Periklově mezi obecním lidem veliké slovo, odsouzeno jest na výstrahu spojencům ostatním 6000 nejvýtečnějších Mityleňanů k smrti; než odpraveno jich pouze asi 1000, a to ti, kteří byli nejvíce vzpoureu podporovali (427). Jednání toto jest ovšem nelidské; sluší je však připočísti tehdejšímu způsobu válčení; nebyliť zajisté ani Peloponnesané o nic lidštější; toho jest nejlepším důkazem *Plataea*. Toto město nepřistoupilo totiž ku spojencům peloponnesským, zůstávajíc věrno staré své přítelkyni — Athenám. Proto ale chovalo se docela jen obranně. I jali se ho Spartané a Thebaňané oblehati; Plataeané, nemohouce déle odolati, vzdali se vítězům, kteříž však nejen všeckny obyvatele pobili, ale i město samo z kořene vyvrátili (427).

Mezi tím, co Spartané činili neustálé vpády do Attiky, vplulo loďstvo athenské do messenského přístavu *Pylus*, chtějíc odtud na Spartu dorážeti. Skutečně také přitáhli sem ihned Spartané, opustivše Attiku; a oblehnuvše se strany zemské *Pylus*, zmoc-

nili se protějšiho ostrůvku Sfakterie; ale posádka jejich zajata jest od Atheňanů, Kleonem vedených.

Muž tento, nemaje žádného hlubšího vzdělání, domníval se, že všemu rozumí a pročež vykládal vždy obecnému lidu, co a jak by se mělo dělati; tak že nabyv skutečné obliby, dosáhl vysokých úřadů státních. Jmenovitě mušl Kleon, že je rozeným vojevůdcem, a pročež svěřeno mu ve válce peloponneské velení na pevnině. Po zajetí posádky sfacterské myslil, že u velení vojenském není nad něho a doufal, že si vydobude ještě více věnců vítězných. Proto byl naprosto proti uzavření míru, ježž nyní Spartané, již po druhé, podávali.

Atheňané zmocnili se také i ostrova Cyther (424), čímž uvedena jest Sparta do tísně největší a poněvadž opětovně vpády její do Attiky nikterak nespomahaly, usmyslil si spartanský vůdce *Brasidas* pokusiti se o zničení základní moci athenské, totiž o odlouzení spojenců athenských. Beze vši velké podpory z domova táhl na pobřeží macedonské a thracké, kdež největší část spojených s Athenami měst přemluvil, aby od nich odpadla; mezi nimi bylo i důležité město *Amfipolis*. Atheňané si s počátku podniknutí Brasidova nevěšmali, majíce je za marné, avšak brzy nahledli nebezpečí jeho. Posláno jest tedy za Brasidou vojsko pod Kleonem, kteréž však bylo u Amfipolis (422) poraženo, Kleon pak sám padl na útěku; ale i Brasidas podlehl četným ranám, jež si byl v boji utržil.

Po smrti křiklouna Kleona nabyla v Athenách převahy strana mírnější, v jejíž čele stál *Nicias*. Příčiněním jeho uzavřen jest na to se Spartou 50letý *mír* (421); výminky jeho byly: vzájemné vydání zajatých; města macedonská a thracká, kteráž od Athen odpadla, měla se dílem zase ku spolku athenskému navrátiti, dílem zůstala svobodná; musela však vesměs odváděti dřívější poplatek spolkový; Atheny odvolaly posádku pylosskou zpět.

II. doba válečná (418—413). Od opětovného vypuknutí války až do konce výpravy sicilské. Alcibiades. Sparta uzavřela s Athenami *mír* Niciův, aniž by se byla spojenců svých ptala, zdaž i oni jsou smýšlení stejného a aniž by také i prospěchu jejich dbala, pomýšlejíc pouze na sebe; ale tito nenávidíce Athen více než Sparta sama, nechtěli o uzavřeném míru ani slyšeti. Menší státové peloponnesští spojčili se tedy sami mezi sebou k dalšímu vedení války. S prvu sice chtěla se Sparta spojití s Athenami, aby přinutila bývalé spojence své k pokoji, ale v brzce změnila mínění své, nechtíc opustiti dřívějších soudruhů svých.

Zatím změnilo se smýšlení i v Athenách. Vystoupil tam po Kleonovi *Alcibiades*, mladý, velmi učený muž, jehož bohatství krom toho bylo tak veliké, jako jeho lehkomyšlnost. Jsa velice nemravný, nedělal si z ničeho nic. Hlavním snažením jeho bylo poutati na sebe neustále pozornost a obdiv sprostého lidu; z té příčiny dopouštěl se skutků nejvýstřednějších, při čemž ho arci veliké jmění jeho nad míru podporovalo. On chtěl býti všudy první, v ostatních kusech toho pranic nedbaje, jestli slouží jednání jeho spoluobčanům ku prospěchu aneb ku škodě. *Alcibiades* hleděl nyní Atheňany k dalšímu válčení přidržeti a dovedl toho chytrým přemlouváním, že spojili se s nimi také peloponnesští státové Argos, Mantinea a Elis; naproti tomu přistoupil Korint ku Spartě. Přišlo to mezi oběma stranama k bitvě u *Mantinee* 418, v nížto zvítězivše Spartané, učinili nejen konec spolku Peloponnesanů s Athenami, ale zůstali i na dále v čele Peloponnesu.

Výprava sicilská (415—413). Majíce Atheňané veškeré vody východní polovice středního moře v moci své, toužili již dříve po tom, aby nabyli vrchní vlády i v západní polovici moře tohoto. Nyní právě naskytovala se jim k tomu příležitost, neboť je staří spojenci jejich *Egestané* volali ku pomoci proti Syrakusám a Selinu. Nic nezpomohla výstražná slova zkušeného *Nicia*, aby se nevysilovali tak dalekou výpravou vůči nebezpečí, které jim od spojenců peloponnesských neustále ještě hrozí: lehkomyšlný *Alcibiades*, který chtěl býti vůdcem, přemluvil nižší třídu občanstva, slibuje jim dobytí na výpravě této úrodné Sicílie, tak že vypraveno jest silné loďstvo s vojskem pod vůdci *Niciou*, *Alcibiadem* a *Lamachem* (415). Ale sotva byli na moři, volán jest *Alcibiades* zpět k zodpovídání. Té samé noci totiž, kdy loďstvo odrazilo od břehu attického, našly se veškeré hlavy soch *Hermeových*, kteréž četně stály na pobřeží, surážené. I hned obžalovali *Alcibiada* nepřátelého jeho z ničemnosti této, neboť vědělo se o něm, že si z bohů řeckých dělá jen posměch. A však *Alcibiades* obrátil se místo domů, do Sparty, kdežto radil, aby vyslána byla odtud Syrakusanům pomoc a aby Sparta zdvihla proti Athenám válku; chtěl vlast svou vehnati do takových nesnází, aby byla nucena povolati ho zpět.

V Sicílii zatím vedlo se Atheňanům s prvu šťastně, tak že *Nicias* zvítěziv v jedné bitvě, jal se oblehati samé Syrakusy, kteréž by se byly málem již musily vzdáti, když jim přišlo ku pomoci spartanské vojsko pod *Gylippem*, kteréž Atheňany velice

třsnilo. Nicias žádal v Athenách za posilu, která mu také pod vůdcem *Demosthenem* poslána jest, ale byla to poslední síla athen-ská, tak že doma zůstaly bez pomoci a obrany. A předce byli nyní Nicias i Demosthenes tak nešťastní, že sami upadli v zajetí; a byvše na to odsouzeni k smrti, vzali si raději sami život. Loď-stvo athenské zničeno jest naprosto; asi na 40.000 mužů částečně jest pobito, částečně zajato (413). Jádru občanstva athenského, jakož i poslední zbytky jmění jeho, zničeny jsou touto výpravou na Sicilii; nyní bylo patrné, že Atheny nebudou více s to četným ne-přátelům svým odolati.

III. Válka decelejská (413—404). Teď použili Spartané dru-hého dílu rady athenského velezrádce Alcibiada. Vtrhnuvše do Attiky, obsadili *Deceleu*, odkudž neustále pustošili Attiku, znepo-kojujíce a ohrožujíce Atheny samé. Vedeni jsouce i na dále radou Alcibiadovou vynakládali Spartané vše, jen aby Atheny úplně poko-řili. K tomu účelu podporovali dosavadní spojence athenské, kteří chtěli od nich odpadnouti; najmě pak vyslána jest k návrhu Alci-biadovu pomoc *Chijanům* a *Miletanům*, kteříž skutečně osvobozeni jsou od poddanství athenského. Hned na to uzavřeli Spartané, tolikéž přičiněním Alcibiadovým, smlouvu s *Peršany*, vedle níž se tito zavázali poskytovatí Spartě proti Athenám peněžité pomoci, začež zase ona přiřkla *Peršanům právo vrchního panství nade všemi osadami řeckými na pevnině asijské*. Tak obětovala Sparta vlastní své braty úhlavnímu jich nepříteli, jen aby mohla po-nížiti nenáviděnou sokyni svou — Atheny, jichž zásluhou právě tito maloasijské Řekové byli osvobozeni! Ale za nedlouho rozešel se Alcibiades pro své chování i se Spartany, kteří ho v nepřítomnosti jeho odsoudili na smrt. Dovědév se o tom odešel do Persie, po-mýšleje na to, jak by se nyní i Spartě pomstil a vymohl to sku-tečně u vlády perské, že jsou Spartanům peněžité příspěvky do-cela zastaveny.

Touto dobou počal Alcibiades opět vyjednávati s vlastní svou a sice nejprvé s aristokraty, kteří se právě tehdež nalezali v Athenách u vesla vládního; a když to s nimi nešlo, s de-mokraty, kteří zapudivše aristokraty, zrušili v potřebě vlastní platy úředníků a soudců. Právě byl Alcibiades pro zrádu vyko-nanou na Tissafernovi, satrapu maloasijském, uvržen v Sardech do vězení, když ho Atheňané volali zpět do vlasti. Alcibiades uprchl z vězení a udal se k vojsku athenskému, jemuž radou i skutkem pomohl k vítězství nad Spartany u *Cyziku* (410). Přišed na to

do Athen byl zde se vši ctí přijat a potvrzeno mu vrchní velitelství nad loďstvem, které byl již u Cyziku vedl. Ale v brzce ztratil je opět, když v jeho nepřítomnosti podvelitel jeho, pustiv se se Spartany pod Lysandrem do bitvy, od tohoto poražen jest (407). Po té odešel Alcibiades na Chersones. Atheňané pak odevzdali vrchní velitelství vůdcům deseti. Admiral spartanský *Kallikratidas* obklopil sice loďstvo athenské pod *Kononem* v přístavu Mitylenském, ale nové loďstvo, vypravené z Athen, s neočekávanou rychlostí osvobodilo nejen Konona, nýbrž porazilo i Spartany u *Arginus* (406). Avšak proto předce bylo osm admirálů athenských v rodném jich městě odsouzeno k smrti, poněvadž prý, mohouce, nepřispěli mužstvu porouchaných lodí ku pomoci, nechavše ho ve vlnách mořských zahynouti. Výmluva jejich, že jim v tom byla bouře na překážku, neuznána za podstatnou, tak že jich bylo šest — dva ještě v čas uprchli — skutečně odpraveno, čímž se Atheny svévolně připravily o nejlepší své vojevůdce.

Atheňané zatím sesílili své loďstvo ještě jiným, nově vypraveným, tak že bylo nyní silnější než nepřátelské, kterémuž velel obratný Lysandr. Nedbalost Atheňanův a snad i zrada usnadnily Lysandrovi rozhodné vítězství u *Aegospotamů* (na Chersonesu na-proti Lampsaku) 405, kdežto jest loďstvo athenské tak zničeno, že z něho Konon zachránil pouze 12 lodí. Na to obrátil se Lysandr proti městům, v nichž ještě ležely posádky athenské, kteréž šmahem posílal do Athen; následkem toho přeplněno jest město tak, že se mu muselo v brzce vzdáti. Spojenci spartanští, Theby a Korint, žádali sice, aby byly Atheny docela zničeny a ze země vyhlazeny, ale Spartané odporovali tomu rozhodně, obávajíce se, aby pak nezaujaly v Helladě Theby místa athenského, kdežto mohly zeslabené Atheny Spartě v čas potřeby proti Thebám za podporu sloužiti. Uzavřen jest tedy mír (404): 1. Atheny zřikají se všeho nadvládí mimo Attiku; 2. strhnou dlouhé zdi; 3. budou mítí pouze 12 lodí válečných; 4. vypovězené občany (aristokraty) povolají zpět; 5. přistoupenou ku spolku se Spartou, pod jejíž vrchní velení postaví vždycky pluky své; 6. konečně přijmou 30 mužů, Spartany ustanovených, kteří vypracují novou ústavu, a ku podpoře jejich položena bude na Akropoli posádka spartanská.

43. Kleslost mravů ve Spartě. Nadvláda spartanská.

Sparta zvítězila sice na bojišti a nastoupila také i u veškeré dědictví nešťastné sokyně své, ale proto předce utrpěla ve válce

peloponnesské porážku, jejímiž následky konečně zahynula; byla to porážka — mravní. Byliť Spartané po válce této jakoby vyměněni. Někdejší chudoba a jednoduchoť Lykurgovská, kteréž byly základem síly spartanské, zmizely vůči té hojné kořisti, kterouž Lysandr po bitvě u Aegospotamů do Sparty přinesl; — obnášelať přes jeden mil. zlatých, a tím samým nebyl zákon o železných mincích více nic platen. Krom toho hrnuly se co rok do Sparty peníze, kteréž musili spojenci, dříve athenští, nyní Spartanům platiti. Tak zavládlo městem Lykurgovým veliké bohatství a občané jeho, kteří za čas tolika válek sezualí způsob živobytí rozličných národů, mnohonásobně i rozkošnických Asiatův, oblíbili si také život pohodlnější — rozmařilý a jím vypuzena jest z nich ta stará otuženost tělesná i duševní. Místo rovnosti jmění nastalo shánění po zvětšení jeho; nastala lakotnosť, ba za nedlouho i spojování více klerů v jedné rodině. Tím podkopány jsou docela zákony Lykurgovy, kteréž ostatně nyní již bez toho nevystačovaly, aby byly dělány jen pro Spartu s krajinou lakedemonskou na pevnině, kdežto se teď Sparta stala vládkyní tolika spojenců — mocí také i námořskou. Nebylo tu však nikoho, kdož by byl zákony tyto potřebám časovým přispůsobil, pročež trvaly co do písmene dále, duch však jejich dávno již vymizel. — Sparta ve válce peloponnesské vně zvítězila, vnitř pak poražena jest úplně!

Spojenci spartanští, bojujíce za zničení hegemonie athenské, domnívali se, až zvítězí, že budou všickni trvale svobodni; než v tom se zmýlili; neboť Sparta nastoupila nyní ve všech námořských městech i státech na místo Athen; a tak musili spojenci oné tak dobře roční poplatky odváděti, jako dříve těmto. Jsouce pak Spartané zároveň i náčelníky hegemonie na pevnině, byli svobodě jednotlivých států řeckých mnohem více nebezpečni než prvě Atheny. K tomu přijde, že činila Sparta jednotlivcům nadvládí své mnohem trpčím nežli před tím Atheny, poněvadž bývala povaha její od jak živa surovější. Ona zařídila všude oligarchii, uvedši vládu *deseti* (dekarchii), jimž ku podpoře dala posádku pod velením spartanského *harmosty*. Řekové, jsouce většinou zvyklí demokracii, počali v brzce nenáviděti vlád těchto, obzvláště, an si jak oligarchové tak harmosti vedli velmi svévolně, vydírajíce a utiskujíce jak se jim líbilo. K tomu přijde ještě, že se utiskovaní marně utíkali do Sparty o právo, a tak povstaly skoro všude libovlády, zakládající se na hmotné moci a na sykofantii (udáváčství). Rozhořčenost nad stavem tímto a i proti Spartanům,

původcům jeho, byla všeobecná, tak že se tito viděli nuceny, chtěli-li na dále nad státy a městy řeckými vládu svou udržeti, povoliti jim, aby si každý zařídil vládu dle své potřeby, ale posádku s harmostou ponechali předce všude; ta pak upadala v nenávisť tím větší, čím zpupnější a surovější bylo počínání její.

44. Smutný stav Athen.

Tak jako v jiných městech řeckých zavedli Spartané i v Athenách oligarchii, davše tu zvoliti 30 mužů (tyrannů) — ovšem aristokratův — aby vedouce vládu, prohledli a opravili podle potřeby časové zřízení athenské. K ruce dána jim posádka spartanská. Avšak tyrannové odkládali opravy ústavní den ze dne; naproti tomu tím pilněji odpravovali a vypovídali ze země poctivé, zámožné muže, jejichž jmění se pak bez okolků zmocnili. Ale aby proti nim nemohlo vypuknouti vzbouření, musili všickni měšťané odevzdati zbraň, kteráž ponechána jest pouze 3000 občanům, kteří byli s vládou tyrannův srozuměni. Mezi těmito byl nejzlo-pověstnější *Kritias*, jehož lakotnost a krvelačnost přičila se i ostatním tyrannům samým. Tak zpěchoval se Theramenes, kterýž byl po bitvě u Aegospotamů jmenem Atheňanův se Spartany vyjednal známý mír, podepsati ortel 30 bohatých sice, ale nevin-ných měšťanů, začez odsouzen jest přičiněním Kritiovým k smrti.

Okolní města řecká byla plna vyhnancův a uprchlíkův athenských, kteří, shlukše se konečně kolem *Thrasybula*, zmocnili se přístavu Pirea (403). Nyní vytáhli proti nim tyrannové, byli však poraženi; *Kritias* sám padl v bitvě. Po té odstranění jsou dosavadní tyrannové a zavedena vláda 10 mírnějších oligarchů, volených z tolikéž fyl athenských. *Lysandr* spartanský je podporoval. Ale ani těch nechtěl *Thrasybulus* se soudruhy svými uznati. *Lysandr* hotovil se, aby ho k tomu přinutil mocí zbraně; a však druhý král spartanský *Pausanias* II., jsa žárliv na velikou slávu jeho, předešel ho sjednav ještě téhož roku s *Thrasybulem* vyrovnání, vedle něhož zavedena v Athenách opětne demokratie, a zároveň prohlášena všeobecná amnestie (odpuštění veškerých politických zločinů); jenom známých 30 tyrannů vypovězeno jest z Athen na vždy. Když však se k nové válce proti vlasti své zbrojili, vy-lákání jsou pod záminkou nějakého vyjednávání a zrádně tu všickni povražděni. Na to zavedeno v Athenách staré zřízení solonovské i ustanovena zvláštní kommisse, která je měla času a okolnostem přizpůsobiti.

45. Války s Peršany (402—395).

Tažení 10000. V Malé Asii byl již za času války peloponneské satrapou princ *Cyrus ml.*, syn krále Daria II. Notha, který podporoval v oné válce Spartany penězi, a tudíž s ním byli za dobré; ale i jiní Řekové mu byli nakloněni; neboť jsa po řecku vzdělán, byl pán příjemný a nad to ještě i štědrý. R. 405 zemřel otec jeho Darius II. a po něm nastoupil vládu Antaxerxes II., nejstarší jeho syn. Cyrus však, druhorozený, chtěl se sám státi králem, domnívaje se, že má ku trůnu právo větší. Podporován jsa — arci jen tajně — od Spartanů, sbíral vojsko, jehož jádrem bylo asi 14.000 žoldneřů řeckých, jimž slíbil dobrý plat. Řekové jsouce řemeslu vojenskému velice zvyklí, pronajímali se, když se doma práce utřela, tomu, kdo jim víc dával, třeba to byl úhlavní nepřítel národa jejich. Tak hluboce klesli potomci bojovníků thermopylských a salaminských! Cyrus dostal se skrze Malou Asii šťastně až do Babylonie; ale zde ho již očekával se silným vojskem král Artaxerxes II. Svedena jest bitva u *Kunaxy* r. 401, v níž sice na pravém křídle žoldneři řečtí zvítězili, ale Cyrus sám v boji padl. Jsouce nyní Řekové, počtem 10000, u prostřed země nepřátelské, vyjednali s Peršany příměří pod výminkou svobodného návratu do vlasti. Schytralý satrapa Tissafernes pozval řecké vůdce ještě před jich odchodem k hostině, kdež je dal zrádně všecky pobiti, doufaje, že pak bude moci i ostatní mužstvo snadno zničiti. Ale v tom se přepočítal. V čelo těch 10.000 postavil se Atheňan *Xenofon* a táhnouce vzhůru po řece Tigridu, dosáhli beze vší pohromy moře černého a odtud domova svého.

Sparta válčí s Peršany. Návrat takové hrstky Řeků ze vnitř říše perské byl důkazem, jak velice je říše tato slabá, ana se neodvážila učiniti na ně zjevného útoku. Od té doby zrála jmenovitě u Spartanů myšlenka, jak by učinili spuchřelé říši této konec. Navrátiv se satrap Tissafernes po smrti Cyrově do Malé Asie, chtěl maloasijské Řeky uvéstí v úplné poddanství perské. Tito však žádali ve Spartě za pomoc (400), již se jim také dostalo. Najavše zbytky oněch 10.000 počali proti Persii s prospěchem válčiti; ale ještě šťastnější se jim vedlo, když celá výprava postavena jest pod velení krále *Agesilaa* (396), který již o tom počal přemýšleti, jak by se mohl aspoň celé Malé Asie zmocniti; za tou příčinou připravoval se vrhnouti do vnitř říše perské.

46. Válka boeotská a korintská (395—387).

Když se po válce peloponneské stala Sparta tak mocnou, počali jí dosavadní spojenci její Theby a Korint ihned nedůvěřovati. K nim připojil se v té příčině i Argos a později také Atheny. Státové tito, byvše vyzváni, aby se súčastnili výpravy Agesilaovy proti Persii, neučinili toho, nechtějíce Spartanům ještě k větší moci dopomahati. Přes toto vše počínal si Agesilaus v Asii velmi vítězně, tak že se ho Peršané počali obávati; i snažili se tedy, aby ho odtud vypudili. Z té příčiny poslali zmíněným státům řeckým mnoho peněz, aby urychlili válku v Řecku samém. K vypuknutí války zavdali příležitost Lokrové, kteří, byvše od Thebanů ponuknuti, vpadli do Focidy, a ta volala ku pomoci Spartu, proti níž vystoupili nyní zřejmě Thebané, Korintští, Athenští a Argivané. Dvoje vojsko spartanské pod Lysandrem a pod Pausaniou táhlo do Boeotie, a však dříve než se spojilo, přepadli spojenci Lysandra u *Haliartu* (395) a porazili ho; on pak sám v bitvě padl. Na to vrátil se Pausanias domů, nepodniknuv ničeho na pomstu porážky Lysandrovy. Byv za to ve Spartě k smrti odsouzen, uprchl do ciziny. Ale následkem vítězství spojenců přistupovali ku spolku pořád noví údové, čímž se stahovaly neustále hrozivější mraky nad hlavami Spartanův, kteří se viděli vůči tohoto nebezpečí nuceny povolati z Asie Agesilaa. Ten vyhrál sice na spojencích u *Koronee* (394) bitvu, z níž ale Spartané nijak nemohli kořistiti, ano bylo několik dní před tím loďstvo jejich poraženo od spojeného loďstva persko-athenského u Knidu. Po té podporovali Peršané Řeky proti Spartě dále, chtěje je neustále doma zaměstnávat, aby nemohli pomýšleti na válku proti nim. Jmenovitě dali Kononovi po bitvě u Knidu mnoho peněz, jimiž on v krátké době vystavěl zase dlouhé zdi athenské.

Na to stáhla se válka na Peloponnes, kdež bojováno jest se štěstím rozličným. Spartané, chtěje spojencům překaziti podporu perskou a tak zbaviti se nepřátel svých, jali se skrze *Antalcida* vyjednávat s Persií o *mír*, kterýž také r. 387 uzavřen jest k hanbě všeho jména řeckého vůbec a Spartanův zvláště. Výminky míru tohoto takofka diktoval král perský, vyhrožuje těm, kdož by jich nedrželi, válkou. Tak hluboko klesli Řekové! Neméně snižující byly výminky samy: 1) Řekové maloasijské jsou od nynějška úplně poddanými perskými; 2) veškeré obce řecké jsou doceľa samostatné, jenom Athenám ponechány jsou ostrovy Lemnus, Im-

brus a Skyrus; 3. Spartané vedou dohlídku, aby se ustanovení tato zachovávala.

Sparta, jejíž zásluhou jest tento pro Řeky hanebný mír, obětovala tedy nyní zcela rozhodně svobodu asijských bratří svých, jen aby sobě pomohla z nesnází; a vidouc, že se nemůže vlastní silou nad Řeckem udržeti, chtěla je míti cele rozdrobeným a tudíž slabým, obávajíc se, že by jí mohlo býti spojení několika státův nebezpečno; bylať si dobře vědoma, že si po čas své hegemonie mezi Řeky nikde lásky nezískala.

47. Boje Sparty s Thebami až do bitvy u Leukter (387—371).

Mírem Antalcidovým seslabeny jsou přede vším Theby, kteréž až dosud stály v čele spolku boeotského, nyní však docela osamotněly. Za to byla Sparta mezi ostatními slabými městy a státy řeckými přede jen pořád nejmocnější, poněvadž zůstala v držení Lakoniky i Messenie. Toho však dbala velmi starostlivě, aby nikde v Řecku nijaký spolek nepovstal. A protož vytáhla r. 383, povolána jsouc od macedonského krále na pomoc, ihned proti *Olyntu*, kterýž se v příčině uhájení své svobody před tímtéž králem spojil s několika městy na Chalcidice. Táhna spartanský vůdce Foebidas proti Olyntu, obsadil zrádně thebský hrad Kadmeu. Na to zavedena jest v Thebách vláda aristokratická. Náčelník demokratův Ismenias jest odpraven a mnozí jiní buď jsou vypořádáni aneb uprchli. Mezi těmito byl i výtečný *Pelopidas*. Uprchlíky tyto přijali Atheňané velmi přátelsky, neboť i jim byli Thebané ochotně poskytli útulku, když jich bylo po bitvě u Aegospotamů za vlády 30 tyrannů z vlasti mnoho uprchlo. Oligarchové thebsí žádali sice za vydání utečenců, ale Atheňané nečinili jim po vůli. Teprv po 4 letech (379) poštěstilo se uprchlíkům thebským zmocniti se zase rodného města. Hlavy oligarchův povražděni jsou od *Pelopidy* a *Epaminondy* a posádka spartanská, nemajíc špíže, musela z Kadmee vytáhnouti. Po té staly se Theby zase demokratickými.

Tou dobou zmohly se také i Atheny, uzavřevše asi s 75 ostrovy a přímořskými městy spolek na základě úplné rovnoprávnosti a bytby i nebyly takové moci nabyly jako dříve, proto přede seslily se znamenitě k boji, kterýž jim se Spartou nastával.

Za tím vytáhli Spartané opětně proti Thebám; byli však po dvakráte odrazeni, a když hned na to zkoušeli štěstí svého na moři, byli i zde u ostrova *Naxos* od Atheňanů pod *Chabriou* po-

razení, nacež přišli o veškerou vládu námořskou. Hned na to sjednotili Thebané veškerá města boeotská pod práporem svým. Nemohouce Spartané násilím ničeho poříditi, svolali r. 372 *kon-gres* (hromadu) všech států řeckých, na němž zasazovali se za opětné obnovení míru antalcidovkého, patrně k tomu směřující, aby nově rozbili jednotu boeotskou pod vedením thebským. Tolik však náhledu měli, že by Atheny, stojíce zase v čele spolku námořského, činily jim v tom odpor, a pročež svolovaly, aby spolek athenský pozůstal jak je. Tím doufali přilákati Atheny na svou stranu. Ale při této poradě vyvstal slavný Epaminondas, zástupce thebský, uvoluje se jmenem svého rodiště přijmouti výminky míru řečeného, pak-li i Sparta pustí na svobodu Messenii. Čehož když se Spartané zpěchovali, válčeno dále. Thebané vedeni Pelopidou a Epaminondou zvítězili rozhodně u *Leulter* r. 371. Nyní nastal Spartě podobný stav jako Athenám po Aegospotamech. Harmostové spartanští, kteří se byli musili již r. 394 z ostrovů vykliditi (po vítězství Kononově u Knidu), byli nyní přinuceni opustiti i veškerá ostatní města, jimž ještě vládli, a ta spojila se nyní s Thebami.

48. Hegemonie thebská. Další války spartansko-thebské až do bitvy u Mantinee (371—362).

Sesílené takto Theby přemohly Fokejské a spojily se s Aetolii, Lokridou a Akarnanií. Arkadové pak počali ještě téhož roku (371) proti Spartanům stavěti „Veliké město“ (*Megalopolis*). Nyní vpadli Thebané spojení s Arkady do Lakonie, zamýšlejíce znovu zříditi Messenii. Mnoho helotův a perioekův přidalo se k nim, pomocí jichž založeno jest město *Messene* (369). Tak byla Sparta sevřena na severu Megalopoli a na západě Messenou. Ale poněvadž se blížila zima (369—368) a hlavně poněvadž táhli Spartě k žádosti její Atheňané ku pomoci, odebral se Epaminondas domů. Tuto změnu ve smýšlení a jednání Atheňanův dlužno tím vyložiti, že nechtěli nechati Thebanův vzrůsti, aby se pak konečně nestali i jim samým nebezpečni.

Theby a Thessalie. Kotlina na řece Peneu, původně řeckými kmeny aeolsko-achajskými zalidněná, dostala jméno své po *Thessalech*, z Epiru sem přišedších. Ti aneb vyhnali aneb podrobili si staré obyvatelstvo, jemuž pak panovali. Mezi Thessaly byly od jakživa jednotlivé vzácnější rodiny (šlechtici), kteréž požívaly větší vážnosti. V čas potřeby (války) volili si vojevůdce (tagos),

kteří byli s prvu pouze na čas války voleni; ale když se z nich počal v prodleném čase tvořiti jakýsi druh tyrannův, postavily se jim staré rody šlechtické na odpor. Jsouce však sláby, volávaly ku pomoci krále macedonské. Nebyl-li právě žádný všeobecný tagos, měla předce jednotlivá města své vládce, kteříž se docela rovnali tyrannům starořeckým. Takto stála Thessalie v době, o níž je řeč. V městě *Ferae* byl tyrannem *Jason*, kterýž byl velmi vládyčtivý, počínaje si při tom proti šlechtě tuze libovolně, a pročež zavražděn jest od ní (370). Příbuzný jeho *Alexandr* dostal se ku vládě vraždou; a poněvadž mimo to počal ukrutně panovati, žádali proti němu občané za pomoc krále macedonského, který přišed, zamýšlel se sám Thessalie zmocniti. V tísní této povolala šlechta thessalská ku pomoci *Theby*. Vyslán jest tam Pelopidas, kterýž smířil Thessaly s Alexandrem. Zatím se museli Macedoni dobrovolně domů vrátiti, poněvadž tím časem vypukl v panovníčích jejich rodině spor. Byv i sem Pelopidas k napravení rozmršek povolán, srovnal je tolikéž, dosadiv tam na trůn nového krále. Ku pojištění uvedeného takto v Macedonii pořádku odvedl sebou 30 mladíků z nejpřednějších rodin co rukojmě; mezi nimi byl i nejmladší královský princ Filipp (II.).

Ještě jednou musel Pelopidas do Thessalie, kdež Alexandr opětně svou starou kolejí vládnouti počal, tak že naň přicházely do Theb opětně stížnosti. Tentokráte však byl Pelopidas od něho jat, jest ale Epaminondou osvobozen. Brzy na to táhl sem Pelopidas proti Alexandru po třetí, kteréhož sice u *Cynoskefal* porazil, ale také sám padl (364).

Poslední skutky Epaminondovy. Brzy po smrti Pelopidově táhl Epaminondas opět do Peloponnesu, kamž ho volali demokraté Mantinejští, předstírajíce, že jim hrozí od aristokratů a Spartanů nebezpečí. I svedena jest tu bitva u *Mantinee* (r. 362), v níž sice Epaminondas zvítězil, ale sám také padl. Thebané nepoužili následkem smrti vůdce svého vítězství tohoto nijak ve prospěch svůj; ba oni nemohli v Řecku na dále ani nadvládu udržeti, ztratíce oba výtečné vůdce své, kteří byli duší veškeré hegemonie thebské. Po nich neměli Thebané žádného vynikajícího vůdce více. Sparta zůstala pokořena, a ačkoli nechtěla uznati neodvislosti messenské, nebyla pro slabost v stavu, aby si zase krajinu tuto podmanila. Všem těmto vnitřním bojům učinil konec mír, kterýž uzavřen jest následkem všeobecného oslabení všech států. Veškeré státy řecké nabyly tedy dobou touto úplné samostatnosti.

49. Úplné klesnutí moci a mravnosti athenské, spartanské a thebské až do válek svatých (362—355).

Atheny. Po bitvě mantinejské odpadali spojenci zase od Athen, kteréž zapomenuvše, že spolek založen jest na úplné rovnoprávnosti všech účastníků, počínaly si vésti opět co pánové; a když spojenci si nechtěli nechatí nátisků jejich líbiti, namáhali se Athénané, aby je přinutili zůstatí při spolku. Z toho povstala tak zvaná válka se spojenci (358—355). Hned na počátku jejím padl výtečný vůdce athenský *Chabrias*; druhé pak dva *Iphikrata* a *Thimotea* sami odstranili, věřice ničemnému utržení na cti. Připravivše se takto o nejlepší vůdce své, majíce státní pokladnici prázdnou a jsouce ostatně neustálými válkami i v občanstvu velice vysílení, musili spojencům nechatí jich vůli.

Sparta. Spartané jsouce neustálými válkami dosavadními hmotně docela zeslabeni, zabředli i v příčině mravnosti velmi hluboko. Vyprávěno jest o tom již částečně po válce peloponesské (viz §. 43.), nyní to však bylo ještě horší. Klery mohly býti darovány neb poděděvány. Následkem toho ucházely, ba předstihovaly se spartanské paní všemožně o přízeň mužův, kteří by jim mohli klery odkázati. Témihle činy rozmáhala se zkáza mravní vždy více. Bohatší Spartané, hovíce tuze náruživostem svým a žijíce vůbec prostopášně, upadali v nečinnost vždy větší; kdežto chudší museli vykonávati služby vojenské hynouce zase způsobem tímto. I přišlo to tak daleko, že v poslednějších dobách bylo jen 700 spartanských rodin a mezi nimi pouze asi 100 majitelů pozemků. Tak uchýlila se Sparta nyníější od Sparty Lykurgovy!

Theby povznesly se na vrchol slávy a moci své jediné svými dvěma výtečníky Epaminoudou a Pelopidou, a když ti padli, klesly s nimi i Theby. Ale měšťanstvo získalo si za ten krátký čas hegemonie značného jmění, tak že z něho mohlo dosti hýřiti; což také činilo, a tak i zde bylo poklesnutí mravnosti všeobecné.

50. Dvě války svaté. Vmíšení se Macedonů do záležitosti řeckých. Řecko ztratí svou samostatnost (355—338).

II. válka svatá (334—346). Před některým časem zorali Fokeané pozemky okolo Círrhy, které byl ondy Solon po první válce svaté bohu Apollínovi zasvětil; za to byli již r. 362 přičiněním hlavně thebánským odsouzeni od Amfiktyonův k veliké pokutě peněžité, kteréž ani zaplatiti nemohli. Podobně byli i Spartané od téhož

spolku k pokutě na penězích odsouzení, poněvadž u prostřed míru přepadli a obsadili Kadmeu (388). Ti však také s platem otáleli. Obojí měli k tomu býti přinuceni mocí zbraně. Sparta se sice neodvážila veřejně podporovati lupičů území posvátného, ale potají poslala jim peníze a propustila veškeré své žoldnéře, aby je mohli Fokejští najati. S Thebany spojili se proti Fokejským Thessalové a Lokrové. Fokejští vyvolili si za vůdce *Filomela*, kterýž zmocnil se chrámu delfického; vida pak, že je ohrožen tolika nepřáteli, proti nimž nebyl dostatečně ozbrojen, sáhl na poklady a zasvěcené dary v chrámě uložené, dokládaje, že později složí účet, jak s nimi naložil. Prodlením času vybráno jest odtud Fokejskými daleko přes 20 mil. zlatých. Peníze tyto obraceny jsou k najímání žoldnéřů, jakož vůbec k ozbrojení. Zatím bylo od Amfiktyonů Thebanům a Lokrům nařízeno, aby potrestali lupiče jmění chrámového; ale tito zjednavše si zabranými penězi velikou moc, byli ve válce s prvu tak šťastni, že přemohli Thebanské i s jich spojenci. Když *Filomelus* v jedné bitce padl, bojováno jest pod oběma bratry jeho *Onomarchem* a *Fayllem*, kteří byli po sobě vůdci fokejskými, až konečně povolali Thessalové a pak i Thebané ku pomoci své *Filippa*, krále macedonského.

Ten uprchl před některým časem z Theb, uslyšev, že jsou v Macedonii v příčině trůnu královského tuhé rozmišky. Přišed sem, zmocnil se v brzce koruny, arcí způsobem nešlechtným, a dovedl toho za nedlouho rázností a obratností vojenskou, že byl úplným pánem v zemi své. S radostí uposlechl *Filipp* vyzvání thebánského, neboť již tehdaž nepomýšlel na nic menšího než jak by se mohl vmísiti do vnitřních záležitostí řeckých, aby se časem svým zmocnil celého Řecka. Poraziv Fokeany, ponechal rozhodnutí nad nimi spolku amfiktyonskému, který jim nařídil strhati hradby okolo veškerých jich měst a usaditi se ve vsích; dále měli nahraditi veškeré jmění z chrámu delfického odcizené a dokavad by to neučinili, nesměli držeti žádných koní ani užívati zbraně; jakož jsou i zbaveni práva účastniti se budoucně her pythických; zároveň pak odsouzení jsou svých dvou hlasů ve spolku Amfiktyonův, kteréž přířknuty jsou *Filippovi*. Tak dána jest králi tomuto skrze Řeky samé příležitost míchat se do záležitostí vnitrořeckých! (346).

Sešilování *Filippovo* pokračovalo chytrostí a rázností jeho po druhé válce svaté neustále. Muž tento byl neobyčejně důmyslný; při tom pak prost vši poctivosti, maje při všem na zřeteli jedině prospěch svůj, jehož snažil se dosáhnouti prostředky třeba i sebe

nešlechetnějšími. Znaje ze zajetí svého v Thebách nesměřenou nesvornost mezi státy řeckými, jakož i mravní jich kleslost, doufal na jisto, že si je bude moci podmaniti. V užívání zbraně se jim vyrovnal, přiučiv se v Thebách válečnictví řeckému; měl ale před Řeky ještě výhodu tu, že jsa jedinouvládcem, mohl u vedení války vystoupiti rychle a rozhodně, poněvadž nebyl v zámyslech svých vázán uzavíráním národní hromady, jako to bývalo v republikách řeckých. K tomu přijde, že národ macedonský byl pln přirozené síly a bujarosti a že si ho Filipp, jakožto důmyslný vůdce vojenský, znamenitě byl vycvičil, kdežto Řekové, jsouce ducha zmalatnělého, na mnoze již ani sami do boje netáhli, posílajíce místo sebe najatě žoldneře, kteří za cizí věc nehrubě velikým zápalem bojovali. Mimo to pomahal si Filipp i penězi, jimiž k dosažení záměrů svých nikterak nešetřil. Mělť zajisté v každém státě řeckém jednoho neb více najatých státníků, kteří museli u všech případech ve prospěch jeho veřejně mluvití aneb aspoň tajně jednati, třeba i podplácením sprostého lidu. Takoví zrádcové národní svobody řecké vůbec a užší své vlasti zvláště snažili se při každé příležitosti zastávati jednání Filippovo, dovozující, kterak není Filipp svobodě řecké nebezpečen; a nemohli-li nic jiného, tedy aspoň hleděli, aby vždycky zdržovali činnost obecní, kdykoli mělo býti aneb bylo uzavřeno vystoupiti proti Filippovi, tak že vojenské výpravy Řekův proti němu přicházely obyčejně pozdě, když byl totiž dosáhl toho, co chtěl. Nesmírnou lakotností Řekův po penězích mohl Filipp dostatečně ukájeti, jen když mu za to sloužili, urovnávajíce mu cestu ku vládě nad Řeckem.

Aby byl Filipp úplným pánem ve své zemi, a aby si opatřil drahé kovy, jichž měl k plánům tak dalekosáhlým ovšem zapotřebí, podmaňoval si na pobřeží své země město za městem. Tak dobyl již dříve města *Amfipole*, a tím samým celého pobřeží mezi řekami Nestem a Strymonem. Odtud hlavně pocházelo zlato, jež rozdával v Řecku plnými rukama mezi jednatele své. Brzy zmocnil se i města *Potidase* a j. na půlostrově Chalcidice. Nejtěžší však mu nastával boj o dobytí *Olynta*, nejpevnějšího a nejmocnějšího města na řečeném půlostrově. Olyntané žádali vůči nebezpečí, které jim hrozilo, Atheňany za pomoc. Rychlý vzrůst moci Filippovy počínal býti Athenským povážlivým a jmevovitě nyní poukázal k tomu bystrozraký a velevýmluvný státník *Demosthenes*, kterak padne-li Olynt, strhne s sebou nutně Atheny samé. Ale jemu na odpor postavil se neméně obratný řečník *Aeschines*, kterýž

byl od Filippa podplacen, tvrdě, že Demosthenes spoluobčany své zbytečně straší; když pak tento nepřestal dorážeti a když konečně Atheňané nebezpečí skutečně pochopivše, vypravili Olyntu vojsko ku pomoci, bylo již pozdě. Olynt byl již padl v moc Filippovu (348), načež jej tento ztroskotal a s ním na Chalcidice 32 jiných měst. Nyní, když již bylo v končinách těchto vše ztraceno, radil i Demosthenes k uzavření míru, kterýž Filipp sám nabízel, a kterýž také přijat jest. (346).

Toto vše dělo se za času II. války svaté, v níž zmocnil se Filipp také i Thessalie. Výsledek války této byl proň tak šťastný, že nyní již ani nepřestal míchat se do záležitostí řeckých. Tak ujal se proti Spartě spojených Messeňanů, Arkadů a Argivů, kteráž by si byla zase ráda Messenii podrobila, kdežto si chtěl Filipp pomocí touto spojencům peloponnesským poskytnutou pro budoucnost připravit pevnou půdu i na Peloponnesu. Pomahaje jim, zbavil je skutečně hroziícího nebezpečí se strany spartanské (344). Po té obrátil se proti dvěma městům na Proponti — proti *Peryntu* a *Byzantiu* — kteréž jal se oblehati; ale těm přišlo ještě v čas ku pomoci athenská loďstvo pod *Fokionem*, tak že musel Filipp s nepořízenou odtáhnouti; načež obnoven jest mezi ním a Athenami dřívější mír; byl to však od Filippa jen úskok, aby je ukonejšil, kdežto zatím přemýšlel o poslední ráně, kterou svobodě řecké zasaditi chtěl.

III. válka svatá. R. 339 učinil athenský zřízenec Filippův Aeschines na sněmu Amfiktyonův návrh, aby byli potrestáni obyvatelé města *Amfissy*, poněvadž zorali zasvěcenou půdu. Svoloeno a provedení odevzdáno Filippovi. Ten vtrhl skrze Thermopyly do Řecka; avšak z čista jasna obsadil boeotské město *Elateu*, kteréž stálo na cestě k Thebám. Theby tentokráte odepřely veškeré účastenství ve válce této, podobně učinily i Atheny. Nyní bylo patrné, že se Filippovi jedná více o dobytí Řecka než o obsazení Amfissy. Na rychlo jali se Atheňané k důtklivému nalehání Demosthenovu zbrojiti; tentýž řečník chvátal i do Theb, aby je pohnul k obrannému spolku proti Filippovi; dosáhl toho sice, ale nyní již bylo pozdě! Se 30.000 pěších a 2000 jízdných vtrhl Filipp hlouběji do Boeotie a tu svedena jest bitva r. 338 u *Chaeronee*, v níž *Řekové jsou poraženi*. Tímto učiněn jest samostatnosti států řeckých na vždy konec. Thebané musili přijmouti do Kadmee posádku macedonskou; Atheny ztratily veškerá svá námořská panství a státy peloponnesské a musily uznati nadvládu Filippovu; jinak ale podržely všechny dosavadní

svá zřízení. Jediná Sparta nechtěla náčelnictví Filippova uznati, tváříc se pořád ještě tak hrdou, jako když bývala ondy mocnou. Nebylo by Filippovi za těžko bývalo přinutiti tuto prázdňou zpupnost k uznání řečenému; nechal jí však, dobře věda, že mu nijak škoditi nemůže; kdežto on chtěl, aby o něm svět myslil, že si ho Řekové dobrovolně za náčelníka zvolili. K tomu konci svolal prý nyní veškeré státy řecké do *Korintu* ku sněmu, da-da se tam ode všech přítomných vyvoliti za vrchního vůdce ve válce proti Persii. Výprava tato, již obmýšlel Filipp podniknouti k ukojení své cti- a vládychtivosti, měla tímto způsobem nabyti podoby, jako by to byla národní válka řecká, předevzatá na odplatu úhlavnímu nepříteli všeho Hellenstva.

51. Dějiny vzdělanosti řecké.

I. Zřízení státní. Jak z vyprávěných dějin států řeckých vysvitá, nastala po *králích* doby *heroické* vláda *aristokratií*, kteréž se ponejvíce udržely až do konce století VII. př. Kr. Po nich přišla *tyrannis* a po té *lidovláda* (demokratie). Obě, i aristokratie i demokratie, zápasily spolu tuze, tak že hned ta hned ona dostala vrch, při čemž zvrhla se nezřídka aristokratie na *oligarchii* (vládu několika) a demokratie na *ochlokratií* (luzovládu); ta i ona vedla zhusta k opětné tyrannidě způsobu nového. Nesvornost, prodajnost, zrada a vysílení připravila Řecko vládě cizí.

II. Náboženství řecké viz §. 21.

III. Písemnictví či literatura.

A) *Básnictví*.

1. *Epos*. Počátkem básnictví řeckého bylo náboženství, an Řekové opěvali v chvalozpěvech bohy své i hrdiny, zpívající o nich při obětech. Za nedlouho *vyprávěno* jest ve zpěvech těchto o skutcích bohův a heroův a to přednášíváno při hostinách knížecích, při slavnostech a hudebních zápasech. Tak poděchovaly se zpěvy tyto z pokolení na pokolení. Tento druh zpěvů pěstovali jmenovitě Jonové v Malé Asii, any se jím zabývaly jisté rodiny jaksi dědičně; ba zde zakládány jsou i *pěvecké školy*, z nichž nejproslulejší byla škola *Homerovců* na ostrově Chii. Pěvci tito upravovali k přednáškám svým zvláště pověstné události hrdin před Trojou a návrat jejich do vlasti řecké, kteréž však opěvali tak nesouvisle, jako to činí dnešního dne národní guslaři srbští s opěvováním hrdinů svých proti Turkům bojovavších. Takové *úryvky* (*rhapsody*) spojil prý jeden pěvec *Homer* ve dva celky, nazvav

první z nich, vypravující boje Řekův s Trojany před Ilionem — *Iliadou* a druhý, opěvující návrat Odysseův — *Odysseou*.

Starší mínění o původu básní těchto tvrdí, že skladatelem jich jest *jediná* osoba, *Homer*, kterýž prý žil asi okolo r. 950 př. Kr. K tomu vypráví se, že prý byl básník tento slepý. Sedmero měst maloasijských hádalo se ve starém věku o čest, v kterém z nich byl narozen. Nejvíce práva ku při této měly, jak se zdá, Chios a Smyrna.

Výtečné tyto básně nápodobeny jsou v pozdější době (800 až 500) mnohonásobně od *Cykliků* t. j. básníků, kteří obrali si za předmět básní svých jednotlivé události věku hrdinského, spojivce je taktéž v sourodné celky.

Tak také povstaly: *kosmogonie*, *theogonie* a *genealogie bohův*; tak *titanomachie*, *argonautika*, *epigonie* a j. Obšírnou theogonií proslavil se jmenovitě *Hesiod* (ok. 800 př. Kr.). Sem počítati sluší také i známého skladatele bájek *Aesopa* (byl prý otrokem?), kterýž byl vrstevníkem Solonovým.

2. *Lyrické básnictví*. Přechod od epiků k lyrikům činí *elegické*. Forma elegie bylo *distichon* a v starém Řecku slula každá báseň, buď si obsahu jakéhokoli, elegií, která byla distichy psána. Elegie opěvaly soukromý aneb užší politický život, udílejíce na tomto základě mravná i politická naučení. Výteční toho druhu básníci byli: *Kallinus* z Efesu, původce elegie politické; *Tyrtaeus*, Attičan, jenž roznítil Sparťany ve druhé válce messenské k nové síle a udatnosti; *Archilochus* opěval v *jambech* ostrou satyrou nedůstатky života lidského; příkladu jeho následovali *Simonides*, kterýž proslavil se i co epigrammatista a dále *Hipponax*. Vzorem básnictví jambického stal se *Mimnermus*, jehož hlavní zásadou bylo: život lidský jest pln žalosti, kdežto radosti jeho jsou jen krátké a proto nechť člověk užívá radostí pokud může. Známi jsou mimo to co elegikové také ještě *Solon* athenský, a *Theognis* z Megar.

Epos a elegii básnil hlavně kmen jonický; kdežto vlastní básnictví *lyrické*, jehož předmětem jsou city (vážné, strasti a slasti) lidské, pěstováno jest u *Aeolů* a *Doriů*. Aeolové zanašeli se *melickou* lyrikou, v níž básník opěval své *vlastní* myšlenky a city, jako: nenávisť, lásku, přátelství, radost, bolest a p. Takové básně se zpívaly s průvodem nástrojů se strunami. Největšího rozkvětu došlo básnictví toto na ostrově Lesbu, kdež proslavil se v té příčině na všecky časy *Alcaeus* (r. 612), a vrstevnice jeho *Sappho*, kteráž je nejvýtečnější milostnou básničkou starověkou. Neméně slavný jest i *Anakreon*, kterýž žil jeden čas na dvoře athenského tyranna Hypparcha. Doriové zase stáli, jako vždy a při všem, tak

i ve své lyrice v službě státu a bohů domácích. Básně jejich, jsouce vážné a velebné, opěvaly lásku k vlasti a úctu k bohům; v ní obsaženy jsou tedy city celých zástupů, kteréž je opěvovaly při slavnostech bohův společně (básně *chorové*) v průvodu hudebních nástrojů. Nejvíce příležitosti k básnictví tomuto poskytovaly slavnosti Apollinovy.

Podle obsahu účele svého měly tyto básně rozličná jména: *paean* obsahoval poctu Apollinovi, později také i bohům jiným prozpěvovanou; *prosodie* při *průvodech*, když se bohům oběti přinášely; *epinikia* k oslavě vítězství při slavných závoděních dobytého; *hymnus* chvalozpěv o bozích vůbec; *dithyrambus* zpěv při slavnostech boha Dionysa.

Umělecké formy nabyla sborová lyrika *Alkmanem* (672) a *Stesichorem* (645—560); největší pak výše dosáhla krátce před válkami perskými jmenovitě *Pindarem* thebanským (522—442), jehož epikie dochovaly se nás úplně.

3. *Dramatické básnictví* povstalo původně v Řecku a sice jako oba předešlé druhy básnické na základě mythologickém i náboženském. Ono vyvinulo se z dithyrambu. Ten když se ku počtě Dionysově zpíval, prováděny jsou při tom, obzvláště v Attice, rozličné tance.

a) Za tvůrce *tragoedie* pokládá se *Thespis*, Atheňan, který žil za časů Solonových. Ten přidal ku sboru jednu osobu, která přednášela mezi dythyramby události mythické, rozmlouvajíc při tom s chorem. Přednášená slova provázena jsou přiměřenou mimikou; a tak střídala se lyrika (chor) s epikou. K tomuto jednomu herci přidal *Aeschylus* ještě druhého, utvořiv takto dramatický dialog (dvoumluvu), kterýž je hlavní částí tragoedie.

Aeschylus nar. 525 v Eleusině, zem. 456 na Sicilii. On bojoval u Marathou, Salaminy a Plataej; jsa přítelem aristokracie odešel do Sicilie, nemoha se dívatí šílení demokracie v Athenách. On psal asi 70 tragoedií, z nichž nás došlo jen sedm. 1. *Upoutaný Prometheus*; 2. *Sedm před Thebami*; 3. *Peršané u Salaminy*; 4. *Agamemnonovo zavraždění Klytaemnestrou*; 5. *Choeforoi*, Orestes zavraždí svou matku; 6. *Eumenidy*, bohové snímají s Oresta zločin jeho; 7. *Prosebnice*: Danaus hledá se svými 50 dcerami útulek v Argu. — Duchem tragoedií Aeschylových jest: zbožná a hluboká mysl, vznešenost a ohromnost, jakož i zasmušilost a přisnost.

Vrchole svého dosáhla tragoedie u *Sofokla* (nar. 495, † 405), kterýž přibral na jeviště ještě osobu třetí. V tragoediích jeho vystupují i ženské, jichž se předchůdce jeho v tragoediích vystříhal. Za to nenalezáme u Sofokla výjevů, kteréž by obecenstvo hrázou poděsily, jako se to stává u Aeschyla. — Sofokles hleděl jen pohnouti, dbaje všudy uhlazenosti a outlocitnosti tehdejšího věku

periklejského. Sepsal tragoedii 70—113, z nichž se nám dochovalo 7.

1. *Antígona*, kteráž pohřbila proti zákazu Kreontova bratra svého Polynika; 2. *Oedípus král* a 3. *Oedípus na Koloně*, když vytrpěv již dost pronásledování eumenid, usadil se konečně poblíž Athen; 4. *Ajax*, syn Telamonův, hrdina trojanský, žádal po smrti Achillově za jeho zbraň. Ta však přiřknuta jest Odysseovi, následkem čehož napadla Ajase taková zuřivost, že sama sebe zabil. 5. *Elektra*, sestra Orestova a Ifigonina, pomstí se krvavě se svým bratrem matce Klytaemnestře, kteráž zavraždila otce jejich Agamemnona. 6. *Filoktetes*, řecký heros, věrný společník Heraklův, dostal od tohoto šipy. Účastně se tažení trojanského byl od hada uštknut, tak že musel k vůli této ráně zůstat na cestě. Měla-li Troja padnouti, musel býti zabit Paris a to se mohlo státi jen střelami Heraklovými. Šlo tedy poselství pro Filokteta, přivedlo ho a on zprovdív Parise ze světa uzdravil se. 7. *Herakles* naryceje se ze svých dalekých cest dobrodružných, obdrží od Dejaneyrou roucho, smáčené v krvi centaúra Nesta, kteréž ho tak páli, že se sám usmrtí; ale i Dejaneyra, dozvěděvši se o účinku roucha tohoto, vezme si ještě před smrtí manžele svého život.

Euripidem (nar. na Salamině 480, † 406) klesá již tragoedie. On neuvádí nám lidí v nejvyšším jich básnickém pojmutí, nýbrž tak jak jsou, a proto padnou u něho tu a tam již i slova sprostší. Verše jeho i řeč jsou velice uhlazené, aby dojmuly; nalezáme tu i krásné, pravidelné řeči státnické; odbývají se soudy, dělají se vtipy a klamné závěrky (sofismata). On poprvé užíval tak zvaného „deus ex machina“ t. j. když jest děj nejvíce zapleten, objeví se z čista jasna na jevišti bůh, kterýž přetna rázem děj, vše rozluštuje. Z 75 dramát jeho zachováno nám jich 17.

Nejlepší z těchto 17 jsou: 1. *Ifigenia v Aulidě* a 2. *Ifigenia mezi Taury*; 3. *Orestes*; 4. *Foeničanky* (látka z tažení proti Thebám); 5. *Medea*, kteráž Jazona zachránila, souží se a matí se mu, když ji byl v Řecku nevěrně opustil.

b) *Komedie* nebo-li *veselohra* povstala ze žertovných písní, kteréž se zpívaly při vinobraní ku počtě Dionysově. Komoedie má prý počátek svůj v Megarách. Chory při komoediích odpadly. Skladatelem nejvýtečnějších veseloher starořeckých byl *Aristofanes*, rodem z Attiky 456—376, kterýž vtípem svým bičoval převrácenost a znemravnělost athenskou za svých dob, bera si za předmět hlavně tehdejší život politický. Ze 54 komoedií Aristofanových došlo nás pouze 11.

Nejproslulejší jsou: 1. *Rytíři*, v nichž činí se směšným hlavně jircháč Kleon; 2. *Acharňané* jsou složení na počátku války peloponneské; snažením jejich jest pohnouti Athény k uzavření míru se Spartou, aby si mohl pracovný lid zase výživu vydělati. Směšnými dělají se tu Acharňané t. j. ti, kteří chtějí válce, ale jen pro to, aby se mohli ve vojenské zbroji blýskati. 3. *Oblaky*. V hlavě filozofa Sokrata vystupovaly vzdušné obrazy (podobně *oblakům*) o vy-

chování mládeže a o náboženství, kteréž stály naprosto v odporu s vychováním staroathenským a s náboženstvím národním. Novotářské toto učení filosofů (z osobnějších nejprve Sokratem) má Aristofanes za záhubné a protož činí je směšným. 4. *Žáby*. Po smrti Sofoklově a Euripidově odebeře se bůh Dionysus do podsvětí, aby přivedl zase jednoho dramatika na svět. Pluje tu přes jezero, doprovázen jest skřehotáním žab; konečně se sejde se Sofoklem, Aeschylem a Euripidem, z nichž tito dva se hádají o přednost. Při tom vrhá Aristofanes na Euripida a na výstřednou demokracii strašlivé rány peprné satyry. 5. *Ve voskách* bičuje zase ty Atheňany, kteří se s velikou ohtivostí derou do heliaee, poněvadž byli soudci placeni; zároveň ale tape i způsob tehdejšího soudnictví athenského.

Stará tato doba komoedie pronásledovala svou satyrou hlavně život veřejný — politický; *střední* komoedie, vyvinuvši se za času 30 tyrannů a trvavši i po nich, neodvážila se na politiku, činíc řemeslníky, sedláky a j. směšnými; *nová* konečně nastala krátce před vládou macedonskou nad Řeckem a panovala později, držíc se neustále jen života soukromého, občanského.

B) Vědy.

1. *Filosofie*.

Pěstování věd započalo mezi Řeky pozdější teprv dobou. Když se mysle několika pokolení dosti nablouznily v mythických i heroických bájích, počínáno přemýšlovati o věcech skutečných. Počátek učiněn jest pátráním po přirozenosti stvořených věcí jakož vůbec o povstání světa.

Všickni, kteří vykládají původ a příčiny všech věcí tímž aneb v podstatě totožným způsobem, držíce se téže soustavy: nazývali se u Řeků přívrženci aneb žáky jediné *školy filosofické*. Takovýchto škol bylo v Řecku několikero. Nejprvnější a nejstarší byla v M. Asii

I. *Škola jonická*, která vidouc, kterak se ve světě vše mění, ana totiž přechází jedna věc ve druhou, domnívali se, že *jediná* musí býti všech stvořených věcí *podstata*, ovšem smyslná. Tak tvrdil *Thales* z Miletu (639—546 př. Kr.), jenž sluje „tvůrcem filosofie“, že jest podstatou všeho stvoření *voda*. Dle *Anaximena*, žáka předešlého, jest prý podstatou všeho jakýsi *praplyn* (vzduch), jehož houstnutím neb řídnutím veškeré věci povstaly. Jiní filosofové učili zase, líšíce se poněkud od školy jonické, že není jediná látka podstatou všeho, nýbrž že jest jí jakási *neskonalá mnohota*. Tak *Anaximandr* (580), že jest to cosi *nepostížitelného*, což nelze smyslnými slovy blíže určití. *Anaxogoras*, současník Periklův, zase, že prý povstal svět z *neskonalého množství* částíček, kteréž *rozumný (duch)* v pořádek uvedl. *Empedokles* ze Sicílie,

žil ok. 440 př. Kr. Jemu jsou podstatným základem všeho 4 živly (oheň, vzduch, voda, země), kteréž jakousi mocí přitažlivou („láskou“) se spojujíce, vše plodí a zase jakousi mocí odpudivou („nesvorností“) vše ruší. Podobně má se to i s člověkem, kterýž přijímaje rozličné tvary, postupuje jimi u své dokonalosti; návrat do věčné dokonalosti, z níž při vývoji světa i jednotlivé duše vyšly, jest úkolem jich nejvyšším.

II. *Škola eleatická*. Zakladatelem jejím jest *Xenofanes*, kterýž učil filosofii své v *Elei* v dol. Itálii (ok. 540 př. Kr.). On a žáci jeho učili, že jest vše *jednotné, nerozdílné* a tudíž že jsou bůh i svět jedno (pantheismus), že veškeré povstávání jest jen zdánlivé; co jest: to že jest od věčnosti a nikdy to nezanikne. Eleaté byli první, kteří přísně oddělovali poznávání a pojmání pomocí smyslů od výskumů rozumových; vyhlašující ono jen za mámivý, zdánlivý přelud, toto pak za skutečnou pravdu. Žáky Xenofanovými jsou: *Zeno*, kterýž jest zakladatelem dialektiky t. j. způsobu ostrovtipně rozeznávati pravdu od pravděpodobnosti a hbité uměti to jiným vyložiti; pak *Parmenides* z Elee, nar. asi 513 př. Kr.

Jiní opak toho tvrdili, že jest sice proměna jedné věci v druhou pouze zdánlivá, ale jen proto, ježto prý základ všeho spočívá na jistém počtu *pratěles* jednoduchých a *nedělitelných* („atomů“ odtud „atomisté“), které se v podstatě nikdy nemění, tak že jest veškerá změna, již zevně pozorujeme, jenom nové a nové uspořádání a složení atomů těchto. Tak učil *Demokrit* z Abdery v V. stol. a *Leucipp* ok. r. 500 př. Kr. Pantheistou byl i *Heraklit* z Efesu ok. r. 500 př. Kr. uče, kterak se *neustále* všecko mění, kterak vše vyplývá z jakéhos *praohně*, do něhož se zase vše vrací, stávajíc se taktó nezkončené konečným (hynoucím, smrtelným) a konečné nekonečným, věčným.

III. *Škola pythagorovská* neboli *italská*. Zakladatelem jejím jest *Pythagoras*, rodem ze Samu, který účinkoval mezi 540 až 500 př. Kr. On prý cestoval po Asii (v Babylonii, Indii) a v Egyptě, všudy proštudovávaje zřízení náboženská a státní. Na cestách těchto seznámil se také důkladně s tehdejšími vědomostmi matematicko-astronomickými. Po té usadil se v dolní Itálii v Krotonu, kdež zarazil spolek přívrženců učení svého. On poprvé nazýval se „*filosofos*“ t. j. přítel mudrcví. Pythagorovci vydávají *číslice* za pravou bytost všeho a *harmonii* za základní kámen světový.

Bod byla *jednota*; linie ustanovena *dvěma*, plochá *třemi*, těleso *čtyrmi* body; linie a plochy činí tvary těles, a v těch zjevuje se podstata věcí. Pythagoras

nalezl postupný rozdíl osmi tónů, kteréž mu byly základem pravého souzvuku (harmonie). A harmonii tuto přenesl i do všehomíra, poněvadž se i zde pohybuje vše, pravidelně, souladně kolem *jednoty* t. j. původu všeho, okolo duše všesvětové (boha), kteráž jest právě touto harmonií. Proto doporučoval monotheismus. Harmonií těla lidského je duše, částka duše všesvětové. Duše lidská musí v člověku pykati za to, čeho se byla proti duši všesvětové dopustila, a pročez musí se v tělech rozličných tvarů očišťovati, než se zase vrátí ku původu svému. — Svět jest mu *desítkou* t. j. desatero těl nebeských, z nichž složen jest svět, kolotá souladně kolem ústředního ohně světového, obydlí to Zevova, vydávající zvuky harmonické („harmonie sfaerická“), kterých lidé jen proto neslyší, poněvadž jsou tuze jemné. — Účelem člověka je žítí tak, aby se mohla očištěná duše přímo k původu svému navrátiti, a proto má žítí ctnostně (ctnost je také harmonie!) a nemá pouštěti uzdy náruživostem (nelad!), ale má se držeti jistých předpisů.

Položiv učení své za základ, chtěl dle něho zbudovati stát, v němž by vedli vládu moudří a mravní lidé (údivé jeho spolku), ostatní pak jich měli poslouchati. Skutečně podařilo se mu v Krotonu a v okolí takovou obec seříditi; ale spiknuvše se za nedlouho demokraté proti Pythagoru svrhli vládu jeho, kteráž byla aristokratickou, při čemž přišlo mnoho přívrženců jeho a snad i on sám o život. Pythagoras získal si nesmrtelných zásluh o matematiku, astronomii a akustiku.

Starší tito filosofové řečtí snažili se všemožně vyložití původ všeho stvoření; ale náhledy jejich zhusta si hrubě odporovaly; v jednom však scházeli se skoro všickni, že totiž vesmír nevzal původ svůj tím způsobem, jak o tom mnohonásobně v náboženství řeckém bájeno, kteréž bylo posavad všudy státním. Filosofováním tímto podkopáváno jest obecné náboženství, úcta a bázeň před bohy a poněvadž na každém náboženství zakládá se mravnost, tedy podkopávána jest tím samým i ona, obzvláště u obecného lidu, který v duševní obmezenosti své ani hloubky ani významu učení těchto pochopiti nemohl. Tomuto tedy odejímán jest dosavadní základ náboženský; učení pak nového dosud nestávalo, an se filosofové sami mezi sebou nemohli dohodnouti; a tak klesala s vědomím náboženským i mravnost a nebylo se nadíti než jen poklesku vždy všeobecnějšího a hlubšího. Jmenovitě jevíly se účinky věci těchto v Athenách, ano jest známo, jak byli čilí Athénané chtiví vědy a novot. Aby vláda athenská zákazonosné následky z úpadku náboženského předešla, jala se novotáře pronásledovati. Tak byl Anaxagoras odsouzen k smrti a zachránil se jen útekem, ač byl Perikles jeho přítelem a zastávatelem. Jiným stavěny jsou potupné sloupy; knihy jejich páleny a rozšiřování jich zakázáno.

Když se vidělo, že tolikero důmyslných a snažlivých mužů nemohlo se dodělati pravé podstaty stvořeného veškerenstva, ani pak toho, z jakých příčin se mění a kterakým způsobem se to děje: tož povstali mnozí, kteří považující tyto věci za nevy-skoumatelné, obrátili zřetel svůj k věcem snadnějším a výnosnějším, zabývajíce se *dialektikou* t. j. učením o hbitém a ostrovtip-ném myšlení k účeli rozeznávání pravdy a pravděpodobnosti. Dialektika zvrhla se pozdější dobou na *sofistiku* t. j. učení moci dle libosti buď vše dokázati aneb vyvrátiti, aneb rozličnými ne-pravými závěrkami a chytrými obraty o pravdě dovoditi, že jest omylem aneb potřeba-li: o tomto, že jest pravdou.

S počátku vedli si sofisté předce poněkud vážněji, a pročež býti sofistou nebylo s prvu nic právě opovržlivého; docela jinak bylo to však později. Sofisté učili vesměs za peníze, kdežto do-savádní filosofové vyučovali bezplatně.

Známi jsou: sofista *Gorgias* ze Sicilie (ok. 430), *Prodikus* z Kea a *Protagoras* z Abdery (450—430), kterýž k. p. spolehaje na učení Heraklitovo, že se neustále vše mění, soudil dále, že to, co se mu právě v tomto okamžení zdá pravdivé a dobré, nemusí býti ještě i po chvíli takové; a pročež: pravda jest jen to, co právě nyní cítím a pokavád to cítím; dobré pak jest, což mne těší a pokud mne to těší.

Jsouce jinak lidé nadaní a vzdělaní, zastávali sofisté takové a podobné zásady obratnou výmluvností; jakož vůbec vyučovali hlavně řečnictví a vědám politickým, připravující mladšky k bu-doucím povolání státnickému. Obzvláště mohli prospívati v Athe-nách, kdež si v jednání veřejném tolik libováno. Současně se sofisty žil *Sokrates*, kterýž se řádění jejich rázně opíral, odha-luje a porážíje bystrou soudností svou zdánlivé a mámvivé důvody jejich beze všeho milosrdenství.

Sokrates narozen jest 469 v Athenách, kdež i r. 399 zemřel. Jsa synem so-chařovým, zaměstnával se s prvu živností otce svého; později však toho nechal. Účastnil se ve válce peloponesské bitev jako každý jiný občan, dařa při tom nejeden díkaz udatnosti své. Nestaraje se o záležitosti státní, pracoval v nich jen, když ho k nim volala povinnost; jak ale zastával úřad svůj nestranně a spravedlivě, bez ohledu, získá-li si tím přízeň neb nenávisť. Poněvadž se o politické věci hrubě nestaral, neřadě se za 30 tyrannů ani k té ani k oné straně, nebyl od nich pronásledován, ačkoli svým smýšlením o jich hanebných skutcích nijak se netajil.

Hlavním snažením Sokratovým bylo především: vyučovati mládež a — jak dalece možno — lid vůbec. Chtěje znemravnělost věku

svého přetrhnutí a lidem vštípiti, jak by správněji posuzovali samy sebe, své vědomosti a povinnosti: snažil se předkem, aby u každého překonal a odstranil veškeré zdánlivé vědění a přeceňování sama sebe, aby se pak mohl každý skutečně poznati a na kolik potřebí k dobrému obrátiti, t. j. ku pravé vědě, kterouž v každém člověku skrývá jeho duch „*daimonion*“, který se podobá asi našemu pojmu svědomí.

Návod k tomu dával posluchačům svým v *rozmluvách*, klada jim otázky a odpovídaje jim na ty, jež oni kladli jemu („sokratická metoda“). Milován jsa od svých stálých žáků, byl od mnohých jiných i mnohonásobně nenáviděn; neboť dokázal přemnoha osobám, i vysoce postaveným, kteréž si na svých vědomostech velice zakládali, kterak tomu, o čemž se domnívají míti nejvíce vědomostí, vlastně ani nerozumějí, aneb aspoň skutečné podstaty toho všeho nikterak nechápou. Tak rozhoršil si na sebe mnoho mocných Atheňanů. K tomu přijde, že se i sofisté všemožně snažili zbaviti se jakýmkoli způsobem tohoto úhlavního odpůrce svého a pročež obžalován jest konečně co neznaboh, který vymýšlí nové bohy a kazí mládež. Avšak Sokrates, vyvrátiv celou tu osnovu lži v obžalobě nalíčenou, dovedl, kterak si učením svým vlastně zaslужuje, aby s pryťanci stoloval. Rozhořčiv si takto heliasty, kteří ho prvotně ku ztrátě života neodsoudili, byl na to skutečně k smrti odsouzen. Mohl se sice snadno útěkem zachrániti, chtěje však zákonů, třeba i skrze soudece špatně vyložených, poslušen býti, zůstal ve vězení, kdež poživ podaného mu jeđu, zpraven jest se světa (399).

Sokrates sám nepsal ničeho; známe ho tedy jen ze spisů učňů jeho, hlavně *Xenofonta* a *Platonu*, kteříž podali potomstvu úplné učení mistra svého. Jiní žáci Sokratovi pojavše slova jeho s té neb oné stránky, utvořili si soustavy jednostranné. Sokrates sám vyučoval jen příležitostně, tudíž nezaložil žádné školy; žáci jeho ale vyučovali soustavně a proto povstaly po něm rozličné *školy filosofické*, dle toho, jak který žák jeho učení posluchačům svým vykládal.

Známostou základní větu Sokratovu: „nej sebe sama“ (*gnothi seanton*) vykládal jeden žák jeho *Aristippus* z Cyrene (odtud škola jeho „*cyrenaickou*“ zvana) v ten rozum: člověk se má poznati, a pak nabude přesvědčení, kterak jest jen blaženost pravým účelem, a pročež má každý života svého rozumným způsobem užívati a tudíž rozkošem a veselé mysli se nevyhybati, ovšem ale ani meze slušnosti v nich nepřestupovati. Přivrženci filosofie této byli především bohatí a rozmafilí rodáci jeho v Cyrene, jakož i bohatší třída řecká vůbec. Ze školy té vyvinuli se později (ok. 300) tak zvaní *Epikureové*, jejichž heslem bylo: ve všem hověti chtějícím svým a to v míře neobmezené a způsobem jakýmkoli. Cyrenaikové zachovávali ve všem slušnost, Epikureové však byli zpustlí prostopášníci.

Druhý žák Sokratův, *Antisthenes* athenský, odvodil z *gnothi seanton*, kterak je duch u člověka to hlavní, ostatní pak nic; a pročež, čím se kdo méně o tělo

a vůbec o zevnějších stará, tím že lépe, poněvadž může míti tím více zájmu k duchu. Zvláště pak jest zásada tato prospěšna chudším, ano jim podle ní netřeba podpory bohatců, čímž by bez toho jen osobní svobodu svou zadávali. Škola tato nazývala se *cynikou*, po prostranství „*cynosarges*“, kdež se scházeli; poněvadž ale přívrženci její hledali v tom zvláštní zalíbení, mohouce se vyznamenati nápadnou nebalostí o zevnějších těla svého, vykládán jest název jejich na roveň s „*psovskými*.“ Mimo jmenovaného již zakladatele znám jest z dob krále Alexandra macedonského také cynik *Diogenes*. Cynikové měli přívržence především mezi lidem chudším. — Z nich posli pozdější *stoikové*, jichž zakladatelem byl *Zeno* (300), kterýž učil ve známé „*stoa poikile*.“ Zásadou těchto bylo: neohroženou a stejnou myslí vše přijati a přetrpěti, cokoli se přihodí, ať jest to dobré či zlé; nebo pravé blaho člověka záleží v jeho rozumnosti, ve smýšlení a skutcích a proto může býti člověk šťasten třeba ve vězení i u prostřed muk. Panování rozumu nad smyslností a krocení náruživosti jest ctností.

Jiný žák Sokratův *Euklíd z Megar*, oblíbil si učení mistrovo tak, že se s nebezpečím života do Athen vkrádal, býváje přestrojen v ženské šaty. Když pak Sokrates zemřel, založil školu *megarskou*, oblíbiv si a učiv, která jedině dobré má pravou bytnost a je neproměnná; kdežto nemá ostatně nic pravé skutečnosti. On i žáci jeho zanášeli se i dialektikou, aby ukázali těžkosti důkladného myšlení a pravého poznání. Držíc se dialektiky zvrhla se škola tato v brze tak, že přišla do téže pověsti jako sofisté.

Nejvýtečnějším žákem Sokratovým byl *Platon*, narozený v Athenách 428, † 348. On byl jediný, který veškeré učení mistra svého úplně pojmul, napsav nám důkladně učení Sokratovo v rozmluvách s učni jeho. V 20. roce věku svého sešel se se Sokratem, u něhož setrval, až do jeho popravy. Po té opustiv Atheny cestoval v Egyptě, Itálii a na Sicilii, zkad vrátiv se r. 388 do Athen, založil ve své zahradě blíž akademie školu, odkudž nazývají se žáci jeho *akademikové*. Jádrem filosofie jeho jsou *idee* (vidiny) *věcí a pojmův*, kteréž jsou jedině pravé a skutečné; z nich povstává vše, což jest právě dobré a krásné, kdežto vše vezdejší (stvořené) je pomijející. Idee tyto nejsou jen jakési nadmyslné pravzory každé věci, nýbrž jsou skutečně věčné, s tím však rozdílem, že nejsouce původu vezdejšího, nemají nijaké hmoty a jsou odvěčné, původu božského; čím více se blíží některá vezdejší věc k ideí své, tím jest dokonalejší.

Plato psal filosofii svou ve formě dialogů nebo-li rozmluv řečí ušlechtilou a hlubokou důmyslností, tak že byly spisy jeho u vzdělanější třídy řecké nad míru oblíbeny a čtou se až podnes i od křesťanův. On vyučoval ještě zadarmo, ale žáci jeho již za peníze.

Ještě větší slávy a rozšířenosti než „božský“ Plato nabyt žák jeho *Aristoteles*. Narozen v macedonských Stagirách r. 384, zemřel

r. 322. Stav se učitelem a vychovatelem mladého Alexandra macedonského, odebral se později, když odtáhl Alexandr do Asie, do Athen, kdež učil v hájku, zasvěceném Apollinovi lykejskému, odkudž se místu tomuto obyčejně jen *lyceum* říkávalo, kdež Aristoteles *sem tam chodě*, žáky učil; odtud slove škola jeho *peripatetickou*. Aristoteles pracoval s velikou horlivostí ve všech dílech filosofie; neméně ale i ve vědách přírodních a mathematických, zabývá se a píše tak dobře o fysice, mechanice, optice, astronomii, jako o zoologii, kterouž uvedl v soustavu až dosud užívanou, tak že se může nazvati tvůrcem jejím, ano až po jeho dobu žádné soustavné zoologie nebývalo. Nejvíce však psal o čisté filosofii. On ustanovil a sepsal pravidla *logiky* *) s takovou určitostí, že se dle soustavy jeho skrže celý středověk a až po dnes učí, aniž by se v ní cos podstatného bylo změnilo. Mistrovské dílo jest na tu dobu i *ethika* ** nebo-li mravověda, v níž vykládá, kterak jest ctnost rozumnou činností duševní a kterak vede k blaženosti, jakožto jedinému účeli života lidského; i v *metafysice* *** dosáhl tolik, mnoho-li zákony přemýšlování dovolovaly. Bůh jest duch, život a blaženost, spočívající v pozorování své vlastní dokonalosti.

Aristoteles sepsal mimo jiné ještě spis o *poětice*, *rhetorice*, o způsobech *zřizování státního*.

2. *Historie*. Zprávy o minulosti vybírali si Řekové z pověstí národních, jak se jim zachovaly v básních epických. Ti, jenž se zabývali soustavným sestavováním pověstí těchto, sluli *Logografové*, z jichž spisů se nám však jen nepatrné zlomky zachovaly. I tentokrát byli to Jonové, kteří k tomu zavdali podnět. Nejproslulejší logograf jest *Hekataeus* (500 př. Kr.). Logografové psali beze vší historické kritiky, vypravující událost za událostí, jak právě za dobré uznali. Teprv po nich nastala řecké historii doba pravého života. Přišly války řecko-perské, jež vypravovati, muselo býti každému Řeku pravou slastí. Mámeť z doby této výbornou historii, již sepsal *Herodot* z Halikarnassu (484—408). On psal vlastně dějiny svého národa, ale kdykoli přišel k některému národu, který se setkával na cestách života svého se Řeky, vyprávěl

*) *Logika* učí nás zákonům o myšlení a poznávání rozumu lidského.

**) *Ethika* nebo také *moralní filosofie* jest učení o ctnosti jakožto pravém a jediném štěstí lidském.

***) *Metafysika* jest věda, která vyhledává a vykládá původní, pravou podstatu věcí vendejších i nadmyslných.

ihned také dějiny jeho, nespouštěje však při tom nijak vlastního předmětu svého s očí. Tak dočítáme se u něho dějin národů maloa předosijských, jakož i oněch v Evropě kolem moře černého a i afrických, jak dalece byli tehdy známi. Herodot procestoval největší část těch krajin, jichž dějiny vypravuje, sbíraje při tom pilně jak pověsti tak i zápisky o národech dotyčných. Za těmito příčinami nabývá u něho líčení krajin i dějů zvláštní živosti. On vypravuje dějiny své v 9 knihách, jež nazývá dle devíti mus; sestavení samo je pragmatické. Herodot nazývá se „otcem dějepisu.“

Thukydides narozen r. 472 v Athenách, zemřel ok. 400 př. Kr. Sepsal v 8 knihách *válku peloponnesskou*, jejíž byl současníkem, a sice velikou znalostí věci, pravdivostí a jasností. Historie tato vynikajíc přesnou a tehdejší ozdobnou řečí athenskou, sepsána je přísně pragmaticky, a sahá až do r. 411.

Xenofon athenský, naroz. 445, zemř. 355. Psal pokračování Thukydidy pod jmenem „Hellenika“ v 7 knihách a došel až k bitvě Mantinee. Dále sepsal *Anabasis*, v níž popisuje zpátečné tažení 10.000 Řeků po bitvě u Kunaxy. *Cyropaedie* vypravuje život Cyra staršího.

Škoda že se nám ztratily *dějiny perské a indické*, kteréž sepsal řecký lékař *Ktezias*, jenž, jsa na dvoře krále Artaxerxa II., měl dojista o říši perské a o ostatních zemích, které stály pod žezlem jejím, zprávy velmi spolehlivé. Zbyly nám z dějin jeho jen nepatrné zlomky.

3. *Zeměpis*. Doměnky starých Řeků o podobě a velikosti země, jakož i o podobě jednotlivých dílů světa, byly arci naprosto nepravé. Homer ku př. představoval si zemi co plochu zaokrouhlenou, kolokol mořem oblitou, neznaje krom Řecka a Malé Asie dále ničeho, leda jména zemí nejbliže ležících. O povrchu a podnebí krajin vzdálenějších bájeny jsou pradičné věci, s pravdou se zřídka shodující; ještě více bájeno o zvířatech a obyvatelích takovýchto krajin; teprv v pozdějších dobách, když se i v příčině jiných věd počal jevití přísnější duch kritický, třšbeny jsou pomocí zápisků foenických a karthaginských zprávy zeměpisné, kteréž se staly tím jistějšími, když Řekové sami cestovati počali. Ačkoli prý v VI. stol. škola Pythagorova učila, že jest země kulatá, zdála se doměnka tato tak odvážná, že i sám zkušený Herodot ještě tvrdil, že má země podobu plochy. *Eudoxus* z Knidu (ok. 360 př. Kr.) znal dobře rozdíl pásů zemských, rozděluje je jako my. I on tušil kulatost země. Ale nejvíce pokročily v dobách těchto vědo-

mosti zeměpisné za *Aristotela*, který dostával spolehlivé zprávy z tábora Alexandrova, jenž byl tak daleko na jih pokročil. Aristoteles rozdělával *kouli* zemskou na polovici jižní a severní; a ustanovoval zeměpisnou šířku a délku pomocí delšího neb kratšího stínu, jež postavená hůl za sebe vrhala; tím vynalezen jest nevyhnutelný podklad k hotovení map, o něž se hned již žák Aristotelův *Dikaearchus* pokusil.

4. *Mathematika* pěstována jest nejprve filosofy jonskými. *Thales* prý se učil mathematice u Egyptanů; skutečně také pokročil učenec tento tak daleko, že napřed vypočítal a ustanovil ono úplné zatmění slunce, kteréž připadši r. 610, učinilo konec bitvě mezi Alyattem lydickým a Cyaxarem medským. Nejznamenitější však zásluhy o matematiku získal si *Pythagoras* a žáci jeho.

5. *Řečnictví*. Zřízení státní podporovalo v celém Řecku veřejnost v jednání, obzvláště ale v Athenách, kdež byla demokracie, kteráž žádala, aby jí každý své důvody důkladně vyložil, nežli o návrzích jeho rozhodováno; přišlo tedy velice na obratného řečníka, kterýž by se dovedl do chuti shromážděného lidu vymyslet. Skutečně jsou příklady, že výborný řečník přiměl athenský lid takorůzka k čemu chtěl. Proto také nechávali si zámožní rodičové na tom záležitosti, aby synové jejich, jež odhodlali pro život veřejný, nabyli hned v mládí dostatečného vzdělání a navedení k řečnictví. Tak stávalo se najmě po válkách řeckoperských, kdy nabyla demokracie v Athenách rozhodné přednosti. A však nejen při jednáních politických, nýbrž i při soudnictví bylo výmluvností zapotřebí, aby byly porotní soudy, kdežto se jednalo vše ústně a tudíž na tom velice záleželo, jak byl kdo v obhajování obratný. Do heliae mohl býti každý volen; měl-li tam však býti co platen, musel uměti mluvit. Proto se také od konce V. věku vyučovalo řečnictví zcela soustavně; byli to obzvláště sofisté, kteří se tím zanášeli.

Výtečným řečníkem byl *Perikles*, jehož pro pádné důvody a slova nazýváno „olympským.“ Ten má této své vlastnosti mnoho co děkovati, že se v Athenách tak dlouho v čele vlády udržel. Mluvívá se o 10 řečnicích attických; nejproslulejší mezi nimi byli: *Lyziás* (nar. 459), který zavedl slavnostní *chválořeči* (panegyrikon); *Isokrates* (nar. 436), z jehož školy vyšlo mnoho výtečných řečníků řeckých; jakož i *Aeschines* (393—317), jehož politickým odpůrcem byl řečník všech nejznamenitější — *Demosthenes* (385—322). Tento jsa od narození těla slaboučkého a řeči chybné byl při prvním veřejném vystoupení svém vysmán; ale po té se tak přičinil, že

nabyl nejen hlasu zvučného a silného, ale i výslovnosti zprávné. Miluje vlast svou nade všecko a jsa důmyslným státníkem, varoval neustále spoluobčany své před úskočnými a vládychtivými zámysly krále Filipa II. macedonského. Kdyby byli měli Atheňané a vůbec Řekové této doby důstatek vlastenecké obětavosti a lásky, byli by nikdy nepřišli pod vládu krále Filipovu. Ale Atheňané otáleli při všech Demosthenových dobrých radách a výstražných slovech, tak že přicházivali s uzavřením neb provedením obyčejně pozdě. Arci že má tuto zdlouhavost athenskou na svědomí řečník druhý, Aeschines, který stoji ve službě krále Filipa, ve všem odporoval Demosthenovi, poněvadž mu na tom záleželo, aby Atheny proti pánu jeho nevystupovaly. Byl on zlým duchem vlasti své! Jinak ale byl řečník znamenitý, uměje odolati i samému Demosthenovi. Znamé a proslulé jsou z této doby Demosthenovy řeči: *olyntské*, *proti Filippovi* a nejvýtečnější ze všech „o věnci.“ Za Filipa i Alexandra nechán jest Demosthenes na pokoji; ale po smrti Alexandrově stíhán jest od Antipatera, místokrále macedonského, poněvadž podněcoval Atheňany k odpadnutí od Macedonie. Utíkáje z Athen a jsa pronásledován pochopy Antipaterovými, otrávil se sám r. 322.

6. *Lékařství.* Ačkoli v Řecku tato věda v porovnání se zeměmi asijskými znamenitě byla pokročila, tož předce neprospívala ani tu v té míře, jako vědy jiné, poněvadž vědy přírodní dosud stály na stupni nízkém. Nejvíce proslavil se vědeckými spisy lékařskými *Hippokrates* (470—364 př. Kr.).

III. Umění výtvarná.

A) *Stavitelství.* V pravěku řeckém stavěny jsou mohutné zdi *cyklopské*; později přistavovány jsou knížecí *paláce* a *pokladny* ku schování klenotů. V heroických dobách stavěly se *chrámy* a když konečně zaujali kmenové řečtí pevná sídla, po tažení dorickém, povstalo třé slohů řeckých: *dorický*, kterýž byl nejvíce hmotný (massivní), beze všech ozdob, tak jako byla povaha Doriův samorostlá, přirozená. Opak toho byl sloh *jonický*, štíhlý, ozdobný, půvabný. Ještě čtenějšími ozdobami než jonický vyznamenával se sloh *korintský*. V dobách před Periklem stavěny jsou větší budovy skoro jen chrámové; teprv za Perikla pomýšleno jest i na jiné stavby monumentální, kteréž sloužily k ozdobě města; tak divadla, odea, hippodromy a j., při nichž používáno oblíbených sloupení.

B) *Sochařství.* V tomto odboru výtvarných umění prospěli Řekové tak daleko, že jich dosud žádný národ nedostihl, tím méně

předstihl. Látku k vytváření uměleckých děl měli pozdější umělci tu samou, a mají ji až dosud; nástroje pak ku práci jsou nyní mnohem příhodnější a předce se všickni z vzorů starých umělců řeckých učí, nemohouce se jim vyrovnati! Příčina leží v tom, že za starých dob cvičili se děti a mladci v gymnasiích nazí; taktéž odbývány jsou skorem i veškeré zápasy; tak že mohli umělci velmi lehce veškeré svaly lidské při rozličném postavení těla študovati.

Sochařství bylo v Řecku již od starodávna oblíbeno a sice jak úplné (sochy, nádoby) tak i vypuklé (relief). Sochy bohů byly s prvu ze dřeva, později z kovu a mramoru; vázy z hlíny a na štítech vypuklé kovové práce ozdobné; ale také i velkolepé ozdobné reliefs na chrámech vně i uvnitř. Od válek perských začínajíc zhotovovaly se sochy také ze slonoviny a ze zlata (v Athenách).

Nejvýtečnější sochař starořecký byl bez odporu *Fidias*, vrstevník Periklův, který veškeré stavby doby této vedl, maje k ruce své celou řadu umělců, kteří dle jeho návodu pracovali. On sám zhotovoval sochy jen nejvýtečnější ze zlata a slonoviny, tak Atheninu a Zeva Olympského. Jinak pracovány jsou sochy a celá skupení nejvíce z mramoru parického. Chrámy a veřejné stavby ozdobovány jsou hojně nejvýtečnějšími řezbami vypuklými. Zatím povstala v Argeu škola *Polykletova* (ok. 420), kteráž se zabývala litím kovových soch zápasníků. Po válce peloponnesské, jakož i za vlády macedonské, udržovalo se umění sochařské na téže výši jako dříve. Známa jest z dob těchto v Athenách škola *Praxitelova* a *Skopova*; kdežto byl v Peloponnesu *Lysippus* nástupcem Polykletovým; od Lysippa prý pocházejí známé koně benátské.

C) *Malířství*. Výtvary malířské neodolají nikdy tak zhoubě časové jako práce řezbářské, a pročež nedožila se nás žádná znamenitější malířská památka starořecká, vyjmouc ovšem četné černé obrazce na žlutočervených vázách. A však již to, že uměním znalí a krásocitní Řekové vychvalují nám mnohé malíře jakožto výborné umělce, musí nás mimovolně přivésti k té víře, že se Řekové i v malířství vyznamenávali. Malováno nejvíce na omítce (fresko); tak ve stoi poikile a j.; malováno ale i samostatně. Jakožto výtečný malíř uvádí se nám *Polygnot*, kterýž právě jmenované loubení maloval. Po Periklovi byli *Zeuxis* a *Parrhasius* a za Alexandra macedonského *Apelles* malíři nejvýtečnější. (Znamé vyobrazení Alexandrova koně Bucefala od Apella.)

V. Obchod.

Za starých dob, ve věku hrdinském, neúčastnili se Řekové obchodu činně, ponechávajíce přívoz potřebných věcí, kterých sami neměli, v rukou obchodních národů asijských, najmě Foeničanů, kteříž jim dováželi průmyslové výrobky jak své vlastní, tak i přírodniny arabské, indické a jiných zemí mimoeurpöských. A však později počali se Řekové po příkladu cizinců sami na moře odvažovati, nahlížejíce, jak jest obchod výnosný. Poloha Řecka mezi třemi díly světa a příhodný útvar břehů řeckých, jakož i čilý duch hellenský: vše podporovalo zámořská podniknutí obchodní. Tak zmohl se znenáhla velmi živý obchod v Korintě, Sikyonu, Aegině, Athenách, na Cykladech a na ostrovech jonických. Státy zdejší založily na všech březích moře středního osady a skladiště, jimiž podporován jest obchod a bohatství jak státu mateřského, tak i osad samých.

β) MACEDONOVÉ.

52. Zeměpisná poloha a nejstarší dějiny macedonské.

Zeměpis. Hranice Macedonie byly v rozličných časech rozličné; za Alexandra Vel., kdy největší nabyla rozsáhlosti, rozkládala se na z. od jezera Lychniti až na v. k řece Nestu a s. od hory Skardu až k pohoří kambunskému, Olympu a moři aegejskému. Mimo zmíněný již *Nestus* tekly zde ještě řeky: *Strymon*, *Axius* a *Haliakmon*.

Půda macedonská byla prostouplá několika rameny horskými, mezi nimiž byly roviny. V horách zdržovalo se mnoho dravých zvířat, ba přebývali zde i lvi. Velmi důležité a výnosné bylo v krajinách zdejších dolování na zlato a stříbro. Břehy moře aegejského byly obydleny nejvíce osadníky řeckými, tak že tu vzdělání řecké nebylo neznámé. Najmě byl půlostrov *Chalcidice* osadami řeckými jen jen poset. Znamenitější osady byly: *Pydna* (bitva 168), *Methone*, *Olynthus*, *Potidaea*, *Stagiry* (rodiště Aristotelovo), *Amfipolis* (bitva 422); hlavním a sídelním městem králů macedonských byla *Pella*; památné jsou ještě *Filippi* (bitva 42.).

Dějiny. Macedonové jsou sice původu hellenského, ale četné promíšení národy sousedními, tak že je Řekové za polovičné barbary považovali. Říši macedonskou založili prý Heraklovcí rodu Temenova (ať již Karanus neb Perdikkas I.), odkudž králové zdejší odvozovali právo účastniti se her olympských. Zřízení státní bylo patriarchální; král byl nejvyšším vůdcem, soudcem i knězem národa

svého a moc jeho obmezována jest pouze šlechtou a shromážděním národním, bez jejichž schválení žádné důležitější věci státní podniknouti nemohl. Národ sám zabýval se chovem dobytka, lovem a válkou; dějiny však o něm mlčí až do časů válek řeckoperských, kdež se dovídáme, kterak se podal Peršanům. Známými vítězstvími řeckými nabyli i Macedoni opětne nezávislosti. Nyní počali Řekové na pobřežích zdejších zakládati četné osady, tak že Macedonům hrozilo nebezpečí od těchto podmaněnu býti. Moudří a opatrní králové zdejší předešli to hlavně tím, že v zemi své všemožně uváděli vzdělanost řeckou; najmě pak zřízení vojenské postaveno jest na roveň se Řeky. V příčině samostatnosti své báli se macedonští králové nejvíce Athen, jejichž osady v končinách těchto byly velmi četné a mocné; proto nalezáme krále Perdikka II. za času války peloponnesské na straně spartanské. Syn jeho *Archelaus* (413—399) byl velikým přítelem řeckých věd a umění. Proslulí mužové řečtí (*Euripides*, *Zeuxis*) chování jsou na dvoře jeho ve vší cti. On zvolil Pellu za stálé sídlo královské a což důležitějšího, on pečoval o povznesení rolnictví; zakládal silnice, opevňoval města a přihlížel, aby vojsko macedonské v ničem nezůstalo za řeckým. Ku škodě říše své zavražděn *Archelaus* (399), načež povstaly krvavé sváry pěti královských princů o nástupnictví, až konečně dosáhl trůnu *Amyntas II.* (393—369), který se sice držel téže politiky jako předchůdce jeho, ale osady řecké nabyly tou samou dobou na pobřeží macedonsko-thrackém takové moci, že se nabádáním Olyntských spojily. Osadivše skoro veškeré pobřeží zdejší, vyloučili Macedony nejen od moře, ale vzali jim i samé jejich hlavní město Pellu, kteréhož jenom pomocí spartanskou opětne dosáhli. Po smrti *Amyntově* nastaly zase sváry rodinné, kteréž ukončil *Pelopidas* (rozděliv říši mezi *Alexandra II.* a *Ptolemaea*; nejmladšího pak bratra *Filippa* vzal sebou co rukojmě.

Zajetí toto bylo pro cíleho ducha *Filippova* pravou školou, nebo *Theby* byly té doby nejmoceňším státem řeckým, kdež se veškeré záležitosti řecké sbíhaly. Vůpný duch *Filippův* poznal zde mezi Řeky onu velikou nesvornost a znemravenost, na něž později stavěl vydobytnosti své. K tomu přijde, že se tu seznámil se způsobem válčení všech Řeků, obzvláště ale *Thebanův*, což mu také nemálo posloužilo.

Ale když přes to všechno předce jen trvaly v rodině panovníč rozbroje, utekl konečně *Filipp* z *Theb* a stal se poručníkem bratrovce svého *Amynty*, vládna místo něho; za nedlouho však ho odstranil a stal se sám králem (359). Především porazil a zahnal *Illyry*, kteří neustále ohrožovali zemi jeho, čince sem vpády a

tak rozšířil Macedonii až k Lychniti. Stav se úplným pánem své vlastní země, zdá se, že již tenkrát počal *pomýšlet na vydobytí říše perské*. Již dříve zavedl ve vojtě svém thebánský způsob válečný, *fulanax*, pěchotu to s těžkým brněním a dlouhými dřevci, kteráž se již proti Illyrům osvědčila. Nyní jal se dobývatí pobřeží *thrackého*, aby si otevíral cestu k Asii; při tom ale ani *Řecku* nezapomněl. Stavě se s prvu přítelem a ochráncem svobod a samosprávy jednotlivých států řeckých, ba i mstitelem uražených bohů řeckých, snažil se, aby se mohl do záležitostí řeckých ve-
trítí, což když se mu podařilo (§. 50.), uměl výhodného svého postavení, jakož i hojnosti drahého kovu, jež měl pohotově, tak chytře použítí, že rozdmychuje a podporuje mezi Řeky neustále oheň nesvornosti, zmocnil se nade všemi Řeky hegemonie 338, načež se dal zvoliti za vůdce jejich proti národnímu jich nepříteli — Peršanům. Již vyslal přední voj do Asie, an tu zákeřnicky zavražděn jest r. 336. Podezření vraždy této padlo na manželku jeho Olympii, kteráž, jak se obyčejně za to má, chtěla se mu pomstítí, poněvadž zapudiv ji, pojal manželku jinou; a však možná i, že vražedník (Pausanias) podnikl zločin tento z přičiny zcela soukromé.

53. Alexandr Veliký (336—323).

Alexandr nar. jest r. 356, téže noci, když Herostratus zapálil v Efesu chrám Dianin. Vychování nabyl od Aristotela. Nejvíce si vždy líboval ve čtení Homerovy Iliady, obrav si z ní hrdinského Achilla za vzor. Důvtip vojenský, jakož i osobní udatnost osvědčil již co mladík 18lety v bitvě u Chaeronee, kdež neohrožeností svou znamenitě přispěl k vítězství otce svého. Za dvě leta po tom nastoupil po smrti otce svého na trůn macedonský; ale zároveň vypuklo v Řecku vzbouření proti Macedonii, neboť nyní zdála se nejvhodnější doba k opětnému nabytí staré svobody; v té přičině byli najmě Atheňané činní. Avšak Alexandr vtrhl tak na rychlo do Řecku, že se Řekové nemohli ještě ani úplně srozuměti a ozbrojití. I ulekli se toho v té míře, že se mu vesměs poddali, zvolivše ho jako Filipa za vrchního vůdce proti Persii, neboť tam směřovala také i touha Alexandrova. Ale dříve než se na tak daleké a nesnadné tažení vydal, chtěl ještě postrašiti divoké národy na severu říše své, aby se v jeho nepřítomnosti neodvážili Macedonie přepadnouti; pravdě jest podobno, že chtěl i Řeky zkoušetí, zdaž jsou mu spolehlivými spojenci. Táhl tedy především na s. proti Paeonům, Illyrům, Triballům a Getům. Zvítěziv nad nimi, vrátil

se již, an se najednou roznesla zpráva, ovšem nepravá, že Alexandr na výpravě této zahynul. Z toho povstalo v Řecku veliké hnutí; a jmenovitě Thebané, zdvihnuvše se ihned, počali na Kadmei oblehati posádku macedonskou. A však Alexandr přikvapil dříve, než se dozvěděli, že se blíží; dobyl a ztroskotal Theby, ponechav státi pouze chrámy a dům Pindarův; veškeré pak obyvatelstvo zdejší, počtem 30.000, prodáno jest do otroctví. Alexandr dopustil se neobyčejného u něho ukrutenství tohoto patrně proto, aby zanechal Řekům výstražný příklad.

Tažení Alexandrovo do Persie.

Zastrašiv severní barbary a potlačiv vzpuru řeckou, táhl Alexandr do Macedonie, kdežto odevzdal vládu nad evropskými zeměmi svými generálu *Antipaterovi*; sám pak zdvihl se se 30.000 pěšimi a 4500 jezdci proti Persii. Slabost říše této byla již dávno všeobecně známa. V panovníčím rodě děla se k vůli dosažení důstojnosti královské vražda za vraždou; satrapové a milostnice královské hospodařili zle; jádro národů říše perské v Řecku padlo, tak že byl v Persii všeobecný úpadek jak mravní tak hmotný; jenom pokladny královské byly plné, za to ale tím větší rozmarilost na dvoře. Touto dobou panoval v Persii *Darius III.* Kodomanus, jemuž nedostávalo se ani moudrosti ani zmužilosti, aby se mohl postaviti nepříteli tak nebezpečnému, jako byl Alexandr. V posledním čase udržovala se Persie jenom tím, že rozdmichujíc nesvornost mezi jednotlivými státy řeckými, nenechala jich přijíti k oddechu, aby nemohly obracet pozornost ku slabosti její; a však vzpuru jejich proti Macedonii nepodporovala dost vydatně a pročež svezla se na ni nyní celá tíže síly macedonsko-řecké, již odolati nemohla.

Vytáhnuv Alexandr r. 334 s řečeným vojskem proti Persii spo-lehal především na své macedonské *falangy*, kteréž majíce 12 až 16 mužů hloubky, ozbrojeny byly sarissami (24 stop dlouhými dřevci), kteréž prvních 6 řad položilo vodorovně, tak že před první řadou vyčnívalo veliké množství hustých hrotův, kdežto řady zadnější dřevce vztýčili vzhůru, aby kryly hlavy předáků před ostěpy nepřátelskými.

Sotva přešel Alexandr přes Hellespont, již bylo mu podstoupiti boj s vojskem perským pod Memnonem na říčce *Graniku* 334. Tu vyznamenala se hlavně Alexandrova jízda; on pak sám byl všude, kde zuřila bitka nejtuzší, vyznamenávaje se velikou udatností, tak že by byl dojistá odvážlivost svou zaplátil životem,

kdyby ho byl Klitus nezachránil. Po té táhl podél západního břehu Malé Asie vždy k jihu, veda si jakožto osvoboditel Řekův ode jha perského, tak že ho tito všudy radostně přijímali. Za tím dobyl vůdce jeho Parmenio Frygie, kdež Alexandr přezímoval. Té doby rozetnul v Gordiu (v Galatii) známý uzel, chtěje k výbojům svým také i pověrčivosti lidské použítí. Z jara 333 vtrhl do Cilicie a rozstoupl se v Tarsu, byl od lékaře jmenem Filippa uzdraven, ačkoli ho před ním, ovšem bez podstaty, varovali, jako by ho chtěl otrávit. U Issu na hranicích syrských postavil se proti Alexandrovi sám Darius se 600.000 muži, ale jest poražen, a zanechav na bojišti 100.000 mužů, musel tak rychle prchnouti, že padlo Alexandrovi v ruce nejen celé ležení perské, ale i manželka, dcery a matka Dariova zajaty jsou. Alexandr choval se k nim velmi šetrně.

Nechav Daria za Eufkrat utéci, a zamítaje veškerá jeho smířlivá nabízení, dobyl r. 332 Syrie a Foenicie, kdež vzal útokem přepevný Tyrus, ovšem teprv po 7měsíčním oblehání. Po té dobyl Palestyny a Egypta, kdež založil 332 u výtoku Nilu město *Alexandrii*, aby si pojistil vládu v končinách těchto. Na to táhl s dílem vojska svého skrze poušť lybickou ku chrámu Zeva Ammona, jehož kněží přivítali ho názvem „synu Zevův.“ Navrátiv se do Asie setkal se mezi *Arbely* a *Gaugamely* 331 s perským vojskem, kteréž jsouc 1 milion mužů silné, vedeno jest samým Dariem. Proti němu postavil se Alexandr pouze s 50.000 mužů a zvítězil úplně. 100.000 Peršanů krylo bojiště, mezi nimi jen 500 Macedonů. Darius prchl k sv., chtěje se v těchto neschůdných provinciích před pronásledováním vítězovým uchrániti; Alexandr však obrátil se k jv. dobýváje Babylonie, Susiany a Persis. V Susách padlo mu do rukou přes 104 mil. zlatých hotových peněz mimo jiné mnohonásobné klenoty. Na to šel do Medie, chtěje se pustiti za Dariem; ale již v Parthii přinesena jest mu hlava nešťastného Daria, jehož dal baktrický satrap Bessus zavražditi. Alexandr pronásledoval vraha neustále až dostihnuv ho, dal ho odpravit 329. Nyní byl Alexandr králem nesměřené říše *macedonsko-perské*. Nemaje však dosti na dosavadních vydobytnostech, předeval r. 327 se 120.000 pěších a 15.000 jezdců tažení *do Indie*, kdež přišel až k řece Hypasi. Ale Macedonové jeho nechtěli ho dále následovati, a tož táhl dolů po Indu až k ústí, odkudž táhla část vojska jeho pod Nearchem po moři erythrejském do zálivu perského až k výtoku Eufratu a Tigridu; on pak sám s ostatním vojskem táhl po zemi do Persis.

Alexandr počal říši perskou již hned mezi válkou podle svého zdání upravovati, nyní pak činil to ještě úsilovněji. Hlavním jeho snažením bylo, aby se nezdál v očích Peršanů jedině podmanitelem, nýbrž nástupcem dosavadních jich králů, a pak aby Peršané slili se s jeho Macedony v národ jediný. Proto ponechal všechny satrapy, kteří ho uznali, v dosavadní moci jejich; přijal kroj, mravy a veškeré způsoby dvorské, jak bývaly za králů dřívějších a neutiskoval žádné národnosti pod žezlem jeho stojící, aby si získal lásku národů všech. Chtěje, aby byl svazek mezi ním a novými jeho poddanými co možná utužen, pojal již r. 328 za manželku *Roxanu*, dceru jistého knížete baktrického; nyní pak pojal v Babyloně ještě dvě manželky rodu perského, podporuje jak jen možno vzájemné sňatky svých Macedonů s Peršankami, tak že se ku př. slavilo 10.000 sňatků najednou. Všem nevěstám dal on sám znamenitá věna, zároveň pak zaplatil za veškeré vojáky a důstojníky všechny dluhy; kteréž vydeje obnášely při nejmenším 52 mil. zlatých. Konečně zřídil si z Asiatů také i tělesnou stráž; možná že to činil proto, ano se mu se vším tím nespokojením Macedonové zdáli málo spolehlivými. V skutku také uráželo bojovníky řeckomacedonské počínání jeho a neobvyklé novoty v míře veliké. Oni zajisté těžce nesli, že král jejich, jemuž oni k tolikera vítězstvím, k této moci a slávě pomohli, šatil se persky, a že zavedl na dvoře svém etiketu východní, nechával si vzdávati poctu božskou. Oni se domnívali, kterak budou v říši vydobyté vlasti sami, kdežto Alexandr ponechával i dával vládu v ruce podmaněných Peršanů, požaduje vždy většího a většího lícování, a krvavě trestaje ty, jenž se tomu protivovali, nešetřil ani nejnějnějších přátel svých. Tak padl Parmenio a syn jeho Filotas, Klitus a Kallisthenes. Zřízením tělesné stráže perské a vřadováním Peršanů do vojska stala se mezi vojíny jeho všeobecná nespokojenost jen tím větší, kteráž konečně vypukla v zřejmou vzpouru, když Alexandr oznámil, že pošle veškeré vysloužilce macedonské domů. Ale rázností jeho podařilo se zříditi zase pokoj (324).

Již dříve oddal se Alexandr životu nestřídmému, hoduje přáteli svými celé noci, bez míry; a toto jakož i snad dřívější namahání válečná, přivedla ho konečně do hrobu ve věku teprv 32 let. On zemřel 323 v Babyloně na zimmici, zastudiv se při pozdních hodinách u jednoho z generalů svých. Mrtvola jeho pochována jest později v Alexandrii.

54. Dělení říše Alexandrovy.

Říše Alexandrova, kteráž vlastně ani ještě neměla času, aby se za tak krátkého trvání uvnitř uspořádala a sjednotila, nemohla se po brzké smrti zakladatele svého na dlouho v celosti udržeti. Alexandr zemřel, nezanechav žádného mužského dědice; teprv po smrti jeho narodil se z Roxany *syn Alexandr Aegaeus*. Alexandr umíraje odevzdal pečetní svůj prsten generalu *Perdikovi*, poukazuje tím jaksi, že ho ustanovuje za vladaře říše své. *Perdikas* také přejmul poručenství nad novorozeným synem pána svého. Mimo mladičkého *Alexandra* byli tu z nejbližší přízně zemřelého krále: *Olympias*, matka, *Kleopatra*, sestra, *Roxana*, manželka a blbý *Filipp Arrhidaeus*, nevlastní bratr jeho. Krom toho byla zde druhá manželka Alexandrova *Barsina* a syn její *Hercules*. Usneseno se na tom, aby byly západní provincie zatím spravovány jeho generaly, kdežto východní ponechány jsou v rukou dosavadních satrapů, kteří se na dále o generaly-náměstníky macedonské nehrubě starali. Jakožto poručník syna Alexandrova měl *Perdikas* vésti vládu nade všemi úředními náměstníky na západě. On však bažil, jak vysvítalo z jednání jeho, po koruně samé. Proto spojili se proti němu ostatní generalové; přišlo k bitvě, v níž *Perdikas* od vlastních vojáků svých jest usmrcen (321). Po té odevzdána jest vrchní vláda *Antipaterovi*, dosavadnímu náměstníku v Macedonii, načež se k němu odebrala rodina Alexandrova.

Události v Řecku. Ačkoli zvolili Řekové *Alexandra* jednohlasně (vyjma *Spartu*) za vůdce svého proti Persii, bylo přede patrné, že to nečinili z přesvědčení vlastního; ale po čas výbojů jeho v Asii chovali se jakž takž pokojně, vyjímajíc jedinou *Spartu*, která se r. 330 proti Macedonii *vzbouřila*. Byl té doby králem jejím *Agis*, v němž oživil ještě jednou starospartánský duch odvahy a udatenství. Ale poněvadž se ostatní Řekové u věci této chovali netečně, byla síla jeho samého proti Macedonii tuze slába. Svedena jest bitva mezi *Spartany* a *Macedony* u *Aegae* 330, v níž *Agis*, udatně bojuje proti přemoci *Antipaterově*, přede jest poražen a i sám padl. Od té doby byl v Řecku pokoj, ačkoli se nahlíželo, že, možná-li na Macedonii vůbec ještě samostatnosti dobytí, mělo by se to státi dříve, než se *Alexandr* svými vítězstvími stane nezvratným pánem celé Asie. Avšak nestalo se. Teprv když přišla zpráva, že *Alexandr* zemřel, odhodlali se *Atheňané* ku povstání za opětne dosazení staré neodvislosti své, byvše k tomu pohnuti

hlavně ohnivými řečmi Demosthenovými. K tomu cíli spojili se s Aetolany; jakož přistoupilo ku spolku tomuto vůbec mnohem více měst, než kdysi proti Xerxovi. Vůdcem všech byl *Leosthenes*, kterýž poraziv vytáhnuvšího proti nim Antipatera, přinutil ho zavřítí se v pevné *Lamiu*.

Při obléhání města tohoto padl *Leosthenes*, na jehož místo nemohli Řekové postavití žádného jiného vůdce tak výtečného. Když pak brzy na to přišla Antipaterovi pomoc z Asie, roztráceli se Řekové jednotlivě od spolkového vojska domů, tak že Antipaterovi nebylo těžko i ostatní rozprášiti. Jednotlivá města uzavřela s ním mír. Nejtíže stihlo to tenkrátě Atheny, které musely zaplatiti útraty válečné, přijítí do Munychie posádku macedonskou a vypověditi 12.000 nejhudších měšťanů; mimo to měli Antipaterovi vydati řečníky *Demosthena* a *Hyperida*, jenž byli k povstání tomuto nejvíce přispěli; oni sice uprchli, ale *Hyperides* dostižen jest i odpraven; *Demosthenes* pak, vida že *Macedonům* ujítí nemůže, sám se otrávil. *Aetolanům* byl povolen mír výhodnější, poněvadž bylo do hornaté jich země méně přístupu. Tak podmaněno jest Řecko na dobro (322).

Další sváry generálů Alexandrových o vládu. Snažení skorem veškerých generálů Alexandrových směřovalo patrně k tomu, aby se stali samostatnými králi území co možná největšího. Vypukla tedy hnedle po utlačení povstání řeckého mezi nimi válka. *Antipater* umíraje (319) ustanovil přítele svého *Polysperchona* za vladaře; tím však rozmrzen jest syn jeho *Kassandr*, mladík ctižádostivý, který touže státi se králem v *Macedonii* a v *Řecku*, zdvihl proti *Polysperchonovi* válku, v níž se mu tak šťastně vedlo, že se v brzce zmocnil vlády v *Řecku* a za nedlouho i v *Macedonii*. Zde totiž vypukly sváry v samé rodině Alexandrově. *Filipp Arrhidaeus* postavil se proti *Olympii*, s níž držela i *Roxana* se synem svým. *Filipp* jest usmrcen příčiněním *Olympií* (316); ale i ona zajata jest hnedle na to od *Kassandra* a ukamenována, poněvadž držela se stranou *Polysperchonovou*. Zároveň s ní jata jest i *Roxana* s *Alexandrem*, kteříž odvedeni jsou do vězení (316). Tak se zmocnil *Kassandr* i *Macedonie*; *Polysperchon* pak, jehož voje přešly skorem vesměs ku *Kassandrovi*, držel se jen ještě v *Korintě* a okolních místech, kamž se byl po pádu *Olympiinu* utekl.

Antigonus zatím, jeden z generálů Alexandrových, jemuž připadla vláda v částech Malé Asie (v *Pamfilii*, *Frygii* a *Lycii*), zmocnil se i *Babylonie*, údělu generala *Seleuka*, jehož odtud vy-

hnal. Seleukus obdržev při podělování Babylonii, přivydoval k ní průběhem času i všechny ostatní provincie na v., tak že území jeho sáhlo až k Indii. Tím nabyt Antigonus tak veliké moci, že se ho počali ostatní obávati, dobře znajíce velikou ctižádost a vládyčtivost jeho. Proto spojili se Kassandr macedonský, Ptolemaeus, náměstník egyptský a Lysimachus thrácký a přinutili Antigona bitvou u *Gazy* 312 k mřru (311), v němž Seleukovi dostalo se opět Babylona. Práva syna Alexandrova ku trůnu jsou tentokráte sice ještě všeobecně uznána; ale za nedlouho počal se Kassandr obávati Roxany a syna jejího a proto dal je oba ještě toho roku (311) ze světa zprovditi. Brzy na to dal Polysperchon provolati za dědice trůnu druhého syna Alexandrova *Herkula*, syna Barsinina, ovšem chtěje se ve jménu jeho zmocniti vlády. Avšak chytrostí Kassandrovou jsou i tito dva, Herkules a Barsina, r. 309 zavražděni. Tak nebylo z rodiny Alexandrovny nikoho více.

Po té přijali i hned jednotliví náměstníci titule královské. Napřed Antigonus, pak Kassandr, Lysimachus, Seleukus a Ptolemaeus. Avšak tím neučinil se konec svárům. Najmě byl to lakotný Antigonus, který zdvihl válku hned proti Ptolemaeovi, a hned zase proti Řecku, tak že proti němu utvořen nový spolek; v *bitvě* u *Ipsu* 301 stál Lysimachus se Seleukem proti Antigonovi, kterýž tu poražen jest a sám padl. Na to předsevzato jest dělení opětne a na zříceninách říše perskomacedonské povstaly *říše čtyry*:

Kassandr obdržel *Macedonii se Řeckem*, Seleukus *Syrii*, Ptolemaeus *Egypt* a Lysimachus *Thracii*. Za nedlouho však nastala mezi Lysimachem a Seleukem válka, v níž onen padl (281), načež asijská území jeho připadla Seleukovi; Thracie pak k Macedonii. Tak povstaly konečně z říše Alexandrovny *děly tři*: evropský, asijský a africký. [V Asii odtrhlo se od říše syrské několik menších krajů, které ustrojily se v říše samostatné (§. 57).]

Státy povstalé rozdělením říše Alexandrovny.

55. Macedonie a Řecko až do časů římských.

Kassandr vládl v Macedonii až do své smrti (296); ale mezi syny jeho nastaly rozbroje o dědictví, a to zavdalo příčinu, že se do těch věcí i cizinci smíchali; tak povstaly v Macedonii a v Řecku dlouholeté války, v nichž se stával hned ten, hned onen pánem obou těchto zemí. Tato rozervanost na půlostrově balkánském usnadnila *Gallám* r. 280—279 *vpád do Macedonie a Řecka*. Tito

Keltové byli se již mnohem dříve z původní své vlasti (Gallie) vyrojili a dostali se částečně i (284) na půlostrov illyrský. R. 280 vpadli do Macedonie, používajíce nesrovnalostí říše této; tehdejší král *Ptolemaeus Keraunus* padl v bitvě s nimi svedené (280), načež pustošili zdejší krajiny dle své libosti. Teprv třetímu nástupci Ptolemaeovu se podařilo odtud je vyhnati. Budoucího roku vpadl jich do Řecka zástup 200.000 mužů pod vůdcem *Brennem*. Obešedše po stezce Efialtově silně stráženy průsmyk thermopylský, přišli až k Delfům, jejichž pokladů se chtěli zmocniti; jsou však náhle povstalým zemětřesením, neobyčejně tuhou zimou, jakož i hladem přinuceni k tažení zpátečnému, na němž jich aspoň polovice zahynula. Část jich roztrousila se po poloostrově balkánském, ostatní táhli do Malé Asie, kdež je vzal bythynský král *Nikomedes* ve vojenské služby své, vykázav jim k obývání krajinu, po nich „Galatii“ zvanou.

Macedonie byla po nešťastném zpusťování skrze Gally tak slába, že nemohla na to pomýšleti, aby opět upevnila vládu svou v Řecku tak, jak to bývalo dříve. Krom toho stály jí v té příčině v cestě také ještě dva spolky států řeckých, byl to spolek *aetolský* a *achajský*. Oba obraly si za hlavní úkol brániti samostatnosti řecké před nepřáteli, obzvláště před Macedonií. *Aetolové* neúčastnili se dosud ani politiky, ani vzdělanosti ostatního Řecka, teprv ve válce lámické shledali jsme je na bojišti a tu ovšem v prvotní síle, každému národu přirozené. Od té doby sestupovali se vždy hlučněji, postavivše v čelo své výbor, volený od spolkové hromady (panaetolium), kteráž si každoročně volila vojenského vůdce (stratega).

Spolek achajský stával na sz. peloponnesském již v dobách dřívějších ve způsobě amfiktyonie (achajské), kteráž jest tedy v čase novějším pouze obnovena; zřízení spolku tohoto bylo podobné k aetolskému. V rozmiškách, kteréž panovaly v Macedonii za doby poslední, sesílil se spolek achajský znamenitě. Přistoupily k němu zajisté Sikyon, Korinth a jiná největší města peloponnesská vyjímaje Spartu. Největší však moci a síly nabyl přičiněním výtečného stratega *Arata* ze Sikyonu, kterýž toho moudrou politikou svou dovedl, že nemohla Macedonie proti spolku tomuto ničeho svěsti. Ale žárlivost obou spolků, jakož i závist Spartyk Achaeům, vzbudila mezi oběma válku. Aetelové, s nimiž stála Sparta, byli s počátku vítězni, tak že Achaeové, nevědouce kam, obrátili se za pomoc k macedonskému králi *Antigonu Dosonu*, kterýž jim

sice přispěl, ale museli uznati vrchní jeho vládu. Sparta poražena jest r. 222 od spojených Achaeů s Macedony a přinucena spojití se se spolkem achajským t. j. uznati tolikéž Macedonii za pána svého. Z porážky této Sparta více nepovstala.

* Další události, jak se dostalo Řecko i Macedonie pod vládu římskou, vypravovány budou v hist. římské §. 84, 86.

56. Syrie pod Seleucidy.

Seleukus, general Alexandrův, dostal za svou příchyllost k Antipaterovi satrapii babylonskou (321), z níž ale byl Antigonem (316) vypuzen; pomocí však Ptolemaea egyptského zvítězil r. 312 u *Gazy* nad Demetriem, synem Antigonovým, načež se vrátil do Babylonu. Odtud podmanil si *Seleukus I. Nikator* (312—280) východní asijské krajiny říše Alexandrový až k řekám Jaxartu a Indu, odstoupiv jediné nejvýchodnější jich části indickému králi Kandraptovi. Po bitvě u Ipsu (301) dostal území mezi Eufratem a mořem středním až do maloasijské Frygie a když přemožen jest Lysimachus thrácký (281), připadly Seleukovi také i ostatní krajiny Malé Asie, tak že byla říše jeho nejmocnější ze všech, kteréž povstaly z říše Alexandrový. Když ale Seleukus počal sahati i po Macedonii, zavražděn jest r. 280.

Říše Seleukova, zvaná dle hlavní země *syřskou*, nebyla schopna k trvání dlouhému, zaujímajíc v sobě ty nejrozličnější národy, kteréž bylo velmi těžko — ne-li nemožno — nadchnouti myšlenkou jednoty, jelikož jich žádné vnitřní spojitko nesjednocovalo.

Seleukus, jakož i nástupcové jeho, snažili se sic velice, aby byla všudy rozšířována řeč a vzdělanost řecká, chtějíce tak způsobiti jakousi vnitřní společnou pásku. K tomu cíli založeno jest přes 40 velikých měst (mezi nimi *Seleucia* na Tigridu a *Antiochia* na Orontu), z nichž by vzdělanost hellenská sálala jako by z ohnisek nějakých; ale prostředky tyto zeslabovány jsou na druhé straně zase nesmírnou rozmařilostí a znemravnělostí, kteréž se na dvoře syřském v takové míře byly zakořenily, že na žádném dvoře asijském neupřáchno tolik nešlechetností jako na tomto.

Seleukus rozdělil říši svou na 72 satrapií, v nichž oddělil vrchní vládu vojenskou od občanské, nechtěje míti satrapy tuze mocné; přede však odpadly (ok. 250) na východě Baktrie s Parthií, kdežto na z. ztraceny jsou ve válce s Egyptem Palestina a Foenicie. Také i na s. Malé Asie byly některé menší říše, které se již z časů Alexandra Vel. staly samostatnými a kterýchž ani nyní Seleukovci podmaniti nemohli; ba teď právě k nim přibyla ještě nová, Pergamum, kteráž se od Syrie přímo odtrhla.

Antiochus III. Veliký (224—187) snažil se úpadek říše syrské zastavit, ba pomýšlel dokonce na to, kterak by ji v dřívějším objemu jejím obnovil. Ačkoli se mu počátečně proti Parthii dobře nevedlo, byl za to tím šťastnější proti Egyptu, dobyv opět Palestiny a Foenicie. Když se však strojí i na krále pergamského, vystoupili proti němu Římané a přinutili ho porážkou u Magnesie (190), že upustiv od nároků těchto, a zaplativ mimo to velikou sumu za náhradu válečnou, musel skoro všechny krajiny maloasijské postoupiti králi pergamskému. Z rány této nevyléčila se Syrie nikdy více. Za nástupcův Antiochových, pod nimiž se stával úpadek vždy horším, oddělovaly se od Syrie krajina za krajinou, což bylo tím snažší, any tu panovaly neustálé rozbroje o trůn. Konečně obrátil Cn. Pompejus království syrské, které však tou dobou obsahovalo již jen vlastní Syrii, v *provincii římskou*, 64 př. Kr.

57. Drobné říše asijské.

V Malé Asii povstaly za dob vlády diadochů rozličné malé státy, které tím snáze uchránily samostatnost své, čím více byla podílna knížata mezi sebou nesvorna. Ani první Seleucidové nebyli s to, aby je podmanili, tím pak méně to bylo možná pozdějším, když jejich vlastní říše rozpadati se počala. Tak povstala celá řada malých samostatných říší, které teprv později ve světové říši římské zanikly.

1. *Pergamum* (283—130). Od Lysimacha odpadl Filetaerus, náměstník jeho v Pergamu, a přidal se k Seleukovi; když pak tento sešel smrtí násilnou, stal se Filetaerus samostatným a nástupcové jeho počali se nazývati *králi*. Rozšiřující říši svou jak mohli, přáli velice vědám a umění. Necítíce se však proti Seleucidům předc dost silnými, spolehali na Římany, s nimiž vešli ve spolek; najmě pak podporoval Římany král Eumenes II. ve válce s Antiochem III., začež se mu dostalo největší části zemí maloasijských, dříve k Syrii náleževších. Eumenes II. byl veliký přítel věd; on založil známou biblioteku pergamskou a jest původcem vyrábění „pergamentu.“ Jeho druhý nástupce Attalus III. učinil Římany dědici říše své, kteráž se na to stala provincií římskou 130.

2. *Bithynie*. *Nikomedes I.* zachránil samostatnost Bythynie před útokem Seleuka Vítězného, povolav ku své pomoci Gally z Macedonie, kteří se tam r. 280—279 potloukali. Ale později

stali se králové bithyňští nášlapníky politiky římské, upadající do vždy větší odvislosti.

3. *Kappadocie s Paflagonií* byly hned spojeny, hned zase rozděleny. Králové kappodočtí odvozovali původ svůj od Cyra perského a nazývali se ponejvíce *Ariarathes*. Když Alexandr dobyl říše perské, zůstali oni v držení Kappadocie. Mocný Seleukus I. uznáván jest sice za vrchního pána, ale po smrti jeho byla zase Kappadocie samostatnou.

4. *Pontus* byla tolikéž polosamostatná země, která stojíc pod vrchní mocí perskou, měla své vlastní krále z rodiny prý také Cyrovy, kteří se obyčejně nazývali *Mithridates*. Když se byl Alexandr zmocnil Asie, poddal se mu i Mithridates II., ale po smrti jeho uměl se velmi obratně vymknouti ze svazku říše perskomacedonské, any zatím ostatní krajiny zdejší přiděleny byly Antigonovi. V prodleném čase rozšiřovala se říše pontická vždy dále; největší však velikosti a slávy dosáhla za *Mithridata VI. Velkého*, kterýž byl okolo r. 80 př. Kr. i samým Římanům nepřitelem strašlivým (viz §§. 95, 100).

5. *Armenie*. Když byl syrský král Antiochus III. od Římanů u Magnesie poražen, povstali v Armenii najednou dva králové (189), z nichž jeden ujal tak zvanou *Velkou* a druhý *Malou Armenii*. *Tigranes I.* (95—60) spojil v ruce své veškerou Armenii, ale stoje věrně k tchánovi svému Mithridatovi, králi pontickému, poražen jest od Římanů, kteří mu ponechali pouze Armenii Velkou; mimo to musel uznati vrchní jich panství. Tak to trvalo až do časů císaře Trojana (106 po Kr.), kterýž učinil zemi tuto provincií římskou. Nástupce jeho Hadrian pustil sice Armenii opětně, ponechav si nad ní pouze vrchní vládu, ale konečně sloučena jest r. 412 s říší novoperskou.

6. *Parthie*. Arsaces, náměstník syrského satrapa v Parthii, zavraždil okolo r. 250 př. Kr. představeného svého a založil samostatné království, které měli až do r. 266 po Kr. v držení nástupcové z rodiny jeho (*Arsacidovci*). V prodleném čase rozkládala se říše jejich na j. mezi Eufратem a Indem, a Oxem na severu. Římané přišedši v jejich sousedství, museli s nimi mnohonásobně, tuze a krvavě bojovati, aniž by jim bylo štěstí válečné hrubě přálo. Roku 226 po Kr. vyhnán jest poslední Arsacidovec *Artabanus IV.* od Perského Artaxerxa, syna Sassanova. Na místě říše parthické povstala *novoperská* pod vládou rodiny *Sassanovy* 226—651 po Kr.

7. *Baktrie* dobyla si nezávislosti své od Syrie ještě před r. 250 př. Kr., ale brzy zase ji ztratila, byvši spojena s říší parthickou.

8. *Palestina:*

a) pod vládou *egyptskou* a *syrskou* (223—167). Při dělení o říši Alexandrovu připadla Palestina náměstníku syrskému, brzy však dobytá jest od Ptolemaea I., kterýž zavedl do Alexandrie osadu židovskou. Za následujícího krále přeložilo 70 tlumočnicků starý zákon do řečtiny (septuaginta); vůbec podporovali Ptolemaevci přečtení Židů jak mohli, podávajíce jim mnohé výhody, když se do Alexandrie přestěhovali. V těchto okolnostech povstala tu zvláštní učená škola židovská („*škola alexandrinská*“), v níž jsou stopy řeckého pohanství velmi lehce k poznání. U přísných Židů činilo toto odnárodnování veliké pohoršení, ano při něm také i náboženství otců velmi snadno na zmar přijíti mohlo, a proto přidali se ve válce Ptolemaea s Antiochem III. k tomuto, zůstavše na to (208) pod vládou syrskou. Ale zmýlili se v očekávání svém! Antiochus IV. Epifanes usmyslil si z kořene vyhubiti náboženství židovské, trestaje nelidskými mukami, ba i smrtí ty, kteří by nechtěli obětovati bohům pohanským; dobyt pak Jerusalema, zprznil a vyloupil chrám židovský. Strašlivé toto pronásledování učení Jehovova způsobilo mezi Židy proti pohanství odpor neočekávaný, tak že přemnozí raději smrt podstoupili, než by se byli zřekli náboženství otců svých. V tomto soužení povstali Židé vedením *Matathiaše* a pěti jeho synův, mezi nimiž byl nejvýtečnější *Judas Makkabejský*. Krátké vzbouření toto skončilo úplně ve prospěch židovský; chrám jerusalemský navrácen jest opětně prvotním službám božím (167).

b) *Pod Makkabeovci* (167—39). Chtěli-li si Židé samostatnost svou pojistiti, museli ještě dlouhá leta bojovati, tak že teprv Makkabeovec *Šimon* r. 142 Palestině konečné nezávislosti vydobyl, panuje tu pod jmenem *ethmarcha*. Syn jeho *Jan Hyrkanus* (135 až 106), jakož i oba synové tohoto: *Aristobulus I.* a *Alexandr Jannaeus* byli v rozšiřování moci židovské na venek velice šťastni; *Aristobulus* pak přijal poprvé název královský. Ale uvnitř Židovstva připravoval se neodvratný úpadek, kterýž urychlován jest nesvorností v národě samém. Utvořily se v něm zajisté strany dvě: *Sadduceové*, kteří povstali smíšením vzdělanosti hellenské se židovskou, berouce zákon boží pouze doslovně; a *Fariseové*, novější učitelé zákona, kteří připouštěli výklad zákona také i po-

mocí tradice. Rozepře obou stran obrátily se brzy v krvavou válku občanskou. Když totiž mezi syny Alexandra Jannaea nastal spor o následnictví, přidala se každá strana k jinému nápadníku a nemohouce jedna s druhou ničeho svéstí, volaly obě Římany ku pomoci; Pompejus dobyl r. 63 Jerusalema a dosadil straníka farizejského Hyrkana II. za vysokého kněze. J. Caesar přemoh Pompeja (48), přidál Hyrkanovi edomského *Antipatera*, jakožto prokuratora římského. Tento hleděl se znenáhla zmocniti vši vlády; ale když byl od nepokojných Židův usmrcen, poštětílo se synu jeho *Herodovi*, že si od Římanů vymohl titul *krále židovského* (39 př. Kr.). Tak *odňato jest žezlo královské od kmene Judova*, nebo Makkabeovci pácházeli ještě z kmene tohoto, a přišlo v ruce cizincovy.

c) *Pod Herodiany* 39 př. Kr. — 70 po Kr. Herodes I. nenáviděn jest jakožto cizinec ode všech pravověrných Židů a mohl se tedy udržeti na trůně zabraném pouze podporou římskou a ničtím starožidovských zřízení, při čemž se arci bez násilnictví neobešel; ale tím samým upadl u Židů v nenávisť ještě větší. V předposledním roce panování jeho (4 leta před počtím naší éry křesťanské) narozen jest v Betlemě Ježíš Kristus.

Po smrti Herodově rozdělena jest Palestina mezi jeho 3 syny, ale po desíti letech přivtělena jest k římské provincii syrské, obdrževši pouze vlastní správce zemské nebo-li prokuratory sídlem v Caesarei; nejznámější mezi nimi je *Pontský Pilat*, pod nímž Kristus vyučoval a zemřel 33. Tito správcové utiskovali však Židy, tak že se 66. vzbouřili, a jsouce mezi sebou nesvorní, usnadnili Římanům pod Titem dobytí Jerusalema, při čemž 1,000.000 Židů zahynulo, any byly právě svátky velikonoční, 70 po Kr.

(Poslední děje židovské viz při historii římské.)

58. Egypt 323—30 př. Kr.

Při dělení generalů Alexandrových o říši jeho dostal Ptolemaeus Egypt, kterýž nejdéle obránil samostatnosti své, stoje neustále pod vládou rodiny ptolemaeovské. Příčiny úkazu tohoto sluší hledati přede vším v tom, že byli Egyptané národ pokojný, vládě cizí již z dob perských zvyklý; jakož i že byla celá země obývána národem jediným, z které příčiny byla zde vláda velice usnadněna. Ptolemaeovci byli mimo to velmi moudří panovníci, neurážejíce nijak ani náboženství ani zvyků národních, a šetříce ve všem zřízení staroegyptských. Ostatně Egyptané nepopudilo

ani všemožné zavádění řecké řeči a vzdělanosti, poněvadž tomu byli zvykali již od časů Psammetichových.

Za prvních tří králů ptolemaevských dosáhl Egypt nejvyššího svého rozkvětu.

Ptolemaeus I. Lagi aneb Soter (323—284). Výtečný panovník tento rozšířil říši svou znamenitě a sice k z. přes Cyrene, k v. přes Palestinu a Foenicii a k s. ostrov Cypr. Dostavěv pak Alexandrii, učinil ji hlavním městem říše své. Podporuje všemožně obchod povznesl jej na takový stupeň, na jakémž dosud nikdy v Egyptě nestál; čímž rozmohly se velice nejen blahobyt národní, ale i příjmy královské.

Jsa velikým přítelem věd a maje podle toho prostředky, vystavěl proslulé *museum alexandrinské*, v němž dal výtečným básníkům a učencům byty, chtěje jim opatřiti neustálý přístup do knihovny, kterouž zde zřídil v míře velmi rozsáhlé. Staraje se mimo to o správu zemskou a o soudnictví, nově je upravil; vystavěv pak četné loďstvo a seřídív si silné vojsko, pojistil tak říši své dlouhého trvání. Mladší jeho syn

Ptolemaeus II. Filadelfus (284—246) vychován jest výtečnými učenými řeckými a tudíž podporoval všemožně vědy, tak že za něho vzdělanost alexandrinská dosáhla stupně nejvyššího. K usnadnění obchodu opravil průplav z moře rudého do Nilu vedoucí, kterýž ale brzy zase přišel v úpadek. Ptolemaevou velikou vadou bylo však, že se oddal beze vši míry rozkošnictví asijskému, tak že za něho počala mravnost silně klesati.

Ptolemaeus III. Euergetes (246—221) byl velmi bojovný a při tom tak šťastný, že za něho nabyl Egypt největší rozsáhlosti, vztahuje se na v. až za Eufrat, na j. do Aethiopie a na sz. až do Thracie. Podobně jako předchůdce jeho podporoval i on obchod a vědy.

Úpadek říše 221—30. Vládou *Ptolemaea IV. Filopatera* (221 až 204) nastal úpadek Egypta. Král tento byl rozmařilý prostopášník, který se sice také ještě staral o zábavu duševní, mnohem však více o rozkož tělesnou. Není divu, když v těchto okolnostech ztraceny jsou veškeré venkovské země mimo Afriku. Za panování nezletilého

Ptolemaea V. Epifana (204—181) vmíchali se Římané do záležitostí egyptských. Když byl totiž syrský král Antiochus IV. dobyl Egypta, nakázali mu Římané, aby se odtud vyklidil; on ovšem uposlechl, ale Egypt dostal se tím samým do jakési odvislosti od Říma, kteráž vždy více rostla, až konečně r. 30 př. Kr. stal se provincií římskou (viz §. 109).

59. Vzdělanost alexandrinská.

I po pádu samostatnosti řecké pěstovány jsou básnictví a vědy řecké a to nejen ve vlastním Řecku, nýbrž ještě více jinde, obzvláště v Alexandrii, kdež vzdělaní a bohatí Ptolemaeové tak vydatně podporovali učenost hellenskou. Pravda že básnické a filosofické plody doby této nevyrovnají se podobným plodům starověkým až do časů macedonských; ale za to vyznamenávají se obzvláště vědy mathematické, geografické a filologické velikou pokročilostí svou. Zásluha pak nesmrtelná učenců alexandrinských záleží hlavně v tom že sbírajíce spisy starořecké kriticky je proskoumávali, právě tak jako i spisy starožitovské, egyptské a perské.

Básnictví bylo sice v Alexandrii velice oblíbeno, a to jak dramatické, tak i epické; ale skladaatelé básní vyznamenávali se větší učeností než vlastním nadáním básnickým. Znám jest z doby této *Theokritus*, jenž sepsal mnoho idyll a *Kallimachus*, kterýž jest pravým odznakem doby své. Oplýváje učeností, dělal krásné, uhlazené a pravidelné verše, jimž ale chybí básnický vzlet. Novější veselohru pěstovali Menandr, Filemon a Apollodor.

Vědy. V dobách těchto povstala tak zvaná „*grammatika*“ t. j. kritický výklad starých klasiků řeckých; tedy to, co my nazýváme *filologií*. Nejvýtečnější grammatista byl *Zenodot* z Efesu, představený alexand. musea (280) a žák jeho *Aristofanes* z Byzance. *Aristarchus*, žák předešlého, prý spořádal Homerovy básně ve 24 zpěvy, sestaviv je tak, jak je nyní máme.

Filosofie pěstována jest v Alexandrii jen co pokračování a vyvíjení starších filosofů řeckých, jejichž jednotlivé učené věty dále jsou prováděny, mnohdy ovšem jednostranně. Ale nejvíce pokročily té doby tak zvané vědy reálné. Tak prosluli jakožto *mathematikové*: *Euklides*, kterýž srovnav veškeré dosavadní vědomosti mathematické v jeden vědecký celek, může se právem nazvati „otcem matematiky.“ Neméně výtečný byl i *Eratosthenes* cyrenský jak v mathematice, tak v geografii. On poprvé měřil stupně; ustanovil naklonění ekliptiky a objem zemský. Největší mechanik starého světa byl bez odporu *Archimedes* syrakusanský. Vyštudovav v Alexandrii žil v rodném svém městě, kteréhož bránil velmi vydatně před Římany pomocí strojů důmyslností jeho vynalezených. Konečně byl usmrčen vojákem římským. Za největšího astronoma starého věku pokládává se obyčejně *Hipparchus* z Nicaee, který se poprvé zabýval trigonometrií v rovině a ve sfære; dále vypracoval tabulky k obíhání měsíce a určil přesná pravidla na vy-

počítání zatmění měsíčního a slunečního. On byl také první, který uměl určití zeměpisnou polohu některého místa, přičiniv takto nejvíce ku správnému kreslení map.

Naposledy dlužno zmíniti se o známém již překladu starého zákona na jazyk řecký; pak o egyptském spisovateli *Manethovi*, kterýž, jsa v Heliopoli knězem, sepsal kolem 260 př. Kr. o Egyptě dvě historické knihy jazykem řeckým; podobně napsal i *Berosus*, kněz při chrámě Balově v Babylonii, jedno dílo také řečí řeckou.

V umění výtvarném nápodobovaly se díla starší, s tím rozdílem, že se pracovalo vše v rozměru velikánském. Do této doby padá původ pověstné kovové sochy Apollinovy na ostrově Rhodu, jakož i známého mramorového skupení, představujícího *smrt Laokoontovu*.

7) ŘÍMANÉ.

60. Zeměpis starověké Itálie.

Hluboko na j. do moře středního táhne se půlostrov *apenninský* nebo-li *italský*. Polohou svou mezi třemi díly světa rovná se Řecku, náleží však Europě více než toto, poněvadž leží mezi dvěma půlostrovy evropskými (pyrenejským a balkanským). Velice rozdílný jest útvar půdy řecké a italské. Itálie nemá tolik a tak příhodných přístavů jako Řecko; ani ji neobklopují tak četné ostrovy a proto není plavectví a obchodu tak přístupna jako Hellas. Za to má Itálie rozložitější údolí a táhlejší horská úbočí ku vzdělávání polí. Obyvatelstvo její jest tedy vedeno samou přírodou k rolnictví, obzvláště ana jest tu půda úrodná a podnebí příznivé. Plavectvím a obchodem zámořským zabývali se obyvatelé zdejší teprv později, až když nabyli většího vzdělání, věnovavše s počátku přičinění své výhradně rolnictví a chovu dobytka. Ještě nejvíce vyvinutý břeh má strana západní a sice na j. a proto usadili se v končinách těchto již za starších dob obchodumilovní Řekové, tak že nazývána jest jižní Itálie „Velkým Řeckem.“ Břeh při moři jaderském, nebo-li východní, jest rovný, neposkytující žádných zálivů ani přístavů; proto také zůstává u vzdělání vždy pozadu, nemaje ani pro dějiny té důležitosti, kterouž honosí se břeh západní, lodím a cizímu světu přístupnější. Tuto nalzáme kolébku, jakož i středíště dalších dějin světových, kdežto na břehu východním není žádné město, které by do udalostí světových rozhodně zasahalo.

Hranice: na s. *Alpy*, na sz. říčka *Varus* a na sv. *Arsia*; na

z. moře *tyrrhenské*; na j. *sikulské* a na v. moře *adriatské* či *jaderské*.

Moře kolem Itálie a části jeho. Na z. Itálie sluje nejsevernější část moře středního zálivem *ligustickým* (janovským), kdežto jest na j. z moře tyrrhenského do sikulského průliv *sikulský* (messanský — Scylla a Charybdis); dále na j. jest záliv *tarentský* a na s. v moři jaderském *tergestský*.

Ostrový. *Korsika* se *Sardinii*; *Sicilie* se souostrovími: s. *liparským* (aeolským či vulkanským) a na z. *aegatským*; *Melíte* (Malta).

Jezera. Na s. v Alpách: *lacus Verbanus* (j. větší); *l. Larius* (j. komské); *l. Benacus* (j. gardské); — na trupu italském: *l. Trasimenus* (j. di Perugia) (bitva r. 217 př. Kr.) a jezero *Regillus* (bitva 496 př. Kr.) — nyní vyschlé.

Horstva. I. Na s. *Alpy* a sice od zálivu ligustického v půlkruhu na v.: *Alpy přímořské* (A. *maritimae*) od moře až k hoře *Vesulus* (m. *Viso*); *Alpy kottické* (A. *Cottiae* až k M. *Cenis*); *Alpy grajské* (A. *Graiae* až k M. *Blanku*); *Alpy penninské* (A. *Penninae*, nyní *valisské* až k M. *Rosa*); *Alpy lepontské*; A. *raetické* (A. *grisonské* a *tyrolské*); A. *norické*; A. *karnické* (korutanské) a A. *julické* (krajinské), sahající až k moři jaderskému.

Od jižního svahu alpského rozkládá se po obou březích řeky Pádu *nížina*; kdežto se na j. táhne do vlastního půlostrova pohoří

II. *Apenninus* jdoucí směrem od s. k j. v délce 90 mil a dělící Itálii na 2 podlouhlé nestejně poloviny. Úbočí v. je dost příkré a tudíž vznikání řek nepříhodné, kdežto jest západní svah mnohem táhlejší, a pročež tu nalzáme četnější — ač ovšem také ne velké — řeky, svažující úrodnou půdu zdejší: z té příčiny jest také od starodávna tato strana *Apenninu* mnohem hustěji zalidněna než strana východní. *Apenniny* přecházejí ještě i do *Sicilie*, kdež běží podél s. břehu.

Roviny nejsou hrubě veliké, největší jsou: *kampanská*, nad níž vypíná se sopka *Vesuvius*, a *apulská*; za to jest menších rovin hojněji. Na *Sicilii* strmí vysoká sopka *Aetna*.

Řeky. Severní velikou nížinu podalpínskou protéká od z. k v. největší řeka italská: *l. Padus*, přijímajíc s obou stran přítoky přčetné. Tak se strany levé: *Ticinus* (Tessin, vítězství Hannibalovo r. 218); *Addua* (Adda); *Mincius* (Mincio); — se strany pravé: *Tanarus* (Tanaro); *Trebbia* (bitva 218).

2. *Athesis* (Adige) teče samostatně do moře jaderského.

Na vlastním půlostrově, a sice do moře *tyrrhenského*: 1. *Makra* nedaleko staré Luny neb nynější Carrary; 2. *Arnus* (Arno); 3. *Tiberis* s mnohými malými přítoky, mezi nimiž se strany levé *Allia* (bitva 389) nedaleko Říma; 4. *Liris* (Garigliano); 5. *Vulturnus* (Vulturno) a 6. *Silarus* do zálivu salernského. Na straně východní jest jen málo řek a ty jsou nepatrné; nejznamenitější z nich jsou: 1. *Rubikon*, s. od Arminia (Rimini), nyní zaniklý; 2. *Metaurus* vytéká mezi městy Ariminiem a Sennou Gallikou; 3. *Frento* (Fortore) a 4. *Aufidus* (Ofanto).

Na pobřeží mořském bývaly od jakživa močály, kteréž stávaly pro svou nezdravotu povždy ve zlé pověsti, nemohouce býti obydány. Nejrozsáhlejší a nejpamátnejší byly *bažiny pomptinské* (pontinské) na z. břehu jižně pod Římem.

Předhoří. Na jv.: *P. Japygické* (C. Leuca); na jz.: *P. Lacinium* (C. d. Nau); *P. Zefyrium* (C. Spartivento). Na j. Sicilie: *Elknomus*.

Rozdělení a krajiny italské. Slovem „Italie“ rozuměly se průběhem času rozličné části půlostrova tohoto; okolo narození Kristova nazýval se Itálií celý půlostrov od Alp až k předhoří zefyrskému; i rozpadal na díly tři:

I. *Italie horné* sáhala od Alp až k říčkám Makře a Rubikonu. Krajiště:

1. *Liguria* nad zálivem ligustickým; nejznamenitější město: *Genua* (Janov).

2) *Gallia Cisalpina* (= předalpská), na rozdíl od Gallie transalpské nebo-li záalpské, nynější to Francie. Gallie předalpská rozpadala na části dvě: *cis-* a *transpadanskou* (před- a západskou). V Gallii transpadanské byla města: *Augusta Taurinorum* (Turin); *Vercellae* (bitva 101); *Ticinum* (Pavia); *Mediolanum* (Milano) a *Kremona*. V G. cispadanské: *Placencia* (Piacenza); *Mutina* (Modena); *Bononia* (Bologna) a *Ravenna*.

3. *Venetia*. Města: *Patavium* (Padua), rodiště dějepisce Livia; *Adria*, osada řecká, jindy při moři, kteréž odtud dostalo své jméno. *Aquileja*.

II. *Italie vlastní* nebo-li střední sáhá od Makry a Rubikonu až k řekám Silaru a Frentu. Krajiště:

1. *Etruria* také *Tyrrhenia* neb *Tuscia* zvaná. Obyvatelstvo zdejší, Etruskové, bylo ode dávna velmi vzdělané. Spolek 12 měst činil republiku aristokratickou. Nejznamenitější z měst těchto byla:

Pisae; Florencia; Arrecium; Klusium (Chiusi); *Perusia* (Perugia); *Tarquiniū* (nyní jen nepatrné zříceniny) a *Veji*.

2. *Umbria* východně od Etrurie. Města: *Arminium* (Rimini); *Senna Gallica* (Sinigaglia) a *Sentinum* (vítězství Římanů nad Samnity r. 295).

3. *Picenum* jižněji předešlého, s městem *Ankonou* (Jakýn).

4. *Samnium* bylo souborné jméno krajiny na v. břehu italském až k *Frentu* sahající, kteráž obsahovala množství malých kmenů sabellských, jako: a) *Sabinův* s městy *Kures* a *Fidenae*; b) *Vestinův*; c) *Marucinův*; d) *Pelignův* s městem *Korfinium*; e) *Marsův*; f) *Frentanův*; g) *Samnitův* vlastních s městy: *Beneventum* (původně *Maleventum*, bitva 275); *Bovianum* (bitva 305); h) *Kaudinův* s *Kaudium* (průsmyky; bitva 321) a nejj jižněji i) *Hirpinův*.

5. *Latium* na z. pod Etrurií. Původní *Latium* byla malá krajinka pobřežní od *Tibery* k městu *Circeji*; v ostatním tak zvaném *Latiu* bydlili rozliční malí národkové, jako: *Aequové*, *Hernikové*, *Volskové* a *Aurunci*, jejichž území se teprva potom začala nazývatí všeobecným jmenem „*Latium*“, když si je Římané pozvolna počali podrobovatí. Města zdejší byla:

Roma na *Tibeře*; *Ostia*, *Laurentum*, *Lavinium*, *Ardea*, *Minturnae*, *Suessa Pometia*, vesměs při břehu mořském aneb neda-leko něho; *Gabii*, *Tusculum*, *Alba longa*, *Korioli*, *Arpinum*.

Nejdůležitější znamenitostí města *Říma*. Stará *Roma* rozkládala se po levém břehu *tiberském* na 7 kopcích. Na *Palatinu* založil *Romulus* původní osadu římskou, naproti níž byla na *Quirinalu* osada *sabinská*. Spojivše se obě, opevnily společně *Kapitolinus*, používající nížiny mezi těmito třemi kopci za společné tržiště. *Tullus Hostilius*, třetí král římský, osadil podmaněnými *Albany* kopeč *Caelius*; a čtvrtý král *Ankus Martius* zalidnil podrobenými *Latiny* *Aventin*. *Tarquinius Starší* vysušil bažinaté nížiny mezi *Palatinem* a *Aventinem* položiv takto základ k *cirku maximu*; *Servius Tullius* pak dokončil městské hradby, předchůdcem jeho započaté, přijav do nich také i *Esquilinus* a *Viminialis*. Na pravé straně *Tibery* vypínalo se *Zanikulum*, kteréž bylo sice již od kr. *Anka Martia* opevněno, nikoliv však k vlastnímu městu počítáno.

Na *Palatinu* sídlivali císařové; *Nero* dal tu vystavěti velmi nádherný palác (*domus aurea*), kterýž zasahoval až na sousední *Esquilin*.

Na *Kapitolinu* stál znamenitý chrám, vystavěný od posledního krále *Tarquinia Superba* na počest *Joviši Kapitolskému*; na z. straně kopce tohoto byla „*skála tarpejská*“, s níž shazováni jsou velezrádci k smrti odsouzení. Na úpatí kapitolském rozkládalo se *forum*, středisko veřejného života římského. Byl to obdélník 680' dl., na jedné straně 190' a na druhé 110' široký, na jehož v. straně bylo *komitium*, shromážděniště národní, s *rostrou*, nebo-li s řečnickým předním díly vydobytých lodí ozdobeným. Kolem *forum* stály *loubí* a *krámy*. Stála zde

i radnice Hostiliova (curia Hostilia), v níž odbyval senat porady své. Když pak později shořela, vystavěl Oktavianus novou, nazvav ji „curia Julia.“

Ostatně byla v Římě ještě i jiná fora mnohých císařův, kteráž ozdobena jsou rozličnými pomníky zakladatelů svých, z nichž ku př. dochoval se nás známý „Trajanův sloup,“ na němž vyobrazeny jsou v řezbě polovypuklé války Trajanovy s Dáky; jakož i vítězná brána císaře Septimia Severa a Konstantina.

Tarquinius Priskus vysušiv údolí mezi Palatinem a Aventinem založil tu světoznámý „circus maximus,“ v němž odbyvaly se veliké „hry římské“ a později zápasy gladiatorské.

Velikou rovinu mezi Tiberou a kopci Kapitolinem, Quirinalem a Pinciem zaujímal „pole Martovo“ (campus Martius), svobodné prostranství, kdež obdívána jsou cvičení vojenská a tělocvičná; nezřídka používáno místnosti této také i k velikým shromážděním národním. Od časů Caesarových jest ten díl pole Martova, kterýž k městu přiléhal, zastaven velkolepými budovami jako: divadlem Pompejovým na 40.000 diváků, kurií Pompejovou, v níž byl Caesar zavražděn a j. Krom toho nalezalo se v městě mnoho nákladných lázní, loubí, obelisků, vodovodů (aquaeduktů); tyto spočívající na nesčíslných obloucích, přiváděly do Říma celé potoky vody.

Okolí města, z něhož vybíhalo 16 rozličných silnic, okrášleno bylo nesčíslnými letohrady, náhrobníky a sady, kteréž zakládány jsou najmě při silnicích řečených.

6. *Kampania* jižně od předešlého na břehu mořském. Města: *Kapua, Kumaee, Neapolis, Herkulanium, Pompeji a Stabiae* (tato tři města zasypana jsou r. 79 po K. výbuchem Vesuvu). Nedaleko břehu zdejšího je znamenitý ostrůvek *Kapraeae*.

III. *Italie dolní* čili *Velké Řecko*, zaujímá ostatní částku poloostrova od Frenta a Silara k j. — Krajiště:

Na západě: 1. *Lukania*. Města: *Elea*, sídlo známé školy filozofické; a *Heraklea*. 2. *Bruttium*. Města: *Sybaris, Thurii, Kroton* a *Rhegium*.

Na východě: 3. *Apulia*. Města: *Askulum, Kannae* (bitva 216), *Kanusium* a *Venusia*. 4. *Kalabria*. Města: *Brundisium* a *Tarentum*.

IV. Ostrovy.

1. *Sicilia* nazývala se podle podoby své také *Trinakria*. Obyvatelé byli *Sikulové*. Města: *Messana, Syrakusae, Agrigentum* (Girgenti), *Lilybeum* (Marsala), *Drepanum* (Trapani), *Eryx, Panormus, Himera* (Termini), *Mylae* (námořská bitva 260 př. Kr.).

Na ostrovech ostatních není žádného města, které by mělo pro dějiny tuto vypravované nějaké důležitosti.

61. Jména poloostrova apenninského a první obyvatelstvo.

Jméno *Italie* nenáleželo vždycky poloostrovu celému, nazývala se tak prvopočátečně jen část jz., a teprv později rozšířili

Řekové jméno toto na celý jih. Když pak r. 226 dobyli Římané celého poloostrova, přeneseno jest jméno Italie od j. až k řekám Makře a Rubikonu a teprv za cís. Augusta rozuměna názvem tím i Gallia cisalpina.

Jinak nazývala se také Italie obzvláště básnicky, *Hesperia* t. j. země západní; *Oenotria* pak slula část j.; *Japygia* jv.; *Ausonia* neb *Opika* část střední; *Tyrrhenia* sz. a *Ombrika* sv.

Obyvatelstvo italské nebylo jednotného původu, jako to bylo v Helladě, nýbrž rozliční kmenové usazovali se tu již v dobách pradávných. Jak všechny okolnosti tomu nasvědčují, zalidněna jest Italie ne po moři, nýbrž po suché zemi, směrem od severu, tudíž dlužno považovati obyvatelstvo na samém j. bydlící za nejstarší na polouostrově tomto; to pak byli

I. *Japygové*, kteří před návaem nově příchozích národů ustupovati musili, až se dostali do Apulie a Kalabrie, kdež památku jejich hlásalo předhoří stejnojmenné; oni pak sami počtění jsou počínajíc od V. století př. Kr. Původní řeč jejich byla se řeckou jen nepatrně příbuzna. Druhý kmen byli

II. *Italikové*, větev Pelasgův; odštěpivši se od bratří řeckých a zatlačivši Japygy k j., osadila střed poloostrova.

Italikové rozpadají na části dvě: 1. *Latiny* a 2. *Umbro-Sabelly*.

1. *Latinové*. Část jich (*Sikulové*) přešla do Kampanie až i na Trinakrii, odkudž nazvána jest tato *Sicílií*; ale ti v brzce počtění jsou osadníky řeckými, četně mezi nimi se usazujícími. Podobně zanikli bratří jejich v Kampanii, kdež jsou částečně graecisováni, částečně pak podlehlí Samnitům. Vlastní však Latinové, kteří jméno toto i na dále podrželi, usadili se původně mezi Tiberou, Apenninem a horou albanskou. 30 měst, v jichž čele stála *Alba longa*, činilo spolek, mající společné národní slavnosti a společné národní hromady poradné, při nichž obětovali na hoře albanské národnímu bohu (Jupiter Latiaris) svému.

2. *Umbro-Sabellové* obývali v nejstarších dobách krajiny po celém vých. břehu od ústí Pádu až k řece Frentu; ba dostali se také na pravý břeh Tibery, obývající před příchodem Etruskův i v krajišti sz. Italie. Když pak tlačili se na ně se s. národové noví, museli ustoupiti od Pádu a z Etrurie; udrževše se jen v *Umbrii*, vyslali ze sebe na jv. zároveň mladší větev *Sabellův*. U těchto panoval ten zvyk, že vysílávali každoročně mladší potomstvo, aby si vyhledalo sídel nových, a tudíž nalazáme tolik

odnoží sabellských, jako: Sabiny, Vestiny, Maruciny, Peligny, Marsy, Frentany, Samnity, Kaudiny, Hirpiny, ba i Lukány a Bretty.

III. *Etruskové* či *Rasenové*, národ s předešlymi v nijakém příbuzenstvu nestojící. Přišel snad se sz., usadil se nejprve v Gallii cisalpině, a pak vrazil při z. břehu na Umbry, osvojil si krajinu od pravého břehu Tibery až k moři, zanechav jí své jméno. Etruskové založili tu spolek 12 měst, v nichž vládla *šlechta*, jejíž čelní mužové (lukumoni) radívali se o potřebách zemských; ob čas býval volen náčelník celého spolku; stávalo se to hlavně v nebezpečí zevní války. Ostatní obyvatelstvo bylo nevolnické. Etrurové provozovali již záhy řemesla a obchod i přes moře, zakládajíce osady až i v Kampanii. Tím způsobem povznesl se mezi nimi blahobyt a vzdělanost, tak že se stali v dobách starších skutečnými učiteli i ujmě sousedních Latinů.

Oni podnikali velkolepé stavby, kteréž byly obecně užitečné; jako velké hráze k ochraně okolních krajin, silnice a průplavy; vypouštěli jezera a vysušovali bažinaté krajiny, aby získali ornou půdu. Neméně obratní byli i v umění výtvarném, zhotovujíce hliněné nádoby, jež rozličně pomalovávali; ba zaměstnávali se i kovolictvím a vyráběním rozličných věcí kovových.

Náboženství Etruskův bylo velice vyvinuto, majíc základy své ve hvězdářství. Byloť 12 bohů vyšších a 12 nižších, kteříž vládli ve světě zjevném, jsouce buď ploditeli neb ničiteli věcí přirozených. Šlechta zastávala úřad kněžský, kterýž záležel přede vším v přinášení obětí a v předpovídání věcí budoucích. Ty vykládávaly se podle vnitřností zvířat a podle letu neb křiku ptáků. Vykládači takoví sluli *haruspices* a předpovídání jejich používáno jak při zakládání měst, tak i při jakémkoli důležitějším podniknutí. Umění toto bylo s počátku výhradným tajemstvím šlechty; později však vykládáno ve školách veřejných, čímž se stalo každému přístupným.

Na vrcholi své moci stáli Etruskové v V. století př. Kr.; ale dlouholeté a namahavé boje, kteréž vedli s Římany, vysílily je tak, že konečně od těchto podmaněni jsou; však přes všechno to přijali od nich Římané mnohá zařízení jak náboženská, tak i obyčej v životě veřejném.

V Itálii severní bydlili

IV. *Ligurové* s. od zálivu janovského, kteří prý přišli ze Španie; pak

V. *Gallové* přišedší z Gallie, nynější Francie, a zatlačivší ok. 600

př. Kr. Rasenny, kteří bydlili v krajinách pádských, dílem na j. dílem na s. do alp rhaetských. Na východě svém hraničili s

VI. *Venety* původu illyrského (slovanského?).

62. Nejstarší pověsti o cizích osadách v Latii. — Pověst o založení Říma.

V šeré dávnověkosti bydlili v Latii *Aboriginové* (= praobyvatelé), o nichž nevědomo, kdy a odkud sem přišli, tím méně, kdo tu před nimi bydlil. Byli prý to divoši, jimž okolo války trojanské panoval král Faunus. K tomu přišel asi 60 let před válkou tento z Arkadie *Euander* s osadníky. Byv od Fauna přátelsky přijat, usadil prý se na kopci, jež nazval *Palatium*. Euander stal se dobrodincem okolí zdejšího. Ale mladou osadu arkadskou sužoval obr *Kakus* (= zlý), jehož ji zbavil *Herakles*, žena touto krajinou voly Gerionovy. Část průvodu Heraklova usadila se na hoře saturninské proti Palatinu.

Mnohem však důležitější následky mělo podle pověsti přistěhování *Aeneovo* do Latia. Bylo to po válce trojanské, když Aeneas, nabloudiv se již dosti po moři středním, přistál prý konečně u břehu italského, v území laurentského krále *Latina*, od něhož byl se vši ctí přijat. Aeneas pojal dceru jeho *Lavinii* za manželku; to však urazilo ardeatského krále *Turna*, jemuž byl *Latinus* již dříve dceru svou zaslíbil. I zdvihl tedy proti *Latinovi* a zeti jeho válku, v níž *Latinus* padl, ale ani *Turnus* neuvítězil. Aeneas stal se nástupcem *Latinovým*, založiv ku počtě manželky své město *Lavinium*. Ještě jednou se dal *Turnus* s Aeneou do boje, ale zaplatil to smrtí. Tou dobou zemřel i Aeneas a ctěn jest co bůh *Jupiter Indiges*. Po něm vládl syn jeho *Julus*, také *Askanius* zvaný. Ten vyvedl po 80 letech své *Latiny* z nezdravé, bažinaté krajiny přímořské a založil na svahu hory albanské město *Albu Longu*. Tu panovali králové z rodiny jeho; až *Prokas* měl syny dva *Numitora* a *Amulia*. Tento svrhl staršího bratra svého s trůnu, usmrtil jediného syna jeho, dceru pak *Rheu Silvii* zasvětil bohyni *Vestě*, aby se nemohla vdáti. Předce se však stala matkou dvojčat *Romula* a *Rema*, jichž otcem byl sám bůh *Mars*. Dozvědév se *Amulius* o události této, a boje se, aby se mu snad jednou synové tito za děda *Numitora* nepomstili, dal je oba i s matkou do řeky uvrci. Pacholící, jsouce v koži, plovali povrch rozvodněné *Tibery*; když pak voda opadla, zadržáni jsou u *řikového stromu*. Plačícím hladem seslal otec *Mars* vlčici a krkavce, aby je krmili. Konečně našel je královský pastucha *Faustulus*, jehož žena *Alcka Larentia* je vychovávala jako své. Vyrůstše zaměstnávali se pšením stád, významněvajíce se před ostatními velikou srdatostí a odvážlivostí. I dostali se jednou s pastevcí *Numitorovými* do sporu, načež jest od nich *Remus* lstně chycen a k *Numitorovi* přiveden. Při té příležitosti vyšlo na jevo, že *Remus* i s *Romulem* jsou vlastní vnukové *Numitorovi*. Nyní přede vším vytáhli s přáteli svými proti *Amuliovi*, a svrhše ho s trůnu, dosadili naň děda svého. Ten jim dal část země u *Tibery*, aby si tam vystavěli město. Ale oni se nemohli shodnouti, po kom by se toto město mělo nazývat. Ve sporu pro to vzešlém zabil *Romulus* *Rema*; načež založil město na levém břehu *Tibery* na vrchu palatinském a nazval je *Roma* (21. dubna 753 př. Kr.).

I. Períoda: Řím královský (753—509 př. Kr.).

63. Romulus prvním králem římským. Zřízení jeho.

Romulus (753—716) měl vystavěné město, scházelo mu však obyvatelstvo; a proto je vyhlásil za svobodné útočiště (asyl) každého, kdož by se tu z okolí usaditi chtěl. Tím způsobem získáua jest Romě v brzce hojnost obyvatelstva, povahy arci ne vždy bezúhonné; byli to však jen samí mužští. Marně žádal Romulus vřkolních měst sousedních za konnubium (vzájemné sňatky); použil tedy lsti, aby svým poddaným opatřil žen. Ale z toho povstala válka mezi Římany a Sabiny, otcí a přáteli násilně unesených Sabineek. Již stály voje nepřátelsky proti sobě, any mladé ženy římské sprostředkovaly smíření. Sabinové osadili na to vrch *Quirinalis* (ssv. od Palatinu) a stojíce pod vlastním králem *Titem Tatíem* spojily se s Římany v obec jednu. Oba opevnili společně na straně západní sousední vrch *Kapitolium*; mezi všemi třemi pak utvořeno je *forum* (tržiště). Po smrti *Tatiově* stal se Romulus také králem osady *quirinalské*.

Veškeré dosavadní pověsti o povstání Říma jsou ovšem báječné, tak že se z nich jen s tíží historického jádra doskoumati možná, avšak z těch a jiných pověstí lze aspoň vybrati *prvotní zřízení římské*. Jak ze všeho vysvítá, povstal Řím ze tří původně samostatných obcí, kteréž stojíce zrovna vedle sebe, spojily se v prodlení času v jedno. Jich občané nazývali se *Ramnové* (řečená osada romulovská), *Titiové* (Sabinci) a *Lucerové* původu tolikéž latinského, ale teprv později přirostší. Každá tato část občanstva římského nazývána *tribus* (poněvadž byly *tři*), kteráž dělila se opět na 10 *kurií*, v jichž čele stáli *starostové* (curiones). Každá kuria rozpadala opět na 10 *rodů* neboli *gentes*, jejichž představenými byli *dekurioni*. Takové rody měly stejné příjmy, poněvadž pocházely od téhož praotce. V kuriích obsaženi byli jen samí občané, kteří požívali úplných práv politických a nazývali se *patriciové* (= potomci *otcův* původně římských). Byli tu však ještě i jiní obyvatelé. *Klienti* neboli *svěřenci*, kteří pocházeli z původního přemoženého obyvatelstva, kteréž bylo od státu mezi jednotlivé rodiny rozděleno. Přidělené tyto rodiny stály pod ochranou svého *patrona*, požívajíce ostatně úplné právomocnosti; neměly však práv politických, ale ani těch povinností jako měšťané skuteční. Stav tento podobal se athenským metoekům.

Patronus měl povinnost zastupovati klienta před soudem, jakož vůbec kde bylo potřeba. Za to musel tento ochranci svému dělati jisté služby, jakož i když vydával dceru přispěti k jejímu věnu, aneb vykoupiti ho, upadl-li do zajetí vojenského.

Třetí stav byli *otroci* (sclavi). Ti nemajíce žádných práv, poklá-

dáni jsou za rovné věci movité, vůbec prodajné. Pánům svým vzdělávali polnosti za pouhou výživu. Když byl některý otrok puštěn na svobodu, vstoupil do stavu klientského. Toto byly sprvopočátku druhy obyvatelstva římského. Za nedlouho však přišli k tomu ještě *plebejové*, t. j. lidé úplně svéprávi, mohoucí se sami, bez prostřednictví druhé osoby, ve všem zastávat; byli tedy úplně svobodni, čímž se lišili od klientů, ale politických práv nepožívali právě tak jako tito. Plebs tvořila se z potomků těch svěřenců, kteří z klientské propuštění jsou; jakož i z obyvatelů podrobených měst, kteří usadivše se v Římě, anebo zůstavše ve svém původním domově dali se přímo ve svěřenství *královo*. Počet těchto plebejů zmáhal se vždy více, tak že se později počali domáhati práv politických. Nejvyšší moc ve státě měl *král* (*rex*), jenž byl navržen od zařmeného krále (*interrex*), kuriemi přijat a augurem inaugurován či potvrzen. Král měl právo sbíratí vojsko, ukládati daně, vyměřovati pokuty, rozhodovati nad životem i smrtí; mimo to byl nejvyšším knězem svého národa a ve válce nejvyšším velitelem. Prvotně byl král neobmezený, jen že musel dbáti jistých národních zvyků a zákonů. Odznaky (*insignia*) moci královské byly: trůn (*sella curulis*), pestrá, přemovaná toga (svrchní šat) a sloňová hůl. Před králem chodilo vždy 12 *liktorů* (půhončích), nosících *svazky* (*fascis*) silných metel, z nichž vyčnívaly sekery. K ruce králově stál nejvyšší poradní sbor (*senatus*), jež si král sám volil a sice z každého řechených 300 rodů jednoho člena, tak že bylo 300 senatorů. Senat scházel se a radil králi jen k vyzvání jeho. Podobně shromažďovali se měšťané v *hromady* (*comitium*) jen ku slovu královu a to dle kurií (proto sluly *comitia curiata*), kteréž vyslyševše vůli královu, odpovídaly k otázkám jeho; hromad těchto mohli se však účastniti jen svrchovaní otcové rodin měšťanských. Ony volily krále a udělovaly mu nejvyšší vládu (*imperium*) a pak rozhodovaly o přijetí nějakého nového rodu do svazku obecního.

Vojsko bylo občanské a skládalo se z *jízdy* a *pěchoty*. Z každé tribue vybral si král po 100 jezdců a po 1000 pěších; sbor (*legio*) vojenský záležel tedy z 3000 pěších (*pedites*) a 300 jezdců (*equites*); oněm veleli tři *tribuni*, těmto *tribunus celerum* později *magister equitum* zvaný. Vytáhl-li král do války, aneb vzdálil-li se vůbec z města, vedl za něho vládu představený města (*praefectus urbis*), jehož král sám jmenoval. Mimo to byli úředníky královskými tak zvaní *quaestores paricidii* t. j. slídící po vraždách a po zločinech vůbec.

V soukromém životě byl otec rodiny (*pater familias*) hlavou její a podobně jako byl král neobmezený *pater familias* celého státu, byla i moc otcovská v rodině neobmezena. On soudil každého v rodině své vedle uznání svého, ukládaje mu tresty tělesné, ba i smrt. Vše, co údové rodiny vydělali, náleželo otci, kterýž je ovšem musel živiti a šatiti, moha je ale také třeba i do otroctví prodati. Touto ústřední mocí zachovalo se vědomí rodinné po mnohá pokolení, až rodina tak vzrostla, že se stala rodem (*gens*). Politická práva jednotlivců zakládala se úplně na rodinách, nebo jen ten požíval práv politických, kdo k některé z rodin náležel; údové rodin takových nazývání jsou *patriciové* (= potomci otcův).

Jako původ jest i smrt Romulova v šero báječné zahalena. Byl prý při zatmění slunce a současně zuřící bouři od otce svého Marta vzat na nebesa i rozkázal prý, aby ho Římané ctili jakožto boha Quirina. K pravdě podobnější jest, že ho patriciové potaji sprovodili se světa, nechťejíce snášeti mocné jednovlády jeho. Tolik aspoň jest jisto, že nečinili žádných příprav k volbě krále nového, zamýšlejíce veškeru moc v rukou svých podržeti, ale lid usiloval o nového krále a proto volen jest Sabiňan

64. Numa Pompilius (715—672)

rodem z Kures, zeť Tatiův. Mírumilovnému králi tomuto připisuje pověst veškerá *zařízení náboženská*, tak jako Romulovi politická. Jím spojena jest bohoslužba všech tří kmenů v jeden celek a přibráno mnoho zvyků etrurských.

Jupiter (gen. *Jovis*), *Mars* a *Quirinus* byli nejvyšší bohové, kteří od nynějška veškerým národem římským ctěni jsou, kdežto až dosud každý kmen jen jednoho z nich uctíval. K službě jejich ustanoveni jsou tři *flamines* (sg. *flamen*), přinášející jim oběti zápalné. Zavedl *pět augurů*, t. j. kněží, kteří, stojíce na jistém posvěcenou hůlkou poznamenaném místě (*templum*), vykládali z letu neb křiku ptáků vůli bohův čili budoucnost.

Předpovídání jejich slulo *augurium* a bez něho nepočínáno v Římě žádné obecné podniknutí, ani války, ani stavby, ba ani volby. Na svolení augurovu záleželo tedy velmi mnoho; úřadu tohoto nejednou se zneužívalo ku prospěchu jednotlivců aneb celých stran. Umění toto dědilo se s počátku v rodinách patrických.

Haruspices (sg. *haruspex*) byli kněží, kteří předpovídali budoucnost z vnitřností obětního zvířete aneb dle toho, s jakou chutí posvátná kuřata žrala.

Fetialové znali se v právu mezinárodním; oni vypovídali k rozkazu svého národa válku a smlouvali se o mír, výminky jeho

poznávajíce; oni i o tom dávali dobré zdání, byla-li některá výminka porušena.

Bohyni Vestě zasvěceny byly *vestálky*, 4 (později 6) kněžky, kteréž hlídající Palladium Aeneou z Troje přivezené, udržovaly neustálý oheň na ohništi státním. Pokud byly kněžkami (30 let), nesměly se vdávati. Nade všemi výkony náboženskými měli dohlídku *pontifices* (sg. pontifex), jejichž představený nazýval se *pontifex maximus* (nejvyšší kněz). Tito řídili počítání času (kalendář) a zapisovali důležité události státní dle roků (*annales pontificum*).

Za Numy zavedeno jest také poctívání boha *Jana*, jenž vyobrazoval se se dvěma obličejí. Vystavěn mu chrám, kterýž byl po čas míru zavřen, ve válce pak otevřen. Od Římanů považován a ctěn jest jakožto ředitel roku, z kteréž příchiny pojmenován dle něho i první měsíc v roce (januarius). Aby Římané zřízení tato ochotněji přijali, jakož i aby je u větší úctě chovali, tvrdil Numa, že mu je vnuká nymfa *Egeria*.

Bohů římských rok od roku přibývalo, poněvadž Římané přijímali bohy každého národa, jež právě podrobili, mezi své, domnívajíc se, když se u nich bohům zalíbí, že od nich ani ten který národ neodpadne.

65. Následující tři králové (672—578).

Úplným zřízením politickým a náboženským pojištěno jest trvání státu římského, který mimo to za dlouhého, pokojného panování Numova velice zbohatl. Nyní zvolen jest zase král z tribue ramenské

Tullus Hostilius (671—640), který se pustil do války s *Albou longou*, jež stála v čele spolku latinského. Podrobnosti války této jsou tolikéž báječné (boj Horatiův a Kuratiův — dvojích trojčet, jejichž matky byly sestry); výsledek pak byl Římanům tak příznivý, že Alba, byvši přemožena, musela náčelnictví spolku latinského postoupiti Římu, stojíc pod ním od nynějška také i sama. A když za nedlouho zdvihl Tullus válku proti Vejům a Fidenám, museli s ním táhnouti i Albané pod vůdcem Mettiem Fufetiem. Ten chtěl Římany zraditi, ale nepodařilo se mu. Když pak tito vojenskou lstí Hostiliovou předce zvítězili, utracen jest Mettius; obyvatelstvo albanské násilně přivedeno do Říma, kdež vykázán mu k obývání vrch *Coelius*; Alba sama ztroskotána. Tullus Hostilius zabit prý jest bleskem. Po něm zvolen Numův vnuk

Ancus Marcius (640—616). Za krále tohoto rozšířeno jest území římské znamenitě. On založil přístav při ústí Tiberu, na-

zavaz osadu zdejší *Ostia*; dále vedl šťastné války se 4 městy *latinskými*, kteréž přemohl a jejich obyvatelstvo do Říma odvedl, kdež usadil je na kopci *Aventinském*. Avšak neučinil z těchto Latinů klientů, nýbrž ponechal jich svobodnými občany, jenže bez *suffragia* t. j. bez práva hlasovacího neboli bez práv politických vůbec. Tuto vzala původ svůj římská *plebs*. Ankus opevnil na druhém břehu Tibery kopec *Janiculum*. Po smrti Anka Marcia dostal se na trůn cizinec

L. Tarquinius Priscus (616—578) rodem z Tarquinii v Etrurii.

Pověst vypráví, že prý Demaratus utekl z Korinthu, nechť se snažeti vlády tyranna Kypselu, a že se usadil v etruském městě Tarquinii. Syn jeho, Lukumo, kterýž byl ctižádostivý — ještě však více manželka jeho Tanaquil — vida, kterak mu v Tarquinii nemožno ukojiti touhy po cti, vystěhoval se odtud, ubíraje se do Říma. Zastaviv se s Tanaquil před samým městem, odpočívali, an tu přiletí orel, vezme Lukumonovi pokryvku z hlavy, vznese se do povětří a pak zase mu ji posadí na hlavu. Tanaquil, jež byla znalá výkladů znamení rozličných, předpovídala z toho svému muži, kterak se mu v Římě dostane veliké cti. Přišed do Říma nabyl štěstí svou u lidí, udatností v poli a v hlasem v radě královské všeobecné vážnosti, tak že ho Ankus učinil poručníkem nezletilých dětí svých. Ale Lukumo, jenž v Římě nazýván jest L. Tarquinius, uměl si to po smrti Ankově obejít, že se stal sám králem.

Tarquinius dopomohl Římu rozumem a přičinlivostí svou k velikému rozmnožení moci a slávy. Především bojoval šťastně s Latiny, nad nimiž vládu římskou jen tím více upevnil; podobně i se Sabinu a Etrury. — Důmyslný tento muž snažil se Řím i jinak sesílit. Chtěl totiž utvořiti z plebejů, jejichž byla v Římě veliká síla, *tři nové tribu* a postaviti je s dřívějšími na roveň. Novotě této opřel se slavný tehda augur Attus Navius (přeříznuv závěrákem žernov), tak že Tarquinius od svého předsevzetí sice upustil, ale proto přede aspoň rody starých tribu zdvojnásobil, přijav do nich vznešenější rodiny plebejské, čímž se jim dostalo *patriciatu*. Na rozdíl od prvotních rodů patrických nazývání jsou *tito mladší otcové „patres minorum gentium“*, kdežto *starší* přízvání jsou *„patres majorum gentium.“* Tím samým *zdvojnásobil i centurie rytířské*. Tarquinius Priskus zvětšil jméno své také velikolepými stavbami. Přede vším položil základy ku hlavnímu, ať tak díme, nejslavnějšímu chrámu římskému na Kapitoliu, jež ale teprv syn jeho dostavěl. On činil dále přípravy ku všeobecnému opevnění celého města. Největší však stavby, které provedl, a které až po dnešní den slávu jeho hlásají, byly *kloaky* neboli velkolepé kanály, kteréž založil na dolejších forum, aby místo toto vy-

sušil. Což když se stalo, vystavěny jsou kolkolem loubí a krámy — bylot zde nejen tržiště, ale i shromaždiště celé obce; údolí pak mezi Aventinem a Palatinem, jež také vysušil, použil k založení *círku maximu* t. j. závodistiště, kdež se každoročně provozovaly veliké hry, záležející v jízdě vozmo a v zápasech na pěstě.

Když již byl kmet 80letý, spikli se proti němu odstrčení jím synové Ankovi a dali ho úkladně zavraždit; ale proto předc nedosáhli trůnu, zmocnil se ho zeť Tarquiniův

66. Servius Tullius (578—534). Zřízení serviovská.

Pověst o původu Serviově jest opět báječná. Matka jeho Okrisia byla prý manželkou vznešeného vůdce latinského, který ve válce s Římany padl; Okrisia pak zajata a přidělena jest co otrokyně dvoru královskému. Zde porodila prý od jednoho boha synáčka, kteréhož nazvala *Servius Tullius*. Ten když jednou spal, jest prý náhle hlava jeho ozářena, z čehož Tanaquil soudila, že dítě toto očekává stkvělá budoucnost. Od té doby vychováván jest Servius jako dítě královské a když vyrostl, vyznamenával se obzvláštní důmyslností, opatrností, udatností a pevností mysli, tak že mu Tarquinius dal dceru svou za manželku, ponechávaje mu i částečné obstarávání záležitostí vládních. Když pak Tarquinius zavražděn jest, byly děti jeho ještě nezletilé a protože chtěla Tanaquil, aby se stal zeť její Servius králem. K tomu konci předstíráno, že prý je Tarquinius pouze poraněn, ale ne mrtev, a Servius prý má zatím místo něho vésti vládu. Což se i stalo. Tohoto času použil Servius, aby se zvláštní lidumilností učinil oblíbeným, a teprv když se domníval, že již má vládu pojištěnu, prohlášeno jest, že jest Tarquinius mrtev. Ale Servius zůstal již na trůně. Synové Ankovi zklamání v naději své odešli ze Říma.

Panování Servia Tullia zůstane věčně památným, ne snad skrze vítězné války, jichž on právě nevedl, ale skrze výtečné skutky, kteréž provedl po čas pokojné vlády své.

Pojav ještě dva kopce Esquilin a Viminal v objem města, obehnal je pevnou zdí z kostkových kamenů, již byl předchůdce jeho započal, ale nedokončil; a přičinil k ní na té straně, kdež bylo město nejslabší, silný násep s hlubokým příkopem.

Ačkoli Tarquinius Priskus rody patrické zdvojnásobil, zůstalo předce veliké množství plebejců, kteréž bylo nutná potřeba uvésti v celek politický, aby se usnadnilo vybírání daní a sbírání vojska, do něhož měli podle náhledu Serviova vstoupiti i plebejové, aby se tak zvýšila branná moc státní; zároveň však neměli býti plebejci na dále vylučováni od vykonávání práv politických. Ponevadž ale nebylo možná pro odpor patriciův starými tribuemi a kuriátním zřízením hnouti, nechal jich Servius státi, zavedl však zřízení, jímž nabyt plebejec právě takové důležitosti, jako patri-

cius, jen když se jmění jeho rovnalo statku tohoto; kdežto schudlý patricius pozbýval tím samým i důležitosti politické. Byloť to zřízení podobné k Solonovskému. Servius rozdělil přede vším veškeré obyvateľstvo římské

I. *dle okresů*, jež nazval také *tribus*, jichž však bylo nyní 30 a sice 4 městské a 26 venkovských. V jednotlivých těchto tribuích obsaženi byli plebejci i patriciové, jak vedle sebe bydleli a podle těchto tribuů vybíralo se *tributum* t. j. daň, a sbíralo se vojsko.

II. *dle jmění* na *pět tříd* (*classis*). Každý občan musel udati jmění své a dle toho byl pak vráđen do některé z 5 tříd, pro něž od Servia již napřed výška jmění určena byla. Odhadování (*census*) mělo se odbyvati každých pět let (*lustrum*), a tím způsobem mohl býti tentýž občan, bez rozdílu zdaž plebejec či patricius, jednou ve vyšší, po druhé v nižší třídě, jestli se stav jeho jmění změnil. Každá ze tříd těchto obsahovala jistý počet *centurií* t. j. sborů, kteréž v hromadách centuriatních jednotlivě hlasovaly. Uvnitř každé centurie byl jistý počet mužů nejdříve osobně hlasujících; a na čem se *většina* těchto mužů v *jedné centurii* usnesla, v tom smyslu odevzdán jest hlas téže *celé* centurie.

První třída, již přede vším přikládán název „*classis*“, a jejíž příslušníci nazývání „*classici*“, měla nejvíce centurií; hlasy její požívaly při rozhodování ve sněmu nejvyšší váhy, ale ovšem na nich spočívala i největší tíže daní, poněvadž měli nejvíce mohovitosti daním podléhající, jakož i povinnost účastniti se na svůj groš ve válkách; za tato břemena požívali arci zase větších práv politických, kdežto třídy nižší neměly sice tak obtížných povinností, ale také ani ne tak rozsáhlé důležitosti ve sněmu, jako dotčení *klassici*.

Jaká práva přiřkl Servius hromadám po centuriích, není známo; za nedlouho však — na začátku republiky římské — rozhodovaly o věcech následujících: 1. volily vyšší úředníky, 2. přijímaly zákony, 3. uzavíraly o míru a válce, 4. rozhodovaly v poslední stolici nad životem i smrtí občanů.

Rozdělení veškerého občanstva dle *klassis* a centurií zakládalo se vlastně na *majetku nemovitém*, na jugerech pozemků, (2 jugera = 1 jitra po 3 měřic. víd. výš.; jedno římské jitra rovnalo se 5000 assů neboli liber mědi); rozdělení samo bylo následující:

Rytíři	18 centurií
I. classis, občané s nejméně 20 jug. aneb 100.000 assy (lib. mědi)	80 „
II. „ „ sejměním od 15—20 jug. aneb 75.000—100.000 assů	20 „
III. „ „ „ 10—15 „ 50.000—75.000 „	20 „
IV. „ „ „ 5—10 „ 25.000—50.000 „	20 „
V. „ „ „ 2—5 „ 12.000—25.000 „	30 „
Mimo to bylo 5 centurií „extra classes,“ z nichž náležely <i>kouřím</i> <i>a zámečnickům</i>	2 „
<i>trubačům</i>	2 „
a lidem „ <i>capite censi</i> “ neb <i>proletářům</i>	1 „

193 centurií

Ku hlasování voláni jsou občané dle tříd; jakmile dosažena jest nadpoloviční většina (97), přestalo se hlasovati; byli-li tedy rytíři se třídou I. u hlasování svorni, nebyly ostatní třídy ani více volány.

Capite censi aneb *proletarií* t. j. lidé *počítaní dle hlav* (poněvadž neměli ani žádného jmění ani stálého zaměstnání) neplatili ovšem žádné daně, ba ani do boje netáhli (až teprv mnohem později), ale neměli také ani prázdné důležitosti politické.

Mimo řečenou již stránku politickou a berniční mělo rozdělení toto velikou váhu i v příčině *vojenství*. Občané každé třídy měli jinou zbroj. Nejdůležitější, ať tak díme, jádrem vojska, byla jízda a I. classis, kteráž stojíc v boji v řadách prvních, byla nejlépe ozbrojena, přispívajíc také tím samým nejvíce k rozhodnutí bitvy. Čím zadnější třída, tím lehčí zbraň. V jakých odděleních a sborech hlasoval lid římský ve shromáždění národním, v takových táhl i do boje, a poněvadž přicházeli Římané do komitíí ozbrojeni, mohli z nich přímo do boje táhnouti.

Vedle těchto komitíí centuriatních pozůstávala vždy ještě komitía po kuriích, vykonávajíc to, což jim náleželo; do těchto neměli ovšem plebejové přístupu ani dříve ani nyní. Ale proto předce jsou dřívější výhradná práva patrická centuriemi silně ohrožena, ne-li dokonce částečně porušena. Proto byli se zřízením Serviovým mnozí nespokojeni. Tito učinili proti králi spiknutí s Luciem Tarquiniem, synem Tarquinia Priska, kterýž domníval se míti ku trůnu otcovskému větší právo než Servius a pročež zavraždil ho, zmocnil se vlády sám.

Tarquinius Priskus měl syny dva: Lucia a Arunta, jimž zasnoubil Servius své dvě dcery jmenem Tullie. Ale starší Tullia, kteráž byla nábožná, usmrcena jest od manžele svého Lucia, mladíka ctižádostivého a nešlechetného, podobně zabít jest i tichý Aruns od manželky své Tullie mladší, kteráž se rovnala povahou Luciovi Tarquiniovi. Zločinní těchto dopustili se oba, aby mohli vstou-

píti v manželství; což když se stalo, ponoukala zlomyslná Tullia manžela svého, aby se násilím zmocnil trůnu. Nespokojenost patriciův se zřízením Serviovým přišla mu vhod. Přišel Tarquinius na forum, posadil se na trůn královský, dala svolati otce římské. Přišel i Servius; povstala hádka; Tarquinius uchopil staříčského tchána a shodil ho se schodů kurie (radnice). Potlučen, vlekl se stařec do svého obydlí; jest ale od pohánků Tarquiniových dostižen a zabit. Mrtvola zůstala ležeti na ulici. Mezi tím jela tou cestou bezbožná Tullia a nic nedbajíc úcty otcovské, kázala jeti přes mrtvolu otcovu; odtud nazývána jest ulice tato „zločinnou“ (via scelerata).

67. L. Tarquinius Superbus (534—509).

Tarquinius je skutečným obrazem panovníka despotického. Daně nevybíral dle jmění, nýbrž dle hlav, uvaluje na jednotlivce platy, jaké sám za dobré uznával. Lidu sprostému ukládal robotné práce při stavbách, kteréž u velké míře podnikal, vystaviv na Kapitoliu chrám, ježž již jeho otec byl stavěti započal; dále zřídil cirkus maximus a dostavěl kloaky. Ve chrámě kapitolinském uschoval tak zvané „knihy Sibylliny.“

Tarquinius sužoval nejen sprostý lid, ježž za pranepatrnou mzdu při stavbách svých tolik namáhal, až prý si mnozí ze zoufalství raději život brali: on týral i patricie. Senatory, kteří se mu zdáli podezřelí, jako by byli nakloněni straně Serviově, bez milosti usmrcoval aneb do vyhnanství posýlal, tak že se jich počet velice ztenčil; ale ani těch zbývajících nepovolával na porady, vládná a soudě sám. Podobně nesvolával ani komitíí. Aby pak se nejsa od nikoho milován, předce udržel, zjednal si tělesnou stráž. Hrůzou, ne právem a zákonem, udržoval lid na uzdě, proto dáno mu přijmí: „Superbus“ (zpučný, ukrutný).

Aby pak odvrátil pozornost občanstva od tížícího stavu tohoto u vnitř, a aby si získal slávy vojenské, vedl mnohé války. Předně utvrdil vrchní vládu svou v Latii, přiměv k tomu celý spolek latinský, aby uznal Řím za vrchní hlavu svou; na to přijal Latiny ihned mezi vojsko své, jemuž on sám velel. Jediné město *Gabii* nechtělo se s Římem spolčiti. Nemoha ho dobytí zjevně, umluvil se synem svým Sextem leš, kteráž se jim tak povedla, že se Tarquinius zmocil města tohoto beze všeho krveprolití.

Pln modřin přišel Sextus do Gabii, stěžuje si na otce, kterak prý dříve zuřil proti poddaným, nyní již i proti vlastním dětem. Gabiné slitovavše se nad ním, nechali ho u sebe; on pak, kdykoli vytáhl s vojskem jejich proti vojsku římskému, počínal si vždy neohroženě, přičiňuje k tomu nemálo, že Gabiané v menších potyčkách vítězili. Toto mu získalo důvěru, tak že konečně zvolen jest za vrchního velitele Gabiiských. Přeptáváje se nyní potají u otce,

co by dále činití měl, nedostal sic odpovědi žádné, jedině to vyprávěl posel, kterak prý otec, uslyšev zprávu synovu, šel do zahrady a tu, ničeho nemluvě, srážel nejvyšším makovicím hlavy. Porozuměv Sextus němó této odpovědi, uměl to tak zaříditi, že veškerí znamenití Gabiané buď vraždou aneb křivou obžalobou odstranění jsou, tak že mu bylo nyní lehko osiřelá Gable otci svému beze všeho v moc vydati.

Dále dobyl Tarquinius *Suessy Pometie*, města v krajině Vol-skův, a založil v území jejich *Circeji*, aby bylo podporou vlády jeho v končinách těchto.

Až dosud vedlo se mu vše podle vůle; nyní najednou počala ho lekati rozličná neobyčejná znamení. Poslal tedy své dva syny Tita a Arunta do Delf, aby se přeptali o osudu jeho. S nimi šel i L. Junius, syn sestry jeho. Otec Junius byl vážený Říman, Tarquinius dal ho odpravití, boje se ho; podobně dal také zavraždití staršího syna jeho, aby se mohl zmocnití jeho statků; mladší pak — L. Junius — zachránil jen tím život, že nechav nešlechetskému strýci svému jmění otcovské, stavěl se *blbým*, odkudž přezván jest „*Brutus*.“ V Delfách dostali odpověď, že prý bude Tarquinius svržen, až počne pes lid-skou řeč mluvití. Oběma mladým Tarquiniovicům odpověděno jest, že ten z nich stane se v Římě králem, který dříve políbí matku svou. Umluvili se tedy pomlčetí o tom před třetím bratrem svým a až by přišli domů políbiti matku oba najednou, aby mohli vlásti společně. Ale Brutus, kterýž daroval delfickému bohu sprostou hůl, v jejíž středu nalezal se prut ryzího zlata, rozuměl odpo-vědi Apollinově jinak; maje zemi za společnou matku všech lidí, klopítí, jakoby náhodou, a políbil zemi, vykládaje si takto, že on vyplnil vůli bohův.

Konečně dobýval Tarquinius rutulského města *Ardee*, již ale musel delší čas obléhati. V ležení povstala mezi syny Tarqui-niovými a strýcem jejich Luciem, kterýž nazýván jest po sídle svém *Kollatinus*, hádka o to, kdo z nich má šlechtnější manželku. Usnesli se překvapiti náhle manželky své v jich domácnosti; a která by takto nalezena byla při zaměstknání nejčestnějším, ta že má platiti za nejvýbornější. Když přijeli do Říma, našli tam manželky královských princů, any hodující veselí se. Na to jeli do Kollatie, kdež zastali Lukretii, manželku Kollatinovu, ana přede mezi služkami, ačkoli již bylo pozdě na noc. Jí přířknuta před-nost. Ale nešlechetný Sextus, vrátiv se za několik dní na to do Kollatie, učinil Lukretii násilí, kteráž ihned povolala ze Říma otce svého Lukretia, manžela pak z ležení před Ardeou. S tímto přišel L. Junius Brutus, s oním Publius Valerius. Pověděvši co se bylo stalo, vrazila si dýku do srdce, nemohouc takového pohanění snéstí. Brutus vytrhnuv vražednou zbraň z prsou Lukretiiných, přísahal neustáti dříve, leč by byli násilní tyrannové království z Říma vy-hnání. Podobně přísahali i ostatní. V Kollatii stalo se ihned vzbou-ření; mladé mužstvo táhlo do Říma, majíc Bruta v čele, kterýž,

jsa tribunus celerum, tedy náměstníkem královským, svolal valnou hromadu, jež odsoudila Tarquinia za zbavena trůnu a celou rodinu jeho na věčné časy do vyhnanství. Dozvěděvši se vojsko před Ardeou ležící o uzavření tomto, přidalo se k otcům svým. Mezi tím spěchal Tarquinius do Říma, jež ale našel zavřený, ano bylo vypovězení jeho již vyřknuto. Odešel tedy se dvěma staršími syny do Caere v Etrurii; nejmladší pak Sextus, vrátiv se do Gabii, tam usmrčen jest. Tak vzala v Římě moc královská za své (509), neboť Římané nechtěli vícekráté jedinouvládu zříditi!

II. Perioda: Řím svobodný (509—30 př. Kr.).

a) Republika aristokratická (509—366 př. Kr.)

68. Zřízení republiky.

Když bylo odstranění důstojnosti královské zákonitě vyřknuto, pobraány jsou od státu především veškeré pozemky rodu Tarquiniovského a rozdány větším dílem mezi plebeje, aby i oni byli v příčině tohoto převratu s patricii vázáni; část pak polností zasvěcena jest bohu Martovi, a ta bývala od té doby pod jménem *pole Martova* hlavním shromaždištěm národa římského.

Místo krále voleni jsou z patriciův

I. dva *praetorové*, za nedlouho *konsulové* zvaní, vždy na rok; později ustanoveno zákonem, že musí býti nejméně 43 let staří a že nemají budoucího roku hned zase voleni býti. Oba konsulové měli veškerou moc, již mívával dříve král sám; oni tedy měli

a) nejvyšší *moc civilní* povolávající senat a komitia i oběma jim předsedající;

b) *soudní*, rozhodující prvopočátečně nad životem i smrtí občanův; později ovšem právo toto přeneseno na komitie *centuriatní*;

c) *vojenskou*, vedouce *imperium*, povolávali vojsko a vévodili mu.

Obyčejně vytáhl jeden z konsulů do války a druhý zůstal doma. Stojíce v poli, měli mimo okrsek města Říma neobmezenou moc nad životem i smrtí každého.

Krom toho odbývali v době republiky aristokratické *lustrum*, později však ustanoveni jsou k tomu zvláštní úředníci, *ensorové* zvaní. Ze všeho patrno, že byli konsulové vlastně králové — také liktoři s *fascēs* chodili před nimi — jimž pouze tento název scházal; moc jejich jest však ztenčena hlavně věcmi dvěma: předně, že

byli dva, a tudíž nemohl žádný libovůli své pustiti uzdu, an byl v té příčině jeden druhému na závalu, moha jednání kollegy svého zakázati; a za druhé: po uplynutí svého úřadu (po roce) mohli býti potahováni k odpovědnosti za čas konsulování svého; a jestli pak by se nemohli dostatečně zodpovídati, mohli býti odsouzeni k pokutě peněžité, do vyhnanství, ano i na smrt.

Jediný úřad královský odloučen jest od konsulatu: jest to právo bohům za celý národ obětovati; k tomu ustanoven jest zvláštní úředník *rex sacrificulus*. Kdo jím jednou byl, nemohl nikdy více žádného úřadu zastávati.

II. *Senat* musel býti doplněn a to 164 údy z plebejů, kteříž byli mezi dřívější senatory *připsáni* (*conscripti*); od té doby oslovován jest sbor tento vždycky „*patres* (et) *conscripti*.“ Senatory volili konsulové. Senat měl povinnost vzíti každý návrh v poradu dříve než přišel před některé komitium; to platí jmenovitě o nových zákonech, kteréž pak skrze konsula předkládány jsou v komitiju. Usnešení senatu slulo *senatus consultum*. Konečně rozděloval senát mezi občany také i pozemky státní.

III. *Komitia po centuriích* dle ustanovení serviovského a) volila vyšší úředníky; b) přijímala neb měnila zákony; c) uzavírala o míru a válce a d) (později) rozhodovala i nad smrtí a životem obžalovaných občanů. Scházela se jen k povolání konsulovu a byla vázána na *senatus consultum*: buď přijíti neb zavrhnouti; měniti však na něm nesměla ničeho, aniž sama nové, samostatné návrhy aneb usnešení činiti. Uzavření jejich, měla-li míti platnosti, musela nabyti stvrzení

IV. *Komitium po kuriích*, což nazývalo se *auctoritas patrum*; krom toho příslušelo jim přijímati plebejce do stavu patrického; stvrzovati dědičné smlouvy a adopce neboli přijímání dítěte za vlastní. V kuriích zasedali patriciové dle starých tribunů romulovských.

V. Krátce po zavedení republiky povstal nový úřad: *dictatura*. Když hrozilo vlasti veliké nebezpečí buď válkou zevní aneb nepokoji vnitřními, aneb i v jiných příčinách důležitých, volen jest *jediný* nejvyšší úředník, *dictator*, který se rovnal mocí svou králi; a to tím více, poněvadž za jeho vlády všechny ostatní úřady přestaly, i konsulat. Diktator býval volen nejvýš na 6 měsíců; po té byl také odpověden za úřadování své. Jemu přidáván jest *magister equitum* t. j. vůdce jízdy. Rozumí se, že s prvu mohli býti voleni oba jen z patriciů.

Quaestorové stali se za času republiky správěmi státního jmění; i sem měli přístup jen patriciové.

Ohledneme-li se ještě jednou na celé novoty tyto, shledáme, kterak hodnost královská zřícena jest pouze vzbouřením patriciův, kteří z toho také nejvíce kořistili. Nyní vládla šlechta sama. Veškeré úřady, duchovní i světské, obsazovány jsou ze středu patrického; šlechta zasedala v senátě, činíc odtud komitiím návrhy, jaké za dobré uznala; ale i v kom. cent. měla při hlasování přednost, náležejíc jměním svým z největší části do třídy první, kteráž obyčejně rozhodovala; v komitiích pak kuriatních nalezala se výhradně jen šlechta. Kdyby tedy bylo v kom. cent. něco proti vůli její prošlo, nemusela tomu dáti v kom. kuriat. svého stvrzení, a tím samým nemohlo to vejíti v platnost. Patriciové měli výhradné právo k pozemkům obecním; oni jediní byli znalí zákona božského i světského; oni jediní uměli vykládati budoucnost, majíce tedy jen oni sami přístup k auguriu a úřadům podobným: zkrátka patriciové zvrtili důstojnost královskou, aby vládli sami; plebs nebyla připuštěna k úřadu žádnému; a aby rozdíl mezi patricii a plebeji tak snadno nemohl býti vyrovnán, není povoleno mezi oběma stavy *connubium* t. j. vzájemné manželství; vzala-li by si ale předce strana patrická plebejskou, patřily děti z manželství takového mezi plebeje.

Za první konsuly zvoleni jsou *L. Junius Brutus* a *L. Tarquinius Collatinus*; na tohoto však pohlíželi Římané s nedůvěrou, a proto šel dobrovolně do vyhnanství; na místo jeho nastoupil *Publius Valerius*. Hned na to učiněno jest v Římě spiknutí od přívržencův Tarquiniových ve prospěch starého řádu, ale prozrazeno jest a všickni účastníci jsou podle rozsudku konsulův odpraveni. Mezi nimi nalezali se i oba synové Brutovi, kteří před očima vlastního otce utraceni jsou.

69. Válka s Porsennou (508) a s Latiny (496).

Nezdařilé spiknutí toto neodstrašilo Tarkvinia nikterak; on zdvihl (509) s pomocí měst *Veji* a *Tarquinií* proti Římu válku, v kteréž padli Aruns, syn Tarquiniův, a *L. Junius Brutus*, probodnuvše jeden druhého. Celá válka zůstala ostatně beze všech dalších následků.

Ale mnohem horší byla válka s *Porsennou*, králem klusinským. I toho popudil prý *Tarquinius* (508) proti Římu; k pravdě však jest podobnější, že táhl *Porsenna* proti Římu sám od sebe, chtěje

snad spojití Etrurii s etruskými osadami v Kampanii, čemuž až dosud Latium vadilo. Porsenna přitáhl před Řím, jež se jal oblehati, až se mu musel vzdáti. Uzavřen jest mír, v němžto musili Římané odstoupiti veškeré území své na pravém břehu tiber-ském; dále musili vydati všecky zbraně a museli se zavázati, že nebudou užívati železa než jen k děláním radlic. Že by si byl Porsenna některak vzpomenu na Tarkvinia, ačkoli měl Řím ve své moci, nečteme; naopak jisto jest, že Porsenna ponechal Římanům nynější zřízení jejich.

Válka s Porsennou vyzdobena jest četnými hrdinskými skutky občanů římských. Když se byl totiž Porsenna zmocnil Janikula, zahnal vojsko římské nazpět do města, kteréž by bylo ztraceno bývalo, kdyby se nebyli u mostu přes Tiberu postavili 3 mladíci, kteří přeučtatně bojujíce celé vojsko klusinské tak dlouho zdržovali, až přátelé jejich část mostu strhli. Nejvíce z těchto tří vyznamenal se *Horatius Cooles*, který skočiv pak do Tibery šťastně na druhou stranu přeplaval, ačkoli za ním šípy etruské jen srážely. Když pak na to Porsenna město oblehal, nastala tu veliká nouze. Hrdinský mladík *C. Mucius*, příjímím *Scævola* („levoruký“) pokusil se o to, kterak by otcínu osvobodil. S dovolením konsulův odebral se přestrojen do ležení Porsennova, jehož zamýšlel usmrtiti. Dostav se až do stanu královského, vrazil dýku do prsou královského písaře, maje ho za krále. Jest ovšem ihned zadržen, načež mu Porsenna hrozil upálením; ale Mucius, aby ukázal, kterak se smrti této neleká, vložil pravici svou do žižavého uhlí. Porsenna divě se velice neohroženosti takové, propustil ho na svobodu; začež mu Mucius pověděl, kterak prý se mimo něho ještě 300 jiných mladíkův zapřisáhalo neustáti dříve, dokud by Porsenna nebyl se světa zprovozen. Toho prý se král tak ulekl, že uzavřel s Římany ihned mír. Tito musili dáti 10 mladíků a 10 děvčat co rukojmě, že dostojí výminkám míru; a však všech 10 děvčic uprchlo vedením *Cloelie* do Říma. Ale svědomitý senát je poslal zpět; než Porsenna daroval jim všem svobodu.

Válkou etruskou přišli Římané o mnoho; zůstalo jim ze 30 tribus jen 21!

Tarkvinus obrátil se nyní k *Latinům*, chtěje se pomocí jejich opětně do Říma dostatí a děláje jim zároveň naděje, kterak by se mohli z pod nadvlády římské osvoboditi.

Ve vzniklé na to válce mezi Latiny a Římany, byli tito tak stísněni, že zvolili poprvé *diktatora*, jímž se stal *Aulus Postumius*, kterýž (496) porazil Latiny u jezera *Regillu*, načež zůstali Latiny s Římany i na dále ve spolku. Zklamav se staříčký Tarkvinus i u Latinů v doufání svém, odebral se do města *Kumæ* v Kampanii, kdež za nedlouho zemřel.

Důležitá jest změna, která se touto dobou udála v Římě v soudcovství. Konsulové byli totiž až dosud nejvyššími soudci nad životem i nad smrtí; a na znamení toho nosili před nimi liktoři

sekery ve fascēs. Ale konsul Publius Valerius učinil návrh, aby v té příčině rozhodoval celý národ, což když přijato jest, dal Valerius ihned z fascēs sekery odstraniti. Valeriovi pak dáno jest za návrh tento přijmí *Publicola* t. j. přítel lidu.

70. Vzpouora plebejův. Dostane se jim zvláštních úředníků.

(494 př. Kr.)

Zrušení důstojnosti královské prospělo šlechtě, ne pak plebejům; ba těm vedlo se nyní teprv zle, neboť od zavedení republiky museli Římané vésti tolikeré války za obranu její, v nichž se jim nejednou vedlo dost špatně. Váleky těchto museli se účastniti i plebejové, aniž by byli dostali za zbroj aneb za výživu nějaké náhrady, čímž trpěli na straně jedné; a na druhé zase tím, že jsouce ve válce, nemohli vzdělávati polí svých; a tak klesali do bídy vždy větší. Ovšem že bývalo u Římanů zvykem, když dobyli nějaké krajiny, odejmouti podmaněnému obyvatelstvu některou část pozemků a učiniti ji jměním obce své; pozemky takové jsou pak rozdělovány k užívání mezi občany římské, aneb jsou jim za laciný peníz pronajaty; ale výhod těchto dostávalo se jen patriciům, kteříž jedině považovali se za měšťany římské; plebejům nedostávalo se z toho všeho nic, i musili se tedy dlužiti. Toho času byly v Římě úroky desetiměsíčního roku $8\frac{1}{3}\%$, a nemohl-li jich dlužník platiti, přiráženy jsou ku kapitálu. Tak množily se dluhy plebejů velikou rychlostí, aniž by byli s to, aby je platili. V Římě byly zákony na dlužníky velmi přísné. Kdo nezaplatil do jisté doby, propadl věřiteli svobodou svou, tak že ho mohl vzíti do vězení a tam ho třeba i trýzniti; ba mohl ho za hranice římské i do otroctví prodati. Ale žádný, třeba se nalezal v moci věřitele svého, nebyl zbaven povinností svých občanských. Tak stávalo se velmi zhusta, že, vypukla-li válka, šli do ní plebejci takořka přímo z vězení, v němž v čas pokoje pro dluhy seděli. Mezi plebeji panovala všeobecná nespokojenost, kteráž konečně vypukla ve skutečné vzbouření. Jistý zasloužilý setník, který přišel ve válkách o vše jmění, uprchnuv z vězení, do něhož byl pro dluhy uvržen, jal se ukazovati na foru prouhy krví podlité, známky to trýznění, kteréž musel ve vězení pro dluhy přetrpěti. Touto právě dobou táhli proti Římu Volskové. Plebs se zpěchovala do války táhnouti. V této nesnázi dal senat konsulem P. Serviliem zákony o dlužnících zrušiti. I sešlo se hned na to množství vojska, kteréž vítězně bojovalo nejen proti Volskům, ale hned na to i ve dvou nových

válkách. Za to nadáli se plebejové nějaké úlevy v příčině svých dluhů; ale vrátivše se z válek těchto byli dáni opětně do vězení. Rok na to (494) vypukla zase válka s Volsky. Tentokrát učiněn jest oblíbený M. Valerius diktátorem, kterýž sliboval plebejům všechny možné nápravy, tak že skutečně všickni uposlechli. Zvítězili sice opět, ale když bylo po všem, nechtěl senat o žádné povolenosti slyšeti. M. Valerius vida, že nemůže pro odpor senatu splniti slibů svých plebejům učiněných, vzdal se úřadu, načež táhli plebejové 18.000 mužů silní z ložení místo do Říma na „mons sacer“ (svatá hora u řeky Ania), obmýšlejšce si tu vystavěti město nové. To pohnulo senat k ústupnosti. I vyslal k nim *Menenia Agrippu*, kterýž je výmluvností svou (bájka o žaludku a údech těla) pohnul k návratu do města; ale ovšem muselo se jim v něčem povolit. Učiněna jest mezi patricii a plebeji smlouva, a posvěcena skrze fetialy, dle níž dostalo se lidu následujících kusů:

1. všeobecné amnestie (zapomenutí této vzpoury);
2. odpuštění dluhů pro ty, kteří platiti nemohli; kdo by si však nově vypůjčil, mohl býti zase dle starého práva souzen;
3. povolení jsou plebejům k ochraně zvláštní úředníci — *tribuni plebis* — počtem pět, kteříž měli povinnost, ujmouti se plebejů, kdykoli by senat aneb úředníci kurulští chtěli některému plebejci ubližovati. Tribuni mohli svým „*veto*“ proti každé osobě vystoupiti, která by některého plebejce chtěla utiskovati, jediné u diktatora přestávala moc jejich. Jsouce sami *nedotknutelní*, mohli dáti třeba i samého konsula zatknouti, kdyby záповědi jejich dbáti nechtěl. Domy jejich musely býti dnem i nocí otevřeny, aby bylo možná utéci se k nim o pomoc. Nejdůležitější právo, jehož plebs vymožením tribunů dosáhla, bylo, že se mohla scházeti ku společným poradám o věcech stavu jejího se týkajících. Zde scházeli se a hlasovali dle *místních* tribunů (*comitia tributa*) a uzavření jejich zvána jsou *plebiscita*, kteráž neměla prvotně žádné úřední platnosti, ale znenáhla rokováno tu i o záležitostech státních, jmenovitě o zákonech nově navrhovaných, tak že v prodleném čase ztenčena jest jimi moc komití kuriatních; — bylat pak tributní tato komitia tím důležitější, jelikož jest v nich hlasováno dle hlav a tudíž měl v nich lid obecní vždy převahu.

Tribuni voleni jsou z plebejů, vždy na jeden rok; s prvu v komitích po centur., později v tributních. Zároveň s tribuny povstali *aediles plebis*, původně správci pokladny a listovny plebejské; tato nalezala se v chrámě (*aedes*) bohyně Cerery; později

dohlíželi i na listiny, na nichž byla napsána konsulta senatorská; mimo to vedli dozor na trhu; nad veřejnými budovami a vůbec nad pořádkem na veřejných místech; proto také obstarávali veřejné hry, byly-li placeny z kasy obecní, aneb i soukromé, jednotlivými rodinami zařizované.

Moc a síla tribunů plebis záležela prvotně ovšem jen v odporování přemoci patriciův, ale odtud vydobývali sobě a všem ostatním plebejům práv znamenitých. Od nynějška počíná mezi tribuny v zastoupení stavu plebejského a patricii *boj o rovná práva všech římských občanů bez ohledu na rod.*

71. Coriolanus. Válka s Volsky (491). Sp. Cassius (486).

Patriciům byl tribunat arci nemilý, ale nebylo ho možná odstraniti, neboť — tak zněla smlouva fetialy stvrzená — kdož by se odvážil učiniti třeba jen návrh na zrušení tribunů, již tím samým propadal hrdlem svým. Ve válce s Volsky, která této doby vypukla, proslavil se *C. Marcius*, kterýž prý od dobytí města Koriol nazván jest *Coriolanus*. Hrdý tento patricius požíval mezi vrstevníky svými znamenité vážnosti. I stalo se, že r. 491 nastala v Římě veliká drahota, až i hlad. Senát obstaral obilí ze Sicílie a nyní jednalo se o to, jakým způsobem by se jím měl lid podělovati? Koriolanus radil, aby se dávalo za dvojnásobné peníze; pak-li by ale chtěla plebs upustiti od tribunatu, aby jí bylo dáno zdarma. Tribunové sedávali toho času mocí úřadu svého na prahu otevřené kurie, mohouce poslouchati o čem se v senatě jedná a mohouce v čase potřeby svým „veto“ zakročiti. Ti, jak uslyšeli návrh Koriolanův, svolali ihned komitía tributní, kdež vše plebejům oznámili. *C. Marcius* volán jest k zodpovídání před soud jejich; on se sice nedostavil, ale přede odsouzen jest k smrti. Na to uprchl k Volským, kteréž přemluvil k válce proti Římu. Počínaje si vítězně, přišel s vojskem Volským až nedaleko Říma, kdež zůstal ležením. Veliké nebezpečí hrozilo tehdáž městu tomuto; nic nedal na prosby senatorů, ani kněží; až teprv když k němu vyšly matrony římské, majíce v čele svém matku jeho *Veturii* a manželku *Volumnii*, nechal prý se obměkčiti a odvedl Volsky od Říma, začož prý od nich, dle vypravování jedněch, jest usmrčen, dle jiných zemřel prý u nich ve vysokém stáří smrtí přirozenou.

Lidu římskému dostalo se sice obránců, také i okamžitého odpuštění dluhů, tím ale nepředěšlo se do budoucnosti nikterak svízelným, ano trvaly veškeré dosavadní poměry i dále. Hlavní pří-

činou nouze mezi obecním lidem bylo to, že bývaly časté války, jichž museli se účastniti i plebejové a to bezplatně, kdežto patriciové považovali pozemky, kterých v každé vydobyté krajině získáno, za jmění sice státní, k němuž ale jedině oni domnívali se míti právo. A tak rozdělili a rozpachtovali je mezi sebou za laciný peníz; ba stávalo se nejednou, že ani této malé činže neplatili, mohouce ovšem takto bohatnouti. Naproti tomu však plebejům, jakožto lidem nemajícím plných práv občanských, nedáno podílu na zabraných polnostech těchto, a tím způsobem byli na vždy odsouzeni k bídě a děláním dluhů u patriciů vždy více bohatnoucích. Nesrovnalost tuto a její zlé následky chtěl předejít *Sp. Cassius*, slavný vítěz nad Aekvy, Herniky a Volsky, navrhuje ve třetím svém konsulatu (486), aby se patriciům odejmuly pozemky státní, jež drželi proti právu, a aby se rozdělily mezi plebeje, ano i mezi spojené Latiny. První tento agrární (o polích) zákon byl přijat, ale ovšem s velikou nevolí patriciův. Když pak vypršel rok konsulování Kassiova, obžalován jest v komitii kuriatním, jako by bažil po samovládě; načež jest odsouzen, odpraven a dům jeho zbořen. Smrtí Kassiovou vázla činnost komise, kteráž měla polnosti řečené rozdělovati, až ustála úplně. Tlačil na to sice tribun *T. Genucius* r. 473 ještě jednou, aby provedeny byly tyto zákony agrární, předvolav konsuly minulého roku před soud pro zastavení jich; když však přišel soudní den, nalezen jest Genucius v posteli mrtev; což tribuny následující nemálo postrašilo.

71. Válka s Vejenty a s Aequy. Návrhy Harsovy (462).

Brzy na to vypukla válka s etrurskými Vejenty, kteráž důležitá jest záhubou slavného rodu Fabiovců. Jako rodina Valeriovská, byla v Římě mocná a slavná také i rodina Fabiovská, z níž vzato jest v posledních právě letech sedm konsulů po sobě. Když ale po té uznali patriciové za dobré přejíti rodinu tuto při budoucích volbách konsulských, aby snad se nedomnívala, že má jakési dědičné právo k úřadu tomuto, tu najednou stali se Fabiové přáteli lidu, tlačíce na provedení Kassiova zákona agrárního. Vidouce však marnost snažení svého, vystěhovalo se z Říma 306 mužův rodiny této se 4000 klienty a usadili se na potoku Kremeře, nedaleko Vej. Vystavivše si tu pevnůstku, znepokojovali neustále krajinu vejentskou, tak že konečně všickni vyhlazení jsou (474) až na jednoho hochu, který se právě v Římě zdržoval. Tento se stal zase praotcem Fabiův pozdějších.

Ve válce, kteráž brzy na to vypukla s *Aeguy*, obklíčeno jest vojsko římské na hoře *Algidu*. V nebezpečí tomto zvolen jest *L. Quinctius Cincinnatus* za diktatora. Poslové, přinášejíci mu zprávu o volbě této, zastali ho právě na poli orajícího. Opustiv pluh, postavil se v čelo vojska, jímž nejen sevřené vojsko římské osvobodil, ale i nad Aekvy zvítězil (458).

Jako nebylo v Athenách až do časů Solonových zákona psaného, podobně nebylo ho až do nynějška ani v Římně. Patriciové jediní byli zákonů znalí, jsouce zároveň i soudci ve přích veškerých. Tu ovšem nedivno, že se plebejové zhusta domnívali, jakoby se jim děla křivda, obzvláště stáli-li na soudě s patriciem. Aby se stal nejistému stavu tomuto konec, učinil (462) tribun *C. Terentilius Harsa* návrh, aby zvolena byla komise pěti mužů, kteráž by měla napsati zákony pro stát římský. Po deset let uměli to patriciové všelijak vytáčet, neustále se tomu vyhýbajíce. Raději povolili plebejům, aby měli místo pěti tribunů deset — což bylo ostatně ku prospěchu patriciův samých — a aby se směli odvolávati k shromážděním centuriatním nejen z rozsudku na smrt, eč i na každou pokutu: ale vše marně; konečně museli (452) svoliti i k návrhu Harsové, třeba jej byli poněkud změnili, povolivše do té komise místo 5 mužů deset (decemvirat).

72. Decemvirat (451).

Zvoleno jest tedy do komise zákonodárné deset patriciů, jimž uloženo v roce napsati zákony římské. Na ten čas přestaly v činnosti své veškeré úřady od konsulatu až do tribunatu; decemvirové vedli toho roku sami vládu veškeru. Po uplynutí úřadu předloženy jsou shromáždění národnímu hotové zákony, kteréž byvše jím schváleny, vyryty jsou na deset měděných tabulí. Ale ještě nebyli se vším hotovi a proto prodloužena jim hodnost, až by přivedli vše k místu. Napsány jsou ještě tabule dvě, které tolikéž došly ztvrzení. Těchto 12 tabulí bylo základem veškerého práva římského, a děti musely se obsahu jejich učiti nazpaměť. Zákony těmito ustanoveno, že se nesmí vyššího úroku požadovati než $8\frac{1}{3}\%$, jakož bylo i zakázáno provozovati lichvu, ale staré zákony o dlužnících a o zápovědi vzájemného manželství (*konnubium*) mezi patricii a plebeji opět přijaty jsou v nový zákonník tento. Ačkoli bylo těchto 12 tabulí základem všeho práva římského, naskytovaly se předce v prodleném čase nové a nové případy, o jichž vyřízení v řečených tabulích postaráno nebylo. To

doplňovali od případu k případu soudní úředníci v *ediktech* t. j. výnosech, jak se v tom neb onom kusě zachovati dlužno.

Dokončivše decemvirové práce své, k nimž jedině zvoleni byli, měli úřad svůj složit; načež měly pravidelné nové magistráty voleny býti. Ale k nabádání hlavně *Appia Claudia*, muže cti- a vládychtivého, strojili se decemvirové vládu podržeti a jakousi oligarchií několika patrických rodin zaříditi a proto neodstupovali, ač byl účel ustanovení jejich pomínut. Z toho povstávala v Římně nevdle veliká, kteráž propukla ve zjevné vzbouření, když se jal zpupný Appius Klaudius, hlava decemvirů, i práva rodinná násilně rušiti. Chtěl totiž Virginii, dceru zasloužilého centuriona (setníka) *L. Virginia* klientovi svému M. Klaudiovi přiřknouti za otrokyni, tvrdě, že prý, jsouc vlastně dítětem otrokyně Klaudia tohoto, byla jí hned ve věku nejtělejším ukradena a manželce Virginiově místo mrtvého dítěte jejího podstrčena. Otec Virginius, kterýž byl právě v ležení vojenském, narychlo povolán jest do Říma ženichem dceřiným Iciliem. Nemohá ji však před nespravedlivým rozsudkem nesvědomitého Appia zachrániti, usmrtil ji raději sám. To se stalo na fóru u prostřed velikého shonu lidstva. Z toho povstala proti vládě decemvirů vůbec a zvláště proti Klaudiovi veliká bouře, a plebejové, kteří byli ve městě, jakož i ti, kteří byli ve vojště, vytáhli, právě se domů vracejíce, opět na „*horu svatou*“ (449). Patriciové, většině jichž se hospodářství a úmysly decemvirů tolikéž nelíbily, jali se s plebeji vyjednávat o návratu do města. Ujednáno, aby byla udělena všeobecná amnestie, decemvirové aby ustoupili a ústava aby zavedena byla zase jako před decemvirátem. Když pak vrátila se plebs a zvoleny jsou opět nové magistráty, pohnali tribunové decemviry před soud; většina jich uprchla do ciziny, odkudž nesměli se více do Říma vrátiti; dva pak vzali si sami život, k těmto náležel i Appius Klaudius.

Na „*hoře svaté*“ byli tentokráte s plebeji vyjednávali patriciové *L. Valerius* a *M. Horatius*, kteříž jsou také na rok 448 zvoleni za konsuly. Skuteční tito přátelé lidu římského použili té příležitosti, pokud byly mysli plebejům nakloněné, a přednesli shromáždění národnímu *rogace* (návrhy), které stvrzeny jsou co zákony (448): 1. provokace (odvolání) z rozsudku každého úředníka jest dovolena — tedy i z rozsudku diktatorova —; 2. cokoli uzavře plebs v komitích trihutních (plebiscita), jest závazné pro *všecky* občany římské. Plebiscita postavena jsou tedy na roveň usnešením komití po centuriích. Od té doby připadlo navrhování

zákonů z velké části tribunům, jakožto předsedům komitití tribunálních. Následkem nových těchto práv provedla plebs, aby budoucně pokladnice válečná přešla z rukou konsulův do správy *dvou quaestorů*, kteří měli býti sice voleni z patriciův, ale v komititích tribunálních.

74. Plebejové vymahají si přístup k úřadům kurulským.

Connubium a konsulští tribunové 444. Přes všecko to byli plebejové předc jen vždycky považováni za nižší třídu občanskou, pokud neměli zároveň s patricií přístupu k úřadům všem. Poslední vymoženosti dodaly chuti tribunovi *C. Canuleiovi* a soudruhům jeho, kteří žádali, aby byla 1. konnubia mezi plebeji a patricií zákonitě povolena a 2. aby byl pokaždé aspoň jeden konsul ze stavu plebejského. Ačkoli rogate tyto od lidu přijaty jsou, zpěchovali se patriciové platnost jich potvrditi. Konečně svolili k prvnímu, druhého naprosto uznati nechtějíce. Ale smluvili se posléze i v tom kuse, aby se budoucně vždycky volili buď konsulové ze stavu patrického aneb *vojenští tribunové s mocí konsulskou*; tito ze stavů obou. Kterého roku mají se voliti ti neb oni, ustanovuje senat. Počet tribunů konsulských nebyl stálý; také přiházelo se, že senat jak jen mohl ustanovil raději volbu konsulů, aby se zbavil plebejů; a tak to trvalo po 78 let (až do r. 366). Ostatně tribunové konsulští neměli nikterak takových práv jako konsulové sami; neboť odděleno jest od nového úřadu tohoto *soudnictví*, kteréž ponecháno výhradně patriciům. Podobně vyňata jest z moci jejich i *censura* a dána zase dvěma zvláštním patriciům. Tito jsouce voleni ve sněmích obecních s prvu na 5, později na 1½ leta, měli povinnost řídití popis občanstva dle stavu, rodu, rodin a jmění a tím samým ustanovovati, kdo do které centurie náleží. Oni sestavovali také i senat, a vymazávali ze seznamu jeho ty, kdož by se byli stali vážného důstojenství tohoto jaksi nehodnými. Za nedlouho odevzdán jim také i dozor nad mravností obecnou, nad financemi státními a stavbami obecními. Jakožto dozorcové nad mravností měli moc odejmouti provinilým třeba i právo měšťanské. Tím způsobem byla arci důležitost úřadu tohoto veliká a proto nechtěli jí patriciové pustiti do rukou plebejských, aby snad se nemuseli doзору a posuzování jejich podvolovati. Po 90 let dovedli toho patriciové udržeti úřad tento v moci své, ale konečně museli i tu ustoupiti.

Plebejští *quaestorůi*. *Questura* byla až dosud obsazována z pa-

triciů; když ale touto dobou musel býti ustanoven dvojnásobný počet quaestorů (4), uzavřeno jest (421), aby byli voleni vždycky 2 z patriciův a 2 z plebejův a to v komitěích tributních.

75. Války s Vejenty a s Gally.

Válka vejentská (405—396). Toto vnitřní kvašení mezi občany římskými nebylo válečným výpravám jejich nikterak na závalu. Tak jmenovitě válčili tou dobou po dlouhý čas s Vejenty, kteří byli poskytli pomoc městu Fidenám, které již po dvakráte od Říma odpadlo. Vedeni jsouce výtečným *M. Furie* *Camille* dobyli konečně Římané po desetiletém oblehání pevných *Veji* (396), čímž rozmnožena jest moc jejich znamenitě; síla pak Etrurie tak seslabena, že od této doby se nemuseli Římané od sousedů svých etrurských ničeho obávati. Dobyť města tohoto jest opět některými bájemi vykrášleno. *Veji* měly tak výhodnou polohu a byly tak dobře stavěny, že se sem chtěli plebejové z Říma přestěhovati; zdrželi jich pak od toho patriciové jen tím, že mezi ně rozdělili díl vojenských pozemků v losech po 70 jitrech. *Kamillus*, kterýž slavil při návratu svém do města tak velikolepý průvod vítězný (triumf), byl za nedlouho obžalován ze zpronevěření kořisti vejentské, a odešel do vyhnanství, byl ve své nepřítomnosti odsouzen k pokutě peněžité.

Gallové dobudou Říma (389). *Gallové* neboli *Keltové* bydlili od nepamětných dob na západní Evropě ve Španii (*Celtiberové*), v Gallii a v Britanii. Z příčin neznámých — bezpochyby skrze přelidnění — vytrhli *Keltové* z Gallie obsazující krajiny východnější. A tak přišli i do horní Italie, odkudž vytlačili *Rasenny* dílem k severu do Alp, dílem na jih do střední Italie; ba jedna část — *Sennoni* — vnikla až do Italie střední a obklopila r. 390 v Etrurii město *Clusium*. Ačkoli žili Etrurové tou dobou s Římany v nepřítelství, nezbyvalo jim vůči tohoto nezbytného nebezpečení předce nic jiného než ucházeti se v Římě o pomoc. I hned poslali Římané tři posly ke Gallům, aby upustili od nátisků, činěných spojencům jejich klusinským. Nemohouce vyslanci s divochy ústně ničeho poříditi, vmísili se mezi vojsko klusinské s Gally bojující, a jeden z nich zabil v boji jednoho z předních vůdců keltických. Když se o tom Gallové dověděli, žádali na Římanech, aby jim vydali odvážlivce tyto, přečinivší se proti právům mezinárodním. Římané nejen že jim neučinili po vůli, ale zvolili dokonce všechny tyto tři posly za konsulské tribuny. Na to hnuli se

Gallové pod *Brennem* v počtu 70.000 mužů proti Římu, kterýž proti nim postavil pouze 40.000 mužů. Na říčce *Allii* přišlo (18. července 389) k bitvě, v níž Římané poraženi jsou, tak že v divém nepořádku utíkali místo do Říma de opevněných Vej. Bez odporu zmocnili se Gallové Říma, jež vydrancovali a vypálili až na *Capitolium*, na němž ležela posádka římská. Sem zachránil se před divochy také i senát. Sedm měsíců oblehali a dobývali opevněného Kapitolia, ale vždy bez prospěchu. Mezi tím sbírali se Římané, utekli do Vej, k osvobození rodáků svých. Málem by se byli již Gallové zmocnili Kapitolia (jen husy vyzradily štěbetem svým Gally již již zdi hradní zlezající!), ana jim přišla zpráva, že Veneti vpadli do území jejich; a poněvadž jim také i potrava docházela a nemoce mezi nimi povstávati začaly: byli ochotni k jednání o mír. I uvolili se za 1000 liber zlata odtáhnouti. Když drahý tento kov odvažován jest, vhodil Brennus k závaží ještě i svůj meč, pravě: „běda přemoženým!“ (*vae victis!*) Po té odtáhli.

Pověsti římské vypravují, kterak prý právě při zpupných oněch slovech Brennových objevil se s vojskem římským Kammillus a kterak mocí zbraně zabránil ještě v čas vyplacení zlata. Na to prý po dvakráte Gally porazil, ano samého Brenna zajal a usmrtil. Mělyť pověsti tyto — teprv později smyšlené — patrně smýti hanu porážky na *Allii*.

Tak byli Římané proti krutého nepřítel; ale poněvadž leželo veškeré město jejich v rumech, chtěli se plebejové přestěhovati do vystavěných Vej; Kammillus však je přiměl, aby zůstali, začož nazván jest druhým zakladatelem města. Řím vystavěn jest zase; ovšem že museli chudší obyvatelé dostati od státu ku stavbě podporu. Etruským, jenž v čase nebezpečí stáli při Římanech, dáno jest občanské právo plebejské, kterýmž způsobem utvořeny jsou 4 nové tribus, tak že jich bylo nyní 25.

Ještě několikrát vpadli Gallové do Latia a však poraženi jsou s prvu tím samým M. Furiem Kammillem, kterýž se stal již po páté diktátorem a později od syna jeho L. Furia Kammilla. Tou dobou bojovali Římané již i za spojence, kteří v nich spářovali své obrance před divochy keltickými, a tak rozšířena jest moc římská právě v těchto válkách s Gally více než kdy před tím.

76. Rogace licínské. Plebs nabude stejných práv s patricii.

Následkem rogac Kanuleiových měli plebejové k nejvyššímu úřadu konsulskému tak dalece přístup, že mohli býti voleni za

konsulské tribuny; ale při tom stávalo se nezřídka, že senat ustanovil volbu konsulů skutečných, v kterémž případě byli plebejové arci pomínuti; aneb se stávalo, že se dostalo plebejům mezi tribuny konsulskými míst jen po skrovnu. Rogacemi těmito bylo tedy plebejům nedostatečně poslouženo; najmě majetnější z nich toužili po konsulatu skutečném. Na druhé straně zase nebylo důstojností touto plebejům chudším nikterak vyhověno, poněvadž těmito na konsulatu málo záleželo; ano se jim jednalo hlavně a přede vším o úlevu při výživě — o podíl v pozemcích obecních. Jedna strana plebejů stála tedy o důstojenství, a druhá o pozemky. Nyní jednalo se o to spojití obě tyto strany k tomu, aby stály svorně za obé. I učinili v té příčině tribunové *C. Licinius Stolo* a *L. Sextius Lateranus* r. 376 návrhy tři, nedovolující však o nich jinak rokovati, než jen o všech společně. Rogace tyto byly:

1. Místo konsulských tribunů buďtež voleni vždy jen konsulové, z nichž jeden budiž pokaždé stavu plebejského.

2. Žádný občan římský nesmí držeti více než 500 jiter obecního pozemku a nesmí na občinách pásti více dobytka než povoleno. Kdož by měl více obecní půdy v držení, dejž ji zpět, a ta budiž rozdělena po 7 jitrech mezi občany nemajetné.

3. Zaplacená lichva budiž z jistiny věřitelů sražena, ostatek pak jistiny jsou dlužníci povinni ve třech ročních lhůtách splatiti.

Historie římská nevybavila se ještě ani této doby z bájí dějepisných. Vypravuje se zajisté, že měly dvě sestry *Fabie* manžele, starší *patrického Servia Sulpicia* a mladší váženého *C. Licinia Stolona*, kterýž byl rodu plebejského. Byla prý mladší *Fabia* návěševou u starší své sestry, jejíž *patrický* manžel byl právě konsulem. Tu prý přijde lietar a hodí *fascas* — jak to bývalo zvykem — na dvěře, kterýmž šramotem polekána jest *Fabie Stolonová*. I vyamívala se jí starší sestra, kterak prý je viděti, že má (mladší) muže z rodu nízkého, jinak že by takovýmto věcem byla zvyklá. Tím domrzena jest mladší *Fabie* tak, že nedala muži svému *C. Liciniu* pokoje, až by i on se mohl státí konsulem. Proto prý zanesl manžel její, jsa plebejským tribunem, rogace dotčené.

Návrhy tyto způsobily mezi *patricií* pravou bouři. Po 10 let zdržovali přijmutí jich za zákony, všelijak si pomahajíce. Několikráte podařilo se jim získati jednoho neb více tribunů, kteří vložili své veto, překazivše čtení rogac těchto v komitiu. Ba i knihy *sibyllinské* vzaty jsou na pomoc, jakoby se výrok jejich protivil novotám těmito; ale tím *patriciové* špatně pochodili, neboť *tribunové*, vidouce v tom podvod, provedli to, aby od nynějška ve sboru strážců a vykládačů kněh těchto sedělo vedle 5 *patriciů* tolikéž mužů plebejských; mělit až dosud knihy tyto v rukou, je-

dině patriciové, kteří je ovšem vykládali, jak toho okamžitý prospěch patrický vyhledával.

Po deset let byly obnovovány rogace tyto každoročně, až konečně r. 366 přijaty jsou všechny tři; prvním konsulem plebejským stal se L. Sextius Lateranus.

Praetura. Patriciové uznávali hned při konsulském tribunatě za dobré oddělení od něho soudnictví a podržeti je pouze pro sebe; nedivno arci, že si je nyní tím spíše vyhradili, když museli plebejům pustiti konsulat. Užívající záminky, jako by práva a zákony jen jim známy byly, učinili návrh, aby byl pro soudcovství ustanoven zvláštní úředník, kterýž by byl volen jen ze stavu jejich. Skutečně toho také dosáhli. Nový tento hodnostář nazván jest *praetor* a považován za rovna konsulům; za tou příčinou chodilo před ním také i 6 liktorů.

Kurulští aedilové. Aedilové plebejští obstarávali jakožto dozorcové veřejného pořádku také veřejné slavnosti. Když byli roku 366 oba stavové na roveň postaveni, chtěli patriciové, aby k oslavení smíření tohoto vystrojeny byly na útraty státní veřejné hry. Ale aedilové plebejští zpěchovali se dáti k tomu potřebného nákladu. Rozmrzení nad tím patriciové zřídili si dva *aedily* ze středu svého, kteříž nazývání jsou *kurulskými*. Ti měli dohlídku na trhu, nad budovami soukromými i veřejnými; vyšetřovali menší přestupky, mohouce z nich také i žalovati. Později rozšířen jest jich počet na čtyry, kterouž dobou nabyli přístupu k úřadu tomuto také i plebejci, čímž upadala aedilita plebejská vždy více v zapomenutí. V prodleném čase nabyl úřad aedilský tím způsobem důležitosti, an aedilové vystrojovávali lidu velkolepé hry a zábavy, chtěce si takto u něho získati obliby, aby mohli tím rychleji postupovati v úřadech vyšších.

Plebejové nabudou přístupu k úřadům všem. Patriciové měli ovšem až dosud některá místa vyhrazená, k nimž plebejů připustiti nechtěli; ale pustivše jim jednou úřad nejvyšší — konsultství — nemohli ani při ostatních na dlouho odporovati. Nejdříve dostali se plebejci k aedilitě kurulské; za nedlouho (356) stal se plebej C. Marcius Rutilus diktátorem, a tentýž zvolen jest r. 351 za censora. Praetury dosáhli roku 337 a nejpozději teprv dostali se i do kollegia augurův a pontifikův (300). Tímto odstraněny jsou poslední ohrady, kteréž dělily patricie od plebejů, tak že se mohl nyní každý měšťan římský státi úředníkem jakýmkoli, uznal-li ho lid římský za schopna a důstojna úřadu některého.

Tak obměněna jest dosavadní republika aristokratická na demokratickou neboli na lidovládu.

b) Republika demokratická (366—30) př. Kr.).

aa) Boje za vládu nad veškerou Itálií až ku konečnému dosažení jejímu (366—266 př. Kr.).

77. První válka samnitská (342—340) a poslední válka s Latiny (340—337).

Dosažením rovnoprávnosti plebejů s patricii odstraněny jsou v Římě veškeré vnitřní spory občanské, za kterouž příčinou přestala býti ochromována bujará síla národa římského; ba právě nyní omladla, když výteční muži plebejští připuštěni jsou, aby u vlastenectví svém závodili s patricii. Tenkrátě ukázala se skutečná síla a nadšenost národa římského, kteráž nemusíc se u vnitř zeslabovati, obrátila se vesměs na venek. Tím časem nastala hrdinská doba národa římského, kterýž nyní počal bojovati za nadvládu celého půlostrova, již také za krátko dosáhl.

Válka samnitská. Po Etrurech, kteří však již byli vpády gallickými a mečem římským potřeni, byli Římanům nejnebezpečnější Samnité. Snažením jejich bylo totiž dosíci na jihu Latia vlády nad osadami kdysi etrurskými a řeckými, kteréž počaly této doby v moci své již klesati. Právě se strojili Samnité, jak by se zmocnili *Kapue*, jednoho z nejmocnějších měst kampanských, ani Kapuané, nechtíce se Samnitům podčiniti, volali na pomoc Římany, uznavše jejich vrchní vládu. Tito zakázali ihned Samnitům, aby se nedotýkali svěřeného města jejich. Samnité, neuposlechli a pročež přišlo k boji, v němž Římané dvakrátě zvítězili, jednou pod M. Valeriem Korvem u *Cumae* 342 a po druhé u *Suessuly*; toto vítězství bylo tak rozhodné, že Samnité musili učiniti mír, v němž jest Kapua Římanům ponechána.

Válka latinská. Města latinská, kteráž byla s Římany spojena, bojovala s nimi ve všech četných válkách jejich obranných i výbojných. Římané měli ovšem pojištěné vevodění vojsku spolkovému, ale Latinové, měli-li i na dále s Římany státi za jedno, žádali přede vším, aby senat římský skládal se od polovice (300) z Římanů a od polovice (300) z Latinů; mimo to aby byl povždy volen jeden konsul z kmene jejich, začež se uvazovali přijmouti název „Římané.“ Když jim v tom povoleno nebylo, nastala válka. S Latiny spojili se i Kampané, nabaživše se již nadvlády římské,

ač teprv nedlouho trvala. Vojsko římské, které bojovalo se Samnity, stálo ještě ve zbrani a pročež obrátilo se ihned proti Latinům, na něž vytáhli i Samnité, Římanům pomahající. Tito zvítězili nejdříve vedením T. Manlia Torquata u *Vesuvu*, kdež se P. Decius Mus podzemním bohům obětoval, jen aby rodákům svým vítězství opatřil. Po té válčeno dále; v tom čase dal dotčený T. Manlius svého vlastního syna odpravit, poněvadž se byl v jeho nepřítomnosti s nepřátelským vůdcem pustil do boje, ačkoli to byl Manlius výslovně zakázal. Nedlouho na to vydobyl u *Trifana* druhého vítězství, kterýmž spojená moc latinsko-kampanská na dobro jest zlomena. Dosavadní *spolek latinský* jest zrušen a s pokorenými Latiny rozličně naloženo dle menší neb větší viny jejich. Města latinská, kteráž věrně stála k Římanům, obdržela úplné právo měšťanské, mohouce v komitíích hlasovati, ovšem ale samostatnosti své státní pozbyla; města pak účastnivší se vzbouření, stala se poddanými římskými bez práva volebuého. Aby Římané předešli vzpouru novou, vložili všudy posádky, zakázavše podmaněným, že nesmějí mezi sebou uzavíratí žádných spolků, nedovolující ani konnubia ani kommercia jednoho města s druhým. Podobně zřízena jest i Kampanie, jejíž hlavní město Kapuu hleděli Římané tím způsobem v poslušenství udržeti, udělivše nejváženějším mužům zdejšími zvláštní práva a výsady.

78. Druhá a třetí válka samnitská (325—290).

Válka II. (325—304). Mezi Římany a Samnity nemohlo býti dříve stálého míru, pokud by někdo z nich nebyl úplně poddaným druhého; státiť mocí svou patrně jedni druhým na závadě. Veliké chyby dopustili se Samnité, pomahavše Římanům Latiny přemahati, ano bylo patrné, že pak tím dříve musí přijíti řada na ně samé.

V Kampanii byli již Římané úplnými pány, vyjímajíc pouze sesterská města Palaeopoli a Neapoli; nejprřednější snahou Římanův bylo nyní, jak by se jich obou zmocnili. Ale Samnité, chtěje tomu překaziti, vložili sem silnou posádku. Římané javše se Neapoli oblehati, nabízelí obleženým velmi prospěšný mír, jen aby překazili spojení osad řeckých se Samnity. Neapolitané skutečně přijali stkvělá nabídnutí římská a vypudivše hned na to posádku samnitskou, vstoupili s Římany ve spolek. Tito dovedli obratností svou u vyjednávání i toho, že se obyvatelstvo jižní Italie chovalo po čas celé této války buď nestranně, aneb stálo s Římem, Sam-

nitům nikterak nepomahajíc. Římané vtrhli vítězně do samého území samnitského všudy pustošice a pleníce, tak že konečně Samnité prosili za mír. Ale Římané žádali tolik, že by se to bylo rovnalo úplnému poddanství. To dohnalo Samnity k boji zoufalému. I poštěstilo se jim vedením *C. Pontia* veškeré vojsko římské v *těsnině kaudinské* tak sevřítí, že nebylo vyvážnutí. Šlechetný Pontius povolil oběma konsulům mír zajisté slušný, uvážíme-li, že stálo úplně v moci jeho dáti celé vojsko i s nimi porubati. Odevzdavše legiony římské veškeru zbraň, propuštěny jsou poděhem (sub jugum) — ovšem k veliké jich hanbě — domů. Konsulové zaručili se vyjednati v Římě Samnitům mír příznivý. Ale senat nechtěl o ničem slyšeti. A tak zuřila válka dále. V době pozdější klonilo se štěstí rozhodně na stranu římskou. Pravda že pozdvihli proti Římu nyní také Etruskové zbraně své, zamýšlejíce domoci se při této příležitosti nejsnáze někdejší neodvislosti své. Tím arci pomozeno jest Samnitům na některý čas, ne však na dlouho; nebo vojska římská přinutila po dvou vítězstvích pod *Q. Fabiem* Etrury ku pokoji, kdežto zatím porazil *L. Papirius Kursor* Samnity ve veliké bitvě u *Longuly* (309). Spojovali se s nimi sice ještě jednotliví národkové okolní; to však jim vše nic nepomohlo; naopak bylo to příčinou, že i tito od Římanů podmaněni jsou. 20leté válce učiněna konečně přítrž, když Římané pod samými zděmi hl. města samnitského — *Bovianum* — opětného vítězství dobyli. Samnité museli uznati vrchní vládu římskou.

Válka III. (298—290). Ještě jednou pokoušeli se Samnité vytrhnouti se z pod vlády římské. K tomu cíli sjednali si spojení na severu půlostrova. Spojili se s nimi Etrurové, Umbrové, ba i Gallové; ale *Q. Fabius* porazil spojená vojska u *Sentina* (295) v Umbrii, kdež *P. Decius Mus* (syn) obětoval život svůj, jen aby Římanům vítězství pojistil. Po té rozešla se koalice; jenom Samnité vedli ještě po pět let o své ujmě zoufalý odpor, až konečně přinutilo nové vítězství *Fabiovo* i je ku pokoji. Výminky ujednaného míru nejsou však známy. Takto stali se Římané úplnými pány celé střední Itálie na s. až k lesu ciminskému v Etrurii, na v. do *Abruzz* a na j. až ku *Kapui*.

79. Válka s Tarentany a s Pyrrhem epirským (282—272).

Když se byli Římané s takovým prospěchem zmocnili vrchní vlády nad Itálií střední, bylo předvídati, že budou dříve neb později usilovati i o Itálii jižní; čekali jen na vhodnou příležitost,

kteříž se jim brzy dostalo. Ve válkách samnitských stáli Lukané s Římem; nyní pak, spolehajíce na toto přátelství, chtěli se zmocniti řeckých osad v jižní Itálii. I jali se právě oblehati Thurie, které však povolaly ku pomoci Římany. Tito mněli se nyní již dost silnými, a proto nedbajíce dosavadního spojení s Lukany, přijali ochotně vyzvání Thurianův, prikazujíce onům, aby upustili od oblehání města s Římem spojeného. Lukané, necítíce sami dosti síly, způsobili proti Římanům spolek, a to nejen s Tarentany a nespokojenými Samnity, ale i s Etrury, Umbry a Gally. Co však se spojenci sbírali, vyslali již Římané proti nim vojsko, kteréž na rychlo porazilo spojence *severní*, tak sice, že se Gallové senonští až i z Itálie vystěhovali, přešedše na půlostrov balkanský (282), kdež vtrhli až do Řecka. Odstranivše takto Římané nebezpečí se severu hrozící, obrátili se nyní *na jih*. Toutéž rychlostí poražení jsou i Lukané a Thurie jsou osvobozeny.

Římané vyslali ku podpoře svých osad, kteréž byli založili při moři jaderském na vydobytém pobřeží galském (Sena gallica = Sinigaglia), loďstvo z moře tyrrhenského. Toto plovouc kolem jižní Itálie, zastavilo se v přístavu tarentském, neboť té doby nebylo ještě vypuklo zjevné nepřátelství mezi Římem a Tarentany. Tito však ztroskotavše loďstvo římské zmocnili se mužstva, jež z části ubili, z části do otroctví prodali. Vyslancům římským, kteříž žádali zadostučinění za bezprávi toto, dostalo se v Tarentě místo náhrady — pohanění, ana po nich luza zdejší blátem házela. Vědomi důstojnosti své a síly mateřského svého města, odpověděli vyslanci vážně, „že budou museti Tarentané bláto toto svou vlastní krví smýti,“ a tak to také přišlo.

Tarent bylo město obchodní, slynuvši velikou zámožností, ale i nemenší rozmařilostí a slabostí. Vidouce, že jim s Římany nastává boj tuhý, netroufali si postavití se jim sami a pročež povolali z *Epiru krále Pyrrha*, kterýž, jsa sám výtečný válečník, měl i vojsko velice vycvičené; peněz pak k vydržování jeho měli Tarentané hojnost.

I. Válka s Pyrrhem 280. Pyrrhovi bylo pozvání toto vítané, neboť bažil po vydobytí rozsáhlé říše. Přístav v Itálii s 25.000 mužů dobře vycvičeného vojska a se 20 slony, zvítězil ještě toho samého roku (280) nad Římany u *Heraklee* v bitvě veliké, ovšem hlavně přispěním svých válečných slonů, s nimiž Římané v boji zacházeti neuměli. Hned na to vstoupila s Pyrrhem do spolku veškerá města řecká, jakož i někteří národkové sabellští. Avšak

zkušený Pyrrhus nahlížeje, kterak se na pomoc zmalatnělých Řeků jihoitalských nijak spolehati nemůže, kdežto se o udatenství římském sám očitě přesvědčil, jal se s Římem vyjednávatí o mír. Poslav tam přítele svého filosofa Cineu, žádal za svobodu pro veškerá města řecká a za navrácení území a svobody těm kmenům, které s ním spojeny byly. Tou právě dobou, když Cineas v Římě výmluvností svou přemlouval, ba i potají jednotlivce podplácel, blížil se Pyrrhus k městu, aby byl senat vůči vítězného vojska tím spíše povolný. Již kolisal mnohý senator v přesvědčení svém, an se tu dá staříčkův slepý Appius Klaudius uvéstí do senatu, kdež si stěžoval, „kterak by mu lépe bylo, aby byl i hluchý, aby v stáří svém nemusel slyšeti, jak Římané uzavírají mír po porážce, kdežto bývali až dosud vždy zvyklí jen po vítězstvích nepříteli mír předpisovati.“ Slova tato rozhodla; Cineas odešel s nepořízenou. Pyrrhus neodvážil se hnáti na město útokem; nýbrž ustoupil do Tarentska, aby tam přezimoval.

Seslívil se v dolní Itálii některými novými voji italskými, zvítězil budoucího roku (279) u *Askula*. Draze však musel vítězství toto zaplatiti, ano zde padlo mnoho jeho vlastního vojska, tak že prohledav bojiště, zvolal: „Ještě jedno takové vítězství, a jsem poražen!“ Uznáváje nemožnost nad Římany zvítěziti, zřekl se všeho dalšího boje.

Sem padá zpráva o posláni C. Fabricia ku Pyrrhovi, aby s ním jednal o výměně zajatých. Král prý mu slíboval mnoho peněz, ba i důstojenství chtěje ho získati, aby mu vymohl v Římě příznivý mír; bylo to však všeko marné; této stálosti divil prý se Pyrrhus nad míru. Zajatých sice nevyměnil, ale propustil je do Říma k národní slavnosti saturnalií s tím doložením, pakli by nebyl ujednán mír, aby se zase všickni do zajetí navrátili, což oni také učinili.

Nejvíce prý ale pohnulo Pyrrha k upuštění od všeho dalšího boje s Římany to, když mu C. Fabricius odeslal jeho životního lékaře, který se Římanům nabízel sprovoditi pána svého za jistou cenou se světa. Fabricius rozhušvav se nad takovou nešlechtností, vydal dotčeného lékaře Pyrrhovi, který zvolal: „Dříve uchýlí se slunce se své dráhy, nežli Fabricius s cesty spravedlivosti!“

Pyrrhus na Sicílii. Pyrrhus nabídnul Římanům sám ještě jednu mír; ti však přistoupili pouze na příměří; načež uchopil se s velikou ochotou pozvání Syrakusanův, kteří volali ho ku pomoci proti Karthaginským (viz §. 13). Přišed na Sicílii byl tak šťasten, že vytlačil Karthaginské až na samý západní cíp ostrova, a již připravoval se přeplouti do samé Afriky, ale bezohlednou přísností, jaké byl z Epiru zvyklý, odvrátil od sebe myslí

mnohých měst sicilských, která se tou dobou raději s Pany proti němu spojila.

Jsa tím způsobem pojednou kolkolem nepřáteli obklopen, nalezal se v takových nesnázích, že tomu byl rád, když ho Tarentané volali zase nazpět.

II. Válka Pyrrhova s Římem 275. Těch tří let nepřítomnosti Pyrrhovy použili Římané výborně k svému zotavení, zmocnivše se jižní Itálie až na Tarent a Rhegium. V této tísni volali Tarentané Pyrrha zpět, který také okamžitě přišel; ale již neměl tolik svého vojska řeckého, kteréž bylo základem dřívějších vítězství jeho; a i to, které mu ještě zbylo, potratilo v rozmařilé Itálii svého původního ducha vojenského. Přišlo ještě téhož r. 275 mezi Pyrrhem a Římany (pod M. Kuriem Dentatem) k bitvě u *Maleventu*, v níž Římané zvítězili. Od té doby přezděno jest městu „*Beneventum*.“ Po té odtáhl Pyrrhus z Itálie, zanechav na hradě tarentském posádku. Pomýšlel sice ještě na návrat do Itálie, ale táhna válečně do Peloponnesu, byl v Argosu cihlou zabít (272). Hned po odtažení Pyrrhově podčinili si Římané Lukany, Apuly a Brutty, ano i Rhegium. Všudy musili přijmouti římské kolonisty. Když pak přišla vůdci posádky tarentinské Milonovi zpráva o smrti pána jeho, jal se vyjednávat s Karthagiňany a i s Římem o vzdání; tento poznav nesmírnou důležitost města zdejšího, neskrblil penězi, dada Milonu čeho žádal; a tak vtáhla do hradu tarentského posádka římská; město samo stalo se poplatným; hradby jeho jsou strženy, lodě pobrány a všickni, kdož ondy vyslance římské pohanili, odpraveni.

Po té přemohli Římané ještě některé menší národky italské a byli pány od Rubikonu až na konec jižní Itálie (266).

80. Vnitřní dějiny římské v době právě minulé.

Od toho času co dosáhla plebs římská stejných politických práv s patricii, závodili všickni měšťané v přispívání ku zvelebení moci a slávy vlasti své. Úžasnou rychlostí rozšířil Řím v té krátké době vládu svou přes celý poloostrov. Již z této příčiny bylo ve správě státní mnoho změn zapotřebí a to jak v Římě uvnitř samé vlády *ústřední*, tak i v *krajínách podrobených*. Nejvyšší moci požívala v Římě ovšem *komitia po centuriích*, shromáždění to celého národa; v nich voleni jsou konsulové a censorové; k nim děly se i veškeré provokace neboli odvolání, o kterých rozhodováno konečně v stolici nejvyšší. Dle zákona Q. Publilia Filona

(r. 338) musely dáti kurie již napřed každému zákonu v centuriích uzavřenému své stvrzení, čímž se staly komitie kuriatní zbytečnými. Vedle centurií požívala tou dobou veliké důležitosti také *komitia dle tribuů*, rozhodující o přijetí nových zákonů. S prvu bývala plebiscita tato závazná, když o nich bylo uzavíráno se svolením senatu (*auctoritas patrum*); ale podle zákona Hortensiova (r. 286) jest přímo vyřknuto, o čem se tribue usnesou, to že jest závazno pro celý národ, aťsi vyšel návrh od senatu nebo ne; dalšího jakéhos schvalování centuriemi neb kuriemi nebylo naprosto potřebí. Tím způsobem přešlo veškeré zákonodárství do rukou obecného lidu a předsedů komitii tributních — tribunů plebis — kteří předkládali komitii tímto k rokování a hlasování jen to, což právě za dobré uznávali.

Senat římský nabyl tolikéž větší důležitosti nežli dosud. Rozšířením državy římské zmnohonásobněn jest i obor činnosti konsulské; tím samým však i odpovědnost za úřadování. Chtěli-li si konsulové odpovědnost tuto ulehčiti, museli toho dbáti, aby s nimi souhlasila mocná a vážená strana v národě; proto nepodnikávali nikdy ničeho dříve, dokud by se nebyli poradili se senatem. Zde tedy zavíráno o všech důležitých věcech, kteréž se týkaly náboženství, financí, zákonodárství a všelikých voleb konsulských. Takto požíval senát veliké vážnosti, kteráž dovršena jest, když v druhé polovici čtvrtého století vešlo v obyčej bráti senatory z úředníků státních, zvláště zasloužilých; tak že byl senát sborem moudrých, zkušených a o vlast zasloužilých mužů a tudíž chloubou celého národa. Rokování jeho byla veřejná a tribunové plebis, kteří bývali pouze jen na prahu kurie, sedávali nyní již mezi ostatními, hlasující ovšem jen pokud byli sami senatory, mohouce ale veto své vložiti jednáni každému, když by jim bylo, jakožto zástupcům lidu, proti mysli. Senatoři voleni jsou doživotně; ale každých pět let držána jest přísná přehlídka (*lustrum*) listiny senatorské a kdož by se byl stal mravností svou vážného sboru tohoto nedůstojným, byl vymazán a tím samým ze senatu vyloučen.

Obec římská sáhala v nynější době již daleko za hradby městské až do Etrurie a Kampanie; ale všecka místa u vnitř okresu tohoto nepožívala stejných práv politických. *Plnoobčané*, kteříž měli v Římě plná práva politická, mohouce do úřadů státních voliti i voleni býti, nalezali se již také i mimo Řím v Etrurii, Sabinsku, Kampanii a v některých vzdálenějších osadách. Římští *poddaní* rozpadali na tři třídy: a) *latinská města* a *latinské osady*, kteréž

požívaly úplné samosprávy. Občané jejich mohli se volně stěhovat kam chtěli a přistěhovali-li se do Říma, byli měšťany římskými, majíce právo do úřadů voliti, ne však na ně volenu býti. b) Občané římstí *bez práva volebného* (sine suffragio) museli s ostatními veškeré povinnosti vykonávati (daně i vojsko odváděti), nemajíce však práva volebného. c) *Spojenci* (socii) požívali podle zvláštních úmluv s Římany větší neb menší samosprávy, ale nesměli nikterak samostatně válek vésti aneb spolků uzavírat ani vlastních peněz raziti; vojskem museli tolikéž přispívati Římu.

Ve čtvrtém století jali se Římané raziti *měděné peníze* a za nedlouho i *stříbrné*.

Rozšířením politické vlády římské nad celou Itálií nabyta i *latinská řeč* na celém poloostrově panování; ačkoli byla již touto dobou mezi vzdělanci římskými znalost řeči a literatury řecké velmi rozšířena.

Starší Římané zanášeli se nejvíce *vzděláváním půdy*; bylot to zcela přirozené, ana se veškerá práva jejich zakládala na větší neb menší majetnosti pozemkové; ba vzdělávání rolí bylo v starších dobách zaměstnáním nejčestnějším, kdežto jen nepatrná část občanstva živila se obchodem.

Život Římanů a Římanek byl původně jednoduchý, zbytečných výloh ani v šatstvu ani v jídle nemilující; ale když se stali pány celé Itálie, počali také i nákladnější život vésti, tak že se uznalo za dobré trestati jednotlivce pro veliký náklad při hostinách, aby se předešlo zbytečné mrhání peněz.

bb) Od podmanění Itálie až na Grakchy (266—133 př. Kr.).

81. První válka punská (264—261).

Příčiny války této. Po dobytí Itálie překypovali Římané silou jak mravní tak i hmotnou; bylo patrné, že se neuspokojí vydo- bytnostmi dosavadními, nýbrž že použijí nejbližší příležitosti, aby panství své i dále rozšířili. V té příčině padla jim nejdříve do oka Sicílie, tato „obilní komora“ italská, tím více, poněvadž tam byla hojnost různic, jichž používajíce Římané, doufali, že se zmocní celého ostrova. Dotčené různice táhly se již po delší čas mezi Syrakusami, nejsilnější mocí zdejší, a mezi Karthagiňany neboli Puny, kteří by si byli rádi celý ostrov podrobili, po čemž však neméně i Syrakusy samy bažily. Války z toho mezi nimi vzniklé

neukončil ani Pyrrhus, kterýž byl od Syrakusanů ku pomoci volán. Když pak odtáhl, zmocnili se Karthaginští opětně měst, kteréž byli, válčíce s ním, potratili. V Syrakusách stal se tou dobou vojenským velitelem a za nedlouho i panovníkem *Hiero II.*, kterýž by se byl přede vším rád zbavil *Mamertinů*, město jeho neustále ohrožujících. Mamertině byli žoldnéři kampanští, kteříž slouživše kdysi syrakusskému tyranu Agathoklovi byli po smrti jeho propuštěni. Vracejíce se domů, zmocnili se náhle města Messany, odkudž znepokojovali okolní krajiny, loupíce a pleníce. Chtěje je Hiero vyhubiti, jal se vyjednávat s Karthaginskými o spolek. Vědouce Mamertině, že by spojené takto moci karthaginsko-syrakusské odolati nemohli, povolali jedna část — a to větší — ku pomoci *Římany*, kdežto druhá — menší, vyjednávajíc s punským velitelem Hannonem, vydala mu hrad messanský, dříve nežli Římané přišli. Dlouho se rozpakoval senat římský, má-li pomahati loupežníkům a vražedníkům, ale kynoucí z toho prospěch konečně rozhodl.

Válka na Sicílii. Přemohše Římané ve dvou bitvách spojené Puny a Syrakusany, zmocnili se Messany; načež Hiero, obávaje se moci jejich a uzavřev s nimi mír, vstoupil s nimi do spolku. Nyní obrátili se Římané celou silou proti Punům, a porazivše vojsko jejich pod Hannonem vzali silnou pevnost Agrigentum. I vedlo se jim tak dobře, že se stali v brzce pány celého ostrova, nemohouce dobytí jediné měst námořských, k čemuž potřebovali lodí, jichž neměli. Dle vzoru punské lodě na břehu uvázlé, vystavěli Římané v 60 dnech 120 lodí válečných, s nimiž dobyl kons. *C. Duilius* při *Mylách* první bitvy námořské (260). Římané zvíťezili hlavně důmyslem svým, opatřivše své lodě pohyblivými můstky se zábradlím, kteréž upevněny jsouce na lodích jejich, mohly se vhoditi na lodě nepřátelské; načež jsou tyto přitaženy k lodím římským pomocí háku na druhém konci řečeného můstku se nalezajícího, tak že obměněna jest bitva námořská jakž takž v bitvu pozemskou a v té neodolalo ovšem žádné vojsko zručnosti a udatnosti římské.

Válka v Africe. Došedše Římané při prvním pokusu svém na moři výsledku tak stkvělého a chtěje válce této učiniti rázem konec, nabyli odvahy učiniti útok na Karthaginu samou. K tomu účeli vypraven jest konsul *M. Atilius Regulus* na 80 lodích se 4 legiony do Afriky. Poraziv na cestě ve veliké bitvě loďstvo punské, kteréž bylo čtenější než jeho, přistál (256) u Klupee.

Beze všeho odporu plenili Římané území karthaginské, připravující se již k oblehání samého hlavního města. Regulus mysle, že ho úplné vítězství již ani ujíti nemůže, odeslal největší část loďstva i vojska domů, ponechav si pouze 40 lodí a 15.000 pěších s 500 jezdci. Karthaginští, jimž bylo po tolikerém neštěstí srdce kleslo, žádali za mír; Regulus však kladl tak vysoké podmínky, že jich Karthaginští přijati nemohli, nejsouce dosavad na čisto přemoženi. Vynaloživše tedy poslední síly, sebrali veliké vojsko ze žoldneřů se 100 slonů a odevzdali vrchní velení Spartanu *Xantippovi*, kterýž Římany nedaleko *Tunisu* tak rozhodně porazil (255), že se jich mohlo sotva 2000 do Klupee utéci; Regulus pak sám padl do zajetí. Zbytky poraženého vojska odvezlo z Afriky loďstvo římské, nově sem vyslané (254).

Opětná válka na Sicílii. Nyní válčeno jest zase hlavně na Sicílii a okolo ní se štěstím nestejným. Ku škodě, kteráž vzešla Římanům z posledního podniknutí námořského, přidružily se ještě nové, ano jest loďstvo jejich bouří opětovně na břeh uvrženo a ztroskotáno, tak že si Římané předevozili obmeziti se pouze na válku na pevnině. Takto dobyl kons. *L. Caecilius Metellus* skutečně slavného vítězství u *Panormu* (250), při čemž mu padlo do rukou přes 100 slonů. Seslabení Karthagiňané předevozili si žádati za mír; ale i Římané byli již tou dobou znamenitě vysíleni.

Ku vyjednání míru tohoto vyslán prý jest do Říma zajatý kons. Regulus, jemuž Karthaginští úplnou svobodu slíbili, vyjedná-li mír v očiň své. Příšod Regulus do Říma zrazoval prý Římany, aby míru neuzavírali, poněvadž jest Karthago již tak vysílena, že bude muset v krátku podlehnouti. Nevyjednav míru vrátil se Regulus opět do zajetí, kdež prý ho rozhořčená Punová strašlivou smrtí se světa sprowadili.

Ale Římané nepovolili a protož válčeno dále. Nemohouce bez loďstva nijak dobytí pevností mořských *Drepan* a *Lilybaea*, kteréž byly v rukou punských, vypravili Římané ještě jednou novou flotu, kteráž vedena jsouc nerozumným a nadutým hejskem římským *P. Claudiem*, poražena a ztroskotána jest úplně nedaleko *Drepan* (249).

Nejen že se Klaudius pustil do bitvy této proti „vůli božské,“ *ana auspicia* nebyla příznivá, poněvadž posvátná kuřata nechtěla jísti, ale bezbožný hrdopýšek jal se ještě i bohům rouhati, dača posvátné kury do moře uvrei, „když prý nechtí jísti, aby aspoň pily.“ Zjevným rouháním tímto zmocnila se mysl vojska jeho taková hrůza a malomyslnost, až i poražen jest.

Ale mimo to zničeno jest z části bouří, z části útoky karthaginskými ještě i jiné loďstvo římské, kteréž vezlo spíži pro vojsko, oblehající pevnost *Lilybaeum*.

Nešťastnými příhodami těmito odpadla Římanům veškerá chuť k námořnictví, tak že uzavřeli nevypravovati více žádného loďstva válečného; neboť byli jím na samý pokraj záhuby uvedeni. Na štěstí jejich byli i Karthaginští neméně usláblí, tak že nebyli nikterak s to použití vítězství drepanského k další škodě Římanů. Tak vlekla se válka na Sicilii beze vší rozhodnosti. Teprv obratný a rázný *Hamilkar Barkas*, přišed nově k vojsku karthaginskému na Sicilii, uvedl v něj nový život; znepokojuje jmenovitě loupeživými loděmi svými až i pobřeží italská, tak že tu mnoho škod nadělal.

Bylo patrné, že tomu nelze bez loďstva přítrž učiniti, aniž válku samu ukončiti, a protož složili se jednotliví Římané a vypravili na soukromé útraty 200 lodí, jimiž vydobyl kons. *C. Laetanius Catulus* u ostrovů *aegadských* vítězství úplného (241). Porážka tato zničila sílu karthaginskou v té míře, že museli přijmouti mír pod výminkami velmi trpkými. Karthago vydá veškeru Sicilii v ruce římské, navrátí zajaté římské bez všeliké náhrady a konečně zaplatí 3200 talentů (asi 7½ mil. zl.) náhrady válečné. Hamilkar, jenž ležel posádkou v pevnosti Eryxu, mohl ji opustiti se vší vojenskou ctí.

Vyjímaje území syrakusské, kdež vládl spojenec římský Hiero II., učiněna jest ostatní *Sicilie první provincií* římskou t. j. Sicilie byla od vlády římské k rukou pokladnice státní spravována.

82. Války a vydobytnosti římské mezi I. a II. válkou punskou.

Římané zmocni se Sardinie. Po této nešťastné válce byli Karthaginští tak vysíleni, že nemohli vojsku ujednaného žoldu vypláceti; když pak z něho chtěli strhovati, vzbouřili se žoldneři. Po tři leta bojovali s nimi Karthaginští s největším namáháním, až je konečně Hamilkar přemohl. Ale i na Sardinii pozdvihla se tamější posádka punská, volajíc zároveň Římany, aby si vzali ostrov tento. Ti nemeškajíce zmocnili se skutečně Sardinie (238) a brzy na to i Korsiky (237). Když pak Punové žádali za navrácení Sardinie, vypověděli jim Římané válku; ti však nemohouce se jim v poli postavití, upustili nejen od války, ale zaplatili Římu krom toho 1200 talentů náhrady válečné, kteréž si byl tento napočítal. Oba ostrovy byly *druhou provincií* římskou.

Válka v Illyrii. (229—228). Z Illyrie vyjžděli si loupeživí plavci na plen; a to jak na pobřeží řecká, tak i na protější italská, kdež již měli touto dobou Římané své osady. Tito žádali ve Skodře, kdež sídlil illyrský král, zadostučinění, a však nedostalo

se jim ho a proto vypravili 200 válečných korábů, jimiž přinutili ovdovělou královnu *Teutu* k zastavení dalšího loupežení a k odvádění ročního poplatku. Jak obtížna byla tato loupeživost Illyrů také i Řekům, poznati nejlépe z toho, že města Korcyra, Epidamnus a j. vstoupila následkem toho do spolku s Římany, kdežto Řekové přijali je z vděčnosti za účastníky her isthmických a tím samým za údy národa řeckého.

Válka s Gally (225—218). Po dlouhá leta žili Gallové s Římany v míru, až najednou (225) vtrhli do Etrurie, chtěje v krajinách těchto panství své rozšířiti. Skutečně také porazili jedno vojsko římské na hlavu (u Faesul), ale byli hned na to zase sami u *Telamonu* poraženi. Dvě vojska konsulská účinkovala v bitvě této, v níž zůstalo na bojišti 40.000 Gallův a 10.000 jest jich zajato. Přesedše Římané Pad dobyli nových vítězství a pojistivše si takto vládu až k samým Alpám, založili k utvrzení jejímu osady Placentii a Kremonu (218). Tak nabyli Římané opět nové provincie. Podmanění krajin těchto nebylo však ještě úplně dokončeno, an tu povstal proti Římu nepřítel všech nejkrutější — *Hannibal*, na něhož se ovšem musely veškeré síly národa římského napnouti.

83. Druhá válka punská (218—201).

Po první válce punské byl arci mezi válčivšími mocnostmi uzavřen mír, nemohlo však býti žádného jasně do budoucnosti hledícího tajno, že bude museti v brzce zase mezi oběma přijíti k válce nové, jakmile se obě pozotaví. Nebo obě velmoci tyto nemohly na dlouho vedle sebe státi. Římané posilovali se vydobýváním krajin právě řečených; ale ani Karthaginští nelenovali. Aby si nahradili ztráty v poslední válce utrpené, vytáhl Hamilkar do Španie, aby jí dobyl, chtěje obchodu vlasti své v náhradu za ztraecné ostrovy italské otevřítí krajiny nové, kteréž byly neméně vydatné, jsouce jmenovitě na drahé kovy velmi bohaty.

Karthaginští ve Španii. Devět let bojoval *Hamilkar* ve Španii a uvedl za ten čas celou jižní část tohoto půlostrova v područí karthaginské. Po násilné smrti jeho (229) převzal vrchní velení zeť jeho *Hasdrubal* a i ten dobýval ve Španii vítězství za vítězství. On založil na jv. pobřeží město *Carthago nova*, kteréž bylo střediskem nejen vojenské moci karthaginské, ale i všeho obchodu jejich v končinách těchto; i povznesla se nová tato osada v krátké době tak, že se staré zdejší kolonie řecké počaly obávat o svůj

obchod i samostatnost. Tak uzavřelo město Saguntum vůči tohoto nebezpečí spolek se Římany, kteří toho na Karthagině vymohli, že se uvázala nepřekračovati vítěznými voji svými řeky Iberu. Zatím zavražděn jest úkladně Hasdrubal (220) a vojsko punské zvolilo si jednosvorně za vůdce *Hannibala*, 28letého syna Hamilkarova, kterýž jsa od maličkosti vychován v táboře vojenském, podal již mnohé důkazy své udatnosti a důmyslu vojenského. Krom toho byl úhlavním nepřítelem římským.

Vypráví se, že již co 9letý chlapec k žádosti svého otce přísahal u oltáře Římu věčné nepřátelství, kteréž přísaze nápotom po celý život svůj věrně dostál.

Plán Hannibalův na pokoření Říma byl hotový. Prostředky ve Španii nabytými vtrhnouti do Itálie, národy zdejší, nedávno teprv Římem podrobené, pobouřiti a k odpadnutí přivésti; Řím takto osamotněti, spojití se mimo to s králem macedonským a Sicílií a pak nenáviděné sokyni poslední smrtelnou ránu zasaditi.

Řím bojoval tou dobou v horní Itálii a v Illyrii velmi vítězně; měl-li se Hannibalovi plán jeho povéstí, musel si pospíšiti, dokud byl nepřítel zaměstnán na východě a proto nebera žádného ohledu na smlouvu vlasti své s Římem, počal Hannibal Sagunt dráždit, aby si opatřil nějaké záminky k dobytí jeho. Nic toho nedbaje, že jest k volání Saguntanů vypraveno poselství římské do Karthaginy, aby staveno bylo nepřátelství jeho proti městu s Římem spojenému, jal se Sagunt bez přítrže dále dobývati, nenechávaje se v tom mýlití ani poselstvím novým, kteréž ze Říma do jeho ležení přibýlo. Odeslav je do Karthaginy, zmocnil se po dlouhém a tuhém odporu oblehaného města, kdežto poslové římsí vypořádali v Karthagině válku.

Hannibalova válka v Itálii. Obohacen kořistí v Saguntě dobytou, vytrhl Hannibal bez meškání k severu. Zanechav ve Španii bratra svého Hasdrubala vrchním velitelem, přešel na jaře 218 s 50.000 pěších, 9000 jízdy a 37 slony přes Pyreneje. Římský kons. P. Cornel. Scipio, kterýž vyslán jest proti Hannibalovi do Španie, zástíhl ho, když již byl přešel řeku Rhodan. Scipio nepustil se s ním již před Alpami v boj, a tak počal Hannibal hory tyto přes Malý Bernhard přecházeti. Přemoh s nesmírným namáháním a znamenitou vytrvalostí, jakož i moudrou opatrností jak horské národky, kteříž se mu stavěli na odpor, tak i neschůdnost hor samých a krutou zimu zdejší vojům jeho nezvyklou: stál konečně po 35 dnech na rovině hornoitalské s vojskem arci valně ztenčeným, ano mu zbylo pouze 20.000 mužů a 6000 koňů. Na

šťěstí neočekávali ho tu Římané, aby se na utmáčené vojsko jeho ihned vrhli a je zničili, tak že si mohl 14 dní pokojně odpočívati. Za tím poštětlo se mu pobouřiti zdejší Gally, kteří teprv nedávno byli pocítili sflu a jho římské. Značně jimi sesílen porazil ještě téhož roku v končinách těchto na *Ticinu* kons. P. Kornelia Scipiona a za nedlouho druhého kons. Tiberia Sempronia na *Trebiu*; načež byl pánem celé Italie cisalpinské a voje jeho rozmnoženy jsou 60.000 muži galskými. Přešed roku následujícího (217) přes Apenniny do Etrurie přilákal konsula *C. Flaminiá* do těsniny při jezeru *Trasimenském*, v níž vojsko jeho zničil, pobiv 15.000 mužův a tolikéž zajav. Tím mu padla do rukou celá Etrurie. Netáhl však přímo na Řím, nýbrž obrátil se do již. Italie, doufaje, že se k němu i zde přidají všickni národové a veškerá města řecká. A však nevedlo se mu v té příčině tak jako v Galli a Etrurii. V tomto nebezpečí učinili Římané Q. Fabia Maxima diktátorem od způsobu válčení jeho s Hannibalem „Cunctator“ zvaného. Ten vyhýbaje se bitvě rozhodné, hleděl Hannibala neustále znepokojovati a unavovati, cviče při tom ve zbroji nováčky své. Konsulové roku následujícího *L. Aemilius Paulus* a *C. Terentius Varro* vzdali se tohoto způsobu válčení; jmenovitě ohnivý Varro toužil po slávě setkati se s Hannibalem. Skutečně také když přišla naň řada u velení, svedena jest velepamátná bitva u *Cannae* (216), v níž Hannibal opětně zůstal vítězem. 40.000 pěš., 2700 jíz. a 80 senatorů, mezi nimiž i kons. *L. Aemilius Paulus*, zůstali na bojišti, 10.000 pak jich zajato. Jenom s několika tisíci utekl Varro do blízké pevnosti *Kanusie*. Hannibal ztratil jen 6000 mužů. Tato porážka byla nejhroznější ze všech, které kdy Řím stíhly a to nejen ztrátou tolika mužstva a zbraně, ale i následky svými. Hned po bitvě této přistoupili ku spolku s Hannibalem národové jihoitalské, kteří dosud byli otáleli; mezi městy, která se s ním nyní spojila, nejhlavnější byla *Capua*, po Římu největší město italské. Ale i tyrann syrakusský *Hieronimus*, syn a nástupce Hierona, věrného druhdy spojence římského, přistoupil k jednotě s Hannibalem, když mu slíbeno rozšíření území jeho. Konečně spolčil se s Karthaginskými i macedonský král *Filipp III.* Tak zdálo se, že by byl Hannibal blížek vyplnění nejvřelejších tužeb svých. Ale měl-li dokonati ohromné dílo, musel býti podporován z Karthaginy samé, a to právě nyní velmi vydatně. A však v příčině této překážela strana jemu i rodině jeho protivná, snažíc se všemožně, aby Hannibalovi nebylo žádných vydatnějších podpor

posíláno. K tomu přijde, že poslové vyslaní od Hannibala ku králi macedonskému zachyceni jsou od Římanů, načež tito vynaložili vše, aby popudivše Řeky proti Filippovi, nenechali mu pokdy, aby nemohl Hannibalovi ku pomoci přispěti. Mimo to vyslali neunavní potomci Romulovi vojsko i do Sicílie, kdež jest Hieronymus již po roce zavražděn, a tak zůstal Hannibal sám. Nedostáváje pak ani ze své vlasti dostatečné podpory, musel veškeré vojsko své vydržovati na útraty svých spojenců italských, jimž počal býti obtížným, obzvláště svými nevázanými pluky galskými. Ještě i jinou škodu doznal Hannibal a to neméně citelnou. Surovostí otužili vojové jeho malátněli v rozkošnických městech jihoitalských, kdežto se stali Římané častým neštěstím svým otužilejšími, vytrvalejšími. V nebezpečenství tomto stála s nimi jediné věrná města latinská a některá řecká. Válka v Itálii vedená počala býti zase Římanům výhodnější, ano zvítězilo vojsko jejich vedením *Marcellovým* poprvé nad Hannibalem u *Noly* (215) a za nedlouho podruhé u *Beneventu*. Na to vytrhl Marcellus na Sicílii, kdež po dvouletém oblehání dobyl *Syrakus* (212), při které příležitosti přišel o život slavný mechanik *Archimedes*, jenž byl důmyslnými stroji svými nemálo k hájení města přispíval. Když pak podlehl Římu i *Agrigent* (210), stála opět celá Sicílie v rukou římských. Nic neprospělo Hannibalovi, že se zmocnil *Tarentu*, pojistiv si takto přímé spojení s *Karthaginou*. Římané jali se oblehati *Kapuu*. Nemoha jich Hannibal odehnati mocí, táhl náhle proti Římu („Hannibal před hradbami!“) domnívaje se, že Římané odtrhnouce od *Kapue* spěchati budou k obraně hlavního města svého. Ti však nenechali se másti a Hannibal, vida plán svůj zmařený, odtáhl zase od Říma, dobře věda, kterak by byl útok na něj vojsku jeho zkázonosný a předce marný. Římané dobyli *Kapue*, načež strašlivě ztrestáno jest občanstvo zdejší za nevěrnost svou. Mnoho senatorů jest odpraveno a veliká část měšťanstva do otroctví prodána. Zastrášení takovou přísností, počali se spojenci Hannibalovi vraceti opět k Římu, obzvláště když konečně Římané dobyli také i *Tarentu*.

Zatím pracováno jest také i za mořem o zkáze Hannibalově. Římané dobře věděli, kterak Hannibal spolehá hlavně na Španii, odkudž se dostávalo *Karthaginským* prostředků peněžitých i válečných. Nejvydatnější pramen tento nepříteli svému odejmouti — toť muselo býti hlavním snažením římským! Již na počátku války došli jsou tam oba bratři *Scipionové*, *Cnaeus* a *Publius*, kteříž

si tu počínali s prvu velmi vítězně, obzvláště poněvadž se k nim Iberové houfně přidávali, nechtíce déle snášeti jha punského. Největšího však prospěchu dobyli Scipionové vlasti své, zabránivše Hasdrubalovi, aby nemohl jíti do Itálie bratru svému ku pomoci. Konečně rozdělili se oba bratří Scipionové, dosud vždy společně bojovavše, an tu Hasdrubal obdržel z Afriky čerstvou posilu. Postaviv se jim nyní jednotlivým, porazil oba tak, že i sami o život přišli (212).

Na to poslán jest do Španie 24letý *P. Cornelius Scipio*, syn předešlého Publia, jemuž v nešťastné bitvě ticinské život zachránil, jsa tehdáž 18letý.

Mladý tento muž získal si v brzce udatností a nadáním vůdcovským veškeré vojsko římské; kdežto si zase dobrotou a přívětivostí svou naklonil srdce obyvatelstva hispanského. Nejdříve vrhl se mladý hrdina na *Novou Karthaginu*, toto střeziště moci punské ve Španii, a skutečně jí také r. 210 dobyl. Po té porazil Hasdrubala u *Baekuly*; ale proto předce ušel mu tento přes Pyreneje, nesa bratru svému Hannibalovi pomoc do Itálie. Římané musili nyní stůj co stůj spojení obou bratří překaziti. Oba kons. *Claudius Nero* i *Livius Salinator* postavili se Hasdrubalovi na říčce *Metauru*; v bitvě tu svedené poražen a zabit jest Hasdrubal (207). Zpráva o této porážce ohromila Hannibala, jemuž nyní již odnikud pomoc nekynula; i obmezil se od té doby pouze na obranu, jsa pořád ještě Římanům strašný.

Vypudiv *P. Cornelius Scipio* Karthaginské úplně ze Španie, vrátil se do Říma, kdež požíval takové důvěry, že zvolen jest za konsula, ač ještě neměl dostatečného stáří. Po té svěřeno mu náměstnictví v Sicilii, aby tam sbíral vojsko i loďstvo, s nímž by se učinil konec válce v Africe samé.

Válka v Africe. Hoře touhou ukončiti tuto zkázonosnou válku přepravil se Scipio r. 204 do Afriky, kdež se k němu přidal numidský král *Massinissa*. Po některých značnějších potyčkách, kteréž vždycky ku prospěchu římskému vypadly, počal Scipio ohrožovati Karthaginu samu. Nemohouce se s ním Karthagiňští o výminkách míru shodnouti, any se jim zdály tuze těžké, povolali Hannibala z Itálie ku obraně vlasti. Slze, opouštěl sestárlý hrdina místo nehynoucí slávy své. Přišel do Afriky a nemoha ani on na Scipionovi příznivějších ýminek vymoci, musel s ním podstoupiti boj u *Zamy* 202, kdež jsou Karthagiňští rozhodně poraženi. Vítěz diktoval výminky míru: Karthago podrží sice samostatnost a své-

zákonnosť, také i své území v Africe, ale vydá všecky zajaté, jakož i veškeré lodě válečné až na 10 tříveslovek; podobně vydá i všecky slony. Zaplatí v 50 letech 10.000 talentů a nepodnikne bez svolení římského žádné války. Tato výminka byla ta nejhorší, obzvláště poněvadž jim byl sousedem úhlavní jich nepřítel hrabivý Massinissa, král numidský, kterýž jsa spojencem římským byl jaksi dozorcem, aby se moc karthaginská zase nestala Římu nebezpečnou.

Scipio vrátiv se do Říma slavil stkvělý triumf, i dán mu čestný název „*Afrického*“ (Africanus).

Hispanii, která Římanům jaksi maně do rukou padla, upravili tito na *provincie* dvě, *přední a zadní*.

84. První válka macedonská (200—197).

Hannibal se sice namahal o spolek s Macedony proti Římu, pokud by tento nebyl tuze silný, ba on ho i dosáhl, ale opatrní Římané, vidouce jaké nebezpečí by jim ze spojení tohoto vzešlo, předešli si Řeky, kteří Filippa III., krále maced., na půlostrově balkanském zaměstnávali; mimo to byl i Filipp sám při tom všem nerozhodný, až i konečně uzavřel r. 205 mír s Aetoly, jakožto spojenci římskými, s nimiž se byl dosud hašteřil. Toto smíření s Aetoly stalo se hlavně za tou příčinou, aby měl svobodné ruce na východě.

V Egyptě byl tehdáž nezletilý král Ptolemaeus Epifanes; Filipp spojil se k dobytí Egypta s Antiochem, králem syrským; a skutečně také získal některé krajiny v Malé Asii jakož i na ostrovech archipelázkých. Římané, nemohouce Filippovi bez toho zapomenouti, že byl ve válce hannibalovské nakloněn rozmnožení nesnáze jejich, byli nyní tím mrzutější, když se takto moc Filippova rozmnožovala. Nemajíce však prozatím sami dostatečných příčin, poštvali proti němu aspoň potají Egypt, Rhodus, Pergamum a část Řecka. A však Filipp osvědčil se proti všem nepřítelům těmto výborným strategem (vojevůdcem); i volali tedy spojenci ku pomoci Římany, kteří na příležitost tuto již dávno čekali.

Proti Filippovi poslán jest kons. *Quintius Flaminius*, kterýž byl právě tak výtečný vojenský vůdce, jako diplomat. Jsa vychován u vědomostech řeckých, byl sám velikým přítelem vzdělanosti řecké; i dovedl toho v brzce na spolku achajském, kterýž jediný mezi Řeky Filippovi pomahal, že se přidal k Římanům. Nyní obrátil se celou mocí proti Filippovi, jehož u *Cynoscephalí*

197 porazil. Následkem toho musel se Filipp zřící veškerých držav mimo samotnou Macedonii; nesměl držeti ani vojska ani loďstva válečného více než mu Římané vyměřili; proti spojencům římským nesměl vésti žádné války a konečně musel zaplatiti náhradu válečnou.

Na to prohlásil Flaminius při isthmických hrách (196) z vůle senatu římského veškeré Řecko za svobodné, z čehož arci vzešel nesmírný jásot; a však Řekové, jsouce již té doby prázdni ctností občanských, nebyli k samosprávě schopni a tak způsobila domnělá tato velkodušnost římská na poloostrově balkanském jen tím větší rozštěpení, kteréž bylo téměř Římanům velmi vydatným prostředkem k vydobytí Řecka celého.

85. Válka s Antiochem III., králem syrským (191—190).

Syrský král Antiochus III. Veliký podmaniv si za nezletilosti Ptolemaea Epifana egyptské krajiny Palestinu a Foenicii, chtěl nyní totéž učiniti i s krajinami na z. a j. pobřeží Malé Asie. Ale tu volal Attalus, král pergamenský, a Rhodižští spojence své Římany, aby jim přispěli na pomoc. Tito vzkázali Antiochovi, že mají býti všickni Řekové svobodni; čehož když on dbáti nechtěl, vypukla mezi nimi válka. Však místo co byl měl Antiochus bez odkladu vpadnouti do Italie, jak mu zkušený Hannibal*) radil, šel do Řecka, uzavřev spolek s Aetoly, kteří se byli s Římany v čemsi nepohodli. Veliké chyby dopustil se i tím, že vehnal nejapností svou u vyjednávání Filippa macedonského do spolku římského, na místě aby ho byl pro sebe získal. Přišed do Řecka ohradil se u *Thermopyl* (191), kdež ale poražen jest od Římanů, tak že se jen malé zbytky vojska jeho do Asie navrátily. Na to válčeno s prvu na moři, ano byli Rhodižští Římanům připravili lodě, jimiž jest loďstvo syrské na dobro zničeno. Po té vedena jest válka na zemi, již řídil jménem bratra svého *L. Cornelia Scipiona* vlastně Scipio Africký.

*) *Hannibal* zvolen jest po bitvě u Zamy v Karthagině za suffeta; a však zář a bázeň římská neměly pokoje, až konečně odešel do ciziny. Šel k Antiochovi jakožto nepříteli římskému a když ten podleh, utekl se k Prusiovi bithynskému; když se ho chtěli pochopově římská již i zde chopiti, otrávil se učinil životu svému konec (183). Toho samého roku zemřel sok jeho *P. Corn. Scipio Africký*. Obžalován po válce syrské z úplatnosti a zpronevěření peněz státních odebral se dobrovolně do vyhnanství, kdež i skončil, zapověděv dříve, aby popel jeho nebyl pochován v nevděčném Římě.

R. 190 poražen jest Antiochus u *Magnesie* tak rozhodně, že musel velmi těžký mír přijati. Muselť zajisté 1. odstoupiti celou Malou Asii; 2. vydati všecko loďstvo a slony; 3. zaplatiti 39 mil. zlatých ve 12 letech a konečně 4. měl vydati Hannibala. Dobyté země rozdělili Římané mezi své spojence Eumena, krále pergamenského (nástupce Attalova) a Rhodižské. Aetolové, spojenci Antiochovi, učiněni jsou přímo poddanými římskými. *L. Cornel. Scipio* nazván jest „*Asiatským.*“

86. Druhá a třetí válka macedonská. Podrobení Řecka (171—146).

II. válka macedonská (171—168). Ačkoli pomáhal Filip III. ve válce syrské Římanům, kteří mu za to odpustili poplatek, jež měl ještě z minulé války dopláceti, předce se s nimi nikterak nepřátelil, dobře nahlížeje, že mu od nich hrozí neustálé nebezpečí a proto jal se všemožně zbrojiti, aby byl na vše připraven. Podezříví Římané již již hrozili válkou, an je předce ještě syn Filippův Demetrius, došed schvalně do Říma, umřinil.

Po smrti Filippově dosedl na trůn macedonský syn jeho *Perseus*, kterýž Římanů z nehlubší duše nenáviděl, aniž by se tím tajil. Věda však, kterak sám není dost silen proti moci římské, hleděl se spolčiti s králem illyrským *Genthiem* a se *Řeky*. Ještě dříve než tito přistoupili ku spolku macedonsko-illyrskému, přikvapili již Římané, vedení *L. Aemiliem Paulem* (synem u *Kanae* padlého konsula), porazili Macedony u *Pydny* 168, javše brzy na to i krále *Persea* samého. Z *Macedonie* učiněny 4 republiky, jimž veškeré vzájemné spolky zakázány; podobně rozdělena i *Illyrie* v díly 3; oboje byly nuceny odváděti Římu roční poplatek. *Epiroťané* musili za spolek svůj s *Perseem* ještě i tím odsazovati, že Římané za jediný den 70 jejich měst vyloupili a přes 150.000 obyv. do otroctví prodali.

III. válka macedonská (150—148). Macedonové nebyli spokojeni s odstraněním důstojnosti královské, jakož vůbec s novotami skrze Římany zavedenými; není tedy divu, když našel jistý *Andriskus* víry, vydávaje se za syna *Perseova* *Filipa* (tudiž *Pseudofilippus* = *Lžifilipp*). Hnedle shrnuli se kolem něho nespokojenci z *Macedonie* a *Thessalie*. Povstání toto přemohl však římský praetor *Q. Caecilius Mettelus*, zajav i samého *Andrisku*. Z *Macedonie* učiněna jest provincie 148.

Podmáňení Řecka (148—146). Po druhé válce macedonské

udáno jest asi 1000 nejznamenitějších mužů z celého Řecka, jako by byli přívrženci Perseovými; i odvedeni jsou šmahem do Italie, aby prý se tam zodpovídali z nařknutí tohoto. Ale místo všeho vyšetřování držáni jsou zde po 17 let, nesmějíce se do vlasti navrátiti. Když konečně jsou propuštěni, vrátilo se jich pouze 300, poněvadž byli již ostatní pomřeli. Bezprávné a necitelné toto nakládání s muži tak zasloužilými rozhořčilo velice myslí všech Řekův, kteří se již byli bez toho s dostatek přesvědčili o lakotnosti a vládychtivosti římské. Jmenovitě to byl *spolek achajský*, kterýž na Řím nejvíce zehral. Při spolku tomto stál tehdy celý Peloponnes, ale Spartané chtěli z něho k vůli některým rozmíškám vystoupiti, nemohouce pořád ještě zapomenouti někdejší slávy otců svých a domnívajíce se v nadutosti své, jako by jim ještě pořád náležela v celém Řecku přednost. A však duch otců jejich byl již dávno vyhynul! Když jich tedy nechtěli Achaeové po dobrém ze spolku propustiti, povolali si Římany na pomoc, kteří pak nakazovali Achaeům pokoj. Ale tito chystali se přes tento příkaz zdvihnouti proti Spartanům válku. Sem právě padá podrobení Macedonie skrze Metella, kterýž obrátiv se nyní proti Achaeům, porazil je u *Scarfee*; válka však trvala dále, až ji dokončil kons. *L. Mummius*, kterýž poraziv Achaeae na Isthmu, dobyt *Korinthu*, jež vyloupil a spálil (146).

K oslavě svého triumfu dal odvézti nejslavnější památky umění řeckého z Korinthu a jiných měst řeckých do Říma, z nichž však mnohé bouří zkázu vzaly. Vedením Mummiovým upravila komise *Řecko* na provincii pode jmenem *Achaja* 146.

87. Třetí válka punská (149—146).

Po nešťastné bitvě u Zamy stal se v Karthagině Hannibal přes všecken odpor protivné strany suffetem. Moudrými opravami ve zřízení i správě státní, jakož i neméně šetrností svou dovedl toho, že Karthago zaplatila Římu již roku desátého veškeren ještě zbývající poplatek najednou. Nyní počalo rodné město Hannibalovo opětně zkvétati, což bylo závistivým Římanům arci trnem v očích, an se dosud nepřestali báti sokyně nenáviděné, obzvláště pokud stál v čele její Hannibal. A protož ochotně popřáli sluchu karthaginské straně aristokratické, která by se byla také ráda muže tohoto zbavila. Pod záminkou, jako by Hannibal potají stál ve srozumění s králem syrským Antiochem III., kterýž se právě té doby chystal k válce se Římem, dovedli toho Římané, že Hanni-

bal musel z vlasti prchnouti, chtěl-li zachrániti života svého (195). Po té nevrátil se již více nešťastný tento muž do otčiny své (§. 85 poznam.). Nejvíce utiskoval Karthaginské *Masinissa*, král numidský, kterýž znaje nenávisť Říma ku Karthagině, ukrádal jí jednu krajinu po druhé. Marně dovolávalo se nešťastné město v Římě zastání, netroufajíc si samo vojensky se brániti, aby na sebe Říma nepopudilo. Konečně zabral jim *Masinissa* jedno z nejúrodnějších krajišť. K dolehavé stížnosti Karthagiňanů vyslal římský senát k vyšetření té věci do Afriky komisí, v jejíž čele stál *Cato starší*, kterýž jsa sám největším odpůrcem jejich, nejen že utiskovaným nedal za právo, ale vrátiv se do Říma, líčil všudy hmotný stav pokořeného města takovým způsobem, jako by se bylo Římu každého dne nové urputné války s Karthaginou co báti, tak že od nynějška každou řeč svou v senátě končil: „Konečně mám za to, že by se měla Karthago ztroskotati.“

Za nedlouho učinil *Masinissa* opět útok na sevřené sousedy své, kteří vědouce, že by se v Římě marně práva dovolávali, uchopili se sami zbraně proti trýzniteli svému; toto však vykládáno jim od senátu římského za porušení výminek míru a vysláno na ně ihned vojsko. Karthago, předvídajíc jaké by ji mohlo potkati neštěstí, kdyby měla ve válce podlehnouti — a konečnému vítězství nad takovou mocí jako byla nyní římská doufatí nemohla! — vydala 300 údů nejvznešenějších rodin konsulům do zástavy, kteříž toho byli na ní žádali, ba odvedla i veškeré lodě a zbraně k příkazu jejich: a nyní teprv oznámena jest nešťastnému městu úplná vůle senátu římského: aby se obyvatelstvo z města vystěhovalo a nová sídla si vystavělo u vnitř země, dvě míle od moře; Karthago pak sama že bude z kořene vyvrácena. Zoufalství zmocnilo se města celého. Na rychlo uzavřeno jest brániti se do poslední krůpěje krve. A poněvadž neměli ani zbraně, ani jakých jiných zásob válečných, což vše byli Římanům vydali, důvěřovavše lidskosti jejich, pracovány jsou dnem nocí nové zbraně v domech soukromých, na tržištích i v chrámech. Paní dávaly své vlasy k pletení provazů, anto se jiné látky nedostávalo. Marně namáhalo se vojsko římské, chtějíc vzíti město útokem! Po celá dvě leta odporovalo město vojům římským, až konečně r. 147 dáno jest velení proti Karthagině synu Paula *Aemilia*, vítěze nad Macedonií, jehož byl *Scipio Africký* adoptoval, odkudž celé jméno jeho *P. Cornel. Scipio Aemilius*. Ten překazil přede vším veškerému spojení obleženého města s okolní krajinou jak po moři tak po

zemi, položiv se na převlance spojující město s pevninou a vystavěv před přístavem městským hráz. Karthagiňtí si prokopali nový průplav na straně jiné, ale vypluvše skrze něj na lodích nově vystavených, opomenuli vrhnouti se na překvapené takto Římány; načež když byli zase nazpět zabrání, zatarasil jim Scipio i toto východiště. Marně vyzýval je mladý hrdina, aby se vzdali, chtěje se vyhnouti zbytečnému krve prolévání; však musel s nimi ještě do budoucího jara tuze zápasiti! Konečně dobyto jest hladem vymořené město po šestidenním vraždění, an se musel dům za domem, ulice za ulicí dobývati. Městský velitel Hasdrubal vyprosil si na vítězi milost, kdežto manželka jeho, usmrtivši před jeho očima děti své, vrhla se do ohně. Jenom asi 50.000 lidí, kteří se byli utekli do chrámu Aeskulapova, zachováno jest velkomyslností Scipionovou při životu; ostatních asi 450.000 pohynulo v kruté této válce a seči. 17 dní hořelo nešťastné město v jednom plameni. Zaorav konečně Scipio na zříceninách brázdu, prokrel k rozkazu senatu římského půdu tuto. Území karthaginské proměněno v provincii římskou jmenem *Afrika*, jejíž hlavním městem byla *Utika* 146. Scipio slavil v Římě triumf a dáno mu čestné příjmi: *Africký mladší* (*Africanus minor*) na rozdíl od stejnojmenného vítěze u Zamy, jenž slul A. starším (major).

88. Další výboje římské na poloostrově Iberském (152—133).

Válka lusitanská. Římané dobyli sice Španie již ve druhé válce punské od Pyrenejí až k Baetis (Quadalquivir), ale národové Iberští nebyli dosud nijak ochotni skláněti šíje své nezvyklému jhu cizímu, obzvláště když se vláda římská na mnohé krajiny vztahovala více jen dle jména, poněvadž legie římské do hor jejich snad ani nedosáhly; toto platí najmě o končinách asturské a gallické. Ale i obyvatelé západ. krajín mezi Miniem a Duriem, Lusitané zvaní, nedbali naprosto vlády římské; a jsouce zvyklí živiti se částečně lupem, podnikali zhusta loupežné vpády do sousedních krajín, v nichž byla vláda římská již pevnější. Dlouho chovali se při tom Římané jen obranně, potřebující tou dobou vydatnější moci vojenské na východě — v Řecku — ale když se vpády lusitanské na záhubu poddaných římských neustále opakovaly a to vždy s větší smělostí: vtrhli (152) Římané sami do Lusitanska. Jakkoli se jim s prvu dobře vedlo, utrpěl předce později *Servius Sulpicius Galba* r. 151 takovou porážku, že přišel skoro o celé své vojsko. Po té jal se s nimi bojovati podvodem

a věrolomností. Vylákav jich totiž mnoho tisíc z hor jejich pod záminkou, že jim vykáže sídla v krajině úrodnější, dal je všechny pobiti. Ukrutné a nešlechtné jednání toto rozhořčilo všeobecně myslí, tak že se vše připravovalo ku pomstě. S Lusitany spojili se národové v severní části poloostrova od z. až na v. Všeobecnému povstání tomuto postavil se v čelo statný pastevec *Viriathus*, muž neobyčejného nadání vojenského, kterýž měl před Římany tu výhodu, že znal podrobně hornatou krajinu zdejší; kromě toho byli Římané této právě doby (od r. 149) zaměstknáni dvěma válkami, macedonskou a punskou, tak že byla vojenská síla jejich roztržštěna. Z příčin těchto držel se *Viriathus* proti Římanům po devět let (149—140), týraje je nejen v potýčkách malých, ale niče i veliká jich vojska o kolika legionech; ba r. 142 obklopil *Q. Fabia Serviliana* v jisté těsnině tak, že museli Římané uzavřítí s Lusitany mír a zabezpečiti jim samostatnost jejich. A však náměstník *Servilius Caepio* zrušil s přívolením senatu mír tento a vtrhnuv do Lusitanie dal *Viriatha* úkladně zavraždití (140). Zbavení výtečného vůdce svého museli se Lusitanové brzy vzdáti.

Válka numantinská. Tím však nebyl ještě učiněn konec nepokojům španělským. Leckde vzdorovala ještě některá krajina; nejurputněji však a nejdéle město *Numantia* (143—133) na pramenisku ř. *Duria* ležící. Stojíc k *Viriathovi* věrně až do smrti jeho, poučena jest jedním vůdců i senatu římského, že nikterak nemožno spolehati na poctivost a víru jejich. Ačkoli byli *Numantiné* pouze 8000 mužů silni, přemohli předce několikrát vojska římská, ač mnohem četnější; pojilot se udatenství se zoufalstvím! Konečně poslán jest proti nepatrnému městu tomuto (134) slavný vítěz nad *Karthaginou* *P. Corn. Scipio Aemiliovce Afrického*, kterýž obklíčiv město 60.000 muži, musil před ním předce ještě 15 měsíců ležeti. Když je konečně úplně hladem vymožil, otevřeny jsou mu brány městské; a však nalezl tu než jen pranepatrný počet obyvatelstva, ano ostatní až do poslední chvíle odporovali, živíce se k posledu již jen masem padlých bojovníků; když pak konečně již nikterak města udržeti nemohli, usmrtili ženy i děti své, aby nepadly do poroby nenáviděného Říma. Tak padla *Numantia*, přemožena hlavně hladem! *Scipio* dostal po ní příjmi *Numantinský*, a triumfoval v Římě, ač nepřivedl s sebou z přemoženého města skoro nikoho, jehož by byl mohl při vítězoslavném průvodu okazovati.

89. Vnitřní stav republiky římské po ukončení válek punských.

Od první války punské staly se za těch 130 let ohromné změny jak v *državě* republiky římské, a následkem toho i ve *zřízení* státním, tak ve *způsobu života* jak v Římě tak v ostatní Itálii. Území římské se zmnohonásobnilo a sice tím způsobem, že byli obyvatelé nově podrobených zemí skutečnými *poddanými* římskými, ana zařízena jest zde pravidelná vládní správa, kteráž z krajin těchto těžila pro státní pokladnici římskou.

Poměry obyvatelstva italského k Římu jsou od předešlé doby na mnoze změněny. V posledních válkách, jmenovitě v hannibalovské, zpronevěřili se Římu mnohé obce i města italská (ku př. Kapua), kteréž pak za to zbaveny jsou dosavadní samosprávy a jiných výsad svých; kdežto zase jiná města — a to nejvíce latinská — vytrvavše věrně při Římu i v dobách nejtěžších, dostala za to v odplatu *plné právo měšťanské* se vším právem hlasovacím i volebným. Mělat Roma od nynějška jenom *plnoobčany* a *spojence*. Mimo to byli *cizinci* t. j. obyvatelé mimoitalské, kteréž rozeznávati sluší od *provinciálů* neboli svobodníků, kteří pocházeli z podrobených provincií. Konečně byli *otroci* jako již i první.

Plnoobčané měli právo úředníky voliti a i sami na úřady volenu býti; hlasovati mohlo se však jen v Římě, v komitiu, a to osobně. Plnoobčané, kteří se byli usídlili v osadách, neměli arci z práva tohoto nijakého prospěchu; ovšem ale požívali, třeba byli od Říma vzdálení, té výhody, že dostávali při rozdělování polností, odňatých nevěrným obcím, větší úděly, nežli pouzí spojenci národa římského.

Obec shromažďovala se po *centuriích* i *tribuích*; uzavření obou byla stejně závažná, ano se nyní volívali v kom. dle tribuí již i úředníci. Ostatně oboje tyto hromady splynuly od konce první války punské v jedno. Patero tříd starých sice pozůstalo, každá však měla *stejně* hlasů (70), složených z 35 mladších a 35 starších (35 bylo také napořád římských tribuí!); čímž zavedena jest formálně úplná rovnost občanská, neboť hlas každého plnoobčana byl stejně platný, buď si on chud nebo bohat.

Ačkoli bylo v Římě shromáždění veškerého měšťanstva jediným a nejvyšším panovníkem, proto předce nabýval vedle něho rozhodné *moci senat s úřednictvem*. Souhlasili-li tito dva s návrhy jeden druhého, provedeny jsou beze všeho dalšího ptaní národa; jenom když se navrhující úředník se senatem v mínění rozcházel, vznešeno jest rozhodnutí na komitium, kteréž však nerozumějíc hrubě celé věci,

následovalo u hlasování některého oblíbeného demagoga. Ostatně ač byla úplná rovnost občanská a ač mohl každý hlasovati svobodně, bylo předce v komitích veřejné mínění porušováno a to způsobem nejedním. Tak propouštěvali boháči mnoho otroků na svobodu, aby si jimi pojistili hlasy v tribuních; mimo to *obcházivali* (ambice) ti, jenž ucházeli se o úřad některý, jsouce oblečeni šatem bílým (candidatus), po Římě, zastavujíce se s každým voličem, tisknouce mu ruku a dávajíce se s ním do řeči, aby si ho naklonili; konečně nešťtěno jest se ani *podplácení* a kupování hlasů, tak že se viděli mnozí mužové počtívní nuceni takovéto řádění zvláštními zákony staviti; tak povstala r. 138 lex Gabinia v příčině tajného hlasování při volbách na úřady a j. V podobném smyslu možno bráti i zařizování velkolepých veřejných her, kteréž jednotlivci (obyčejně aedilové) s velikým nákladem na svůj groš zřizovali, chtějíce se takovými zábavami obecnstvu zalichotiti, aby jim při volbách dalo hlasy své.

Z toho ze všeho je patrné, kterak dosažení nějakého úřadu v Římě velikých útrat vymahalo, kteréž mohly podniknouti jen rodiny bohaté. Ačkoli rozdíl mezi plebeji a patricii právně pominul, ano mohl býti každý plnoobčan úředníkem jakýmkoli, vyvinul se v prodleném čase zase nový rozdíl stavu, a to z příčiny nejen právě řečené, ale i z následující.

V dobách těchto byla država římská tak rozsáhlá, že bylo obecním úředníkům mimo jiné vědomosti jmenovitě známosti jazyka řeckého nutně zapotřebí. A však v časech tak válečných, jako byly právě minulé, bylo velmi nesnadno, nabyti vzdělanosti literární. Krom toho šířila se říše římská takým kvapem, že bylo jen málo těch, kteří by byli znali záležitostí jak domácích, tak i zemí nově vydobytých, aby mohli zasedati v senátě. Senatorové pak vodívali s sebou povyrostlé syny své do porad, jako by do skutečné školy politické. A tak poděděvala se znalost záležitostí státních i vládních v některých jenom rodinách, kteréž vynikajíce bohatstvím, mohly si snáze zaopatřiti přístup k úřadům. A poněvadž z vysloužilých úředníků obyčejně brávaní jsou zase údové senatu: střídalo se takto několik rodin v obsazování nejvyšších úřadů státních. Tím způsobem povstala *šlechta úřednická* „*nobilitas*“ zvaná; byly to rodiny, jejichž některý předek byl zastával nějaký úřad kurulský (censuru, konsulat, praeturu aneb aedilitu); údové jejich zvaní jsou *nobiles* neb *optimati*, oprotiv tomu, jehož předkové v žádném takovém úřadu nesloužili. Takovýto

dostával se jen zřídka kdy k úřadům kurulským, sluje pak *homo novus*. Ostatně bylo ku každému úřadu zapotřebí jistého stáří.

Do provincií posláni jsou za vladaře (*propraetor* neb *proconsul*) aneb jiné úředníky obyčejně vysloužilí úředníci římsí, kteří používali těchto míst na obohacení jmění svého. K rozmnožení příjmů svých neštíteli se prostředků nijakých, vydírajíce na provincialech peníze způsobem všemožným a nahražující si takto vydaje, kteréž byli měli při ucházení se o úřad obecní; jakož i hromadíce opět k volbě nové, neméně pak i k účeli tomu, aby mohli v Římě vésti život rozkošný. Jak snadno bylo takovým náčelníkům provincií zbohatnouti, posouditi lze nejspíše z toho, že jediný P. Aemilius přivezl s sebou z Macedonie 15 mil. zlatých, mimo množství jiných klenotů a 400 velikých zlatých věnců, což vše odvedl do pokladnice státní. Ale i jiní Římané bohatli v provinciích; byliť to zvláště ti, jenž najmuvěc od senatu za jistou sumu veškeré dávky a poplatky, jež musela některá provincie do pokladnice státní odváděti, vybírali si je pak sami (publikani). Tak vyssávali Římané provincie podrobené, soustřeďující veškeré ohromné bohatství v Římě, kdež pak je v nevidané rozkoši a nádhře trávili. Bylť pak luxus v Římě nyní panující tím větší a nákladnější, poněvadž Římané již znali rozmařilý život řecký i asijský. Marně snažili se jednotliví mužové, najmě přísný *M. Porcius Cato*, překaziti této zkáze mravní; rostlať zároveň s říší a bohatstvím římským. Čím pak více bohatly jednotlivé rodiny *optimatské*, tím více množil se počet chudiny.

Svobodný stav *malostatkářský* zanikl tou dobou úplně. Po vymození tolika úrodných krajín přiváženy jsou do Říma se všech stran přírodniny, jichž cena následkem toho tak klesla, že se rolnictví v malém nikterak nevyplácelo. Menší statkáři prodávali tedy polnosti své rodinám zámožným, a tak povstal vedle malého počtu majitelů ohromných statků nesmírný počet chudiny nemající jmění žádného. Velkostatkáři ale vzdělávali pozemky své celými hejny otroků, jichž se po celé Italii a Sicilii jen jen hemžilo. Otroci tito povstali částečně ze zajatých nepřátel, částečně pak z Asiátův, na něž bývaly od Římanů v té přístěné držány pravidelné hony. I veden jest v nich velmi výnosný obchod. Ti přispívali nemálo k pokažení mravnosti obecné, ano pocházeli z krajín buď nevzdělaných aneb rozkošným živobytím v úpadek přišedších. Mimo to měli Římané i ten neblahý zvyk, že vychování dětí svých ponějvíce svěřovali téměř otrokům; to platí najmě o otrocích,

kteří byli mocni jazyka řeckého, ano se té doby žádný jen poněkud vzdělanější Říman bez znalosti písemnictví řeckého obejít nemohl. Ačkoli byla za časů těchto latina po celé Itálii, mimo města řecká, řečí panující, platila předce v nejpřednějších rodinách římských vzdělanost řecká.

Rozpomeneme-li se na jedné straně na ty nesmírné boháče rodin optimatských, kteříž v příčině úkojení své ctižádosti nelitovali nákladu nižádného a na to neobsáhlé množství chudiny, živící se ze dne na den nejvíce jen dary a úplatky těch samých optimatů, kdykoli chtěl některý v komitium něčeho dosáhnouti — na straně druhé: uvážíme-li zároveň, kterak v Římě na místech ctností občanských nastoupily rozkošnictví, lakotnost a nezřízená ctižádost: komuž by bylo divno, že v těchto věcech hledati dlužno kořeny úpadku republiky římské?

cc) Od Grakchů až k zavedení jedinovlády císařské (133—30 př. Kr.).

90. Reformy bratří Grakchovských.

Smutný stav, v jakém se nalezala u prostřed světovládné republiky větší část občanstva římského, nemajíc nikde žádné jisté výživy, přiměl k tomu *Tiberia Sempronia Graccha*, když byl r. 133 tribunem plebis, aby polepšil lidu chudému. Pocházeje z vážené rodiny Semproniovců, byl synem šlechtetné Kornelie, dcery Afrikana staršího a švakrem A. mladšího, ana sestra jeho Sempronia byla za tohoto provdána. Okolnost tato je proto tak důležitá, poněvadž jsa i se svým bratrem Kajem vychován v domě Scipionovském, došel tu všeho možného vzdělání.

Bylo však těžko chudině polehčiti, ana se v Itálii od té doby žádná půda více mezi měšťanstvo nerozdávala, co byl celý poloostrov podmaněn. Ba schudlý měšťan římský nemohl si ani denní mzdy vydělati, poněvadž velkostatkáři veškeré pozemky své vzdělávali otroky. Chtěje Grakchus každému měšťanu aspoň nějaké výživy zaopatřiti, aby ho tím samým učinil i nezávislejším od bohatců, a chtěje překaziti neustálému hromadění pozemků, kteréž by muselo vésti ku konečné zkáze svobodné vlasti, obnovil *zákony licínské*, které byly již dávno v zapomenutí přišly. Podle návrhu Grakchova měl každý otec podržeti z pozemků, kteréž měl, pouze 500 jiter a krom toho pro každého nezletilého syna 250 jiter; nesmělo se však v jedné rodině sejíti výše 1000 jiter.

Ostatní pozemky měly býti po dílcích 30 jiter mezi nemajetné měšťany losem rozdány, kteří z nich měli platiti činži nepatrnou. Dosavadní majetníci pozemků těchto měli dostati od státu náhradu. Ale senat odporoval návrhu tomuto co nejurčitěji, poněvadž by se bylo jednalo hlavně a přede vším o statky osob senatorských. Krom toho musely z provedení zákona tohoto nastati změny, jejichž konce nelze bylo vypočítati. I získán jest tedy tribun *M. Octavius*, kterýž proti rogači této vložil své veto. A však Grakchus vymohl sesazení Oktaviovo, načež přijaly tribue zákony řečené. Po té zvolena jest komise tří mužů, mezi nimiž byl Tib. Grakchus, kteráž by provedla tento zákon polní. Téhož právě času zemřel pergamenský král Attalus III., kterýž odkázal národu římskému zemi i veškeré jmění své. Grakchus učinil návrh, aby se jmění Attalovo rozdalo mezi chudé občany, kteří by si za ně pořídili potřebné nářadí polní. Ale poněvadž se chýlil rok úřadování jeho ku konci, žádal za prodloužení úřadu svého, z části proto, aby mohl bděti nad dalším uskutečňováním zákona svého, jakož i proto, poněvadž byl co tribun osobou posvátnou; i bylo se mu skutečně msty optimatů co báti, kdyby přestal býti tribunem.

Právě počala nová volba v tribuích a Grakchus měl již naději býti nově zvolenu, an tu přikvapil pontifex maximus *Scipio Nasika* v čele stejně smýšlejících senatorů, kteří se vesměs opatřili průvodem ozbrojeným. Nastal na foru boj, v němž zavražděn jest Grakchus se 300 stoupenců svých. Nad násilným skutkem tímto byl lid římský tak rozhořčen, že uznal senat za dobré, poslati Nasiku, jakožto vyslance římského do Asie, aby ho jen ze Říma odstranil. Brzy na to byly i práce komise na podělování pozemnostmi zastaveny (129).

Ale ještě byl živ bratr zavražděného tribuna *Cajus Sempronius Gracchus*, jehož se senat velice bál, zaměstnáváje ho po dvě leta na Sardinii v úřadě quaestorském, jen aby nebyl lidu římskému na očích. Kajus byl schopnější než Tiberius, ale také i prudší povahy. Jsa pln nenávisti ku vrahům bratra svého i celé jich straně, toužil po příležitosti, aby mohl pomstiti krve jeho, nic se nelekaje konce, jakýž tento byl vzal. Konečně dosáhl, po čem toužil — úřadu tribuna 123, jehož ihned použil k rogačím novým a dalekosáhlým. Kajus Grakchus nespokojil se pouze agrárním zákonem bratra svého, on, jda mnohem dále, chtěl zničiti dosavadní vládu optimatů a zavésti co možná skutečnou lidovládu.

Přede vším obnovil zákon o podělování občanů polnostmi; dále učinil návrh, aby se lidu vydávalo obilí ze zásobáren státních o šestý díl laciněji než je na trhu, jakož i aby legionáři dostávali od státu mimo plat (stipendium) také i šat.

A když byl roku budoucího opětně za tribuna zvolen, navrhoval další zákony; jako: v soudech nad státními zločinci má od nynějška zasedati 300 rytířů; aby se zaopatřila výživa chudému lidu, mají se stavěti nové silnice, čehož se však otroci nijak sčastniti nesmí; buďtež vypraveny nové osady, v nichž by občané římské počtem 6000 za levný peníz dostali pozemky a konečně, aby uděleno bylo veškerým Latinům úplné právo římské, všem pak ostatním Italikům právo latinské. Věda si smělý tribun skrze návrhy lidu hovící (populární) ve všech vrstvách občanstva, vyjímaje jediné optimaty přízeň získati, stal se moci senatorské velmi nebezpečným. I usmyslili si otcové poraziti ho vlastní jeho zbraní. Poštěstilo se jim totiž získati jednoho tribuna *M. Livia Drusa*, kterýž se jal předkládati návrhy, které byly lidu ještě výhodnější než Grakchovy. Jmenovitě navrhoval Drusus vypravení 12 kolonií po 3000 losech, v nichž by tedy bylo opatřeno 36.000 občanů a to beze vsí náhrady. K tomu přijde, že rogage Drusovy již napřed dostaly schválení senatu, kdežto se měl Grakchus o schválení toto teprva zasazovati. Líná luza římská pracovala jen s nevolí o nových silnicích Grakchem navržených, kdežto jí kynulo z návrhu Drusova zaopatření beze všeho namahání; kolonisté Grakchovi měli za obdržené pozemky odvésti jistý poplatek; ale — Drusovi ač šesteronásobní! — neměli dáti poplatku žádného: a konečně mělo se podle návrhu Grakchova dostati všem Latinům práva měšťanského, čímž by byla vypínavost luzy římské jaksí snížena: z těchto příčin opustili všichni Grakcha přidávajíce se k Drusovi. A tak stalo se, že Grakchus již nebyl po třetí volen za tribuna, ač se o to ucházel. Když pak potom odešel do Afriky, aby tu zařídil své osady na místě staré Karthaginy, strojeny jsou v Římě pikle, aby bylo odvoláno zařízení osady této na místě prokletém. Dozvěděv se o tom Grakchus spěchal do Říma, aby tu výmluvností svou předešel v té příčině uzavření sněmovní; ale při tom způsobena jest krvavá srážka mezi přívrženci jeho a stranou senatorskou, v níž kons. L. Opimius 3000 stoupenců Grakchových zajal, které dal napotom ve vězení vesměs utratiti; Grakchus pak sám, nevida žádné spásy, dal se na útěku otrokem svým usmrtniti (121).

Nejbližší následky smrti Grakchovy byly, že z dalšího podělování chudiny sešlo, jakož i že velkostatkáři zase skupovali údíly nedávno rozdělené, tak že se v brzce zase vrátilo vše k pořádku starému, předgrakchovskému.

Mnohem důležitější byly však následky, kteréž měly události grakchovské na další vývin dějin římských. Až dosud bývaly mnohé a tuhé hádky mezi patricii a plebeji, ale vždycky šetřeno jest stávajících zákonů, nikdy pak nepřišlo mezi stranami v městě samém ku krveprolití. Nyní stalo se to poprvé — zlý to příklad do budoucnosti! Byloť patrné, že nedaleký jest ten čas, kdež nebude rozhodovati zákon, nýbrž násilí a libovůle mocnějšího.

91. Válka s Jugurthou*) (112—106).

V Numidii nastoupil po dlouholetém panování Masinissové syn jeho *Micipsa*, kterýž měl vlastní syny dva: *Adherbala* a *Hiempsala*; ale poněvadž tu byl ještě po bratru jeho *Mastanabalu* syn *Jugurtha*, jehož *Micipsa* znal jakožto mladíka vládychtivého, při tom podnikavého a prudkého: tož přijal před smrtí svou i tohoto za syna, ustanoviv, aby se všickni tři rozdělili o zemi numidskou dílem stejným. Ale *Jugurtha* obmyšlel zmocniti se sám království celého. Proto dal *Hiempsala* úkladně zavraždit; *Adherbal* pak byl rád, když vyvázl s holým životem. Odebrav se do Říma, obžaloval vražedného bratrance u senatu. Římská komise, která byla vyslána do Afriky, aby věc vyšetřila a urovnala, přijala od *Jugurthy* úplatek, tak že se mu za vraždu *Hiempsalovu* nejen nic nestalo, ale nad to ještě přidělena jest mu úrodnější polovice numidská, kdežto *Adherbal* musel se spokojiti s polovinou méně úrodnou — písčitou. Tento výsledek učinil *Jugurthu* tím smělejší. I zdvihl tedy za krátko proti *Adherbalovi* válku, v kteréž ho zajal a usmrtiti kázal. Po té zmocnil se celé Numidie (112). Senát římský donucen veřejným míněním občanstva římského, kteréž bylo nad hanelností *Jugurthovou* celé strnulo, vyslal na

*)		Masinissa 238—148	
Micipsa † 118		Gulussa	Mastanabal
Adherbal † 112	Hiempsal † 117	Massiva † 111	Gauda Jugurtha
			Hiempsal II.
			Juba I.
			Juba II.

Jugurthu kons. Kalpurnia Bestii s velkým vojskem, aby ho potrestal. Ale prohnáný Jugurtha podplatil konsula, kterýž s ním uzavřel mír, jak si ho jen král přátí mohl. Tribun *C. Memmius*, tentýž, k jehož domluvě Jugurthovi válka vypovězena byla, odhalil nyní ostrou řečí podlost Bestiovu i Jugurthovu, přiměv k tomu senat rozkazem národa, že jest král numidský povolán do Říma k zodpovídání. Ten přišed sem dal tu ještě i Massivu, syna druhého strýce svého, zavraždit, aby mu nebyl v cestě. Skutkem tímto rozhořčeno jest konečně obyvatelstvo římské v té míře, že musel senat vraha bez meškání z města vypovědět, načež zdvižena jest zase proti němu válka. Tu však se okázala mravní kleslost římského vojska v celé své nahotě. Kons. Spurius Albinus podplacen jest od Jugurthy, tak že proti němu ničeho nepodnikal; vojsko pak jeho prosto vši kázně, líbovalo si v plení a loupení; nic kloudnějšího nevyvedl ani konsul nový, ba přišlo to tak daleko, že chytrý Jugurtha vlákav ho i s vojskem do pustin, tak ho obklopil, že museli Římané, složivše zbraň, pode jhem odejít a Afriku opustiti. Nad tím povstalo v Římě rozhořčení veliké. I vypraven jest nyní do Afriky *P. Caecilius Metellus*, kterýž Jugurthu tak porazil, že se musel utéci k tchánu svému Bokchovi, králi mauretanskému.

Za tím zvolen jest v Římě za konsula homo novus *C. Marius*, kterýž pocházejí ze stavu sprostého, uměl si lid římský nakloniti. I odevzdáno mu vedení války s Jugurthou (107). Marius byl šťasten v podnikáních svých; předce však jest ukončena válka tato až když quaestor *L. Corn. Sulla*, vyjednávaje s Bokchem, dovedl toho na něm, že mu zetě svého vydal (106). Jugurtha byv odveden do Říma, zahynul tu nápotom ve vězení. Z Numidie není však ani nyní ještě učiněna provincie, poněvadž by tam Římané byli musili vydržovati stálé vojsko, ale rozdělena jest. Nejvíce dostal Bokchus; někteří národkové učiněni jsou cele svobodnými, ostatek pak dán jest Gaudovi, jedinému tou dobou Masinissovcí.

92. Válka s Cimbrý a Teutony (113—101).

V nížinách střední Evropy od moře západního až k baltiskému mezi pronárody: galským na záp. a slovanským na východě žili v pravěku *Germané*, kteří sem byli dle pověsti přišli od východu. Jedna větev velikého kmene tohoto byli *Cimbrové*, jichž sídla nalezala se na nynějším poloostrově Jutském, odkudž byl tehdy „cimbrickým“ zván. Cimbrové byli divochové odění zví-

řecími kůžemi a železnými pancíři; štít jejich kryl celého muže a zbraní byl jim dlouhý meč i těžký mlat. Jsouce vzrůstu velmi vysokého a obrovské síly nosili dlouhé vlasy — Římanům neobyčejné — a vezmeme-li k tomu barbarský jich oděv i zbroj: nedivno, že vzezření jejich bylo hrůzné. Cimbrové hnuli se ještě před válkou jugurtovskou ze severní vlasti své, táhnouce k jihu až přišli ku keltickým Tauriskům, v krajině Noriku, (nynějším Štýrsku), kterýmž poslali Římané pomoc, jelikož byli s nimi spojeni. Avšak barbari germanští porazili (113) konsulské vojsko římské u *Noreji* (Judenburg), načež obrátili se ne do Itálie, nýbrž skrze Rhaetii (Švýcarsko) do Gallie, odkudž znepokojující neustále Římany, několikrátě ještě vojsko jejich porazili. Velmi bolestnou ránu zasadili Římanům v končinách těchto také u *Arausie* (105), načež rozvalili se po Gallii a i do sousední Hispanie, všudy pustošíce. Z vítězných pokroků jejich vzešel v Římě veliký postrach, tak že svěřeno jest konečně proti nim velitelství vítězi nad Jugurthou *C. Mariovi*. Ale poněvadž se výprava tato po několik let táhla, volen jest Marius vždy z novu za konsula (104—101). V prvních dvou letech, pokud loupili barbari ve Španii a Gallii, cvičil Marius nováčky své ve zbraní. Vrátivše se Cimbrové z Hispanie táhli do severní Gallie, kdež přirazili k nim *Teutoni*, tolikéž větev germanská, kteří sem byli kdesi od moře baltského přitrhli. Spojivše se, táhli k jihu, kdež se před Alpami rozdělili; Teutoni šli k západu, Cimbrové pak na východ do Itálie. Marius pustil se za oněmi; nedal se však s nimi do boje hned, nýbrž okopav se v pevném ležení, zvykal přede vším vojsko své pohledu na divochy, seznamuje je se zbraněmi jejich a všudy za nimi v patách následuje. Konečně svedl s nimi bitvu u *Aquae Sextiae* (Aix v Provenčí), kdež je tak rozhodně porazil, že i král jejich *Teutobod* v ruce vítězovy padl (102).

Mezi tím přešli Cimbrové Alpy a porazili v Gallii předalpské na novo kons. *Lutatia Catula*, kterýž proti nim vyslán byl. V tom přišel sem Marius, kterýž byl právě Teutony pobil a spojiv se se zbytky vojska Katulova zničil Cimbrý u *Vercellae* (101), tak že se jich jen něco málo v neschůdných Alpách zachránilo. Jak veliký byl v Římě strach před barbary těmito, tak veliká byla uznalost *Mariovi*, kterýž nazván jest za skutek tento *třetím zakladatelem města*.

Důležitá jest změna, jakou zavedl touto dobou Marius ve vojště římském přijav poprvé do *legií občany beze jmění a statku*

(proletáře), kdežto mohli ve vojích římských až dosud sloužiti vždy jen lidé usedlí a majetní. Tím stalo se, že se od nynějška zámožnější třída občanstva služby vojenské čím dále tím více vzdalovala, ponechávajíc řemeslo válečné třídám nemajetným. Okolnost tato přispěla nemálo k úpadku republiky římské, ano vojsko římské potratilo dosavadní svůj ráz měšťanský, sklesnuvši na pouhé žoldneřstvo, kteréž bylo každému vůdci k službám ochotno, jen když dovedl je vítězstvími svými voditi na vydatnější lup aneb když jim více platil.

93. Spory vnitřní.

Lid římský, poučen trpkými zkušenostmi posledních let vlády optimatův, zanevřel na tyto tak rozhodně, že pětkrát po sobě volil Maria za konsula, k největší ovšem mrzutosti těchže optimatův. Po ukončení války cimbrické svěřen jest konsulat opět těmúž mužů, a to již po šesté. Tentokráte přispěli k tomu hlavně oba demagogové L. Appulejus *Saturninus* a C. Servilius *Glaucia*. Oni pak sami dostali úřady: onen tribunat, tento praeturu. Saturninus přednesl lidu dvě rogace: 1. vyslouženým vojínům, jakož i měšťanům římským a Italikům buďtež dány v Africe úděly po 100 jitrách polností; 2. lidu římskému budiž prodáváno obilí za velmi levnou cenu. Návrhy těmito měla býti v Římě získána silná strana sprostého lidu, jejíž pomocí chtěla se strana Mariova státi vládnoucí a Marius sám jaksi samovládce. Když přišlo k volbám na rok příští, zvolen jest Saturninus po třetí za tribuna, Glaucia pak ucházel se o konsulat, ač měl dle zákona ještě dvě leta čekati. Ale když dal druhého kandidata konsulského C. Memmia na veřejném fóru zavraždit, aby se zbavil soka, ucházejícího se o úřad tento, tu vyzval senat dosavadního konsula C. Maria, aby proti tomuto rušiteli všeho státního práva mocí zakročil. Ačkoli byl Marius s oběma demagogy spojen, zakročil předce proti Glauciovi, z čehož povstal pouliční boj, v němž přívrženci Glauciovi a Saturninovi přemoženi, oba pak vůdcové chyceni a ukamenováni jsou (100). Následkem skutku tohoto potratil Marius vážnost u přívrženců svých, aniž by jí byl u optimatův nabyl.

94. Spojenci italští domahají se občanského práva římského.

Spojenci italští přispívali k rozmnožení slávy a moci římské ode dávna jak penězi tak krví, aniž by za to požívali těch výhod, kterým těšili se občané římské. Nespravedlnosti této chtěl

Grakchus učiniti konec, obmýšleje zároveň novými silami občanstvo římské omladiti. Avšak překaženo tomu násilnou jeho smrtí. Nyní vystoupil tribun *M. Livius Drusus*, syn stejnojmenného tribuna z časů Grakchových, čině návrhy tři: 1. spojencům italským budiž uděleno plné právo měštanské; 2. mezi chudinu budiž rozdělena půda v Sicilii a 3. ze soudů buďtež rytíři odstraněni a senatori tam zase uvedeni. Drusus, náležejce k straně optimatské, snažil se, aby jí získal podpory jak u spojenců, tak i u sprostého lidu; hleděl pak ji i tím pozdvihnouti, chtěje ji opět do soudů uvésti, ano rytíři strannickými výnosy svými soudcovství římskému nijak ku cti nesloužili. Rozhorlení nad tím rytíři postarali se o úkladné usmrcení Drusovo. Vraždu tuto vykládali si spojenci italští, jakoby se jim nechtělo popřáti navrhovaného práva občanského, pročež vzbouřili se r. 91. Povstání vypuklo a rozšířilo se hlavně ve východních krajinách polouostrova; v čele jeho stáli *Samnité a Marsové*, proto nazývává se také válka tato „marsickou.“ S Římany drželi Latinové, Etrurové, Umbrové a města řecká. Povstalci zřídili vládu republikanskou dle vzoru římského; v čele její stáli dva konsulové a 12 praetorův, jichž poradným sborem bylo 500 senatorů. Nová republika nazvána jest „*Italia*,“ sídlem jejím bylo město *Corfinium*. Síla povstalců byla znamenitá, Římanům tím nebezpečnější, poněvadž jim tu bylo státi stejně zbrani a stejnému umění válečnému. Skutečně také nevedlo se s prvu Římanům hrubě valně, tak že se viděli nuceny udělití občanské právo všem těm spojencům, kteří se dosud nebyli vzbouřili, chtěje si jich pojistiti, aby se tolikéž k povstalcům nepřidali. Ba propůjčena jest pozdější dobou tatáž výhoda i takovým povstalcům, kteří by do jisté doby zbraň dobrovolně složili. Předce však válčeno jest plná tři leta (91—88) až konečně *Cn. Pompejus Strabo* a *L. Corn. Sulla* vzpouru potlačili.

Aby však nově přijatí občané, jichž počet byl znamenitý, svými hlasy v komitích nepřehlasovali občanů dosavadních, přijati jsou pouze do osmi tribuí (bylo jich 351) a teprv později dostali se po tuhých sporech i do tribuí ostatních.

95. Válka mezi Mariem a Sullou (88—82). I. válka s Mithridatem (87—84).

1. Občanská válka až do smrti Mariovy (88—86).

Ukončením poslední války spojenecké nabyl Sulla veliké slouvnosti obzvláště u strany optimatské, jejíhož prospěchu všudy

vyhledával. Z té příčiny volen jest nyní za konsula a odevzdána mu provincie Asie, jakož i vrchní velitelství ve válce s Mithridatem, králem pontským. Ale protivná strana, v jejíž čele stál pořád ještě Marius, chtěla, aby se dostalo velitelství toto náčelníku jejímu; on pak sám toužil po něm nejen k vůli tomu, aby zase poněkud pozapomenutou slávu svou obnovil, ale i proto, že doufal při té příležitosti v bohaté Asii velikého jmění nakořistiti. Tribun *P. Sulpicius Rufus*, kterýž byl přívržencem Mariovým, provedl přijetí zákona, dle něhož bylo dřívější ustanovení, že mají spojenci jen v 8 tribuích hlasovati, zrušeno a dán jim přístup do tribuí všech. Sesílená takto strana demokratická dosáhla toho, že jest Sullovi vrchní velitelství proti Mithridatovi odejmuto a Mariovi přiděleno. Když o tom donesena jest zpráva do tábora Sullova, kterýž stál s vojskem u Noly, připravuje se právě k odplutí do Asie, způsobilo to mezi mužstvem velikou nevoli; pozoruje to opatrný Sulla, rychle obrátil se proti Římu, jehož také útokem vzal (88). Tu mnoho občanů strany protivné vypovězeno, mezi nimiž i Sulpicius a Marius. Onen usmrcen jest na útěku, tento pak ušel do Afriky, ač ne bez velikých nesnází. Nyní snažil se Sulla přede vším zvýšiti moc senatu; a pročež sesílil jej 300 novými údy, tribunům pak odejmul právo činiti v komitích návrhy, leda se schválením senatu. Tolikéž zrušeny jsou i zákony Sulpiciovské a obnoven způsob centurií serviovských. Ostatně zdržel se Sulla všech dalších změn, ba i přísnějšiho pronásledování protivníkův svých, poněvadž nijak nechtěl oddalovati války mithridatovské, aniž dávatí příčiny ku sporům, které by v jeho nepřítomnosti v Římě povstati mohly, kdyby snad nyní tuze veliké převraty před se bral. Z té příčiny připustil také, když zvolen jest za kons. demokrat *L. Corn. Cinna*; ovšem ale musel se Sullovi přísahou zavázati, že nebude v nepřítomnosti jeho ničeho na zřízeních nynějších měniti.

Sotva však odplul Sulla z Italie, učinil Cinna návrh, aby byly zákony Sulpiciovy obnoveny; čemuž když se postavil senat na odpor, přišlo na ulicích římských až i k velikému krveprolití. Po té prohlášen jest Cinna od senatu za zbavena úřadu svého; ale on odebrav se do Kampanie, sebral tu četné vojsko, najmě z občanů nových. Za tím přichvátal i Marius z Afriky a spojiv se s Cinnou, přinutil Řím ku vzdání. Nyní vražděno a loupeno jest po pět dní beze všeho smilování. Nejprřednější optimati, přívrženci to Sullovi, pobiti a statky jejich pobraány. Rozumní se, že se učinil

Cinna zase konsulem, přibrav si za kollegu Maria, který však již sedmého dne tohoto 7. konsulatu svého zemřel, maje let 70, podlehnuv přílišnému rozechvění mysle za dnů posledních (86). Na to vyvolil si Cinna kollegu nového, sám zůstáváje konsulem po tři leta pořád po sobě sběhlá, aniž by se byl o svolení centurií staral. Zřízení sullovská zničil úplně, opatřiv novoobčanům rovné právo s měšťany starými. Tou však dobou, když Sulla, zvítěziv nad Mithridatem, vracel se do Italie, zavražděn jest Cinna (84) právě když mu chtěl brániti návrat do Italie.

2. I. válka s Mithridatem (87—84).

Na jv. straně moře černého bylo království Pontus (viz §. 57, 4), v němž panoval této doby král *Mithridates VI.* (124—64), kterýž vida všeobecnou slabotu rozdrobených států maloasijských, jakož i znaje občanské rozbroje v Římě, troufal si lehkým způsobem hranice državy své rozšířiti. Spojiv se se zetěm svým Tigranem, králem Velkoarmenským, vydobyl sousedních zemí Paflagonie, Kappadocie a Bithynie, nic toho nedbaje, že byly státky tyto se Římem spolčeny.

Bithynský král Nikomedes povolal sice Římany ku pomoci, ale Mithridates porazil vůdce jejich M. Aquillia a zmocnil se na to i samé římské provincie Asie (89). Když pak mu řečený vůdce Aquillius padl do ruky, dal mu naliti rozpuštěného zlata do krku, rozkázav zároveň, aby veškerí občané římstí, kteří se v Asii nalézají, povražděni byli; tak prý padlo 80.000—150.000 lidí rozkazu tomuto v oběť. Po té vtrhl syn Mithridatův do Macedonie; vůdce pak jeho Archelaus po moři do Řecka, kdežto slibuje Řekům svobodu, dovedl toho skutečně, že k němu některé krajiny a města přistoupily, najmě Boeotie a některé krajiny peloponesské, jakož i město Atheny.

Sulla, přemoh vzpuru Mariovcův, přitáhl právě této doby do Řecka s vojskem a dobyv napřed pevniny, vzal po delším obléhání i Atheny útokem. Po té zvítězil nad nepřáteli v bitvách dvou: u *Chaeronee* (86) a *Orchomena* (85). Mezi tím přicházel z Italie nový konsul M. *Valerius Flaccus* s nařízením, aby mu Sulla odevzdal velitelství nad vojskem — bylat v Římě tím časem zase již — za Cinny — vláda demokratická! Avšak Flakkus obrátil se místo proti Sullovi do Asie, aby válčil s Mithridatem; ale příčiněm legata svého *Fimbria*, kterýž chtěl sám na svůj vrub válku tuto vésti, zavražděn jest Flakkus od vojska, načež se Fimbria skutečně ujal vrchního velení, v němž byl tak šťasten, že Mithri-

data v několika bitvách porazil. Vida se Mithridates se všech stran sevřena, obrátil se k Sullovi, chtěje s ním uzavřítí mír, kterýž také mezi nimi v *Dardaně* k místu přišel (84). Mithridates vydá veškeré vydobyté země evropské i malosasijské; zaplatí Sullovi 3000 talentů (přes 7¹/₂ mil. zlat.) válečných útrat a vydá Římanům 80 válečných lodí. Na to potrestána jsou přísně veškerá nevěrná, druhdy římská města pokutou 20.000 tal. (přes 50 mil. zlat.). Sporařadav takto vše podle libosti své, obrátil se nyní Sulla proti Fimbriovi, jehož vojsko se k němu šmahem přidalo. Opuštěný Fimbria proklál se sám mečem svým; Sulla pak obrátil se na zpátečnou cestu do Říma.

3. Dokončení I. války občanské (83—82).

Když se Sulla vracel do Italie s vojskem 40.000 mužů silným, kteréž mu úplně bylo oddáno, chtěl mu Cinna zakročití cestu, přišel však při tom o život. Nyní přistál Sulla v Brundusii a všickni přívrženci strany optimatské se k němu hrnuli, ana se jim byla hrůzovláda mariovsko-cinnovská cele zhnusila. Mezi jinými přišel sem s hojným vojskem i *Cn. Pompejus*, nejzámožnější občan římský z Picena. Ale konsulové toho roku *L. Corn. Scipio* a *Norbanus Flaccus* táhli na Sullu s vojsky dvěma. Poraziv tohoto, podplatil vojsko onoho, že k němu vesměs přešlo. Chtěje moc svou upevniti, slíbil všem Italikům, že jich ponechá v dosavadních právech jejich, kterýchž jim byli Mariovcí udělili. Proto předce musel přemoci nejprvé oba konsuly roku budoucího *Papiria Carbona* a *C. Maria ml.* Vykonav šťastně i toto zmocnil se Říma a porazil před samými branami městskými ještě zbytky demokratické se Samnity spojené. Na 8000 zajatých pobito jest beze všeho slitování. Po té uveřejněn seznam psanců (proskribovaných), jimž statky jejich jsou pobrány, a slíbena veliká odměna (5000 zl.) každému, kdožkoli by některého z nich usmrtil. Tím způsobem přišlo o život mezi jinými (4700 osobami) přes 100 senatorů a konsularů, jakož i přes 2000 rytířů. Po všech těchto hrůzách vyvolen jest Sulla pode jménem diktatora k svému vlastnímu návrhu *za neobmezeného zdkonodárce a pořadatele státu na čas neurčitý*.

96. Sulla diktatorem (82—79).

Moc Sullova, jsouc neobmezena a na čas neurčitý, rovnala se úplně samovládě. On použil jí ku povznesení moci aristokratické a k zeslabení strany demokratické. K tomu směřují veškerá jeho zařízení, jichž četně zavedl.

Chtěje se toho nejprvé veteranům (starým vojínům) svým odměniti, že věrně při něm stáli, k moci této mu dopomohše a chtěje z nich i na dále učiniti podporu nových zřízení svých odejmul.

1. mnohým městům italským, která proti němu stála, nejen právo občanské, ale i pozemky, kteréž rozdal ve 120.000 losech v odměnu mezi vojsko své. Krom toho propustil na svobodu 10.000 nejsilnějších otroků, jejichž páni byli životem propadlí, ustanoviv je za jakousi stálou posádku římskou, která by bránila nového pořádku před luzou.

2. Rozmnožil počet senatorů, jichž bylo v posledních časech tolik povražděno, na 5 neb 600, ustanoviv, že má každý právo v senatu zasedati, jakmile zastával úřad quaestorský. Zároveň pak rozmnožil quaestory z 8 na 20, postarav se takto o neustálé doplňování senatu. Censorům odejmul právo přehlížeti seznamy senatorské a po případě některého úda vylučovati, čímž se měla státi hodnost senatorská doživotnou.

3. Členům senatu vráceno jest zase soudnictví, jakož i právo zadávati správu provincií a vrchní velitelství nad vojskem a odnímati je.

4. Žádný nesmí v 10 letech tentýž úřad dvakráte zastávati; mezi dosažením jednoho a druhého úřadu musí nejméně dva roky uplynouti.

5. Žádný vysoký úředník nesmí se bez povolení senatu ze své provincie vzdáliti před uplynutím doby úřední.

6. Žádný tribun nesmí činiti v komitích návrhů, ani k lidu řečniti, leda se svolením senatu. Jemu náleží jen původní právo ochranné a zakročovací. Tribunem může býti jen senator; kdo však jím jednou byl, vylučuje se v budoucnosti ode všech dalších úřadů.

7. Jen senatu náleží právo činiti komitím návrhy k zákonodárství hledící.

Změniv takto zřízení státní veskrz ku prospěchu optimatů, složil náhle veškerou moc svou (79) a veda život soukromý zemřel již roku budoucího.

97. Válka se Sertoriem (80—72).

Q. Sertorius byl nášlapníkem Mariovcův, od nichž mu byla jakožto propraetoru propůjčena Španie ku spravování. Když však se Sulla zmocnil vlády, proskriboval i Sertoria, kterýž byl přinucen z Hispanie prchnouti. Ale Lusitanové, kteří až dosud nikdy nebyli Římu úplně poddáni, povolali ho zpět, aby je vedl

proti lakotným Římanům. Spojiv se se zbytky Mariovců bojoval šťastně proti Sullovi prokonsulu *Q. Metellu Piovi*, tak že se již připravoval zřídit si tu zvláštní vládu. Spravedlivost a vládnost jeho ku každému získala mu lásku všechných obyvatelů zdejších. Ani sám *Cn. Pompejus*, který sem byl proti Sertoriovi nově poslán, nemohl ho přemoci, až teprv když byl Sertorius od jistého vyššího důstojníka svého (Perperny) úkladně zavražděn (72), podmaněna jest opět krajina vzbouřená.

98. Válka se šermíři a otroky (73—71).

Římané nasbírali v tak četných válkách, kteréž neustále vedli, nesmírné množství otroků, jimiž se Italie a Sicilie jen jen hemžila. Nešťastných těchto lidí, kteří vážili u pánů jako každá věc prodajná, užíváno s prvu ku pracím nejtěžším. Brzy však počali si nelidští Římané libovati v krvavých zápasech, kteréž jim museli otroci v cirku provozovati, do smrti se zde ubíjejíce aneb celé zmrzačujícíce. Chtějíce učiniti takové zápasy zajímavějšími, dávali k tomu konci cvičiti otroky ve zvláštních školách šermířských. Z takovéto školy uprchlo v Kapui (73) asi 70 šermířů (gladiatorů), kteříž způsobivše v dolní Italii povstání otroků, seřadili se v dosti pravidelné voje, v jichž čelo postavil se nadaný a udatný otrok thrácký *Spartacus*. Brzy vzrostly zástupy jejich na 70.000 mužů, kteří mstíce se krvavě pánům svým, kde kterého napadli, porazili několikrát i vojska konsulská na ně vyslaná. Ale nedostatek válečného plánu, jakož i špatná kázeň a nesvornost uvedly je ve zkázu. Rozdvojiť se, byli přemoženi od praetora *M. Licinia Crassa*; Spartakus pak sám padl v bitvě na *Silaru* (71). Zajatí otroci byli ukrutným způsobem umučeni a zohavené jich mrtvoly pohozeny. Jenom zbytek asi 5000 mužů unikl záhubě této; chtěje však utéci přes Alpy, postížen jest Pompejem, právě z Hispanie se vracejícím, a na dobro vyhlazen.

99. Zrušení zákonů Sullovských. Pompejus dosáhne velké moci.

Hned po smrti Sullova učiněn jest konsulem *M. Aemiliem Lepidem* návrh na zrušení novot jeho; než tenkrát odporoval tomu senat, jehož přívrženec Pompejus potřel Lepida v bitvě před samými hradbami římskými. Podobně vedlo se i nášlapníku jeho *M. Brutovi*, jehož Pompejus tolikéž přemohl a odpraviti dal. Přemožením Sertoria a konečným vyhubením povstaleckých otroků vzrůstala sláva Pompejova den ze dne. Navrátil se do Říma bažil

po konsulatu, ačkoli nebyl dosud ani quaestorem. Aby se nemusel řídit zákony Sullovskými, dle nichž by nemohl úřadu onoho nijakým způsobem ještě dosíci, předeval si vymoci zrušení jejich. K tomu konci spojil se s bohatým *M. Crassem* a se zbytky strany demokratické, aby přičiněním jejich došel cíle žádoucího. Ačkoli optimáté odporovali, obávající se ctižádosti podnikavého Pompeja, nemohli proti němu a Krassovi, kteří stáli v čele vojsk, jakož i proti obecnému lidu římskému ničeho svéstí a tak zrušeny jsou r. 70 zákony Sullovské; jmenovitě vrácena jsou tribunům zase dřívější jich práva, rytířům soudnictví a censorům dozorství nad senatem. Na to stal se Pompejus konsulem. Nepřijav po uplynutí úředního roku svého žádné provincie ve správu, zůstal v Římě, aby mohl tím vydatněji pracovati o plánu, dle něhož mínil dodělati se v městě tomto moci nejvyšší.

Válka s piraty (68—67). Podmaňováním tak četných krajin skrze Římány bylo mnoho žoldneřů, kteří jindy v zemích těchto slouživali, bez zaměstknání; jsouce pak zvyklí řemeslu válečnému oddali se loupežnictví. Řady jejich rozmnožovaly se každého dne uprchlími obyvateli podrobených zemí, kteří nechtěli snášeti vydírání a nátisků římských. Tak povstaly celé pluky loupežníků, kteří provozovali neplechý své zvláště na moři středním, majíce nejčetnější skrýše své na jižním břehu maloasijském v horách cilických. Odtud vycházivaly na lup celé výpravy námořské. Podobně byl i ostrov Kreta silnou záštitou jejich. Nešvara tato rozmohla se tím více, poněvadž Římané od ukončení III. války punské loďstvu žádné větší pozornosti nevěnovali, číníce takto piraty (loupežníky mořské) jen tím smělejšími. Skutečně také nebylo před nimi jisto žádné místo veškerého pobřeží moře středního; ba oni odvažovali se i dále do vnitř zemí. Vyslali na ně sice Římané prokonsula *P. Servilia*, kterýž jsa náměstníkem v přední Asii, pobral jim mnohé pevnosti v Cilicii a jinde, ale tím jich nikterak nepřemohl; ani *Q. Metellus* zlému hospodářství tomuto nečinil konce, ačkoli po dvouletém boji dobyl *Krety* (67), kteráž učiněna jest provincií římskou. Přes to všecko znepokojovalo předce výše 1000 piratských lodí celé střední moře, olupující města i letohrady, odvlékající lidi i dobytek a lapající zásilky peněžné i obilné. V Římě ozývaly se v té příčině vždy větší nářky, kteréž dosáhly nejvyššího stupně, když se již i v městě samém počal jeviti takový nedostatek obilí, že se bylo obávati hladu. V této nouzi odevzdal lid k návrhu tribuna *Gabinia Pompejovi*

na tři leta nejvyšší velitelství nade vším mořem středním a pobřežím jeho, povoluje mu zároveň, aby si vzal podle svého uznání vojska, loďstva a peněz státních na to potřebných. Pronásleduje Pompejus piraty z úkrytu do úkrytu potíral je neustále, tak že ve dvou krátkých taženích obě polovice moře středního vyčistil. Zajatých loupežníků nepřibil na kříž, jak to bývalo nyní v Římě zvykem, nýbrž vykázal jim krajiny ku vzdělávání v úrodných cílických.

100. II. válka s Mithridatem (74—64).

Za rok po ukončení I. války mithridatovské byli Římané zase nuceni s Mithridatem válčiti, protože nechtěl ve všech kusech dostáti míru ujednanému, nechtěje vydati Kappadocie; poněvadž pak mimo to neustále zbrojil, bylo patrné, že vyčkává jenom příležitosti doby, aby opětně proti Římu válku zdvihl. Vyslání proti němu propraetor *Murena* byl (81) na řece Halys poražen a Kappadocie Mithridatovi ponechána. Teprv po sedmi letech vypukla opět nová válka.

Bylo to tou dobou, když byli Římané zaměstknáni se Sertoriem v Hispanii, an Mithridates, spolčiv se také i s loupežníky mořskými, s Římem válčiti počal. Nikomedes III., král bithynský, zemřel bezdětek, odkázav zemi svou Římanům. Ale Mithridates vpadl do Bithynie (74), chtěje se jí sám zmocniti a porazil vojsko římské proti němu vyslané. Avšak kons. *Lucullus*, kterýž sem byl nyní poslán, porazil, jsa sám výtečný vojevůdce, Mithridata několikráte, tak že Kappadocie i Pontus vojskem římským obsazeny jsou (71) a Mithridates utíkaje ze země svých musel hledati útulku u zetě svého *Tigrana*, kr. armenského. Nic méně táhl za ním *Lukullus* i sem a poraziv dříve *Tigrana* mnohokrát silnějšího dobyl již i hlavního města *Tigranocerty* (69). Budoucího roku válčil proti *Tigranovi* a *Mithridatovi* právě tak šťastně jako dosud; i byl by je dojista přemohl, an mu pojednou vojsko nechtělo dále jíti, poněvadž *Lukullus*, dbaje vojenské kázně, nenechal ho tak nevázaně loupiti, jak to bývalo zvykem. K tomu přijde, že *Pompejus*, který ukončiv právě válku s piraty, ještě v Asii stál, byl by sám rád slavil triumf nad Mithridatem; proto vyslal tajné jednatele do *Lukullova* vojska, bez toho nehrabě spokojeného, kteří popudili legiónáře proti veliteli jejich, tak že byl tento nucen táhnouti zpět, války ani neukončiv. Opět vrátil se Mithridates do Pontu

a vyhnav odtud malé oddělení vojska římského, kteréž tu bylo pozůstalo, byl zase pánem své země.

V Římě zatím učinil tribun *Mamilius* lidu návrh, aby bylo Pompejovi svěřeno nejvyšší velitelství ve válce mithridatovské a sice s těmi samými právy jako ve válce s piraty. Jakmile byl návrh tento přijat (66), vtrhl Pompejus na rychlo do vnitř Asie a porazil na *Eufratu* Mithridata, kterýž na to utekl do Kolchidy. Nyní obrátil se proti spojenci jeho Tigranovi, kterýž nevida vyvážnutí, vzdal se dobrovolně, vydav všechny prvé dobyté země, jedinou Armenii si ponechávaje. Chtěje Pompejus Mithridata stíhati, táhl do Kolchidy, kdež si některé krajinky podmanil; ale poněvadž v zádech jeho vypuklo povstání, obrátil se nazpět, pořádaje na této cestě veškeré záležitosti států zdejších. *Bithynie*, která byla již od smrti posledního krále Nikomeda III. (74) územím římským, uspořádána je nyní na provincii, k ní přidělena i západní část Pontu (64); podobně urovnány jsou poměry v Cilicii; tolikéž připojena jest k říši římské i *Syrie*, s níž spojena jest také *Foenicie*. *Palestinu*, kdež panoval spor o následnictví mezi dvěma bratry (§. 57, 8), dosadil Pompejus na trůn Hyrkana II., země však zůstala od té doby Římu poplatnou. V Paflagonii, Galatii a Armenii pozůstaveni jsou králové, kteří ale uznávali svrchovanost římskou. Podobně udělena jest i v Bosporu hodnost královská *Farnacovi*, synu Mithridatovu, a sice za to, že vzbouřiv se proti otci svému, byl toho příčinou, že Mithridates sám se otrávil (63).

101. Spiknutí Katilinovo (65—62).

Tou dobou, když v daleké Asii dobýval Pompejus vítězství za vítězství, hrozila Římu ve vlastních zdích pohroma veliká. *L. Sergius Catilina* byl náčelníkem vražedníků galských, kteří nabyli za proskripce Sullovských krvolačností svou pověstí té nejhorší; on sám zavraždil v těch dnech hrůzy i bratra svého a muže sestry své. Tentýž Katilina chtěl se již na rok 65. ucházeti o konsulat, nebyl však připuštěn, ana byla proti němu pro vydírání vznesena žaloba, jímž prý se v Africe provinil co propraetor. Jsa však cele zadlužen a chtěje si konsulem pomoci k pohodlnému živobytí, obmyslel dosíci úřadu tohoto zavražděním obou nových konsulů a nejslovutnějších senatorů. Avšak plány jeho v té příčině vyzrazeny jsou před časem, tak že od nich musel upustiti. Když pak byl r. 64 z řečené obžaloby propuštěn, ucházel se opět o konsulat, ale místo něho zvoleni jsou na rok 63 *M. Tullius*

Cicero *) a *C. Antonius*. *Katilina* na nejvýše rozhořčen chtěl si na rok budoucí (62) stůj co stůj konsulat vymoci. Obmyšlel v čase volebných komití konsula, volby řídícího, usmrtiti a násilím si konsulat vynutiti. Avšak opatrný *Cicero*, dozvědév se před časem o krvavých plánech *Katilinových*, přišel do komitia s tak silným průvodem vojenským, že se ozbrojení spiklenci neodvážili naň ruky vztáhnouti a volby vykonaly se zákonitě. Ostražitostí svou překazil *Cicero* i dalším krvavým podniknutím, tak že se konečně *Katilina* viděl nucena z Říma odejíti. I odebral se do Etrurie k vojsku, kteréž tu byl pro něho *C. Manlius* sbíral. V Římě mělo vypuknouti povstání, jemuž chtěl *Katilina* s vojskem tímto ku pomoci přispěti. Ale i ten plán prozrazen jest a sice opětně příčiněním *Ciceronovým*; čtyři ze spiklenců jsou chyceni, k návrhu *Ciceronovu* od senatu k smrti odsouzeni a odpraveni. Povstání v hlavním městě nevypuklo; o čemž když dovědělo se v Etrurii vojsko *Katilinovo* z části se roztratilo, ostatní pak, chtějíc se do Gallie protlouci, bylo od legata *Antoniova* u *Pistorie* poraženo, kdež i *Katilina*, udatně bojuje, sám padl (62). *Cicero* nazván jest za příčinění své o překažení krvavých plánů *Katilinových* *otecem vlasti*.

102. První triumvirát (60).

Vraceje se vítězný *Pompejus* s nesmírnou kořistí z Asie, propustil hned jak na půdu italskou vstoupil vojsko své ponechav si ho jen něco málo, jehož potřeboval k oslavení triumfu svého. Po dva dni trval na kapitoliu vítězoslavný průvod *Pompejův*, na nějž hleděl senát okem závistivým, poněvadž se obával veliké slávy imperatorovy. (Každý vojevůdce, jenž slavil v Římě triumf, nazván jest „imperator“.)

Oti- a vládychtivý *Pompejus*, kterýž si byl v Asii skoro po celých 5 let navykl jen rozkazovati, nemile to nesl, maje se nyní zase státi jenom obyčejným senátorem; chtěl tedy, aby mu byl nově udělen konsulat, aby potvrzena byla jeho zařízení asijská a konečně aby byly veteránům jeho uděleny polnosti. Ale senát nic z toho všeho povoliti nechtěl, boje se aby moc jeho ještě více nevzrostla. I smluvil se tedy *Pompejus* potají s *C. Juliem Caesarem* a *M. Crassem* (60) k boji s optimaty a na dosažení i rozdělení vlády římské.

*) *Cicero* pocházel ze stavu městského; narodil se v *Arpinu*. Účastniv se pod *Sullou* války se spojenci postupoval na to od úřadu k úřadu až konečně se stal konsulem r. 68.

Spolek těchto *tří mužů* slove *triumvirat*. Podle ujednané mezi nimi úmluvy dostal Caesar přese všechny odpor aristokratie na r. 59 konsulat, v kterémž hodnosti pak toho u *lidu* dovedl, že schválena jsou v komitiu asijská zřízení Pompejova a že veteranům jeho dány jsou polnosti. Když pak se vladařský úřad Caesarův schyloval ku konci, učiněn jest *lidu* jedním tribunem návrh, aby byla Caesarovi udělena na 5 let Gallie předalpská a aby mu byly dány 4 legie; což když se stalo, dal mu polekaný senat mimo to na tolikéž let i Gallii záalpskou. Chtějíce se triumvirové na příští dobu nejrozhodnějších a nejmávanějších republikánů senatu římského zbaviti, provedl to Caesar, ještě konsuluje, že poslán jest *M. Porcius Cato* (mladší) na Cypř, aby upravil ostrov tento na provincii římskou, a *M. Tullius Cicero* vypovězen jest z Říma, poněvadž prý dal v nepokojích Katilinovských odpraviti občany římské, nepostaviv jich před řádný soud. K utužení přátelství mezi Caesarem a Pompejem pojal tento Julii, dceru onoho, za manželku.

Caesar odebral se hned jak uplynul konsulský jeho rok do Gallie záalpské, kdež dobýval vítězství za vítězství. Z toho pak vzešel mu prospěch nejeden. Především nabyl z bohaté kořisti velikého jmění, tak že mohl nejen dluhy své, (přes 2 mil. zlat.) za něž se byl bohatý *M. Krassus* zaručil, zplatiti, ale i krom toho ještě skutečného jmění si opatřiti; dále vycvičil si v neustálých těchto bojích vojsko, kteréž bylo k šťastnému vůdci svému tělem duší přilnulo a konečně vzrůstala sláva jeho každým novým vítězstvím.

Pompejus spolčuje se s oběma druhy, zamýšlel použití jich za stupně k dosažení ctižádostivých záměrů svých a pak je odstraniti. Když Caesar odešel do Gallie, zůstal on v Římě, aby tu vedl vládu. Výsledky bojů Caesarových v Gallii stávaly se mu velmi povážlivými, tak že se počal obávat, aby nebyl slávou a mocí Caesarovou zastíněn. Proto klonil se nyní k optimátům, chtěje si u nich pojistiti podpory, kdyby se mu měl státi Caesar nebezpečným. Z té příčiny připustil také, aby byl Cicero, mocná to záštita senatu, opět nazpět povolán. Ale proto předce nepřistoupil senat na stranu jeho, chtěje dokonce podělování polnostmi veteranů jeho, jakž to byl Caesar vymohl, zastaviti. I sešli se tedy triumvirové r. 56 po druhé v Luce, aby se umluvili o dalším společném jednání. S nimi zároveň sešlo se tu na 200 konsularů a jiných senatorů, z čehož nejlépe vysvítá, jak hluboko bylo tou

dobou vědomí republikánské v Římě utuchlo! V Luce obnovena jest mezi triumviry smlouva zase na 5 let: Caesar podrží ještě 5 let správu Gallii a dostane nyní 10 legií; po uplynutí této doby stane se konsulem; Pompejus a Krassus dostanou konsulat na r. 55., načež si vezmte jakožto prokonsul onen Spanii, tento Syrii. Tak dělili se již nyní pouze tři mužové o vládu nad světovládným Římem!

Po uplynutí konsulského roku šel Krassus do Asie, poněvadž tu doufal nejen jmění své znamenitě rozmnožiti, ale i válkou proti Parthům slávy nabyti, aby se v té příčině mohl druhům svým vyrovnati. Přišel do Asie oloupil tu hned v Jerusalemě pokladnici chrámovou o 15 mil. zl. a nejinak počínal si i v městech jiných. Armenie stála od časů Pompejových pod nadvládou římskou; nyní pak Parthové, sousedé armenští, přepadše syna Tigranova zavraždili ho a zmocnili se Armenie. Proti nim vypravil se tedy Krassus, ale byv zaveden nevěrnými průvodčími do pustin mesopotamských, poražen jest a sám zabit (53); Armenie zůstala v rukou parthských. Nyní tedy stáli v Římě proti sobě již jen dva sokové.

Pompejus nešel po uplynutí konsulského roku svého do Španie, nýbrž, dada jí spravovati legaty svými, zůstal v Římě, chtěje býti při každé příležitosti po ruce. Skutečně také stalo se, že nastaly v Římě za příčinou zavraždění Klodia a skrze průvod Milonův veliké nepořádky až i pouličné krvavé šrůtky.

Tribunové triumvirům naklonění učinili návrh, aby dána byla Pompejovi diktatorská moc, již by veškerým nepořádkům učinil konec. Ačkoli senat dlouho váhal přistoupení k návrhu tomuto, viděl se konečně předce nucena jmenovati Pompeja *konsulem bez kollegy* (52).

103. Caesar podrobí Gallii záalpskou (58—51).

Když převzal Caesar r. 58 správu Gallie před- a záalpské, náležela Římanům z této pouze část jižní, nazvaná Gallia Narbonensis neboli Provincia (Provence). Caesar předebral si podmaniti Gallii celou až k Rýnu. Velice prospívala mu v té příčině nesvornost kmenů galských, kteří sestoupivše se v několik spolků, snažili se jeden druhému vlásti. Sváříce se mezi sebou, volali jedni proti druhým Germany pod *Ariovistem* až i ze Zárýní; a když ten zde s lidem svým pozůstal, hrnulo se sem za ním jak na dolním tak i na horním Rýnu mnoho jiných soukmenovců jeho. Tím způ-

sobem přešli do Gallie *Helvetové*. Oni seděli dosud mezi jezery bodanským a genevským a ustupující nyní v končinách těchto návalu germánskému, hledali si nových sídel. Ale Caesar postavil se jim na odpor porazil je u *Bibrakte* (Autun) v krajině Aeduův; tak že jich část zůstala na bojišti, ostatní pak nuceni jsou vrátiti se přes Rýn do předešlých sídel svých. Téhož roku (58) přemohl i *Ariovista* u *Vesontia* (Besançon) a zahnal ho i s Germany jeho přes Rýn. Následkem toho nabytí vlády v Gallii střední.

Dlouhé a tuhé války musel podstoupiti v následujících letech 57 a 56 proti *Belgám*, kteří bydlíce na sz. nynější Francie, byli nejbojovnějším národem končin těchto. Ti sestoupivše se v silný spolek, postavili do pole velikou moc válečnou, avšak nevytrvávše ve svornosti byli od Caesara jednotlivě přemoženi. Tou samou dobou podčiněni jsou i *Veneti* a ostatní národové, sedící mezi ústím Ligery a Rýna; tolikéž i *Aquitánové* mezi Pyrenejí a Garunnou. Takto podmaněna jest ve 3 letech celá Gallie záalpská až k Rýnu!

R. 55 zahnal Caesar germánské *Usipety* a *Tenktery*, kteří sem byli z Germanie přišli, zase přes Rýn zpět, a chtěje Germanům ukázati, kterak mu řeka tato nijak nevádí, když by je chtěl za vpády do Gallie potrestati, pronásledoval poražené barbary až na pravý břeh Rýna; vrátil se však brzy zase, ničeho tam nevydobyv. Později vtrhl ještě jednou přes Rýn do Germanie, ale i tentokrát vrátil se v krátkce beze všeho pořízení. — Podobně přeplavil se již dříve (56) i přes kanál do *Britannie*; učinil to více k vůli přestrašení tamějších Keltů, aby se neodvažovali na pomoc příbuzným svým v Gallii, než aby ostrova dobytí obmyslel. R. 54 přešel sem po druhé, opět však ničeho nevydobyv. Touto dobou bylo Caesarovi v Gallii již jen proti jednotlivým menším povstáním bojovati; teprv r. 52 vypuklo ještě jednou *všeobecné povstání Gallův* proti Římanům. V čele jeho stál avernský král *Vercingetorix*. Jednou sice porazili Gallové Caesara, ale brzy na to učinil on v nich u *Alesie* (v Burgundsku) tak velikou porážku, že se od té doby neodvážil nikdo více odporovati. *Vercingetorix* sám jest chycen a později v Římě odpraven.

Největší snahou Caesarovou bylo upevniti co možná tyto náhlé a rozsáhlé vydobytnosti své. Proto zakládány jsou vsudy četné kolonie a stavěny dobré silnice k vůli rychlejšímu spojení jak vojenskému tak i obchodnímu. Skutečně také porinštěna jest v brzce Gallie tak, že tu za nedlouhý čas vyhynuly i řeč i pů-

vodní náboženství keltické (druidové-bardové), na jichž místo vstoupila řeč latinská a náboženství římsko-hellenské.

Když se blížil konec vladařství Caesarova v krajinách těchto, hleděl si opatrný vítěz upoutati náklonnost obyvatelstva galského mírností, šetřením domácích zákonů, jakož i rozličným vyznamenáváním mužů v národě oblíbených, jenom aby si zabezpečil krajiny tyto.

104. Občanská válka Caesara s Pompejem (49—48).

Hned po smrti Krassově nemohlo to býti žádného tajno, že musí v brzce mezi oběma mocnými a vládychtivými soky — Pompejem a Caesarem — přijíti k boji, ana se obapolná jich ctižádost vedle sebe na dlouho ztrpěti nemohla. Nemálo přispěla k zrušení dosavadního přátelství jejich i brzká smrt Julie, manželky Pompejovy, kterýž oženiv se nově s dcerou aristokrata Caecilia Metella Scipiona, připoután jest takto jen tím více ku straně optimátův, protivníkův Caesarových. Od té doby, co se stal Pompejus samojediným konsulem (52) pracoval neustále — ačkoli dosud tajně — o ponížení Caesarově. Když docházel Caesaru čas vladaření v Gallii, žádal, aby se mohl z této provincie své ucházeti o konsulat. Veřejně podporoval sice Pompejus tuto žádost soka svého, poněvadž se s ním nebyl dosud zřejmě znepřátelil, ale potají pracoval proti ní. Uznáno jest v senatě, že se sice Caesar v nepřítomnosti své o konsulat ucházeti může, ale že má dříve rozpustiti své vojsko. Na to zase navrhoval od Caesara podplacený tribun Kurio, aby nejen Caesar, ale i Pompejus vojsko své rozpustil. Místo toho rozkázal však senat jen Caesarovi, aby legiony své propustil, jinak že by ho musel prohlásiti za nepřítel vlasti. Nové zprostředkující návrhy Caesarovy v té věci zavrženy jsou z nabádání Pompejova, a tak překročil konečně Caesar s vojskem svým *Rubikon* („Rubikon přejíti!“), pohraniční to říčku provincie své a tím dán jest počátek k druhé válce občanské.

Caesar počal válku maje četné, dobře vycvičené a osobě své oddané voje, kdežto měl Pompejus v Itálii pouze legii jednu a tak nezbývalo mu nic, než jen prchnouti na rychlo i s přívrženci svými senatorskými. Uprchli do Řecka, ve spěchu zapomenuvše vzíti s sebou pokladnici státní, kteráž se Caesarovi ovšem velice hodila. Nemaje Caesar loďstva nemohl ani útěku aristokratův z Itálie překaziti, ani jich stíhati, ale za to získal během dvou měsíců celou Itálii ani ne tak mečem, jako šetrným a shovívavým

svým chováním k obyvatelstvu. Přišel do Říma neproskriboval, jako někdy Marius a Sulla, nýbrž ohlašoval, že přichází brániti a osvoboditi lid zapravuje zaň dluhy a rozdávaje mezi něj obilí. Zmocniv se ještě Sicilie a Sardinie, táhl skrze Gallii do Španie, kdež stáli Pompejovi legati s legiony. Obklíčov je na Ilerdě, přítoku Ibery, přinutil je ku vzdání a pojistiv si takto i Španii vrátil se do Itálie, kdež již zatím vystavěno jest pro něho loďstvo, kteréž by ho přepravilo za Pompejem do Řecka.

Legatovi Caesarovu Kurionovi, kterýž poslán jest do Afriky ku pokošení numidského krále *Juby*, nášlapníka Pompejova, nevedlo se, nebot byv poražen, zůstal sám na bojišti.

Nežli se přeplavil Caesar do Řecka, sehnal tu Pompejus vojsko 11 legionů a loďstvo 500 vesel; a kdežto se zmocnil Caesar veškerých pomůcek válečných v Itálii, zaopatřovaly jimi Pompeja Asie a Afrika a sice velmi vydatně.

Caesar přistál u *Dyrrhachia*. Síla obou soupeřů byla velmi nestejná. Caesar měl vojsko vycvičené, otužené, svízelným válečným uvyklé, jakož i velení svému naprosto oddané a důvěřující, kdežto ve vojstě Pompejově sloužilo mnoho senatorů a jiných optimátův, zvyklých více životu rozkošnému nežli přísné kázní vojenské a zacházení se zbraní. Přece však utrpěl Caesar u *Dyrrhachia* vojskem Pompejovým ztrátu znamenitou, tak že jen s těží vyvázl do Thesalie se 22.000 mužů, kamž ho následoval Pompejus, maje mužů 54.000. Ale v bitvě svedené u *Farsalu* (48) poraženo jest vojsko Pompejovo úplně; Pompejus sám prchl napřed na ostrov *Lesbus* a odtud do Egypta, naděje se, že mu zdejší král *Ptolemaeus Dionysus*, jehož otce byl někdy na trůn dosadil, v nynějším neštěstí jeho přispěje; a však dvořané královi dali ho usmrtiti, doufajíc tím získati přízně Caesarovy. Když byla Caesarovi, v Alexandrii přistávšimu, přinesena hlava nešťastného zetě jeho, zaplakal hoře.

103. Boje Caesarovy na východě a s Pompejovci (48—45).

Caesarův boj v Alexandrii (48—47). Přišel Caesar do Alexandrie nalezl tu spory mezi Ptolemaem a sestrou jeho Kleopatrou, kteráž byla podle závětě otcovy oprávněna ku společnému panování s bratrem svým, jenž však toho dosud připustiti nechtěl. Když pak rozhodl Caesar ve prospěch její, vzbouřilo se proti němu obyvatelstvo alexandrinské. Caesar maje v průvodu svém pouze 4000 vojska ohradil se v hradě královském, čekaje takto

posily z Asie, kteráž když ho došla, vypravil se proti Ptolemaeovi. Porazený Ptolemaeus utonul na útěku v Nilu, načež dosadil Caesar na trůn Kleopatru s mladším jejím bratrem, ovšem pod nadvládou římskou.

Válka s Farnacem 47. Farnaces, syn Mithridatův, jemuž ponechal Pompejus království Bosporské za to, že zradil otce svého, chtěl použití občanských rozbrojů v římské říši k rozšíření panství svého. A proto zmocnil se Kappadocie, Malé Armenie — odkudž vyhnal Pompejem dosazeného krále Dejataru — a i Pontu; ba přemohl v Bithynii i legaty Caesarovy. Tento příkvačiv na něho po utišení bouře alexandrijské porazil ho na hlavu a odebral mu veškeré vydobyté země. Tažení toto bylo tak rychlé a vítězství tak nenadálé, že o něm podal Caesar senatu římskému zprávu pouze krátkými slovy: „Já přišel, uviděl a zvítězil.“ (Veni, vidi, vici.)

Caesar válčí v Africe s Pompejovci (47—46). Z Asie odebral se Caesar do Říma, kdež byly v nepřítomnosti jeho vypukly nepokoje. Utišiv je táhl do Afriky; neboť se tam shromáždily po bitvě farsalské zbytky přívrženců Pompejových, jako: oba jeho synové *Cnaeus* a *Sextus*, druhý tehán jeho *Metellus Scipio*; pak oba legaty *Afranius* a *Petrijus*, kteréž byl Caesar již v Hispanii přemohl, *M. Porcius Cato*, náčelník strany republikánské a m. j. S nimi držel i král numidský staříčkův *Juba*. Caesar svedl s nimi bitvu u *Thapsu* (46), kdež jsou tak rozhodně poraženi, že jich 50.000 na místě zůstalo, kdežto měl Caesar pouze 50 mrtvých!

Po té vzata jest Utika, hlavní jejich zbrojiště, načež se Kato sám usmrtil (odtud „Utický“) a po něm i Scipio i Juba. Synové Pompejovi prchli do Španie. Část království numidského přivtělena jest k provincii africké a druhá rozdělena mezi oba krále mauretánské, kteříž Caesarovi přičylni byli.

Caesar válčí ve Španii se syny Pompejovými (46—45). Ve Španii panovala s náměstníky Caesarovými za příčinou jich lakoty nespokojenost, a protož přijaty jsou ochotně zbytky vojska Pompejova, kteréž se sem byly utekly. Po bitvě u Thapsu přibyli sem konečně i oba synové Pompejovi, kteří shromáždivše tu veškeré protivníky Caesarovy, postavili se v jich čelo. Přitáhnuv sem Caesar porazil vojsko republikánské v krvavé bitvě u *Mundy* (45). 33.000 republikánů zůstalo na bojišti; Pompejus sám padl na útěku, ale Sextus zachránil se do vnitř země španělské.

106. Caesar samovládce (45—44).

Po bitvě Farsalské a najmě po smrti Pompejově nebylo v Římě na ten čas žádného muže, kterýž by byl mohl Caesarovi v cestu vstoupiti. I ten senat byl mu oddán dílem z osobní náklonnosti, dílem z opatrnosti či bázně před všemocným vítězem a miláčkem lidu. A proto dávány jsou mu od lidu i od senatu k návrhům buď přátel aneb pochlebníků jeho hodnosti a úřady jedny za druhými, třeba i proti všem řádům a zákonům republikanským. Tak učiněn jest již r. 48 diktátorem na 1 rok a hned na to zvolen za doživotného tribuna — čímž stala se osoba jeho na vždy posvátnou! — propůjčeno mu i právo vypovídati válku a uzavíratí mír, spravovati státní pokladnu, jakož i dosazovati správce provincií; po bitvě pak u Thapsu (46) učiněn jest diktátorem na 10 let a censorem bez kollegy na 3 leta. Mimo 40denní slavnost, kteráž jest po této bitvě na poděkování bohům zařizena, slavil 4 dni po sobě triumfy za vítězství nad Gally, Egyptany, Pontem a Numidií. Po vítězství u Mundy odbývána jest slavnost 50denní a vystrojen pátý triumf nad Španíli. Po té dán mu název „imperator,“ ne jako se dosud stávalo jakožto titul úřednický, nýbrž co stálé přijmí, kteréž bylo dědičné. Nyní stal se diktátorem doživotním, podobně i censorem a nejvyšším knězem, tak že souhrn všech těchto úřadů dával mu v Římě moc neobmezenou. On byl skutečným panovníkem, třeba se jím dosud zřejmě nejmenoval. Dokladem toho jest, že měl také právo raziti peníze se svým poprsím, což bývalo zvykem jen u panovníků skutečných. Jemu ku počtě nazván jest v kalendáři od něho opraveném měsíc quintilis, v němž se narodil, „julius“; a aby i zevnějškem rozeznávala se vznešenost osoby jeho nosil neustále nachový šat a vyřínem ověncenou hlavu.

Ale Caesar byl také muž, jenž si uměl svou vládností a lidumilností neméně pak i opatrností náklonnost získati! Ctižádostivým uděloval místa v senátě, rozmnoživ jej na 900 osob. 80.000 chudých občanů poděleno jest polnostmi v krajinách zamořských. Po oněch čtyřech triumfech častováno veškeré obyvatelstvo římské na 22.000 stolec pokrmy a nápoji nejvybranějšími; mimo to podělována chudina obilím a penězi; každý voják dostal znamenitou sumu peněz a předce ještě uloženo do státní pokladnice 132 mil. zl. mimo 2822 zlatých věnců, které vážili přes 20.000 liber!

Caesar se zanášel znamenitými plány, kteréž byli ducha tak velikého úplně hodny. Chtěl zajisté zříditi monarchii středamorskou,

v níž měly veškeré národnosti ohromné říše římské pomocí osadníků latinských splynouti v jediný celek, tak že by se v ní řídilo vše nejen jediným zákonodárstvím a zřízením, ale i jedním jazykem a náboženstvím, jakož i toutéž měrou, váhou a měnou. Jenom národnost řecká měla býti ušetřena, a to jak k vůli své minulosti, tak i literatuře, jejímž obzvláštním ctitelem byl Caesar sám.

K ochraně této monarchie bylo zapotřebí podmaniti divoké národy na Dunaji, jakož i pojistiti hranici říšskou na straně jv. proti Parthům, kteří bez toho ještě museli býti potrestáni za pohanění, kteréhož se dopustili, porazivše a usmrtivše Krassa. Chtěl tedy Caesar táhnouti na polouostrov balkánský, podmaniti zde Gety až k Dunaji a pak vtrhnouti skrze Thessalii do Asie proti Parthům, a když by ty porazil, zamýšlel vraceti se přes Kaukasus, kolem Černého moře skrze Sarmatii proti Germanům evropským.

Již bylo vše k tažení tomuto připraveno; přívrženci jeho chtěli mu však dříve opatřiti korunu královskou, kteráž mu jediné scházela, aby byl i dle jména panovníkem. Již dříve pokoušeli se přátelé jeho o to, aby mu dána byla koruna, ale poněvadž bylo patrné, že k tomu není mnoho náklonnosti, odmítnul ji Caesar sám, ač si jí velmi přál; až nyní konečně nalezeno prý jest v knihách sibyllinských — v nových! any byly staré při požáru za času Sullova shořely! — kterak jediné král bude v stavu Parthy přemoci. A protož činěn návrh, aby byl v té příčině dán Caesarovi královský diadem mimo obved města Říma. Tou samou dobou utvořilo se však proti životu Caesarovu spiknutí 60 optimátův, v jichž čele byli *M. Brutus* a *C. Cassius*. Přišel Caesar dne 15. března 44 do kurie byl tu od spiklenců přepaden a jsa 23 ranami sprobodán, sklesl mrtev u sochy svého soupeře Pompeja. („I ty, Brute!?”)

107. Různice po smrti Caesarově.

Vražedníci Caesarovi byli umluveni jen o jeho bezživosti; o tom však, co by se dále státi mělo, neuradili se, domnívajíce se, že odstraněním tyranu obživne zřízení republikánské samo sebou. Ale v tom se velice mýlili; republice římské nebylo při té znemravenlosti všech tříd obyvatelstva římského více žádné pomoci; na místo padlého tyranu nastoupil jiný a to již v době velmi krátké.

Konsul *M. Antonius*, kterýž držel Caesarovi pohřební řeč, rozhořčil vychvalováním zavražděného imperatora veškeren lid římský na vrahy jeho tak, že tito nebyli déle životem svým v Římě jisti; a proto jest od senatu, kterýž vraždu tuto schvaloval, poslán Brutus do provincie předalpské, Cassius pak do Macedonie. Avšak proto předce uznána jsou od senatu veškerá zařízení Caesarova; ba provedena jsou jím i opatření taková, jichž sice Caesar nezavedl, ale která prý nalezena jsou v pozůstalosti jeho v návrzích; tolik jest aspoň jisto, že Antonius, zmocniv se papírův přítele svého, mnohé věci vydával za návrhy Caesarovy, kteréž byt třeba i jimi nebyly, měly sloužiti k upevnění a povznesení moci Antoniovy. Tento neobmýšlel totiž na nic menšího než převzítí roli zavražděného kollegy svého. A proto bylo přáním jeho zůstati poblíž Říma s mocí válečnou. K tomu se nejlépe hodila předalpská provincie galská, kteráž však již byla senatem vykázána Brutovi. Ale Antonius dovedl toho na lidu římském, že mu udělil provincii tuto na 6 let, a když mu jí Brutus postoupiti nechtěl, vytáhl Antonius proti němu, a jal se ho v *Mutině* oblehati.

Již před tím hlásil se 19letý sestřenec Caesarův *C. Octavius* o dědictví po strýci svém, který přijav ho již dříve za syna, ustanovil ho závětí za dědice svého; nyní přijal mladík tento jméno *C. Julius Caesar Octavianus*. Lid římský přenesl lásku svou s Caesara na něho. Oktavianus uznal za dobré spojití se se senatem, kterýž vyhlásiv Antonia k pobádání Ciceronovu („Filípiky“) za nepřitele vlasti vyslal proti němu oba konsuly Hirtia a Pansu, jimž přidán Oktavian pod jmenem propraetora. V tuhé bitvě před Mutinou padli sice oba konsulové, ale Antonius jest předce přemožen, načež uprchl do Gallie (43).

108. Druhý triumvirát (43).

Oktavianus byl tím velice uražen, když senat, neuděliv jemu té úlohy pronásledovati Antonia, vznesl ji na Bruta, kterýž ku porážce Antoniově ničím nepřičinil. I predevzal si Oktavian jednati ku prospěchu svému třeba proti vůli senatu; a proto obrátil se s vojskem, kteréž mu bylo oddáno, proti Římu a vynutiv si tu konsulat, dovedl toho na lidu, že zavedeno jest proti vrahům Caesarovým vyšetřování. Zatím dal se *Octavian* do tajného vyjednávání s *Antoniem* a *Lepidem*, s nimiž se sešel nedaleko Bononie, kdež uzavřeli spolek na 5 let smluvivše se o rozdělení vlády nad říší římskou. Spolek tento nazvali „*triumvirát k uspořádání repu-*

blíky.“ Chtíce krvavé potrestati vrahů Caesarových, usnesli se zbaviti se především republikánské strany v Římě samém. A protož zmocnivše se hlavního města, proskribovali tu nejen nepřátele politické, ale i všechny nepřátele osobní, jichž všech jmění se zmocnili. Bylo to vraždění hrůznější mariovského i sullovského! Přes 100 senatorů a 2000 rytířů pobito jest, jakož i množství osob jiných, tak že té doby mnohé proslulé rodiny římské na dobro vyhlazeny jsou. Mezi jinými usmrčen jest i Cicero. (Surovost manželky Antoniovy!)

Po té vytáhli Antonius a Oktavianus do Macedonie, kdež stáli Brutus a Kassius s vojskem, hotovi k ochraně republiky. Byli však v krvavé bitvě u *Filip* (42) od oněch poraženi, načež se oba republikáni sami usmrtili.

Po tomto vítězství odebral se Antonius do Asie a na to do Egypta, kdežto upadnuv úplně v osidla Kleopatřina, nevymanil se již více z moci její, veda tu život hodný všeho opovržení.

Zatím šel Oktavianus do Italie, aby tu upevnil moc svou a aby podělil své veterány slíbenými polnostmi. Ale manželka Antoniova Fulvia, kteráž chtěla přinutiti muže svého k návratu do Italie, způsobila se švakrem svým L. Antoniem povstání mezi venkovany, kteří při podělování vojska Oktavianova do škody přišli; Oktavianus však je porazil (40); L. Antonius musel se vzdáti, Fulvia pak brzy na to zemřela.

Vítězstvím tímto stal se Oktavian v Italii pánem neobmezeným, čehož mu záviděl kollega jeho Antonius; protož jal se nyní tajně vyjednávat se *S. Pompejem*, který se byl nedávno zmocnil Sicílie, o spolek proti Oktavianu. Ale přátelé triumvirův zprostředkovali mezi oběma smíření; zavřena jest nová smlouva, dle níž dostal Antonius východní krajiny říše římské, Oktavianus západní a Lepidus Afriku. Mimo to pojal Antonius Oktavianovu sestru za manželku, čímž mělo býti přátelství obou tím více upevněno (40).

Ačkoli triumvirové *S. Pompeja* při dělení naprosto pominuli, tož přece zůstal on ve skutečném držení Sicílie, k níž brzy dobyl i Sardinie a Korsiky. Následky toho se v brzce shledaly, neboť *Pompejus* nepustil do Říma žádného obilí. Z té příčiny museli se s ním triumvirové vyrovnati; ponechavše mu tedy vlády nad těmito třemi ostrovy přidali k tomu ještě i Achaju (39).

Po vyřízení záležitostí těchto odebral se Antonius opět do Egypta, kdež vedl zase své dřívější bezstarostné živobyті; ale

Oktavia n zůstal v Itálii, maje neustále na mysli dosažení ctižádostivých záměrů svých. Za nedlouho (38) neshodl se s Pompejem, tak že přišlo mezi nimi k boji; Oktavianus nejsa sám zkušený voje vůdce, odevzdal vedení války této výtečnému M. Vipsianu *Agrippovi*, kterýž konečně přemohl Pompeja v rozhodné bitvě při *Mylách* (36); brzy na to jest Pompejus sám zavražděn. Válka tato vedla však také i k rozmíškám mezi Oktavianem a Lepidem, který se jal vyjednávat před bitvou u Myl s Pompejem proti Oktavianovi. Po bitvě samé bylo by zajisté přišlo k válce mezi oběma řečenými triumviry, ale vojsko opustilo Lepida přešedši k Oktavianovi, načež se tento zmocnil i podílu Lepidova — Afriky. Avšak Oktavian mněl Lepida na dále za tak nepatrná, že ho nechal na pokoji. Skutečně také zemřel Lepidus v Římě teprv r. 12. před Kristem jakožto pontifex maximus.

109. Rozhodný boj mezi Oktavianem a Antoniem. Konec republiky (30 př. Kr.).

Již r. 40. zmocnili se Parthové Syrie, Palestiny a Foenicie, a však byli z nich legatem Antoniovým zase vypuzeni: Antonius vytáhl (36) proti nim sám, chtěje jich potrestati a válce konec učiniti. A však nejsa dost opatrným, ztratil v této válce největší část vojáků svých, načež, neutrživ si žádné vzláštní slávy, odebral se zpět do Egypta; a byla-li dosavadním nezřízeným živobytím vážnost jeho v Římě podkopána, klesla nyní tím více. Touto právě dobou poslal manželce své Oktavii list, v němž jí oznamoval, že považuje sňatek manželský mezi nimi za zrušený. Tato okolnost byla Oktavianovi konečnou pohnutkou, aby proti němu vystoupil válečně. Antonius zaopatřil mu sám v té příčině záminku nejvhodnější, neboť jal se dětem Kleopatřiným rozdávat provincie římské, tak že toho konečně Oktavian na senatu vymohl, aby vypověděl Kleopatře válku, kteráž ale vlastně platila Antoniovi. I tu ještě mrhal lehkomyšlný Antonius čas rozličnými slavnostmi a radovánkami, opomíjeje nepřipraveného Oktaviana předapnouti dříve než by byl úplně ozbrojen. Konečně sešlo se loďstvo obou soupeřů u předhoří *Actium*, kdežto stála obojí pěchota poblízku na suché zemi. Velitel loďstva Oktavianova, řečený již *Agrippa*, porazil úplně flotu Antoniovu, ač mnohem silnější (31), načež prchla Kleopatra se 60 loděmi do Egypta a Antonius za ní; pozemské pak vojsko jeho, čekavši ho marně několik dní, vzdalo se vítězi dobrovolně. Oktavian zmocniv se na to Malé Asie táhl proti Egyptu

kdežto Kleopatra, vidouc, že veškerý odpor je marný, vzkázala Antoniovi že se usmrtila, načež on si sám život vzal (30). Avšak Kleopatra chtěla se tím způsobem Antonia jen zbaviti a dosáhnuvši záměru svého, chtěla se dáti s Oktavianem do vyjednávání, kterýž ale o ničem slyšeti nechtěl a proto usmrtila se i ona vza-
vši jedu. Egypt učiněn jest (30) provincií římskou.

III. Perioda: Řím císařský (80 př. Kr. — 476 po Kr.).

- a) Od Augusta až do Konstantina Velikého
(80 př. — 330 po Kr.).

110. C. Julius Caesar Oktavianus Augustus.

Nová zřízení říše římské. Navrátiv se Oktavianus po přemo-
žení Antoniově do Říma, obdržel od úslužného senatu název *im-
perator* v tom smyslu, jako jej měl ujec jeho. Tím samým jme-
nován jest nejvyšším velitelem všeho vojska římského. Dále nazval
ho senat „Augustus“ t. j. vznešený, kteréhož čestného titule Okta-
vian užíval k označení důstojnosti své, nepřikládaje si názvu „rex“
(král), o němž věděl, kterak jej Římané nenávidí, spokojuje se
býti *skutečným samovládcem*, třeba i bez názvu, dosaváde všudy
užívaného. Tak zvykal si i národ římský nazývati nového mon-
archa buď jménem jeho „Caesar“ (císař — Kaiser) aneb „Augu-
stus,“ kteráž jména podědžovala se i na věky budoucí až do dneš-
ního dne.

Opatrný Augustus nezrušoval dosavadních úřadů republikan-
ských, ale spojiv je všechny v osobě své, stal se tímto způsobem
jako někdy ujec jeho Caesar souhrnem rozličných práv úřednických
skutečným samovládcem, jehož osoba byla posvátna. Senát ob-
mezil na 600 osob; senator musel býti nejméně 25 let stár a mu-
sel míti jmění aspoň 1 mil. sestercí. Jsa *censorem* jmenoval si
sám údy senatu. Jakožto *předseda senatu* mohl mu předložiti k vy-
řízení to, co za dobré uznával; uzavření nemohla se tedy státi
ani bez jeho vůle ani proti ní; on pak je sám vykonával, maje
co *konsul* moc exekutivnou. Nejen že si jakožto censor volil sena-
tory, on mohl také v této své důstojnosti takového, kterýž by se
mu byl znelíbil, ze senatu vyloučiti, poněvadž měl dohlídku nad
mravností. Z toho samého úřadu plynulo dále, že mohl podle
svého zdání vypisovati a vybírati daně. Po smrti Lepidové stal
se také i *nejvyšším knězem*, kterýmž úřadem nabyt i v příčině

náboženství slova rozhodného. Jsa pak konečně *tribunem*, byl osobou posvátnou, nedotknutelnou.

Z toho ze všeho jde, že byla vůle Augustova ve všem všudy měřítkem, třeba že ponechal všech dosavadních úřadů republikánských v platnosti; přicházeli však do nich jen mužové takoví, kteří jemu ve všem oddaní a podajní byli. Ba úředníci tito jmenováni jsou v *komitích*, kteréž Augustus vždy ještě svolával; ale arci voleni jsou vždy tak, jak je senat Augustem řízený navrhoval. Ostatně byly tyto valné hromady národní jenom ještě k tomu účeli svolávány, když jim mělo býti oznámeno některé ustanovení senatu aneb jeho předsedy.

Senat nemohl o ničem jiném jednati než jen cò mu Augustus, jakožto předseda, předložil; ale stávalo se nezřídka, že mnohé věci vyřízeny jsou pouze „v radě předsedově“ t. j. v tajné radě několika osob, kteréž si dával Augustus každých šest měsíců nově voliti.

Co se pak *vojska* týče, to zmenšil až na 25 legionů (asi 200.000 mužů), kteréž rozložil po hranicích říšských, ponechávaje si nad ním nejvyšší velitelství, tak že mohl s mocí vojenskou naložiti podle potřeby a chuti své vlastní. Jádrem všeho vojska byli *praetoriani*, 10.000 mužů tělesné stráže imperatorovy; náčelníkem jejich byl *praefectus praetorio*. Velitelé praetorianův nabyli později moci veliké sesazující a dosazující císaře podle vůle své. *Praefekt* (přednosta) *městský* zařízen jest teprv od Augusta a měl na starosti pořádek v městě, tudíž policii; mimo to byl i soudcem v záležitostech trestních a sice společně se senatem. Jiný praefekt měl zase na starosti obilí, kteréž dostávala chudina římská za laciný peníz.

Správa státní byla za Augusta nepoměrně lepší než dříve. Veškerá říše rozdělena jest na 24 provincií, z nichž pohraničné nazývány jsou *caesarovské* a vnitřní *senatorské*; ony, stojíce přímo pod vládou imperatorovou, měly stálé posádky vojenské; tyto pak spravovány jsou skrze prokonsuly, volené Augustem, senatem a lidem společně. Při vybírání daní a cel nedělo se již takové vydírání provinciálů jako jindy, ano byli nyní v té příčině ustanoveni úředníci s jistým služným. Tím způsobem jest za Augusta obyvatelstvu všech provincií velice uleveno. Ostatně přestal touto dobou i veškeren rozdíl mezi provinciály a Italiky, an se mohli onino státi tak dobře senatory jako tito. Augustus snažil se všemožně, aby zpříjemnil vládu svou i Italikům, zakládaje dobré sil-

nice a potřebné vodovody, jakož i podnikaje jiné velkolepé stavby, jen aby povznesl obchod a blahobyt říše své.

Jsa sám velice vzdělaný, přál Augustus vědám a uměním, podporuje je jak a kde se mu příležitost naskytla; v těchto kusech pomáhal mu také i přítel jeho *C. Cilnius Maecenas*, kterýž jsa sám muž vysoce vzdělaný, měl ohromné jmění, tak že mohl podporovati učence a umělce v míře nejrozsáhlejší. Těmito činy povznesly se za panování Augustova literatura a umění na takovou výši, že se nazývá doba tato *zlatým věkem* jejich.

Vnější dějiny za Augusta. Augustus nebyl nikdy milovníkem válek, nedivno tedy slyšeti, kterak válčil hlavně jen na obranu říše svojí. Tak pojistil hranici proti *Parthám*, obdržev od nich také i ty zajaté, kteří tu byli drženi již hned od války Krassovy. Dále podrobil si ve Španii ještě zbytky svobodných Kantabrů a Asturů. Chtěje mítí na s. říše své hranici přirozenou dobyl r. 29. *Moésie*, nynějších krajín podunajských, a poněvadž byla sousední *Pannonie* již od r. 35. provincií římskou, byvší tolikéž Oktavianem dobytá: dobyl nyní ještě (15 př. Kr.) krajín *Rhaetie*, *Vindelicie* a *Norika* (Tirol, Solnohrad, již. části Bavor, Rakouska, Štyrsko a Korutan) dosáhuuv takto říši své hranic přirozených, na s. Dunaje a na z. Rýna.

Mnohem však tužší odpor kladli dobývavosti římské národové germanští mezi Rýnem a Labem.

Přes všechna ujišťování Augustova, jakoby „republika“ římská jsouc již s dostatek rozsáhlá, nechtěla více vystupovati výbojně, vedeny jsou přede jen války. O výmluvu nebylo zle; řeklo se, že třeba ještě ten neb onen národ podmaniti k vůli větší jistotě hranic římských; bylať to ovšem jen planá záminka, pod níž skrývala se v Římě od starodávna choutka po výbojích; Augustus použil však okolnosti této i k tomu účeli, aby zaměstnával nepokojné mysle republikánů římských válkami zevními.

Z těchto příčin jal se válčiti s Germany až i za Rýnem bydlivšími, vyslav proti nim nevlastního syna svého *Drusa*, kterýž pokročil až k Labi. Po smrti jeho (9 př. Kr.) převzal tu vrchní velení bratr *Drusův Tiberius*, kterýž se zmocnil krajiny mezi Emží a Labem. Štěstím bylo pro Germany, že Augustus Tiberia náhle odvolal, rozhněvav se na něho z příčin jiných, načež v končinách těchto výboje římské přestaly.

Touto dobou 12 př. Kr. přistěhovali se do nynější země české *Markomani* vedeni jsouce *Marbodem*, kterýž byl v mládí svém v Římě na učení vo-

jenském. Markomané seděvše až dosud na řece Nekarů, v nynějším Vyrtembersku, ustoupili síle Drusově za neschůdné lesy hercynské (do Čech), kdež nalezli zemi jen slabě olidněnu, ano byli odtud dřívější obyvatelé keltičtí *Bojové* většinou vytáhli. Tito Keltové obývali „*Bojohemum*“ již snad hned od r. 600 př. Kr.; když pak počal C. Julius Caesar okolo r. 50 př. Kr. soukmenovce jejich v Gallii záalpské úsilovně podmaňovati, táhli jim i Bojové ku pomoci, více se již do Bojohema nevrátivše, kdež se tedy nyní usadili *Markomané*.

V krajinách mezi *Rýnem a Vesperou* zřízeno jest *náměstnictví římské*, jehož správce *Quinctilius Varus* vedl si velmi lakotně a ukrutně, tak že se proti němu zdejší obyvatelstvo germanské vzbouřilo. V čele povstání nalezal se *cherusský* kníže *Arminius* (Heřman), kterýž, vlákav Varona se 3 legiemi do neschůdného *lesa teutoburského*, přepadl ho tu se svými Germany a potřel tak úplně, že sotva zbyl, kdož by byl Římanům donesl zprávu o strašném pobití tomto (9 po Kr.). Těžkou ranou touto byl Augustus tak dojat, že, zanechav všech dalších výbojův v Germanii, obmezil se na obranu hranice porýnské a podunajské.

K tomu ke všemu přidružily se také i neblahé poměry rodinné, kteréž na zdraví Augustově hlodaly, tak že byl ku konci svého života cele přesoužen, ana mu ty nejvýbornější údy *) rodiny jeho stáhla předčasná smrt; ti pak, kteří pozůstali, byli plni nešlechetností. Třetí manželka jeho *Livia* dovedla toho při něm, že adoptoval jejího syna (z prvního manželství) Tiberia, jehož konečně přijal i za spoluvládce. Augustus zemřel v Nole r. 14 po Kr. ve věku 76 let.

110. Císařové z rodiny Augustovy.

Tiberius 14—37 po K. dostal se na trůn již ve věku pokročilém jsa 56 let stár. Základními rysy povahy jeho byly: *přetvářka*, kteréž si, chtěje býti od Augusta adoptován, po dlouhá leta zvykal, hledě se mu zalíbiti, ačkoli skutečné vlastnosti jeho nebyly podle toho. Třeba ho byl Augustus adoptoval, prohlédl ho předc jen s dostatek, vyjádřiv se jednou o něm, „že jest z bláta a krve.“ A skutečně okázal se později Tiberius, když si byl již vědom, že mu nikdo vlády nevezme, *necitelným ukrutníkem*, při tom pak vždy na nejvýše *podezřivým a největším sobcem*. V prvních sedmi letech vlády své počínal si ještě jakž takž mírně, bez pochyby z bázně před *Germaníkem*, bratrovcem svým, synem Drusovým, jehož musel k nařízení Augustovu adoptovati. Mladý tento

*) Rodokmen Augustův viz na str. následující.

C. Julius Caesar † 84	
C. Julius Caesar, diktátor † 44.	Julia, manželka Atia Balba
Julia, manželka Pompejova	Atia starší, manželka C. Oktavia
Antonia st., manž. Domitiova, Antonia ml. m. Drusova	Oktavia, manž. Antoniova 1. Jul. Caesar Oktáv. August. † 14 po Kr. 1. manželka Klodia. 2. Skribonia. 3. Livia
.	1. manž. Marcellus. 2. Agrippa 3. Tiberius
.	Julia synové její s Tib. Klaud. Neronem
.	Kajus † 4 po Kr. Lucius † 2 po Kr. Agrippina I.
.	2. Tiberius † 37 po Kr. Drusus † 9 př. Kr.
.	Germanikus † 19 4. Tib. Klaudius † 54
.	manž. Agrippiny I. manž. 3. Messalina
.	Agrippina II. Nero. Drusus. 3. C. Kaigula 4. Agrippina II., manž. 1. Domitius vdova po Domitiovi
Kn. Domitius, m. Agrippiny II., † 60	† 41 3
5. Nero † 68	3
adopt. syn cis. Klaudia, 2. manželé Agrippiny II.	Oktavia, Britanikus
manželky: 1. Oktavia. 2. Poppaea Sabina.	manž. Veronova † 55.

Poznámka. Leto připojená bez poznámky, zdaž př. nebo po Kr., znamenají po Kr.; arabské pak číslice před jmény proloženými znamenají řadu císařů po sobě jdoucích.

muž byl velmi nadaný a šťastný vojevůdce, získavší si lásku ve vojště jak v Germanii tak i v Asii; i skutečně by se ho byl měl Tiberius co bát, kdyby byl býval Germanikus méně šlechtným. Legionáři na Rýně, jimž Germanikus velel, doráželi naň po smrti Augustově s mečem v ruce, aby ujmul císařství, čehož on však neučinil, tvrdě, že jest mu povinnost k císaři (Tiberiovi) světější než vlastní život jeho. Ujec jeho Tiberius neosvědčil se však k němu tak šlechtně; aspoň tvrdilo se všeobecně, když brzy na to Germanikus náhle jest otráven, že se to stalo k rozkazu Tiberiovu (19.). Ztrativ takto soupeře nenáviděného, počal okazovati světu římskému pravou povahu svou. Mluvě vždýcky jak v senatě tak všudy jinde pravý opak toho, co v srdci svém skrýval, chtěl tím způsobem vyskoumati myšlenky jiných; běda pak těm, jenž se mu znelibili! On zavedl také soustavné vyzvědačství a udavačství, kteréž mělo neustále co dělati, ano vydal Tiberius zákon o velezrádě, jíž provinil se i ten, který se opovážil proti císaři třeba i jen mysliti.

Říman jeden prodal dům, v němž stála socha Tiberiova, jest odsouzen co velezrádce, poněvadž prý to byla nevážnost k císaři, tak nízko si ho v soše této vážiti.

Nástrojem vši nešlechtnosti, týrání a odpravování byl Tiberiovi praefektus praetorio *Sejanus*, kterýž později císaře vypravil na ostrov *Capraeae*, obmyšleje ho zbaviti trůnu, ale úmysl jeho brzy se prozradil, načež ho dal Tiberius odpraviti. Zklamav se v nejdůvěrnějším služebníku svém stal se nyní ještě podezřivějším odpravuje hned i při sebe menším podezření nějakého spiknutí aneb nenávisť k osobě své; tak prý odpraveno jest následkem spiknutí Sejanova 30.000 osob; při vši ukrutnosti této vedl sám ještě i ten nejhnusnější život. Jsa více opilý než střízliv liboval si ve špatnostech nejopovrženějších. Na místo Sejanovo přišel *Macro*, kterýž spojiv se potají s *Kajem Caesarem*, synem Germanikovým, zadusil s ním společně Tiberia, kterýž se chtěl právě vraceti z Kampanie do Říma.

C. Caesar Calligula (37—41) provolán jest Makronem za císaře hned po usmrcení Tiberiově. Římané doufali od syna miláčka svého Germanika velmi mnoho. Skutečně také počal Kaligula velmi lidumilně panovati, nepřijímaje naprosto žádných udavačství o velezrádě a sníživ daně. Ale již po 8 měsících bylo vše jinak, jakž to od člověka, kterýž mladistvá leta svá prožil při tanci, zpěvu a odpravách, ani jinak očekávati lze nebylo. Stroje neustále

zábavy a hry gladiatorské, v nichž se celé zástupy lidí, zápasce, pobíjely a mrzačely, rozházel brzy 200 mil. zl., kteréž byl předchůdce jeho naschráněl. Nyní jal se odpravovati občany římské, jen pro to, aby se mohl zmocnit jmění jejich, tak že nebyl nikdo zámožnější životem svým jist. Mimo to zvyšoval a ukládal nové daně, větší než bývaly kdy jindy.

On se dopouštěl skutků i nejpošetilejších, tak ku př. dal přijmouti koně svého do kollegia kněžského, chtěl ho dáti budoucího roku zvoliti za konsula, čemuž přezabila jen smrt ukrutníková. Jindy zase, po smrti sestry své Drusily, již dal mezi bohy přijmouti, odpravoval ty, kteří po ni truchlili, an prý se měli radovati, že se aspoň dostala mezi bohy; ty pak, jenž radovali se, dal také odpravit, proč prý netruchlí. Stroje se hned jako Jupiter, hned zase jako Venus, obětoval sám sobě co bohu.

Kaligulovi bylo prolévání krve skutečnou rozkoší; libuje si ve hrách gladiatorských, nutil později soukromníky, že je museli na své útraty zařizovati. Nezápasil pak již jen otroci jak dosud bývalo, nýbrž občané římské sami, ano byl k rozkazu Kaligulovu senat římský takto nařídil; a nejednou stávalo se, že když již nebylo zápasníků aneb zločinců k smrti odsouzených, uchopeni jsou diváci a předhozeni dravým zvířatům; aby pak nemohli křičeti a bědovati, vyřezány jsou jim dříve jazyky. K tomto neslychaným ukrutnostem družily se i směšnosti, jichž se nerozumný zuřivec dopouštěl. Podniknuv proti Britannii tažení válečné, zastavil se na břehu mořském, dal tu nashíratí lastur a vrátiv se do Říma triumfoval „nad kořistí, kterouž moři odejmul.“ Konečně jal se odpravovati i dosavadní nástroje ukrutenství svého, načež spikli se důstojníci praetorianští, k nimž přistoupil i senat; tak padl (41) ukrutník ve vlastním paláci rukou vražednou. Mrtvola jeho smýkána po ulicích římských; jméno jeho se všech památníků vymazáno.

Nabyv senat tak trpkých zkušeností, chtěl po smrti Kaligulově zavésti republiku, kdežto zatím praetoriané povolali za císaře Kaligulova strýce

Tiberia Claudia 41—54, z nichž za to každého jednotlivého peněžitě obdaroval; od této doby zůstalo zvykem, že musel dáti každý císař při nastolení svém praetorianům jistou sumu peněz. Vláda Klaudiova nebyla počátečně právě zlá; ale jsa muž slabý, nechal se brzy ovlásti nehodnými osobami, které byly neustále okolo něho, tak že ani jeho vláda nebyla lepší předěšlých. Jedna z nejhorších osob na dvoře cis. byla sama císařovna *Messalina*, jejíž nešlechtné živobyť bylo nad míru pohoršlivé. Ministři Klau-

diovi, jež si vyvolil z propuštěných otroků svých, nebyli o nic lepší. Když pak Messalina jednoho z nich dala odpravit, ulekli se toho druzí a dovedli toho na Klaudiovi, vylíživše mu její nezřízené živobyčí, že ji kázal odpravit. Nyní oženil se s *Agrippinou*, dcerou Germanikovou, kteráž nejsou o nic šlechetnější než předešlá jeho manželka, přemluvila ho, aby odstrčil syna svého Britannika, adoptoval jejího syna z prvního manželství *Nerona*, kteréhož pak zasnoubila s dcerou Klaudiovou Oktavií, jen aby mu pojistila následnictví. Ale když se později počal Klaudius zase Britannika ujímati, otrávila ho Agrippina a tak přišel na trůn

Claudius Nero 54—68, skrze něhož chtěla ctižádostivá matka jeho vlásti sama. V této příčině stáli jí však v cestě oba výteční vychovatelé Neronovi filosof *Seneca* a praef. praetorio *Burrus*, jimž byla prvotně mladistvá mysl císařova cele oddána, tak že byl počátek vlády jeho, pokud se tímato dvěma věsti nechal, velmi dobrý. Ale vládychtivá Agrippina nešťtíla se ani těch nejnešlechetnějších prostředků, jen aby přivedla syna na stranu svou, a když to vše nic nepomahalo, tož chtěla dosaditi na trůn Britannika, jímž doufala spíše zavládnouti; to však přimělo Nerona, že dal tohoto nevlastního bratra svého zavraždit; podobně naložil i s matkou svou Agrippinou; a nyní přišla na řadu manželka jeho Oktavia, poněvadž se chtěl zasnoubiti s *Poppeou Sabinou*, paní, kteráž ho naváděla k nešlechetnostem bezpočetným.

Nero dopouštěl se nyní mnohých pošetilostí až i pouličných. Přestrojuje se, míchal se v divadlech a na veřejných místech mezi sprostý lid nadávaje mu a pera se s ním a to nejen dobou noční, ale i ve dne. Krom toho vystupoval i na divadle co herec, zpěvák a kejklíč; a poněvadž to až dosud považováno od vážných Římanů za nedůstojno takto veřejně vystupovati, nutil matrony senatorské, aby i ony hrály. Když se mu v té příčině Burrus jal domlouvati, dal ho otrávit. *Poppea Sabina* předstírala mu také toto císaře nedůstojné počínání, začež usmrtil ji kopnutím. Přes to všecko byl u sprostého lidu velice náviděn, poněvadž mezi něj rozhazoval peníze plnými rukama, připravuje mu zároveň neustálé zábavy i radovánky.

Ale láska tato ochladla silně, když chtěje si představití zkázu Troje, dal (64) zapáliti město Řím. Šestidenní požár ztrávil dvě třetiny města; ze 14. čtvrtí jeho zůstaly jen 4 neporušené. Nero bránil hasiti. A když zůstalo tím způsobem statisíce lidí bez přístřeší, svedl to na křesťany, kteříž pak na to nemilosrdně jsou

trýznění. (I. pronásledování, v němž padli také i sv. Petr a Pavel, onen byv ukřižován, tento stat.) Nyní počal stavěti město nové, v němž byla největší a nejnádhernejší budova jeho palác „zlatý dům,“ kdež nalezala se jezera, pole, háje, zahrady a j.

Spiknutí, které tou dobou jest proti němu osnováno, jest prozrazeno a účastníci odpraveni.

Konečně zbavil se i Seneky, kterýž maje si sám způsob smrti voliti, podřezal si v lázni žíly.

Přišel Nero u veselé společnosti do Řecka, vystupoval zde v závodistích olympském, korinthském a j., jsa všudy odměňován věnci vítěznými.

Zatím se proti němu strojila na z. bouře. Legiony špaňhelské provolaly za imperatora *Galbu*, náměstníka císařského ve Španii, k nimž přidaly se i pluky v Italii ležící, načež jest Nero od senatu sesazen. Vrátil se ze Řecka do Říma, musel odtud prchnouti; ale když viděl, že by byl předce zajat, dal se otrokem svým probodnouti (68).

Nyní následovali rychle po sobě tři císařové (68—69) *Galba*, *Otho* a *Vitellius*, z nichž ani jeden nezemřel smrtí přirozenou. Proti Vitelliiovi, jehož legiony germanské za císaře prohlásily, provolalo vojsko, stojící v Syrii a Egyptě, za císaře velitele svého *F. Flavia Vespasiana*.

112. Císařové z rodu Flaviova (69—96).

Vespasian (69—79) stál právě v poli proti vzbouřeným Židům, an ho legiony jeho za císaře zvolily; načež odevzdav ukončení války této synu svému Titovi, udal se do Říma, kdež jest od senatu potvrzen.

Židé, vzbouřivše se již r. 66. pro veliké nátisky, jež jim činil náměstník římský Gessius Florus, byli hned od Vespasiana poraženi, tak že nyní Titus oblehal hlavní město Jerusalem. Ačkoli se Židé zoufale bránili, podlehl konečně přede. Množství veliké potřeno jest jich ve válce této mečem a za oblehání i hladem a nemocemi nakažlivými; ti pak, kteří pozůstavše zajati byli, jsou vesměs do otroctví prodáni. Přišloť prý tehdy v zkažu celkem 2—3½ mil. Židů. Památkem vítězství Titova jest „vítězná brána Titova“ dosud v Římě stojící.

Zatím staral se Vespasian v Římě o nápravy všeho druhu. On zaváděl ve vojsku přísnou kázeň; a aby ponapravil kleslé finance, zařídil nově veškeré vybírání daní; dále vrátil komitiím zase některá práva, najmě volbu úředníků; senat, kterýž byl tou dobou již jen 200 mužů silný, rozšířil na 1000 údů, přijav do něho také i nejbohatší velkostatkáře z provincií. Život jeho, jakož

i celého dvora císařského byl mravný; on sám žil velmi jednoduše, kteréž všecky věci na pokažené Římany velmi blahodárně působily, tak že se může Vespasian skutečně nazvati „obnovitelem říše římské.“

Chtěje luze římské opatřiti výživu, nekrmil ji nečinnu, jako to dělávali předchůdcevo jeho, nýbrž podnikaje velké stavby jako na Kapitoliu velikolepý chrám Jovišův a chrám Míru, pak obromnou stavbu „colosseum,“ v němž mohlo 80.000 lidí seděti, používal k pracím těmto obecného lidu římského. — Podobně podporoval i vědy, platě řečníkům a jiným učencům ze státní kasy roční sluzné.

Za časů Vespasianových vydobyta jest z největší části Britannie, kteráž nyní trvale zůstala při říši římské. — Povstání batavské, kteréž podnikl statečný Klaudius Civilis, a jemuž přidali se mnozí sousední kmenové gallští a germanští, udušeno jest od Římanů v brzce.

Titus (79—81), starší syn Vespasianův, byl nazván pro svou lidumilnost „láskou a blažeností lidstva.“ Dobročinnost jeho jevila se všudy a říkával prý, když některého dne neučinil žádného dobrodini: „Přátelů dnešek jsem ztratil!“ Krátký čas panování jeho byl mu velice ztrpčen třemi nešťastnými událostmi, a tož: ana sopka Vesuv zasypala tři města Herkulanum, Pompeji a Stabiae; pak když vypukl v Římě veliký požár a konečně když stříhl město Řím veliký mor.

Domitian (81—96) mladší bratr Titův. Přetvařuje se vládl z počátku mírně a dobře, brzy však se z něho stal prostopášník a zufivec podobný císařům rodiny augusto-klaudiovské.

Vádec římský Agrikola stál až dosud vítězně v Britanii, již pojistil řadou pevností proti divokým Piktům vystavěnou; chtěl dokonati podmanění Kaledonie, an ho Domitian, závidě mu slávy jeho, odvolal a za některý rok i otrávil.

Chtěje si Domitian získati vavřínu vojenských, táhl do Germanie, aniž by tam co pořídil; podobně podnikl i tažení proti *Dákám*, kteří seděvše v nynějším Sedmibradsku, Multansku a Valašsku, činili vpády přes Dunaj do římské Moesie.

Ale ani zde se mu nezvedlo, ba chtěl-li míti od Daků pokoj, musel se jim uvoliti v roční poplatek; nic však méně předce triumfoval pošetilý tyran nad oběma národy. Nemaje však žádných zajatých Germanů, přestrojil za ně asijské otroky, kteříž musili k oslavě triumfu jeho přispívati.

Vydíraje na poddaných svých rozličné poplatky a utiskuje jich nemilosrdně zavedl zase udávacství. Podobně zavedl jako

Nero (2.) pronásledování křesťanův. Chtěje konečně i svou vlastní maželku odpraviti, zavražděn jest od spiklencův, v jichž čelo se tato sama postavila. Usnešením senatu vyhlazena jest všudy památka tyrannova.

113. Říše římská pod vládou císařův důstojných (98—180).

Po smrti Domitianově vyvolil si senat za císaře ze svého středu staříčkého *Kokceja Nervu* (96—98), kterýž si získal o říši římskou velikých zásluh tím, že adoptovav *M. Ulpia Trajana*, dopomohl mu ke koruně.

M. Ulpus Trajanus (98—117) byl první cizinec Špaňhel, který vládl světu římskému. Jsa povahy výtečné měl i veškeré vlastnosti, kteréž ho činily vhodným jak ku vládě tak i k vedení vojsk. Zařizuje sirotčince a ústavy pro chudé, jakož i vychovatelný pro děti schudlých měšťanů římských, stal se dobrodincem přemnoha rodin; zakládaje pak si'nice, mosty, průplavy a přístavy, podporoval znamenitě spojení obchodní; Trajanus jal se poprvé vysušovati bažiny pomptinské.

Chtěje obrátiti zbraně své na sv. a na jv. opevnil především sz. hranici římskou, vystavěv proti Germanům od Koblence až k Řeznu pevnou hráz a opatřiv ji pevnůstkami.

Na to táhl proti *Dakům*, maje to za nedůstojno říše římské, že jim musela odváděti roční plat. V tažení *prvním* (102) porazil dáckého krále *Decebala*, že musel uznati vrchnomocnost římskou; ale spojiv se hnedle na to tentýž *Decebalus* s druhým nepřitelem římským — s *Parthy* — zdvihl opětně válku proti Trajanovi. Tento vystavěv si u Ršavy přes Dunaj most, válčil s *Dáky* po dvě leta, tak že konečně *Decebalus* nevida jiné spásy, sám se usmrtil. *Dacie* stala se *provincií římskou* (106), kdežto založeny jsou četné kolonie latinské, kteréž celou zemi v krátké době tak pořímštily, že se tam až na dnešní den živel romanský udržel. Na památku tohoto vítězství postaven jest Trajanovi na foru, kteréž on založil, 100' vys. sloup se sochou jeho 28' vysokou. Na sloupě tomto, kterýž se až do dnes uchoval, vytesány jsou v práci polovypuklé nejhlavnější události války dácké.

Chtěje potrestati *Parthy*, kteří stáli ve spojení s *Decebalem*, táhl nyní proti nim. Dobyv *Armenie* až k moři chvalínskému, jakož i *Mesopotamie*, vzal *Ktesifon*, hlavní město parthské říše; a zmocniv se i *Assyrie*, učinil ze všech tří *provincií římské* (116).

Tou dobou podmaněna jest i *Nubie*, tak že nabyla za Trajana říše římská objemu největšího.

Navraceje se Trajanus do Říma zemřel v Selinu 117.

Trajan byl opravdovým přítelem věd a umění, podporuje oboje kde jen mohl. Panování jeho pokládá se za „zlatý věk“ umění římského.

P. Aelius Hadrianus (117—138), Trajanův krajan a příbuzný, byl nejprve uznán od vojska východního, za nedlouho také i od senatu. Jsa mírumilovnější než předchůdce jeho, vrátil Parthům veškeré vydobytnosti za Eufratem, tak že činila řeka tato opět východní hranici říše římské. Podobně udělil i Armenii zvláštnímu králi. V Britannii vystavěl proti Kaledonům mohutnou zeď, jejíž zbytky se až podnes zachovaly.

Hadrianus přihlížel nejvíce ku vnitřním opravám říše římské. Chtěje sám všecko všudy ohledati a co možná k lepšímu obrátiti, cestoval po celé říši. Maje v průvodu svém vojsko, táhl s ním vždy pěšky, bez pokryvky na hlavě, jídaje obyčejně jen to, co ostatní vojáci. Otuzuje takto vojsko své, netrpěl mu ani žádných krytých domů cvičebných, tvrdě, že má býti voják zvyklý jak parnu slunečnímu, tak i mrazu. Na cestách těchto zřizoval všudy dobročinné ústavy a okrašloval hlavní města novými stavbami. V Athenách vystavěl novou čtvrť „město Hadrianovo“; v Římě veliký hrad (nyní „hrad andělský“); mimo to zakládal v rozličných krajinách říše své chrámy, knihovny, mosty a vodovody.

Za něho vypuklo nové *povstání Židů* (131—133). Hadrian si neliboval v pronásledování jinověrců, ale chtěje v Jerusalemě založiti novou osadu (Aelia Capitolina) jal se tu stavěti chrám Joviši kapitolskému; považujice to Židé za znesvěcení posvátné půdy zdejší vzbouřili se. Se všech končin sbíhali se sem Židé, aby bránili vlasti své. Udatně bojujice drželi se proti Římanům po tři leta až konečně jest dobyt i Jerusalem (133). Přišlo prý tenkrát asi 500.000 Židů o život; ostatní, kteří byli pochyťáni, přesazeni jsou do severní Afriky a do Španie; zakázáno pak pod trestem smrti, že žádný Žid nesmí do Jerusalema ani vkročiti, ba ani v okolí jeho se ukázati.

Hadrian dbal velice o nápravu soudnictví. Praefektus praetorio musel býti od nynějška vždy právníkem a tudíž jaksi nejvyšším soudcem. K rozkazu jeho sebrány jsou v jedno veškeré právní výroky (edikty) praetorů z dob republiky; což bylo zastaralé, jest vyloučeno, ostatní pak na útraty císařské vydáno, aby se soudcové podle toho řídit mohli („stálý edikt“).

T. Antoninus Pius (138—161) jmenován jest císařem od předchůdce svého. Jsa velmi dobromyslný, staral se o vnitřní opravy, aby polepšil poddaným svým. Válek nevedl žádných. Antoninus adoptoval již hned k nařízení Hadrianovu

M. Aurelia (161—180) a L. Vera (161—149). Tento byl veliký prostopášník, kdežto se může onen k nejlepším panovníkům římským připočísti. Chtěje M. Aurel lehkomyšlné skutky spoluvládce svého zakryti, a chtěje zároveň obrátiti mysl jeho k věcem jiným, vyslal ho do války s *Parthy*; a však ani to neodvedlo Vera od dosavadních výstředností, až konečně, vracaje se opět do Říma, postoupil vrchní velení legatu svému Avidiovi *Kassiovi*, kterýž zahnal nepřátele až za Tigris; Mesopotamie stala se opět částí říše římské. Mezi tím válčil M. Aurel s *Markomany* a jich germanskými společensky na Dunaji. Divocí tito sousedé říše římské tlačeni jsou na severu soukmenovci svými gothskými, kteří se tou právě dobou stěhovali od moře baltského k černému. Ustupující jim, činili rozliční kmenové germanští přes Dunaj společné vpády do říše římské. Markomané byli v celém spolku nejmocnější a pročež po nich také zvány jsou války, kteréž tu bylo M. Aureliovi vésti.

V I. válce (169—177) oblehli barbaři až i samu Aquileji, ale vytáhnuvše proti nim oba císařové, zahnali a přinutili je přijmouti Dunaj opětně za hranice. Na zpáteční cestě do Říma zemřel Verus (169).

II. válka (169—177). Ale za nedlouho vtrhli Germané opět do říše římské, zajavše přes 100.000 lidí a mimo jiné také i veliké množství stád. S velikým namaháním (hlavně přispěním křesťanův ve vojště římském [legio fulminatrix]) zvítězil M. Aurelius i tenkrát (177); a však roku budoucího musel již zase proti nim. Chtěje pak je učiniti naprosto neškodnými, zůstal přes zimu ve *Vindoboně*, čině přípravy k válce na rok budoucí, an tu r. 180 zemřel.

M. Aurel byl přivržencem školy *stoické* (tudíž „filosof!“), kteráž dosáhla za jeho času květu nejvyššího. On složil 12tisvazkový spis „Sobě samu“ nadepsaný, kterýž obsahuje rozličná poučení a přísloví, jejichž sestavení svědčí o přísné mravnosti spisovatelově.

114. Císařové římsí v rukou praetorianův (180—284).

M. Aurelius velice chybil ustanoviv nešlechetského syna svého *Kommoda* (180—192) za nástupce, kterýž nechtěje býti v prosto-

pášném živobytí svém rušen, vykoupil od Germanů mír. Aby pak ani pracemi vládními vytrhován nebyl, odevzdal vládu svému praefektu praetorio, zabývá se sám štvanicemi a hrami šermířskými. Skutky jeho byly tak výstředné a panovníka nedůstojné, že po násilné smrti jeho vyhladil senát na všech místech památku jeho.

Po něm nastala vláda praetorianův, kteří podle své libosti dosazovali na trůn a sesazovali s něho císaře, nejednou jedině dle toho, kdož jim za něj více nabízel. Proto také zemřelo za těch 91 let (až na Diokletiana) ze 24 císařův jen 5 smrti přirozenou, ostatní pak úkladem. Ti císařové totiž, kteří dostavše se na trůn, dbali aspoň poněkud pořádku a s ním spojené přísnosti, bývali v brzce na to zavraždění.

Takto sešel se světa nástupe Kommodův *Pertinax*, císařovav sotva 87 dní; načež zadán jest trůn *Didiu Julianovi*, kterýž nabízel každému praetorianovi o 450 zl. více než soupeř jeho, jenž podával pouze 1800 zl. Ale legie britanské, pannonské a syrské, kteréž z dražby této ničeho neměly, pozdvihly se proti Julianovi. V Pannonii učiněn jest dosavadní velitel legionů zdejších *Septimius Severus* (193—211) císařem, kterýž pojistil hranice římské dvojím tažením proti Parthům a jedním proti Skotům, kteří byli Hadrianovu zeď protrhli. Císař tento staral se i o zlepšení soudův, užívaje v příčině zákonodárství rady nejvýtečnějších tehdy právníkův *Papiniana*, *Ulpiana* a *Julia Paulla*. Po smrti Septimiově měli vlastní oba synové jeho *Bassianus Karacalla* (211—217) a *Geta*; a však Karakalla dal mladšího bratra svého se 20.000 přívrženci jeho pobiti. Po násilné smrti jeho následoval jeho vrah *Macrinus*, kterýž chtěl zavést mezi praetoriany přísnější kázeň a pročež provolán jest za císaře 15letý (*Bassianus Heliogabalus* (218 až 222), kterýž vydáván jest za syna Karakallova. Jsa krázem boha baala (odtud „Heliogabalus“ zvaný!), zavedl v Římě počtu jeho. Pošetilý prostopášník tento jmenoval koně svého konšulem a páchal za bílého dne ty největší ohavnosti na veřejné ulici. Vidouc matka a bába jeho, kterak Heliogabalus neustále do věštilho opovržení padá, přiměly ho, aby přijal příbuzného svého *Alexandra Severa* za spoluvládcu, což když se stalo, zavražděn jest Heliogabal od vzbouřeného vojska a *Alexandr Severus* stal se císařem (222—235). On vládl vedením výborné matce své *Mammaeae*, kteráž nakloněna jsouc křesťanům, přišla do podezření, jako by byla sama křesťankou. Vláda Severova byla řádná, a však demoralisované vojsko nechťelo o takové slyšeti a proto nemohla dosáhnouti říše římské pořádku.

Tou dobou (226) vyvrátil Artaxerxes z rodu Sassanova říši parthskou, založil *novoperskou* pod *Sassanovi*, kteráž byla Římanům ještě hrůznější než parthská. Táhná Severus do Germanie, odkudž byli barbari přes Rýn do říše římské vpadli, zabit jest tu i s matkou od vzbouřených legionův. Po něm nastaly v říši římské zmatky ohromné. Nejen že na ni neustále doráželi nepřátelé zevní, ale i uvnitř panoval takový nepořádek a taková nesvornost, že ku př. proti císaři *Gallienovi* (260—268), povstalo 19 vzdorocísařů, a byla to v skutku tak zvaná doba „30 tyrannů!“ Všickni zemřeli smrtí násilnou, jediný *Odenathus* udržel se na východě (v Palmyře). *Aurelian* (270—275) musel ponechat

Dacii v lup Gothům, tak že se stal na sv. opět Dunaj hranicí římskou. Byl pak té doby Germané tak smělí a Římané tak umdlení, že uznával Aurelian za potřebné Řím ještě jednou zdi ohraditi, když se byli Alemanni až do samé Italie odvážili. Aurelian zavražděn jest za příčinou své přísnosti. Po něm jmenován jest od senatu *Tacitus*, kterýž jest i se svým bratrem *Florianem*, kterýž se po něm trůnu zmočil, v několika měsících od vojska zavražděn. Na v. provolaly legiony *Proba* (276—282) za císaře, kterýž byl panovník velmi udatný a nadaný; a však chtěje zaváděti ve vojtě kázeň a přidržovati je k pracovitosti zavražděn jest a zvolen praef. praetorio *Carus*, kterýž i se svými syny *Carinem* a *Numerianem* pouze dvě leta panoval (282—284) ano si r. 284 zvolilo vojsko *Diokletiana* za císaře.

Největší chyby dopouštěli se císařové římstí od Kommoda počnaje tím, že až na Diokletiana přijímali do legionů barbary germanské. Ovšem domnívali se císařové, že tím způsobem předejdou vpády jejich, když přijmou ty nejvíce bojechtivé do služby vojenské, a však v tom zmýlili se velice. Nebo žoldneři germanští, nemajíce žádného soucitu se zemí, v níž sloužili, pronajímali se tomu, od něbož doufali více vyzískat, tudíž ta lakotnost a prodajnost legionův! Ti pak, kteří na to počítali, že přijmouce Germany do legionů, povedou pak barbary proti barbarům, aby se vespolek hubili, klamali také sami sebe, ano se nejednou přiházelo, že legionáři germanští, vedeni jsouce proti rodákům svým, zpěchovali se bojovati; ba opustivše nezřídka orly římské přeběhl ku kmenovcům svým. Bylať pak věc tato tím povážlivější, ano si Římané vycvičili své vlastní úhlavní odpůrce v užívání a vedení zbraně po způsobu římském.

115. Diokletian se svými spoluvládcí.

Proti Numerianovi vyhlásili plukové vojenští vůdce svého *Diokletiana* (284—305) za císaře, kterýž uznáváje za věc velmi obtížnou brániti říše římské proti barbarům se západu i s východu dorážejícím, přivzal si za spoluvládcce vojenského druhá svého *Maximiana*, jemuž postoupil západní polovici říše, ponechav si sám východní se sídlem v Nikomedii bithynské; onen sídlíval buď v Trevíru aneb v Arlesu. Oba nazývali se augusty. Jelikož se však práce vládní den ze dne množily, přivzati jsou k návrhu Diokletianovu ještě dva noví spoluvladaři pod jmenem „caesarové“ a sice *Galerius* a *Konstantius Chlorus*; načež rozdělena jest mezi ně říše římská tak, že podržel Maximinian Itálii a Afriku, Konstantin dostal Španii, Gallii a Britanii, Gallerius poloostrov balkanský a Diokletian ponechal si východ. Vláda

všech byla však jednotná, tak že všickni směřovali v politice k cíli jedinému. Diokletian zavedl užívání diademu čili koruny císařské, čehož až dosud nebyvalo; jakož zavedl i na dvoře svém úplně východní mravy dvorské. Ostatně odňal senatu římskému, pohrdaje jím, veškeru moc, radě se o všem všudy pouze s kollegy svými, čímž učiněna jest vláda také i formálně absolutnou, byvši jí ve skutečnosti již i dříve.

Diokletian byl později celý rok nemocen, načež poděkoval se z vlády (305) odebrav se do Salony (Solín) v Dalmacii, kdež obíral se zahradnictvím až do své smrti (313).

Odstupuje Diokletian přiměl k témuž kroku také i Maximiana; oba dosavadní caesarové přijali jména augustů; Galerius pak mimo to přijmul si ještě dva caesary *Severa* a *Maximina*. Ale v brzce počalo to Maximiana hnísti, že odstoupil, a pročež přijal opětně titul augustovský. Zatím zemřel Konstantius Chlorus (306) a plukové jeho povolali syna jeho *Konstantina* (Velkého) za caesara. K tomu přijde ještě, že povolalo vojsko v Římě ležící za císaře *Maxentia*, syna Maximianova. Maxentius táhl nyní s otcem svým proti Severovi, jehož v Ravenně zajali a v brzce utratili; načež si vzal Galerius za spoluvládce *Licinia*. Bylo tedy nyní šest císařů, ano si každý dal název augusta. Ale Maximian rozešel se jak se svým synem Maxentiem, tak i s Galeriem, tak že se konečně odebral k zeti svému Konstantinovi. Ukládaje pak o to, jak by tohoto připravil o vládu, jest jat a ve vězení zadržoušen (310).

Touto dobou zemřel Galerius, o jehož državu rozdělili se Maximinus a Licinius. Předstíraje Maxentius, jakoby chtěl nad Konstantinem pomstiti smrti otce svého, vytáhl proti němu (312). Válka tato památna jest hlavně tím, že v ní Konstantin vztýčil prapor *křesťanský*, ozdobený křížem a nápisem: „V tomto znamení zvítězíš.“ Takto připoutal k sobě veškeré křesťany v legiionech svých a přilákal i ony v plucích Maxentiových, tak že tento poražen jest a na útěku zahynul.

Této doby rozmohlo se ve vojšité náboženství Kristovo tou měrou, že se počalo nahlížeti, kterak se mohou křesťané státi mocnou podporou panovníkův. Protož vydal již Galerius nařízení, aby zastaveno bylo veškeré jich pronásledování; věděli však o něm křesťané, že neučinil toho ze zvláštní k nim náklonnosti, nýbrž z politiky, a pročež nepřilnuli k němu; podobně nezískal si oddanosti jejich ani Maxentius, kterýž nařídil, že mají býti křesťané v Římě trpíni; byl však Maxentius ukrutný k samým pohanům, tím méně důvěřováno mu tedy se strany křesťanské. Teprv Konstantinovi se podařilo důvěru jejich

získati; neboť on sám byl vždy velmi mírný; matka pak jeho Helena (svatá) byla sama křestankou, kdežto tehyně jeho i manželka (Fausta) byly jim tolikéž nakloněny. Konstantinus vztýčiv prapor kříže dobře věděl, že si tím získá mocného přívrženstva nejen ve vojště, ale i v říši celé.

Zvítěziv nad Maxentiem, dal Liciniovi dceru svou za manželku; když pak v krátkce na to snažil se Maximinus odejmuti Liciniovi země jeho, poražen jest a sám se otrávil (313). Tak zůstali pouze dva císařové Konstantin se zetěm svým Liciniem. Bylo patrné, že oba vedle sebe na dlouho ostati nemohou; skutečně vypuklo mezi nima v brzce nepřátelství, kteréž však tentokráte ukončeno jest mírem. Ale po 9 letech vypukl mezi nima boj na novo; Licinius jest poražen (323) a zajat; roku pak budoucího, ačkoli se odříkal všeho dalšího účastenství ve vládě, bude-li na svobodu puštěn, dal ho Konstantin předce odpraviti (324). Tak se stal Konstantin samojediným císařem veškeré říše římské!

116. Konstantin v říši římské za panování císařů pohanských.

Za panování císaře Oktaviana Augusta narozen jest spasitel světa *Ježíš Kristus* a za Tiberia ukřižován jest. Za nedlouho po na nebe vstoupení Jeho rozešli se apoštolové a učenci do veškerého světa, aby hlásali učení svaté všem národům. Ani neuplynulo ještě celých 300 let a již nalezáme celou ohromnou říši římskou prodechnutou učením chudičkého Mistra z Nazarethu. Odpočítavše v příčině této divotvorný prst Páně, ohledněme se po ostatních okolnostech, kteréž k výsledku tomuto přičinily; a tu shledáme: 1. že byli Židé již okolo narození Kristova, obzvláště pak od časů Titových (§. 112) a Hadrianových (§. 113) po veškeré říši římské rozptýleni, připravující takto učením svým náboženství křesťanskému půdu úrodnou. 2. Pohanství nalezalo se tou samou dobou v úplném úpadku, tak že vzdělanější pohané sami již nahlíželi, kterak jsou bohové jejich pouhými přeludy. Za příčinou toho vymizely před nimi veškerá úcta i bázeň a následkem toho klesala mezi pohany mravnost vždy hloub a hloub, co zatím byli první křesťané přísnou mravností svou pravými vzory člověčenstva. 3. Mezi křesťany byli si všickni lidé rovni, a to vábilo k nim celé to nesmírné množství lidí nižších tříd, kteréž od bohatých pohanů za nic nejsou považováni. 4. Následkem této rovnosti nebylo mezi křesťany žádných chudých, an se bohatší rádi a ochotně sdíleli s chudšími o jmění své. 5. Jsouce svorní od západu až k východu, nalezal každý u spoluvěrců svých po-

hostinství a podpory ať si pocházel z krajiny třeba sebe vzdálenější. 6. Konečně a nejvíce přispívala k rozšíření náboženství křesťanského častá pronásledování předsevzatá k utlačení vyznání tohoto. Působilo pak pronásledování toto blahodárně hlavně ve směru dvojném. Za jedno zbavila bázeň před mučením a smrtí obec křesťanskou všech takových lidí polovičatých, kteří nejsouce učení Kristovu oddáni z přesvědčení, byli křesťany v časech volných hlavně k vůli prospěchu hmotnému; a za druhé byli ti, kteří, jsouce o pravosti víry Kristovy přesvědčeni, nelekali se ani sebe bolestnějších muk, pravým semenem víry této. Neboť přemnozí pohané, vidouce křesťany tak srdnatě a radostně ubíratí se i na sebe vymyšlenější muka a na smrt tu nejhroznější s tváří pokojnou a veselou: byli mimovolně na tu myšlenku přivedeni, jaké asi musí učení to býti, které jest v stavu z vyznavačů svých tak odhodlané lidi učiniti? A tak stávalo se, že mnozí počavše se přeptávati o náboženství křesťanském a o podstatě jeho v brzce stali se jeho přívrženci, tak že mohl jeden otec církevní vším právem pohanům předhoditi, „kterak jest krev křesťanů tím pravým semenem víry Kristovy.“

Ale na druhé straně může se každý ptáti, kdož jen poněkud zná povahu a dějiny národa římského, jak že to přijde, že ti ku každému náboženství shovívaví Římané mohli se na křesťanech tak ukrutných pronásledování dopouštěti? Úkaz tento snadno lze pochopiti, uvážíme-li: 1. Kterak byli křesťané u pohanů římských považováni za atheisty (neznabohy), poněvadž neměli žádného boha viditelného (modly), kteréhož by byli mohli Římané mezi bohy své do pantheonu přijmouti. 2. Křesťané považováni jsou za hříšníky maso lidské jedoucí a krev člověčí pijící. 3. Nejvíce vyznavačů čítali křesťané mezi třídou nižší, již vznešený svět římský považoval za luzu, a tudíž necítil se vábena k nim přistoupiti, aby si snad nemusel s „luzou“ touto bratříčkovati. 4. Od časů Titových a Hadrianových byli Římané na Židy velice rozhořčeni a křesťanství pokládáno jest od nich pouze za sektu židovství. 5. Křesťané učili, kterak jest nutno vážiti rozkazu božího výše než rozkazu lidského, tudíž i výše než císařova a toto se přímo přičilo dosavadním zákonům státním, ana byla vůle císařova bezvýmínečným rozkazem. 6. Konečně směřovalo křesťanství k úplnému zničení dosavadního státního náboženství, s nímž souviselo a na němž založeno bylo celé zřízení římské říše. Což tedy divu, že se proti vzmahání náboženství křesťanského všemožně vzpírali císařové i ti

nejlepší a v pravdě jinak nejšlechetnější ?! A proto nalezáme, která obyčejně ti císařové, kteří byli o prospěch a moc říše římské nejvíce dbali, byli zároveň nejkrutějšími pronásledovníky křesťanův. Nejposlednější z nich byl Diokletian. Teprv Konstantin uznal křesťany za rovné pohanům vydav r. 313 proslulý *edikt*, jímž se povoluje vyznávání náboženství křesťanského za svobodné. A když se r. 325 sešlo v *Nicaei* první *všeobecné* (oekumenické) *concilium*, aby rozhodlo o kacířství Ariově, dosvědčovaly četné jízvy a zmrzačené údy mnoha biskupů, jak bylo v říši římské do nedávna nebezpečno Krista vyznávatí.

- b) Od Konstantina Velikého až do konce záp. říše římské (330—376 po Kr.).

117. Konstantin Veliký (324—337).

Konstantin prohlásil náboženství křesťanské za státní; pohanů však nijak nepronásledoval, ponechávaje jim ve všem svobody, ale ovšem nedovoluje jim utiskovati křesťanů, kteréž v každé příčině podporoval, chtěje aby takto pohanství, v němž bez toho nebylo síly životní, samo sebou vymíralo až by zahynulo. Řím měl ráz naskrze pohanský, kamkoli se v něm obrátil, spatřoval zde chrám, tam oltář některého boha pohanského aneb vůbec nějakou památku staré modloslužebnosti. Tím způsobem uráženo jest v Římě oko křesťanské se všech stran; chtěje to Konstantin předejít a nemoha toho pro množství předmětů a pro vždy ještě četné obyvatelstvo pohanské v Římě samém změnití, vystavěl si v 8 letech (329—337) sídlo nové na bosporu thráckém na místě starého Byzantu, které nazváno jest jménem jeho *Constantinopolis*. Nové toto sídelní město mělo ráz ryze křesťanský. Neposlední pohnutkou k založení města tohoto byla Konstantinovi beze snadu také i okolnost ta, že chtěl býti po ruce, kdykoli hrozilo říši římské nebezpečí od barbarů východních. Řím i Konstantinopole byly si ostatně úplně rovny, majíce každý svůj vlastní senát, jehož však politická činnost tou dobou pouze na nepatrné věci obmezena jest. Konstantin rozdělil veškeru říši svou na 4 *praefektury* (Orient, Illyrikum, Itálie a Gallie) a tyto na 13 *dioecesi*; ty pak zase na 116 *provincií*. V čele každé čtvrti stál *praefectus praetorio*, maje v ní na starosti policii, soudnictví a bernictví; velitelství vojska dáno jest muži zvláštnímu *dux* neb *comes* zvanému. Představený *dioecese* slul *vicarius* a provincie *rector*. Praetoriany, kteří se

byli v posledních letech tolika nešvar dopustili, Konstantin rozpustil; velitele pak jejich učinil soudcem v záležitostech občanských. Za to zřídil 7 nových *úředníků dvorských*, kteří činili s praefektem praetorio, s praefektem městským a 7 jinými přísedícími *státní radu císařovu* (konsistorium), s kterouž se radíval císař najmě v příčině zákonodárství. Krom toho zavedl Konstantin dvorskou etiketu, jakož i posloupné dvorské tituly, s nimiž byla na dvoře císařském spojena větší neb menší důstojnost a přednost. Tak nazývání jsou rození princové císařští, aneb ti, kteří za ně přijati jsou: *nobilissimi*; jiní hodnostáři zvaní jsou: „osvěcenými,“ „slovutnými“ a p. — Také i v příčině *bernictví* zavedl Konstantin zřízení nová. Místo přírodnin odváděny jsou peníze. Zavedena jest daň *pozemková*, zvaná *indické*; v příčině daně této odhadována jsou každý 16. rok hospodářství polní, podle čehož pak jest daň sama vyměřována. Daň *z výdělku* (chrysargirium), kteráž obnovována jest po každém 4. roku. Mimo to placena jest od sedláků a z otroků daň *z hlavy*. Daně tyto zavedeny jsou z části teprv od Konstantina, kterýž potřeboval k vydržování svého četného dvořeninstva a v celé říši nově zřízeného úřednictva mnoho peněz, z části bývaly již před ním.

Válek Konstantin nevedl, vyjímaje jednu nepatrnou v Germanii, po jejímž ukončení přijal přes 300.000 vandalských a sarmatských barbarů do legionů a do země své. — Konstantin dal se teprv na smrtelné posteli pokřtíti. Poněvadž byl dal syna svého Krispa (z prvního manželství) k neustálému osočování druhé své manželky (Fausty) již r. 326 odpraviti, zanechal nyní celou říši třem synům svým *Konstantinovi II.*, kterýž obdržel západ, *Konstantinovi*, jenž dědil východ a *Konstantovi*, jemuž vykázána část střední.

118. Nástupci Konstantinovi až do stálého rozdělení říše římské (337—395).

Po smrti Konstantina Velikého (337) neshodli se Konstantin II. a Konstant o hranice údělů svých; ve válce skrze to vzniklé padl Konstantin a Konstant zmocnil se také i podílu bratra svého. Oddav se na to prostopášnostem zabit jest od jednoho vůdce gallského a tak se stal Konstantius panovníkem říše veškeré. Tou dobou vpadli do Gallie Alemani a Frankové, proti nimž vyslal Konstantius bratrance svého Juliana a když je tento přemohl, záviděl mu onen slávy jeho a pročež mu chtěl několik legionů

odebrati. Ty však místo co by byly měly Juliana opustiti, provolaly ho za císaře. Táhna Konstantius proti buřičům těnto zemřel (361), načež se stal císařem *Julianus* (361—363) nazván *Odpadlík* (Apostata), poněvadž chtěl nově zaváděti náboženství pohanské, ačkoli byl sám po křesťansku vychován. Příčinu toho hledati dlužno v tom, že obíraje se s velikou oblibou literaturou řeckou, obvykl si náhledům pohanským; jakož pak i tomu, že viděl, ana byla říše římská za dob pohanských mocná, kdežto od té doby, co se sem dostalo křesťanství, klesala; on pak dával v krátkozrakosti své vinu tohoto úpadku náboženství novému.

Chtěje tedy míti říši opět silnu a mocnu „zavíral kostely a otevíral chrámy“ (pohanské), podporuje všecko všudy, což směřovalo proti křesťanství, tak že i Židům povolil stavěti nový chrám, kterýž ale předce nepřišel k místu. Táhna na Peršany padl proti nim u Ktesifonu; po něm nepokoušel se již žádný císař pohanství křísiti. Zvolený na to od vojska

Jovianus (363—364) navrátil křesťanům zase dřívější jich práva. Vykoupiv od Peršanů pokoj za odstoupení Mesopotamie, vracel se do Konstantinopole, ale na cestě zemřel; po něm provolalo vojsko za císaře

Valentiniana (364—375), kterýž přijal svého bratra *Valenta* za spoluvládce a dav mu k spravování polovinu východní, ponechal si sám západní. Oba bratří měli těžkou práci v obraňování říše proti barbarům vždy zuřivěji si počínajícím. *Valentinian* proti Alemanům, Sarmatům a Kvadům, kteréž zahrav šťastně za Dunaj, zemřel (375); zatím *Valens* musel otevřítí říši svou *Gothům*, kteří ustupovali od černého moře před divokými *Hunny*. Tito valili se sem r. 375 úprkem z vysočin mongolských, vše před sebou pleníce a pustošice. Přijav *Valens* do říše své ustupující před nimi západní *Gothy*, vykázal jim *Thracii* za obydlí. *Gothové* tito, jsouce dosud pohané, přijali nyní náboženství křesťanské, jenže sekty arinské, poněvadž císař *Valens*, jsa sám přívržencem jejím, všudy ji podporoval. A však za nedlouho zneprátelil se s nimi *Valens*, tak že byl přinucen proti nim válečně vytáhnouti; byv pak od nich u *Adrianopole* poražen, zahynul na útěku (378).

Po *Valentinianu* I. následovali na západě synové jeho *Gratianus* (375—383) a *Valentinian II.* Když pak *Valens* na východě padl, poslal tam *Gratian* vůdce svého *Theodosia*, kterýž vytrhl země zdejší barbarům z rukou, začež ho učinil *Gratian* císařem, dada mu na starost východ. Ale když padl (383) i *Gratian* proti

Maximovi, vůdci legionů římských, kterýž se sám chtěl dostati na trůn císařský, stal se bratr jeho Valentinian II. pomocí Theodosiovou samojediným pánem polovice západní (388) a když i ten r. 392 zavražděn jest, zmocnil se *Theodosius I.* vlády nad celou říší (394). Theodosius vládl rukou mocnou, ale na neštěstí zemřel již roku následujícího, zanechav říši římskou svým dvěma synům.

119. Konec západní říše římské (476).

Po smrti otce svého Theodosia obdržel jedenáctiletý *Honorius* západní a osmnáctiletý *Arcadius* východní polovici říše římské. Prvním ministrem tohoto byl *Rufinus*, rodem z Gallie; onen pak stál v poručenství Vandala *Stilikona*. Od této doby není říše římská nikdy více sjednocena. Ministři tito tak na sebe sočili, že si zúmyslně jeden druhému nesnáze u vládě způsobovali. Tak popudil Rufinus západogothského krále *Alaricha*, aby táhl proti Italii, což on ochotně učinil; ale jest ve dvou bitvách (u Pollentie a Verony) od Stilikona (403) poražen, tak že se musel s nepořízenou vrátiti na poloostrov balkanský, odkudž byl přišel. V nouzi povolal Stiliko k válce této veškeré legiony římské, kteréž byly rozloženy po hranicích římských; těmito činy zůstaly hranice bez obrany a pročež táhli nyní do říše římské se všech stran barbari; tak *Burgundioni*, *Frankové*, *Vandalové*, *Alani* a *Suevové*, za nimi pak do dosavadních jich sídel na Dunaji: *Sarmati*, *Gepidové* a *Hunnové*. Směsice Burgundionův, Vandalův a Suevův odvážila se pod vůdcem svým *Radagaisem* až do Italie; byvši tu však poražena (406) rozprchla se. Ale přibravše k sobě nové voje barbarské jala se na půdě římské zakládati říše germanské. Tak založili Burgundioni v záp. Švýcarsku a v sousední Gallii *říši burgundskou*; Vandali, Suevi a Alani přešedše přes Pyreneje založili v severní a západní Španii říše tolikéž samostatné. Zatím uzavřel Stiliko, vida jak jest těžko tolika nepřátelům odolati, s Alarichem visigothským spolek, za nějž uvolil se mu ročně platiti. Používajíce toho četní nepřátelé na zkázu jeho, namluvili Honoriovi, jako by Stiliko byl velezrádcem pána svého, načež ho dal lehkověrný Honorius odpraviti (408). Tak zbavil se sám nejsilnější podpory své! Hned na to vytáhl Alarich proti Italii, předstíraje, že jde pomstit smrti přítele svého. Sídlo císařské bylo tenkrát v Ravenně; ale Alarich táhl na Řím, jehož dobyv, jal se jej loupiti (410). Táhna pak na to do jižní Italie, zemřel tu a pochován jest v řece Busentě. Nástupce jeho *Athaulf* uzavřel s Ho-

noriem mír a pojav sestru jeho Placidii za manželku táhl do Gallie a Španie, kdežto založil po obou stranách Pyrenejí říši *visigothskou*. Druhý nástupce jeho *Vallia* (od r. 412) poslal Placidii domů a obdržel za to krajinu na Garonné, kdež založil říši a nazval ji po hlavním městě *tolosánskou* 419, kteráž se později skoro přes celou Španii rozšířila.

Placidia přišedši do Itálie přivedla krátce po smrti Honoriově (423) syna svého *Valentiniana III.* na trůn císařský (425—455), vedši za něj s moudrým *Aetiem* vládu; ale náměstník africký *Bonifacius* nepřál Aetovi moci jeho a protož povolal do *Afriky Vandaly*, kteříž tou dobou seděli v jižní Španii. Ti přišedše sem pod králem svým *Geiserichem*, založili v severní Africe loupežnou říši (429). V krátce potom ztracena jest Římu i *Britannie*, již osadili *Anglové* a *Sasové* pod Hengistem a Horsou. Ale za to ubránil *Aetius* ve spolku hlavně s králem visigothským *Theodorichem I.* zemí na pevnině před králem hunským *Attilou*, porazivše ho 451 v bitvě veliké na *polích katalaunských* (Châlons sur Marne) ve Francii. Budoucího jara ohrožoval *Attila* samu Itálii, žádaje na *Valentinianovi* sestru jeho *Honorii* za manželku a s ní polovici západní říše římské za věno. Když pak mu to bylo odepřeno, strojí se táhnouti proti Římu a již spálil *Aquileji**) a zpusťošil vši krajinu až k Milánu a Pavii, ana mu vyšla ze Říma deputace vstříc, v jejíž čele stál staříčkový papež *Lev*, kterýž ho výmluvností svou pohnul (nábožná legenda vypravuje o zázraku), že se obrátil zpět. Za nedlouho po té zavraždil *Valentinian Aetia*, maje ho v podezření, jako by toužil po koruně císařské; jest však za to i sám od přátel *Aetiových* ze světa zprovozen (455), načež jest od vojska povolán za císaře *Maximus*. Ten chtěje si získati nějakého práva ku trůnu, nutil císařovnu vdovu *Eudoxii*, aby ho pojala za manžele, ale ona povolala místo toho ku pomoci své *Geisericha* z *Afriky*, kterýž přišed s *Vandaly* svými loupil a pusťošil Řím po 14 dní („*Vandalismus!*“) co nejhrůzněji. *Maximus* přišel při tom o život, *Eudoxia* pak odvedena do zajetí. Nyní následoval císař po císaři, jež obyčejně dosazoval vůdce žoldneřů barbarských *Ricimer*, jak se mu zdálo; teprv po smrti jeho posadil vůdce *Orestes* mladého syna svého *Romula Augustula* na trůn, proti němuž povstal druhý velitel vojska barbarského *Odo-*

*) Obyvatelstvo pomohlo zdejšího utíkáje před ním, usadilo se na lagunách moře jaderského, položivši takto začátek k Benátkám.

akar, kterýž přemoh a usmrtil Oresta, sesadil R. Augustula a nazval se sám *králem italským* 476. Tak učiněn jest konec západní říši římské!

(O panování Arkadiově v Konstantinopoli a o nástupcích jeho viz dějiny středověké §. 124.)

120. Pozvolný vzrůst říše římské.

1. *Itálie* střední a jižní (od ř. Makry a Rubikonu) náležela Římanům již od r. 266*).

2. *Sicilie* západní od r. 241 a východní od 210.

3. *Sardinie* od 238 a *Korsica* 231.

4. *Gallie předalpské* od 222 co provincie; ale od r. 49 přivtělena k Itálii jakožto část její.

5. *Hispanie* východní a jižní od 205; *Lusitanie* 138 a *Kantabrie* teprv 25.

6. *Illyrikum*, později *Dalmatié* zvané, část jižní již 228, ostatní díl 167.

7. *Macedonie* podmaněna již 168; ale vlastní provincií stala se teprv 148, kdežto k ní připojena Thessalie s Epirem.

8. *Achaja* či *Řecko* 146.

9. *Afrika* vlastní (býv. území karthag.) 146; rozšířena 106 po válce s Jugurthou a 46 po bitvě u Thapsu.

10. *Asie prokonsulovská* od 129 (obsah. Mysii, Lydii, Karii, Frygii a Lycii).

11. *Gallie záalpské* a sice již. pobřeží mezi Alpami a Pyreneji, kteráž se nazývala „Gallií narbonskou“ neboli krátce „Provincií“ (odkudž nynější „Provence“), dobytá jest mezi 121—106, kdežto ostatní části podmanil teprv Caesar 58—51. Po té rozdělena jest za Augusta veškerá Gallie na provincie 4, a sice: a) G. Narbonensis (býv. „Provincie“), b) Aquitanie (od Pyrenejů až k Ligěře), c) G. Lugdunensis (od Ligery až přes Sequanu) a d) G. Belgika (od Sommy až k dol. Šeldě; jenž se táhla mimo to k jv. zasahujíc ještě i do největší části nynějšího Švýcarska).

Na výtocích rýnských počítána jest krajina *batavská* od Caesara ku Germanii, od Augusta pak ještě ku Gallii.

12. *Cilicie* od 102; Pompejus k ní přidal Pamfilii a Isaurii.

13. *Kreta* 66, s níž spojena jest dříve již (96) dobytá *Cyrene*.

* U které číslice není výslovně podotknuto, že jest to rok po Kr., znamená to vždy př. Kr.

14. *Bithynie* 74, k níž připojil 64 Pompejus část říše pontské.
15. *Syrie s Foenicií* od 64. Od r. 63 náležela k provincii této také *Palestina*, kteráž sice stála s prvopočátku pod vlastními správci zemskými, ale od r. 44 po Kr. spojena jest s říší římskou bezprostředně.
16. *Cyprus* od 58.
17. *Pannonie* podrobena jest již 35, jakožto provincie uspořádána teprv za Augusta (10 po Kr.).
18. *Egypt* od 30.
19. *Moesie* od 29.
20. *Galatie* 25 (s Lykaonií, vých. a již. Frygií a Pysidií).
21. *Rhaetie* s Vindelicií 15.
22. *Norikum* 15.
23. *Kapadocie* od 17 po Kr., s níž spojena jest 63 po Kr. *Pontus východní* a pak Malá Armenie.
24. *Mauretanie* 40 po Kr.
25. *Thracie*, kteráž byvši již 72—71 podmaněna, upravena jest na provincii teprv 46 po Kr.
26. *Provincie ostrovnatá* s hlavním městem Rhodem (ok. 70 po Kr.). K provincii této náležela větší část Cykladů, pak Lesbos, Sanos, Chios, Rhodus a Thera.
27. *Dacie* 106 po Kr. (jenom do 270 po Kr. při Římu).
28. *Velká Armenie*, *Mesopotamie* a *Assyrie* byly 115 po Kr. od Trajana dobyty, ale již od Hadriana 117 po Kr. zase puštěny.

121. O vzdělanosti římské.

I. Náboženství římské bylo již od nejstarších dob směsicí náboženství původně latinského a sabinského, k nimž připojeny jsou také i náhledy a bohoslužba etrurská a konečně ku konci doby královské i řecká. V prodleném čase přijímali Římané povždy veškeré bohy národů, jež právě podrobili, mezi své, tak že jich měli v dobách císařských množství nesmírné.

A) Bohové. Nejstarší bohové starolatinští — *Saturnus*, *Janus* a *Faunus* — byli úzce spojeni se zaměstnáním Latinův: orbou a pastvou; kdežto *Quirínus* původu sabinského, jakož i *Mars*, souviseli se založením města Říma.

1. *Saturnus* byl prý pradávným králem italským, kterýž naučil obyvatelstvo polouostrova apenninského vzdělávatí pole (za něho panoval na světě *zlatý věk*!); na památku toho slavivaly se každoročně *Saturnalie* t. j. slavnost dožinků, při nichž hlavně chasa obveselována bývala. — 2. *Janus*, bůh při-

rody vůbec. Řídě změny časů byl bohem počátku roku (januarius) a vyobra-
zován jest s dvojím obličejem. — 3. *Faunus*, bůh pastevcův, kterýž ochránil
jich stád před vlky; v příčině této slul *Luperkus* (*lupus* = vlk) a tudíž nazý-
vány jsou slavnosti jeho „*luperkalie*.“ Manželka jeho byla *Fauna* (jak souvisí
se jmény těmito naše slovo „fauna?“). — *Quirinus* byl původně bohem sabin-
ským, jehož teprv Numa mezi bohy římské přijal; s bohem tímto splynul za-
kladatel Říma — *Romulus* — v jednu osobu. — 5. Otcem dvojčat *Romula*
a *Rema* byl *Mars*, kterýž byl prvotně u starých Latinů představeným orby
a chovu dobytka; ale v Římě považován jest ode dávna za boha války a tudíž
ztotožňován se řeckým *Aresem*.

Nejvyšším bohem nebeským byl *Jupiter* (řec. *Zeus*), v jehož
právomocnosti stály přede vším úkazy přírodní, jako: dešť (*Ju-
piter Pluvius*), blesk (*J. Fulgurator*) a hrom (*J. Tonans*). Důležitý
jest bůh tento také co *J. Latiaris* t. j. ochránce spolku latinského;
v té příčině uctíván byl na hoře albanské a pak na římském ka-
pitoliu, odkudž slul také „kapitolským,“ v kteréž vlastnosti pova-
žován jest za representanta (zástupce) národa římského. Vedle
tohoto byli ještě jiní bohové, ale mnozí z nich jsou původu řeckého.

1. *Juno* (řec. *Here*) manželka *Jupiterova*, představuje vážnou matronu
římskou, označuje přirozenost ženskou. 2. *Minerva* (ř. *Athena*), uctívána zvláště
u Etrusků jakožto původ důmyslných vynálezů. 3. *Diana* (— *Dia-jana*) původu
vlastně staroitalského jakožto ženská ochránitelka spolku latinského; v pozdější
teprv době ztotožňována jest jakožto bohyně luny se řeckou *Artemidou*. 4. *Apollo*
bůh čistě řecký, jehož pocta přišla do Itálie, když bylo Řecko od Římanů
dobyto. 5. *Bona Dea* („dobrá bohyně“) nazývána jest také jinak *Fauna* (v.
tuto). 6. *Vesta* (řec. *Hestia*) bohyně ohniště domovního i státního. Kněžky její
byly *Vestalky*. 7. *Venus* (řec. *Afrodite*) jest to staroitalská bohyně jara a ve-
škerých kvítků; ona jest považována a ctěna za pramáteř národa římského
(jakožto matka *Aeneasova*); splynutí se řeckou *Afroditou* stalo se teprv ča-
sem pozdějším. 8. *Vertumnus* bůh jara a úrody podzimní; v této vlast-
nosti je manželkou jeho *Pomona*, bohyně ovoce a zahrad. 9. *Ceres* (řec.
Demeter) přišla ze Řecka, bohyně úrody polní (cerealie); 10. dcera její byla
Proserpina (řec. *Persefona*), manželka *Plutonova* (řec. *Hades*), boha v pod-
světí (orkus). Uspořádání orku a život v něm představovali si Římané podobně
jako Řekové. 11. *Vulkan* (řec. *Hefestus*) bůh podzemního ohně. 12. *Neptun*
(řec. *Poseidon*) bůh moří vládnoucí. 13. *Bakchus* (ř. *Dionysos*) bůh vinobraní,
osobnost čistě řecká. 14. *Merkur* (ř. *Hermes*) tolikéž původu řeckého.

Uctívání heroův bylo Římanům neznámo; ale za to vzdávali
čest *Larim*, oslaveným to duchům zemřelých. Duše zemřelých
nazývány jsou vůbec *Mány*. *Penati* byli ochranní bohové domův,
stojíce jaksi v područí *Vestině*.

Mimo to zosobňovali Římané mnohé pojmy nadsmyslné ma-
jíce ku př. bohyni míru (*Pax*), naděje (*Spes*), vítězství (*Viktoria*),
války (*Bellona*), štěstí (*Fortuna*) a m. j.

B) Bohoslužba římská záležela v *modlitbách, slíbech, obětích a svátcích* či *slavnostech*.

Modlitby záležely v odřikávání jistých formulí; ze *slíbů* byla nejpatrnější „posvátná vesna“ (ver sacrum) zvaná, jížto se slíbilo obětovati veškerá novorozeňata měsíci března i dubna; zvířata se skutečně hned po narození obětovala, lidé pak když vyrostli vysláni jsou, aby si našli v cizině nový domov. Se zvykem tímto potkáváme se hlavně u Sabellů. Mimo to slibovány jsou chrámy, oltáře, díl kořisti a p. *Oběti* byly buď krvavé, buď nekrvavé; obětování lidí přestalo již za dob starých. *Svátky* (feriae) byly čím dále tím početnější (až 50), z nichž jednotlivé třeba několik dní trvaly. Tu provozovány jsou slavnostní představení v divadlech a cirku.

C) *Zpytování vůle boží a předpovídání budoucnosti* dělo se buď skrze vykládání úkazů povětrných aneb z letu ptáků (vykládali augurové viz §. 64) aneb z vnitřností zvířete obětního (vykládali „haruspices“) aneb v případech zvlášť důležitých z kněh sibyllinských. Toto byly různé listy, na nichž napsána byla rozličná pořekadla a z těch vytáhly se obyčejně listy 3, z jejichž úhrnného smyslu pak předpovídána jest vůle boží.

D) *Kněží* viz §. 64.

II. *Literatura*. Písemnictví římské nesahá do minulosti tak daleké, jako plody ducha řeckého; ba odpočteme-li některé náboženské písně („bratří rolnických“ a „Saliů“), jakož i původně římskou „Saturu,“ vtipné to rozmluvy činěné o způsobu života římského, potkáváme se se skutečnými výtvoři literatury římské teprv v době válek punických a sice nejprve jen s překlady aneb nápodobením vzorů řeckých.

a) *Básnictví římské* počalo tam, kde řecké přestalo; ano zatec tarentský *Livius Andronicus*, přišed r. 240 př. Kr. do Říma, převáděl řecké tragoedie a komoedie na jazyk latinský. Záslužnější jest jeho překlad Odyssee, ačkoli v něm krásy originalu nedostihl. Výše než tento stál Kampaňan *Cn. Naevius* († 204), kterýž se jal vedle volných převodů tragoedií řeckých psáti také již truchlohry národně-římské; ano složil i epos, opěvuje v něm první válku punskou. Největším básníkem doby republikánské byl kampaňský Řek *Q. Ennius* (239—169), kterýž složil mimo některé divadelní kusy znamenitou báseň epickou (Annaly) opěvující dějiny od báječných počátků Říma až na doby básníkovy. Enniovým současníkem byl *Maccius Plautus* († 184), kterýž jest největším komikem římským. Obrav si novou komoedii řeckou za vzor, bavil posluchače bujným svým vtipem, jakož i plynou a jadrnou řečí. Zachovalo se nám po něm 20 komoedií. Po Plautovi pro-

slavil se ve veselohře nejvíce *P. Terentius Afer* († 150), kterýž pocházejí z Afriky, žil co propuštěnec v domě Scipionském, kdež se také přiučil uhlazeným řečem a způsobům, jimiž komoedie jeho vynikají. A však pozůstalo nám jich jen šest. V dobách císařských přestává básnictví jak tragické tak i komické.

Ze staré satury vyvodil kampaňský rytíř *C. Lucilius* († 103) nový druh básnictví: *satyru*, kteráž jediná jest původní literární výmysl římský. *Lucilius* bičuje svými satyrami poklesky tehdejšího života římského, podává nám v nich věrný obraz Říma doby své.

Na poli písemnictví římského objevuje se vlastní živost a skutečná rozmanitost teprv na sklonku republiky a na počátku císařství. Doba tato, nazývaná zlatým věkem literatury latinské začíná smrtí *Sullova* a končí smrtí *Augustovou*. Nalezámeť tu nejvýtečnější plody jak v prose tak i ve verších, a to výtečné i co do obsahu i co do řeči. Bylať doba tato bohata na muže, kteříž pohlubivše se s obzvláštní pílí v klasické spisy řecké, byli jak jich vznešeným duchem tak i uhlazenou formou cele nadchnuti. Mimo to těšili se nadaní duchové spisovatelští na mnoze rozličnou podporou mužů ušlechtilých, jako bohatého a spanilomyslného *Maecenaše*, ano i *Augusta* samého, přispívající zpěvy a spisy svými k oslavení věku a osoby prvního císaře tohoto.

V té době vynikl *T. Lucretius Carus* (99—55) jakožto básník didaktický, sepsav v 6 knihách báseň „o přirozenosti všech věcí.“ *Valerius Catullus* (86—56)? vyznamenal se obzvláště vroucími a něžnými zpěvy lyrickými, jakož i neméně básněmi satyrickými obsahu politického, v nichž najmě ctižádosť *Caesarovu* ostrými tepe slovy. *M. Terentius Varro* (116—27) psal mnohé satyry dle vzoru sice řeckého, nic však méně způsobem původním. Ale nepoměrně výtečnější jsou následující tři básníci, pravé to hvězdy nejen mezi básníky latinskými, nýbrž všech věků a národů. Z nich užívá celý vzdělaný svět až na dnešní den citatů, jako by přísloví, ve všech různých případech života lidského, na důkaz, jak oblíbeným čtením byly a jsou spisy jejich, kteréž se vyznamenávají přirozeným líčením, uhlazeným slovem i veršem, jakož i řízností myšlenek.

P. Virgilius Maro (70—19 př. Kr.) narozen v *Andes* blíž *Mantue*. Nabyv v *Římě* a *Neapoli* vzdělání básnického i filosofického, zabýval se počátečně v tichosti své domoviny básnictvím pastýřským (*bukolika*); za nedlouho však dostal se do kruhu přátel *Oktavianových* i *Maecenových*, kdež setrval až do své brzké smrti. Největší slávy vydobyl si výtečnou básní epickou „*Aeneis*“ zvanou,

v níž vypravuje duchem a způsobem Homerovým útěk Aeneův z Troje, jakož i veškeré dobrodružství, jichž mu bylo na cestě zažiti, nežli dostal se na břeh italský. V Latii stal se králem, jímž byl po něm i syn jeho *Julus Askanius*, kterýž jest praotcem rodiny juliovské, z níž pochází Augustus.

Krom toho napsal Virgil zmíněné již básně pastýřské *bukolika* nebo *eklogy*, jakož i naučnou báseň rolnickou *georgikon*.

Q. Horatius Flaccus (65 př. K. — 8 po K.) jest nejdokonalejším básníkem lyrickým. Jsa synem propuštěnce z Venusie vychován jest dílem v Římě, dílem v Athenách. Spráteliv se s Virgiliem uveden jest jím v domě Maecenově, jehož šlechtné přízni se po celý svůj život těšil. Cítě sám nejlépe, že nemá duch jeho toho pravého samostatného vzletu básnického, nepouštěl se do básní velikých (jako ku př. Virgilius), nýbrž skládal jen básně kratší, kteréž nicméně vyznamenávají se lehkostí tonu, dobromyslnou čtveračivostí, vtípem, okrouhlostí a uhlazeností svou. Nepohrdaje rozkošemi tohoto světa nebyl předce nijak slepým Epikurovcem; a jsa mírným v užívání nebyl také ani cele Stoikem, uče v básních svých, jak by se příjemně a dlouho života tohoto užívati mohlo. Spisové jeho jsou: 4 knihy *ódy*, jedna kniha *epod*, 2 knihy *satyr* nebo-li rozmluv, 2 knihy *psaní* (epistolae) a *psaní k Pisonům* o básnictví.

P. Ovidius Naso (43 př. Kr. — 17 po Kr.) narozen v Sulmonu v kraji Pelignův, žil na dvoře Augustově, až ho tento r. 8 po Kr. z příčin nám neznámých vypověděl do vyhnanství (do Tomi) na Pontu, kdež také marně se snaživ hněv Augustův ukrotiti, zemřel. Ovid patří k neplodnějším básníkům římským, a vyznamenává se nejen lehkostí řeči a verše, ale nezřídka i lehkomyšlností obsahu, píše zhusta ve smyslu tehdejší pokažené mravnosti. Nejznamenitější díla jeho jsou: *Metamorfoses* v 15 knihách, v nichž líčí všecky báječné *proměny*, kteréž udály se od původní beztvárné směsi (chaos) ve spořádaný vesmír až do na nebevzetí Julia Caesara. *Fasti* v 6 knihách výklad slavností a svátků římských; obsahují pouze dni prvních 6 měsíců, druhé polovice nedodělal, byv ze Říma vypovězen. *Heroidy* neboli psaní žen báječných vzdáleným manželům jejich. Krom těchto známy jsou *žalozpěvy* jeho (*L. tristium*), kteréž složil ve vyhnanství v 5 knihách, jakož i 4 knihy listův také odtud psaných. Oboje jsou plny nemužného nářku a bédování, že musí žiti daleko mimo Řím.

Současníkem Horaciovým byl lyrický básník *Albius Tibullus*, kterýž si vroucností citu a jasností řeči získal jméno nej předněj-

šho elegika svého času; podobně básnil i *M. Aurelius Propertius* elegie, řídě se však více vzory řeckými.

Od počátku vlády Tiberiovy až do smrti Hadrianovy sahá stříbrný věk literatury římské, v kterémž se sice také pěstovaly veškeré druhy básnictví nedosáhnuvše však té výše jako ve věku předešlém. Příčinu toho hledati sluší přede vším v despotismu císařském, kterýž každému svobodnému slovu bránil. V řeči a ve slohu uchylováno jest se valně od spisů věku zlatého; frázi řečnických a okras básnických užíváno bez míry, tak že se těmito činy spisové věku stříbrného znamenitě zhoršili. Na místo jednoduché přirozenosti doby minulé nastoupila vyumělstkovaná jak prosa tak poesie. Čelnější básníci doby této jsou *Annaeus Lucanus* (34—65 po Kr.) popsal v 10 knihách „*Farsalia*“ nadepsaných občanskou válku mezi Caesarem a Pompejem. *Silius Italicus* uvedl nápodobuje Virgilia, hannibalovskou válku, jak ji Livius vypravuje, v hexametry, nazýváje báseň svou „*Punica*.“ Sem náleží také ještě *Valerius Flaccus* se svými „*Argonautica*“, *Papinius Statius* s „*Thebais*“ a „*Achilleis*“, které jsou vesměs dělány podle vzorů řeckých. Větší cenu má *satyra* doby této.

Satyrikové, jako *Persius Flaccus* (34—62) a najmě *Junius Juvenalis* bičují beze všeho slitování všeobecné tehdejší prostopášnictví světa římského, dávajíce nám zároveň na vědomí, jak hluboko byla mravnost věku tohoto klesla. Podobnou věrností nakreslil nám jednotlivými ale hojnými náčrtky zpustlost tehdejšího obyvatelstva římského básník *Valerius Martialis* († 100) ve svých *epigrammatech*. V *tragice* pracoval tou dobou *Seneca*, po němž máme 10 tragoedií, kteréž se ne právě ku prospěchu svému vyznamenávají prázdnotou obsahu a nadutou řečí, jsouce při všem tom nepěkným nápodobením Sofokla a Euripida.

Třetím stoletím počíná doba úplného úpadku literatury římské, také někdy „*věkem železným*“ zvaná, kteráž sahá až do VI. stol., t. j. do toho času, kdy spisovný jazyk latinský přestal býti živým a kde se latinská mluva obecného lidu počala mísiti se živly cizími v jazyky romanské. Nečetné spisy doby této jsou věrným stínem tehdejšího politického rozpadání říše římské.

b) Dějepisectví pěstováno jest v Římě za starších dob jen ve formě letopisův, tak že možno *Q. Fabia Piktora* nazvati pouze annalistou. (*Fabius Piktor* žije ve druhé válce punské napsal jazykem řeckým dějiny římské od příchodu Aeneova až po svou dobu, ale z nichž se nám zachovaly jen zlomky; podobně i *L. Cincia Alimentus*, současníka předešlého a m. j.). Teprv

M. Porcius Cato Censorius (nar. 234 př. Kr.) činí ve svých „pradějinách“ (origines), jednajících také od počátku Říma až na jeho doby, jakýsi přechod k historii skutečné, bohužel došly nás ze spisu tohoto jen zbytky nepatrné!

Polybius (204—122?) učený Peloponnesan, který odveden byv co rukojmí do Říma musel zde 17 let ztráviti. Jsa přítelem staršího Scipiona měl přístup ku zřídům historie římské a pročež sepsal také, ovšem že *řecky*, ve 40 knihách vzrůst nadvládí římského. K veliké naší škodě zachovalo se nám z celého díla jeho pouze 5 kněh.

Avšak teprv na skloňku republiky počíná řada skutečných dějepisců římských.

C. Julius Caesar sepsal *paměti války gallské* a *války občanské*, které jsou psány slohem jednoduchým nelíčeným, zachovávající vždy a všudy nestrannost.

Cornelius Nepos, současník Ciceronův a jeho přítel, sepsal mnohé spisy historické na základě pilného bádání, ale nás dochovaly se jen nepatrné „životy výtečných mužů“ a to necelé.

C. Sallustius Crispus (86—34 př. Kr.) nejznamenitější dějepisec doby republikánské, kterýž liší se od Caesara tím, že tento staví lehkým způsobem děj vedle děje, jak po sobě následovaly, kdežto Sallustius vyniká nejen důkladnou kritičností, ale i pragmatikou a uměleckou okrouhlostí, tak že jsou dějiny jeho jediným souměrným celkem. Zachovaly se nám dvě monografie: *o spiknutí Katilinově* a *válka Jugurthovská*; obšírnější dílo jeho *Historiae* (v 5 knihách) přišlo až na nepatrné zbytky na zmar.

Diodor Sicilský, současník Caesarův i Augustův sepsal jazykem *řeckým* dějepis obecný od nejstarších časů až na války Caesarovy v Gallii. Ze 40 kněh dějin jeho zachovaly se nám jen některé v celosti, ostatní jen ve zlomcích. **Dionysius Halikarnasský** žil od r. 31 př. Kr. po dlouhý čas v Římě, kdež obcuje s nejvzdělanějšími muži i máje do státního archivu přístup sepsal kriticky ve 20 knihách nejstarší dějiny římské až do války punské; z *řeckého* spisu tohoto došlo nás pouze 11 prvních kněh celých (441 př. Kr.).

T. Livius rodem z Patavia (58 př. Kr. — 17 po Kr.) psal dějiny národa svého od prvních počátků města Říma až do r. 9. po Kr. Ve 142 knihách dějin jeho obsaženy byly beze všeho kritického rozdílu podle vyprávování událostí skutečných také i dějepisné pověsti, neboť Liviovi nejednalo se ani tak o vyprávování skutečně sběhlých událostí, jako o to aby vyprávěním svým nadchnul mladíky a muže ku skutkům vlasteneckým. Bohužel že nám z celého obšírného spisu jeho pozůstaly pouze malé zlomky (knihy 1—10; 21—45), ačkoli ostatní teprv ve středověku v ztrátu přišlo.

Po Augustovi psali: *M. Vellejus Paterculus* za Tiberia; sepsal přehled dějin římských od zboření Troje až do r. 30 po Kr. *Q. Curtius Rufus* napsal v 10 knihách dějiny Alexandra Velikého.

Známý jsou z doby této ještě spisy dějepisné *L. Annaea Florae* a *K. Suetonia Tranquilla*, z nichž psal onen nástin dějin římských a tento životy 12 caesarů; a však ani jeden ani druhý neměl ducha kritického, dějepisci nezbytného.

Nejslavnější prosaik věku stříbrného jest bez odporu dějepisec *P. Corn. Tacitus*, kterýž narodiv se kolem r. 50 po Kr., spisoval dějepisná díla svá hlavně za časů Trajanových. On sepsal „*Život Julia Agrikoly*“, kteráž biografie jest nejvýtečnější mezi životopisy starověkými; „*Germania*“ podává nám popis země a národu germanského; „*Annaly*“ obsahují dějiny císařův od r. 14 až 69 a „*Historiae*“ tytéž dějiny od 69—97. Tacitus vypravuje úsečnou krátkostí, nic však méně srozumitelně a kriticky, tak že v příčině této zaslouhuje skutečně mezi dějepisci římskými na prvním místě posazenu býti; škoda že se nás nedochovaly ani jeho spisy celé.

Do časů Trajanových a Hadrianových padají *Plutarchovy* životopisy výtečných mužů řeckých i římských. Dílo toto, psané jazykem řeckým, bývalo vždy s velikou oblibou čítáváno, — Sem patří i *Josefa Flavia* „válka židovská“, tolikéž jazykem řeckým sepsaná, v níž vypravují se nejen dějiny národa židovského za Vespasiana, ale i starožitnosti národa tohoto. Dále padají do času tohoto *Appianus* z Alexandrie, kterýž sepsal tolikéž řecky dějiny římské až do Augusta ve 24 knihách a sice tím pořadem, jakým Římané se sousedy války zavedli; zachovala se nám jich však jen malá část. *Arrianus* z Nikomedie psal řecky *Anabasis Alexandra Velikého*, kteréž dílo platilo za starých dob za nejlepší o králi tomto.

Pozdější dějiny římské vyprávěny jsou od „*skladatelů dějin císařských*“, kteříž nemají veliké důležitosti.

Sem patří mnozí, jejichž ani jména šife známa nejsou; známější jsou ještě *Aurelius Victor* a *Eutropius* ve IV. věku, kteří psali aspoň lepším slohem, byť i obsah neměl ceny veliké. Na konci IV. a na začátku V. století psal *Ammianus Marcellinus*, kterýž psal dějiny své v 31 knihách od Nervy až na Valenta. Vyznaňují se svědomitou neustranností a kritikou důkladností na ten čas noobyčejnou, ačkoli je zase sloh i řeč velmi drsnatá a zhusta i těžko srozumitelná. Prvních 13 knih Marcellinova díla nám schází.

c) Zeměpis fyzikální a matematický od Římanů nehrubě jest pěstován. Veliké slávy ano i oblíbenosti až do dalekého středověku nabyt Pelusián *Claudius Ptolemaeus* svou soustavou sluneční, vedle níž svět stojí a slunce s celou oblohou kolem něho se otáčí. Byl narozen kol. r. 70 po Kr., zemřel r. 147. Ptolemaeus psal

řecky. Mimo něho nenalezáme však pracovníků na poli tomto. Za to pracováno tím více v zeměpisectví politickém, k čemuž arci ohromná rozlehlost říše římské velice příhodna byla. Augustus dal vyměřiti celou říši a pak zprávy o tom i s četnými poznámkami statistickými vypsati. Ale ještě i později jest říše vyměřována; a na těch základech zhotovovány jsou pak mapy. Z časů císaře Klaudia znám jest *Pomponius Mela*, rodák špaňhelský, který napsal ve 3 dílech zeměpisné díle „o poloze světa,“ ovšem jak dalece tenkrátě známosti o světě sahaly. A však nejproslulejší zeměpisec starověký jest bez odporu *Strabo*, nar. asi 60 př. Kr. † kol. 20 po Kr.

d) Řečnictví mělo v Římě právě takovou důležitost jako v Athenách, poněvadž byl tu i tam soudní a politický život veřejný. Nejen udatností a schopnostmi vojevůdcovskými ale i výmluvností a věhlasem státnickým mohlo se v republikánském Římě dosáti úřadů nejvyšších. Obratný řečník dosáhl velikého prospěchu jak v kurii, tak na fóru a to v jednáních státních i soukromých; a pročež dbali toho obzvláště ti, kteří zamýšleli oddati se úřadům státním, aby měli řeč úplně v moci své. Ku konci republiky dosáhlo řečnictví nejvyšší dokonalosti. Ale ani v dobách císařských nezaniklo, ano byli Římané tuze zvyklí při každé téměř důležitější záležitosti poslouchati ozdobné řeči; a v tom vyhovovali jim i sami císařové, mluvívajce k lidu nejen v příčině politiky, ale bývajce před soudem i soukromými zástupci jednotlivých měšťanů.

Doba republikánská má celou řadu výtečných řečníků, jichžto řeči se nás bohužel jen zřídka dochovaly. Známí jsou v té příčině *Cato star.*, z jehož četných řečí stávalo za doby Ciceronovy ještě 150; dále *C. Gracchus* a *M. Antonius* přijímám „*Řečník*“ (Orator), kterýž květl okolo r. 100 př. Kr.; podobně výmluvný byl i *C. Jul. Caesar* a *Q. Hortensius* (114—50 př. Kr.), jehož sám Cicero výtečným řečníkem nazývá. A však ani potom nezachovalo se nám žádné památky písemné.

Největším řečníkem římským byl bez odporu *M. Tullius Cicero* nar. 106 př. Kr. v Arpině, zavražděn 44 př. Kr. Přišed již záhy s otcem svým na vzdělání do Říma, vychován jest zde od výtečných učitelů řeckých, vzdělávaje se také i sám z řeckých kněh řečnických a filosofických. Proštudovav této doby důkladně právo římské, vystoupil již v 25. roce věku svého co právní zástupce s prospěchem znamenitým. V pozdějších časech býval velmi často obhájcem beze všeho zisku a to obhájcem velmi obratným a šťast-

ným, tak že si získal u lidu takové obliby, že byl až i na nejvyšší úřady státní volen. Ciceronových řečí úplných máme 56 a asi 20 zlomků. Jsou všechny výborné řeči, slohem i rozdělením a provedením. Nejproslulejší však jsou „proti Katilinovi“ (4), „Filipiky“ neboli proti Antoniovi (14); soudní pak: „za Milona,“ „proti Verrovi“ a j.

Za císařů vyučovalo se rhetorice či řečnictví soustavně, ačkoli se to již dělo také i v posledním století př. Kr., třeba ne v míře tak rozsáhlé. Nejslavnějším učitelem rhetoriky byl *M. Fabius Quintilianus*, kterýž narozen byl kol. r. 50 po Kr. Theoretických spisů o řečnictví bylo v Římě dostatek. I sám Cicero napsal mnohé.

Dlužno se ještě zmíniti o *panegyrickém řečnictví* t. j. chvalořečnictví, v němž učinil počátek ml. *Plinius* chvalořečí svou o císaři Trajanovi.

e) **Filosofie.** Tato „věda všech věd“ nebyla v Římě tou měrou pěstována jako v Řecku. Kdež totiž Řekové obírali se s oblibou bádáním o posledních příčinách věcí a o jiných kusech filosofických, spokojovali se Římané tím, když seznámivše se s rozličnými systémy filosofů řeckých, vybírali a sestavovali si z nich, co právě za nejvhodnější a za nejspíše pravdivé uznávali, aniž by se byli pokoušeli na základě toho samostatně dále bádati; a pročež zanašeli se Římané filosofii tak zvanou *eklektickou*. Nejlepším římským filosofem směru tohoto byl *Cicero*, kterýž v té příčině mnohá díla sepsal, chtěje krajanům svým filosofické soustavy řecké přístupnými učiniti. Za císařů, když byl jak politický stav říše, tak i obecná mravnost k velikému úpadku dospěla, přišla u šlechtnějších lidí v oblibu filosofie *stoická*, jejímž nej přednějším přívržencem byl *L. Annaeus Seneca* (2—65 po Kr.), známý učitel Neronův. V III. stol. po Kr. povstala láska k *neoplatonismu*, kterýž byl směsicí náhledů a učení Platonových, Pythagorových a j.

f) **Přírodověda.** Jako ve filosofii neučinili Římané ani ve vědách přírodních žádného samostatného pokroku, držíce se i tu vzorů mistrů řeckých. Nejčelnější římstí pěstitelé věd přírodních byli *L. Annaeus Seneca* a *Plinius starší*. Onen sepsal „sedmero knih otázek přírodních“ (o živlech a o úkazech povětrných vůbec); tento pak v 37 knihách „dějepis přírodní,“ v němž zahrnuto jest veliké množství poznámek z věd přerozličných. *Plinius* zahynul r. 79 při výbuchu Vesuvu.

g) **Právnictví.** V Římě vyvinulo se právnictví již záhy, ano se jali jednotliví mužové stávající zákony vysvětlovati a ve sbírky snášeti; a však to bylo jen jaksi přípravou ku právnictví dob cí-

sařských, kdež se pěstovalo od vzdělaných právníků soustavně. V prvních dvou stoletích po Kr. brávali si císařové do rady své obyčejně zkušené právníky. Tak žil za času Hadrianova výtečný *Gajus*, kterýž se proslavil sepsáním výborné právnícké knihy příručné. Neméně slavní právníci byli *Aemilius Papinianus*, žijící za císaře Septimia Severa, *Julius Paullus* a *Ulpianus*, vesměs vrstevníci.

III. Umění výtvarná postrádají u Římanů právě tak samostatné původnosti (originalnosti) jako jsme to již při největším díle písemnictví římského viděli, spočívající v době starší na základech etrurských a později na řeckých. Na prvním místě stojí

a) stavitelství, v němž shledáváme v dřívějších dobách hmotnatý sloh etrurský, k němuž později přiměšováno jest forem řeckých a kterýž konečně slohem řeckým na dobro v zapomenutí přišel. A však předce zanechal po sobě na všechny časy ve „*slohu římském*“ známku nejdůležitější, totiž *klenbu*. Nejnádhernější budovy stavěny jsou za císařů; a sice vyznamenává se věk císařské rodiny Augustovy nádherou a krásou, kdežto později dbáno více kolosální velkoleposti. Za Trajana a Hadriana byl „zlatý věk“ umění, nanejvýš pak stavitelství; ale pozdější dobou potratily stavby krásy a vkusu, ano vešlo v modu nevkusné jich přeplňování okrasami všeho druhu.

b) Plastika a malířství nejsou taktéž původním majetkem ducha římského a povznesly se v Římě teprv po dobytí Řecka. Před tím ozdobovány jsou sice také stavby jak sochami a řezbami polovypuklými, tak i malbami na omítce, dělo se to však s prvu v míře menší a to skrze Etrurce, později teprv skrze Řeky; ale nikdy nedostihli výtvořů tyto výše uměleckých výtvořů mistrů starořeckých. A však poněvadž nastalo v posledním čase republiky v Itálii vůbec a v Římě zvláště moda okrašlovati budovy nejen veřejné, ale i soukromé sochami, sloupy, jakož vůbec děly uměleckými, loupěny jsou v té příčině chrámy a města řecká.

IV. Průmysl a obchod. Původním a nejčestnějším zaměstnáním starých Římanů byla orba; méně zaměstnávali se řemesly, ponechávající jich později zcela otrokům svým, kteří však museli výtěžek pánům svým odváděti. — Ještě méně zabývali se staří Římané obchodem, považující tento způsob výživy za nedůstojný měšťácký svobodného; pročež zanašeli se v Římě za starých dob obchodem jenom cizinci, propuštěnci a otroci. Ale když dobytý jsou Asie a Afrika, rozšiřoval se mimovolný obchod námořský,

do něhož se konečně i sami rytíři pouštěli, ponechávající při něm práce obtížnější otrokům a propuštěncům.

V. Zřízení vojenské bylo u Římanů veledůležité, ano na něm spočívaly veškeré výboje, jimiž nabyla říše římská tak ohromné rozlehlosti. Zřízení vojenské vyvinuvši se původně z povahy národa římského, opravováno bylo v prodleném čase v tak nesčíslných válkách a to vždy dle potřeby časové, tak že skutečně podivuhodné dokonalosti dosáhlo. Vojsko římské záleželo a) z vojska pozemského a b) námořského.

a) Vojsko pozemské. Ve vojenství římském možno patrně rozeznávati periody tři,

α) Vojsko občanské až na Mariu. Každý občan římský povinen byl od 17—45 roku věku svého k službě vojenské. S počátku záleželo celé toto vojsko ze 3000 pěších a 300 jízdných, k nimž dávala každá tribus po 1000 p. a 100 j., čili každá kurie po 100 p. a 10 j. 100 mužů pěších slulo *centuria* a náčelník její *centurio* (setník). Náčelník jízdy nazýval se *tribunus celerum* aneb *magister equitum* (general jízdy). To byla původní legie I. Se vzrůstem říše římské vzrůstal i počet legií, ano i počet mužstva jednotlivé legie měnil se, kolísaje později mezi 4200—6000 muži pěších. Zřízením Serviovským zavedeny jsou i ve vojtě změny znamenité. Ti občané, jenž měli nejvyšší census, stáli v bitvě v řadách prvních, jsouce ovšem i nejlépe ozbrojeni. Čím měl kdo menší jmění, patře ku třídě pozdější, tím také stál záze, maje i zbraň lehčí. Kamillus však, spolehaje na to, že jsou veškerí občané římské stejně udatní, rozdělil vojsko po *manipulích*, z nichž každý měl 2 centurie; 3 manipuly tvořily *kohortu* a 10 kohort legii. Ačkoli i nyní podrženy jsou rozdíly zbraně, tož nespočívaly více na větším neb menším censu, nýbrž na *stáří*, tak že zůstalo 1200 „*hastati*“ v řadě první, byli to sami *mladí* vojáci; za nimi stálo 1200 „*principes*“, mužové nejlepšího věku; dále 600 „*triarii*“, staří, zkušení vojáci. Krom toho bylo při každé legii 1200 „*velites*“ t. j. lehké pěchoty, kteráž obyčejně boj počínala. Dvě legie (asi 9000 mužů pěchoty) tvořily pravidelně jedno vojsko konsulské, k němuž připojilo se stejným počtem vojsko „*spojenců*“, tak že celá síla jednoho vojska konsulského vzrostla na 20.000 mužů. Bojovalo-li se mimo Itálii spojovaly se s vojskem římským ještě i *pomocné voje* („*auxilia*“) té které země. Počet legionů byl dle času rozličný; v 2. válce punské bylo 22 legií, před bitvou

u Aktia bylo 45 legií, kteréž Augustus ztenčil na 25, kdežto za císařů následujících vzrostl jich počet na 30.

β) Vojsko žoldneřské od Maria na Augusta. Až dosud nebyli občané, nemající žádného jmění nemovitého (nejen *capite censi* a proletarii, ale ani řemeslníci a propuštěnci), do vojska římského připuštěni, leda v čas největšího nebezpečí vlasti; ale Marius přijal i tyto do legií. Poněvadž pak vojsko z lidí takových žádné vlastní výživy nemělo, považovali službu vojenskou za řemeslo a lnuli v prodleném čase vždy spíše k takovému vojevůdci, který je šťastnými vítězstvími vodil na výnosný lup a kterýž jim více mzdy platil. Tak se stávalo, že se pronajímali tomu, kdož jim více nabízel a tudíž stali se nástrojem svých velitelů, třeba na záhubu vlasti své a svobody její.

γ) Vojsko stálé. Za císařů bývalo držáno vojsko stálé, které také jen jim věrnost přísahalo. Na prvním místě mezi voji tohoto času stály Augustem zařízené *kohorty praetoriánské* (9—16), jejichž velitelem byl *praefectus praetorio*. Dostávajíce nejvyšší plat mezi všemi vojáky římskými, sloužili císaři buď co tělesná stráž, aneb byli rozloženi po posádkách italských. Čas služby trval jim pouze 16 let. Níže těchto, ale výše než obyčejní legionáři, stáli *kohorty městské* (3—5), jimž velel *praef. urbi* (městský).

Od Hadriana počíná vojenství římské klesati.

Odznakem legie římské býval zlatý neb stříbrný orel s rozpjatýma křídly, držící ve spárech blesky a nesený na vysoké žerdi; odznakem pak manipulu kovová na žerdi vztýčená ruka, pod níž býval obraz Martův neb Minervin, později císařův.

b) Loďstvo válečné povstalo v Římě teprv v první válce punské a udržovalo se až do ukončení válek s Karthaginou; načež přišlo zase v úpadek až pak ku konci republiky opět nově se pozdvihlo. Válečné lodě římské byly dlouhé; na předku měly kovový zobák (*rostrum*) a dle toho, kolika řadami vesel opatřeny byly, nazývány jsou: dvou-, troj-, čtyř- neb pětiveslovkami (*biremes*, *triremes* atd.). S počátku dávány jsou na lodě legionáři vůbec, později používáno k veslování otroků a propuštěnců, kdežto legionáři zastávali jen vlastní službu vojenskou.

Dějiny středního věku.

(476—1492).

122. Rozdíl mezi věkem starým a středním.

Konečným rozbořením západní říše římské nastává v dějinách zcela nový oddíl; ano od té doby nabývá dějiště i lidstvo u porovnání s věkem starým tak rozhodně nové tvárnosti, že jest nám vypravovati o věku naprosto jiném. Ohromná říše římská, která ku konci starého věku takofka celému tehdáž známému světu panovala, pohrobena jest hromovými ranami, jimiž na ni neodolatelně doráželi národové barbarští se severu i východu, ještě více však nestíhlou vnitřní zkázou mravní. Tato vlastně podryla nejvíce a nejpředněji veškeré základy již hned svobody a pak i říše světovládné Romy, a přidáme-li k tomu že se tato později rozštěpením v části dvě také i zevně zeslabila, uznáme dojistá, že bylo národům zachovalým, mravně nezkaženým — třeba mravův barbarských — říši Caesarův kus po kuse jenom bořiti a v dědictví její nastupovati. Ovšem že byl mnohý národ mezi nimi, který podobaje se strašlivé vichřici, všecko s sebou strhující, bouřil od jednoho konce říše římské k druhému a pak — jakoby nějaký zkázou hrozící povětroň — jak rychle se objevil, tak rychle a na vždy zanikl. I ti národové, kteří tuto pozůstali, byli nozřídka mocným davem národů jiných, dále se hrnoucích, sem tam postrkování, tak že si teprv dobou pozdější, když to hrozné vlnobití národů poněkud se usadilo, zařizovati mohli sídla stálá, trvalá, zavádějce si v nich zřízení zcela nová, od římského rozdílná, spočívající největším dílem na původních jich zvycích a mravech národních. Tak

potkáváme se na rozsáhlém zbořeništi západní říše římské jak s národy a státy, tak i se zřízenými docela novými a tytýž i mezi sebou různými.

Jeviště pak událostí světových rozšíří se u věku tomto jak dále na sever tak i na severovýchod Evropy, do krajin, o nichž historie starověká buď naprosto mlčí aneb jen nuzně se zmiňuje. O veškeré země evropské, vyjímaje jv. část, rozdělí se různí národové původu *romanského*, směsí to Germanů s Římany, *germanského* a *slovanského*, kteříž se i *náboženstvím* od národů starověkých na čisto liší, ano se u nich čím dále do středověku tím více vzmáhá a rozšiřuje náboženství *Kristovo*, kdežto ve věku starém bylo až na malou výminku u Židův obecným vyznáním mnoho-božství.

Vůbec můžeme za jeden z hlavních známek věku nově nastávajícího vytknouti *jednobožství*, ano nejen křesťané klaněli se bohu jedinému, ale i na jz. Asie povstal hnedle s počátku středověku národ — Arabové —, kterýž uznával také jen boha jediného, třeba by ho ctil způsobem od křesťanů rozdílným. Přivrženci nového tohoto náboženství *Muhamedova* zachvátí nesmírnou prudkostí celou přední, ano i střední Asii, a opanovavše tímže spěchem i sever. Afriku, přejdou do Hispanie, zamýšlejíce podrobiti si celé pobřeží moře středního, jak je mívali někdy Římané. Ale ještě v čas zadržán jest vítězný pochod jejich, tak že europští národové křesťanští, vyjma jedinou Španii neupadnou v porobu ctitelům Muhamedovým. Za to dorážejí titíž Muhamedáni neustále na *východní říši* římskou, čili *byzantskou*, kteráž stojí tu pořád ještě ač jest u prostřed těch rozčeřených vln neunavných nepřátel jak s východu, tak s jihu sama velice zemdena. Jsouc také i u vnitřku svém mravně zkažena, umírá v zápasu smrtelném. Zpuchřelá říše tato vleče se sice ještě po celý středověk, a však nesahá již nikterak způsobem rozhodným v události Evropy ostatní.

Obyvatelstvo evropské vyvíjelo se ve středověku na základě křesťanství a domácích zvyků po otcích zděděných, a tož více národů vedle sebe, nepodlehající nijak jediné ústřední vládě jako to bylo ve starém věku nanejvýš za dob římských; zde hrozilo všem národům (Římu) poddaným romanizování, odnárodnění, k němuž také vláda římská od jakživa vši silou pracovala, kdežto ve věku středním se národnosti jednotlivé celkem udržovaly, ano prodlením jeho vždy více probouzely a upevňovaly.

Veliký rozdíl mezi starým věkem a středním panuje i v pří-

čině *moci duchovní*. Tam splývalo obyčejně zřízení duchovní se zřízením státním, kdežto ve *středověku* vyvinula se vedle moci světské i *moc duchovní*, kteráž přišla tytůž v nepřátelskou srážku s mocí světskou, aby se nemohly dohodnouti o hranice působnosti své, chtěje jedna druhou zkracovati.

123. Politický přehled státův, povstávších na území západní říše římské.

Již před konečným rozbořením západní říše římské povstávaly na území jejím nové státy, z nichž sice mnohé v brzce opět zanikly, některé však měly trvání stálé.

Nelze upříti, že jest tak zvaným „*stěhováním národů*“ západní říši římské poslední smrtelná rána zasazena. Slovem tímto rozumí se obyčejně ono strašlivé hnutí národů barbarských proti říši římské, kteréž bylo r. 375 po Kr. způsobem neodolatelným udeřením divokého národa *hunnského*, pochozího z mongolských vysočin asijských na národy evropské. A však jako jest jisto, že by byla i bez Hunnův západ. říše římská za své vzala, tak také sluší hledati počátek „*stěhování národů*“ mnohem hlouběji ve věku starém, než teprv ve století IV. Nebo což medle jsou jiného ony neustálé vpády národů germanských přes Rýn a Dunaj do říše římské, s kterýmiž se od druhého věku křesťanského potkáváme, než stěhování národů, kteří buď dobrovolně opustivše původní sídla svá, aneb z nich násilně vytlačeni byvše, hledali si bydla nová, a tož nejraději ve vzdělaných a úrodných krajinách říše římské. Ale ani tolik upírati nelze, že přival Hunnův na národy evropské stěhování toto urychlil, tak že tím samým i dříve ku konci přišlo.

1) Hunnové přicházejíce z Asie vrazili 375 mezi Volhou a Donem na sarmatské *Alany*, kteří nemohše jim odolat, přinuceni jsou s nimi se spojití. Tak dělo se i *Ostrogothům* *), seděvším mezi Donem a Dněprem, jejichž staříčký král Hermanrich ze zoufalství vlastním mečem se proklál; kdežto *Visigothové* (mezi Dněprem a Dunajem) nevyčkavše ani, až by na ně Hunnové udeřili, přešli s povolením císaře Valenta (376) přes Dunaj do říše římské (§. 118). Hunnové pobavivše asi 50 let v krajinách ruských, polských a uherských, pleníce, pálíce a pustošíce naporád veškeré sousední krajiny způsobem neslýchaným, hnuli se konečně pod

*) Tento germanský národ přistěhoval se již na počátku třetího křesťanského věku (mezi 182—215) z krajin pobaltických do končin černomořských.

králem svým *Attilou*, proti východní říši římské, kteráž se uvolila raději k ročnímu poplatku, jen aby se sverepých divochů zbavila. Po té obrátila se strašlivá „metla boží“, jak se Attila sám rád nazýval, na západ, kdež však jest od spojených vojsk římského a visigothského na polích katalaunských poražen r. 451 (§ 119). Po smrti jeho r. 453 rozpadla se říše hunnská, vztahující se od Rýna až k Volze, a jednotliví národové utvořili si z ní říše nové; Hunnové pak sami vymizeli od té doby z dějiště světového na dobro.

2) Visigothové byvše od Valenta přijati do říše byzantské, museli přijmouti náboženství křesťanské (arianské), ale za nedlouho již vzbouřili se proti císaři a porazili ho 378 (§ 118). Nástupce Valentův *Theodosius* poraziv je pod samými hradbami Konstantinopole, vykázal jim (382) sídla v *Thracii* a *Moesii*, načež se zase oni zavázali dávat mu za jistý roční poplatek vojsko, kteréž by však stálo pod vlastními vůdci. Ale po smrti Theodosiově vyřídili se (395) Gothové pod *Alarichem* do Macedonie, Illyrie a Řecka a byli jen válečným zakročenkým západořímského ministra Stilikona poněkud utišení; předce však dostali k pustošení — nebo jinak se vláda jejich nazvati nemůže! — *Illyrii*, jak dalece náležela k východ. říši; za nedlouho (403) pak i Illyrii západní, aby se Stiliko vpádu jejich do Italie zbavil. Vtrhnuvše po pádu Stilikonově do Italie (§ 119), odebrali se po smrti Alarichově pod švakrem jeho *Athoulfem* do Gallie, kdež založili po obou stranách Pyrenejí *říši tolosánskou* 419, když jim byl cís. Honorius krajiny tyto daroval. Udatnou smrtí krále Theodoricha I. nabyla říše visigothská veliké vážnosti. Po smrti Theodorichově následovali tři bratři po sobě, z nichž poslední *Eurich* 466—484 stal se po ztroskotání říše římské nejen docela samostatným, ale rozšířil i říši svou znamenitě, dobyv na Suevech celé Španie až na záp. krajinu lusitanskou, a postoupiv i v Gallii na s. až k Loiře a na v. až k Rhodanu.

3) Burgundioni, Vandalové, Suevové a Alani. Když byl Stiliko r. 403 povolal legiony římské ze záalpských stanic ku obraně vlastní Italie před Alarichem, zůstala v těch končinách celá hranice římská bez ochrany; pročež hrnuli se nyní barbari bez odporu na půdu římskou. Byli to *Burgundioni*, *Vandalové*, *Suevové* a *Alani*, kteří spojivše se s rozprášenými touto právě dobou bratřimi z vojska Radagaisova (§ 119) vtrhli do Gallie. I usadili se *Burgundioni* na horním Rýně, okolo Saony a Rhodanu a založili

zde řiši po nich nazvanou, která se přes všechny pozdější bouře udržela. *Vandalové* se *Suevy* a *Alany* táhli do *Španie*, kdež si na severu a západě a brzy po tom i na j. jejím zařídili řiši vlastní. Nejjižněji usadili se *Vandalové*, odkudž někteří odvozují dosavadní jméno krajiny této (*Andalusia* jakoby *Vandalusia*). Sotva že se tu posadili, přišli západní *Gothové* (414) a podmanili Španii napřed *Římanům*, později však sobě samým. *Suevové* udrželi se na počátku v západní krajině přímořské, ale v prodleném čase splynuli s *Gothy*, od nichž byli r. 585 podrobeni; kdežto *Vandalové*, k nimž přidali se i *Alani*, odešli mezi tím pod kr. svým *Geiserichem* přes úžinu gadetanskou do *Afriky* 429, byvše tam voláni náměstníkem římským *Bonifaciem*, aby mu pomahali proti ministru *Aetiovi*, s nímž stál ve sporu. S ochotou uposlechli *Vandalové* hlasu jeho, bez toho již dávno na takovou příležitost toužebně čekavše. Ale v krátce obrátili se přichozí barbaři proti *Bonifaci* samému, jehož po dvakráte porazivše, k útěku do *Italie* přinutili, kdežto oni založili v sever. *Africe* říši vlastní, tak že tu pozůstaly *Římanům* již jen západní části. Ale i těch zmocnili se *Vandalové*. Když totiž vrah císaře *Valentiniana III.* *Maximus*, chtěje si jakéhosi práva ku trůnu římskému dobytí, jal se císařskou vdovu *Eudoxii* nutiti, aby pojala ho za manžela, povolala tato vandalského *Geisericha* 455 do *Italie* ku pomoci, kterýž přišed pustošil *Řím* po 14 dní; *Maximus* jest od rozhořčené luzy ukamenován; *Eudoxia* pak s mnohými jinými, jakož i s nesmírnou kořistí do *Afriky* odvezena. Od té doby byl *Geiserich* pánem celého severního pobřeží afrického až k úžině gadetanské, jakož za nedlouho i *Korsiky*, *Sardinie*, *Balear* a *Pithyus*; ba na krátko i *Sicilie*.

Vypráví se, kterak prý *Geiserich* ještě před událostmi těmito, boje se císaře *Valentiniana III.*, či vlastně *Aetia*, aby ho nevyhnali ze zabrané *Afriky*, povolal *Attilu* proti západní říši římské, aby jí nenechal pokdy naň se vrhnouti. Toto povolání vzal prý si hrůzný vůdce hunský za záminku ku známému tažení r. 451. Byl by však dojista i bez zástěry této na *Řím* táhl.

Nyní se jal *Geiserich* činiti po moři loupežné vpády jak do *Italie* tak i do *Sicilie*, ano i do *Řecka* a *Illyrie*, tak že se r. 468 spojily obě polovice říše římské ku zničení jeho. Přes 1000 lodí vypravilo se do *Afriky*, avšak *Geiserich* náhle je přepadnuv dílem je ztroskotal, dílem rozprášíl.

(O dalších osudech, jakož i o konečném zaniknutí *Vandalův* viz §. 125.)

4) *Anglové* a *Sasové*. I z *Britannie* povolal *Stiliko* (r. 403)

legiony římské, tak že i tu zůstali Britové bez obrany. Nyní mohli je dávní jich nepřátelé Piktové a Skotové beze všeho odporu a bez trestu přepadávati a sužovati, což oni také v hojně míře činili. V této veliké tísní povolali si Britové ku pomoci jutské *Angly* a *Sasy*, kteří přišedše sem r. 449 pod vůdci Hengistem a Horsou, zahnali sice severní nepřátele, ale zemi vydobytou ponechali sobě, založivše v ní sedmero říší anglosaských. Oklamání Britové vidouce nezbytí osvoboditelů germanských, vytáhli částečně, kteří nechtěli podniknouti nového jha, na pevninu evropskou, kdež osadivše naproti Britannii ležící poloostrov Arморiku, přezvali jej *Malá Britannie* (Bretagne).

5) Alemáni usídlivše se již záhy na Rýně, znepokojovali říši římskou od počátku 3. věku křesťanského, tak že s nimi museli v té příčině císařové římsští častěji bojovati. Sídla jejich nebyla sice v prodleném čase tatáž, ani se hned šířili, hned zase tísnění bývající; ale konečně usadili se po obou stranách horního Rýnu až po Nekar, kdež i seděti zůstali zanechavše krajině zdejší jméno své (Elsas-Alemanensitz-Alsatia). Sousedy jejich na západě byli Frankové a na jihu Burgundioni.

6) Bajvaři aneb Bavoři jsou prý jakási směs rozličných kmenů německých (Herulův, Skytův, Rugův a Thurcilingův), která pomísivši se ještě i s někdejšími Boji, kteří v krajině nynějšího Bavorska bydlivali, přijala jméno jejich. Toto osazení Bavor, jejichž římské části nazývaly se Vindelicia a Norikum, skrze řečené národy stalo se však teprv během 5. století, ano zde bydlivali nejprvé sami Bojové, pak v 2. stol. Markomané, kteréž odtud zapudili Vandali, a když i ti na počátku 5. stol. (406) k jihu odtáhli, tu teprv zaujili místa jejich řečení Bajvaři, kteří ale za nedlouho podrobeni jsou od Franků.

7) Frankové povstali tolikéž spojením více germanských národů v jedno; byli to jmenovitě národové: Ubiové, Chatti (Hessové), Brukteři, Usipeti (Visbadové), Sigambři a j., kteří přijavše společné jméno „Frankové“ (svobodní), známi jsou pod ním v dějinách již starověkých. Původní sídla jejich, kdy totiž vystupují na dějišti světovém, byla mezi Rýnem a Vesperou, odkudž již ve 3. stol. po Kr. do římské Gallie vpády činivali, snažíce se tu usaditi; což však se jim teprv r. 437 pod vůdcem Chlodiem trvale podařilo. Synem jeho byl (?) *Merovaeus*, kterýž panuje jedné — *sálické* části Franků (od řeky [*Isaly Yssel*] ?) byl praotcem dynastie nápotom „*Meroveovcův*“, kteří od té doby Frankům přes 300 let

vládli. Jiná část Franků byla ripuarská, kteří bydlivše v záp. Belgii při moři, rozšířili se v prodleném čase přes Moselu až k Nekarů, v kterýchž krajinách zatlačivše Alemany k j. sami se tu usadili. Krom toho zašli si k východu až i k pramenům Mohanu. Meroveův syn nazýval se Childerich, kterýž zanechal syna *Chlodvika* r. 481 vlastního to zakladatele moci a slávy francké. (Další dějiny Meroveovců viz §. 131).

V Gallii pozůstalo po rozboření říše římské jižně od Franků kolem města Soissons krajiště, kteréž pořád ještě spravoval náměstník římský *Syagrius*, kterýž ale za nedlouho podlehl Chlodvíkovi franckému.

8) Herulové, Skirové a Thureilingové bydlivší původně při moři baltickém dostali se ve 3. stol. s Gothy k moři černému, s nimiž museli se přidati k Attilovi; po rozpadnutí říše hunnské zůstali Herulové seděti v sev. Uhrách mezi Dunajem a Tisou. Jedna část jejich vyšla si k j. na dobrodružství a přijala vojenské služby u císaře římského. Vída samozvaný vůdce jejich *Odoakar* slabost říše římské, žádal na Orestovi, otcí Romula Augustula, pro lid svůj třetinu veškeré půdy italské; což když mu odepřeno jest, zdvíhl proti Orestovi válku, jehož porazil a usmrtil, a dača Romulovi výslužné, stal se sám *králem italským* 476. Vítězové zmocnili se toužené třetiny půdy italské, ponechavše ostatní dva díly Romanům, kteří však z toho musili odváděti poplatek (ve výši právě stávající), kdežto germanští vítězové neplatili ze své třetiny ničeho! Říše Odoakarova se rozkládala přes celý poloostrov apenninský a na Sicilii, jakož i za Alpy přes starou Rhaetii a část Norika až k Dunaji u Pasova a Řezna.

Odoakar nezměnil v dosavadní správě římské ničeho a ačkoli byl on sám muž moudrý a mírný, předce nebyla Itálie za vlády jeho šťastna, poněvadž divocí žoldneři jeho z tolikera národů slátní, nechtěli ho ve všem poslechnouti, dopouštějíce se na Romanech svévolných útisků a bezpráví. (Další dějiny a konec vlády Odoakarovy viz v oddělení následujícím.)

9) Ostrogothové. Když se říše hunnská rozpadla, zůstali seděti vých. Gothové v Pannonii (na pravém břehu Dunaje) a poněvadž často činili loupežné vpády do okolních zemí, uvolila se Byzant dávatí jim roční poplatek, aby jen zemím jejím dali pokoj. Co rukojmě ujednaného míru tohoto dán jest Byzantinům mladý gothský králevic Theodorich. Jsa vychován na dvoře cařihradském vycvičil se tu nejen ve válečném umění byzantském, ale seznámil se i s politikou dvora zdejšího a co více, seznal zde i slabost

vlády východořímské. Podobal se v těch kusech docela Filipovi macedonskému v Thebách!

Vrátiv se do vlasti ujmul trůn otcovský a nyní mu musel císař Zeno nejen roční poplatek zvýšiti, ale i odstoupiti krajiny v Moesii a Dacii, chtěl-li útok ohnivého mladíka s bojechtivými Gothy na říši svou odvrátiti. I učinil Theodorich Zenonovi návrh, že mu vybojuje Itálii, jíž se byl před nedávnem Odoakar zmocnil. Zeno ochotně svolil; a tak vypravil se r. 488 Theodorich se silným vojem svých Gothů do Italie. Poraziv Odoakara ve třech bitvách na Soči, Adiži a na Addě, oblehl ho konečně v Ravenně. Vida Odoakar že nemůže odolati, vešel s Theodorichem v smlouvu, dle níž uzavřevše spolu přátelství, měli společně vládnouti. Ale *Theodorich* dal hned na to Odoakara zavraždit a tím stal se sám *králem italským* 493. Tak povstala v *Itálii* říše *ostrogóthská*, kteráž však objímala nejen ostatní záalpské krajiny říše Odoakarovy, ale i gothskou Pannonii, Moesii a Dacii s Illyrikem.

10. Ostatní evropské krajiny, které nestávaly ve svazku říše římské, byly kolem r. 476 následujícím způsobem obydleny: Na s. ostrova britského byli *Skotové* a *Piktové*; v nynějším Nizozemí podél břehu severního až k Labi *Frisové*; v severním Německu po obou stranách Vezery až na Labe *Sasové*; jv. od nich až k Dunaji *Durinci*; v uherských Karpatech severních *Longobardové*; od Dunaje přes Tysu — a však jižně od Herulův — přes dnešní Sedmihrady a Valašsko *Gepidové*. Všickni národové tyto — vyjímaje Pikty a Skoty — náleželi čeledi germanské; poloostrov balkanský náležel (jižně od Dunaje) s nepatrnou výminkou k *říši byzantské* (o uíž viz §. násl.); na jv. evropském se strany asijské až k Donu seděli již touto dobou *Avarové*, kmen turecký, a na severu Skandinávie a Ruska *Čudové* plemene severského.

Veškerí národové tlačili se v posledním čase se severu, severovýchodu a i k východu na jihozápad do říše římské, kteráž se stala jich obětí. Do krajin od divokých národů ponejvíce germanských opuštěných táhli beze všeho hluku z krajin zatatranských, z rovin tak řečených sarmatských (nyní ruských)

11. Slované, kteří zaujali veškeré ty ohromné krajiny od Labe na z. a od přítoku jeho Sály přes Odru i Vislu pořád k východu až k Donu, jakož i od baltského moře na severu až k Šumavě a Karpatům. Zaujavše širé tyto vlasti, nazývali se jmény rozličnými. — Ale i na j. Evropy, na *poloostrov balkanský* šířili se *Slované*, do krajin: Moesie, Thracie, Macedonie a i Thessalie, kteréž byli brzy po sobě zpustošili na začátku 4. stol. Alarich visigóthský a r. 443 ještě mnohem strašlivěji Attila.

I. Doba. Nadvládní říše byzantské.

A. Byzanc v boji o dědičství západořímské, jakož i o vlastní državu svou na východě.

124. Dějiny byzantské od konečného rozdělení říše římské až do smrti Justinianovy (395—565).

Theodosius Veliký udělil před smrtí svou východní polovici říše římské synu svému *Arkadiovi* (395—408), kterýž naprosto jsa nepodoben k otcí svému, byl slabým nástrojem v rukou ctižádostivé manželky své Eudoxie, kdežto zatím Hunnové pustošili krajiny říše jeho. Po něm nastoupil na trůn syn jeho *Theodosius II.*, místo něhož vládla zase starší jeho sestra *Pulcheria*; ale za celé 24leté vlády této činili divoci Hunnové do říše jeho vpády loupežné, až teprv ku konci života svého vykoupil si nestatečný císař za veliké sumy zlata od strašlivého světoborce jakýs takýs mír. Když pak po smrti Theodosiově (450) pojala *Pulcheria*, stavši se nyní sama císařovnou, za manžele generala *Marciana*, kterýž se jak požadavkům Attilovým za poplatek, tak i plenění jeho mužně na odpor postavil; urychlil se jen tím více útok divocha tohoto na polovinu západní. K odporu Marcianovu přijat jest po smrti (457) jeho za císa. *Lev* (457—474), jenž chtěje si vyšší jakés vážnosti dodatí, aby se spíše na trůně udržel, dal se od patriarchy cařihradského na císařství pomazati, jakož i od něho korunovati; jet to v dějinách první příklad obřadu tohoto! On podnikl společně s Anthemiem, císa. západním, válečnou výpravu proti vandalskému Geiserichovi (viz §. 123. 3.), kteráž však k největší škodě i hanbě obou ukončena jest. Po kratouké vládě *Lva II.* následoval otec jeho *Zeno* (474 až 491), manžel dcery *Lva I.* Ariadny. Proti němu povstalo vzbouření, kteréž udusil krví povstalců, třeba by byl dříve před tím na některý čas z Byzantu ustoupiti musil. Po smrti Zenonově vzala si manželka jeho Ariadna za manžele ministra *Anasthasia* (491—519), kterýž se stal také i císařem. Ale za něho zuřily v Byzantu strašné bouře náboženské, při jedné z nichž polovice města lehla popelem; císař sám, kterýž se byl také na jednu stranu postavil, byl později přinucen povstalcům podepsati smlouvu, kteráž směřovala přímo proti dosavadnímu jednání jeho. Brzy na to zemřel. Cítil pak se *Anasthasius* tak slabým i proti zevním nepřátelům svým, že vystavěl pevnou zeď před Byzantem od Propontis k moři černému, která by chránila město se severu před útoky divochů; a skutečně pustošili Bulhaři Thracii dle libosti, kdežto v Asii plenili zase Peršané krajiny říše východní. Po smrti *Anasthasiově* dostal se na trůn velitel životní strážce *Justinus I.* (519—527), kterýž spořádav finance říše své a nahospodařiv mnoho peněz ustanovil za nástupce sestřence svého

Justiniana Velkého (527—565). Ačkoli jest vláda mocného panovníka tohoto v nejedné příčině, najině v příčině slávy válečné, důležitá, zůstavil si *Justinian* pomník nesmrtedlný hlavně sbírkou občanského práva římského (*Corpus juris civilis romani*), kteráž jest příčiněním jeho opatřena vědeckým navedením. Slavný právník *Tribonian*, kterýž byl radou císařským, sestavil k příkazu *Justini-*

anovu ještě s jinými 9 právníky: 1. zákony císařů předešlých, kteréž ovšem potřebám časovým a najmě náboženství křesťanskému přispůsobili, vynechavše kde by bylo co odporného, a tato sbírka slove „*kodex Justinianský*“; 2. velikou sbírku výroků, nálezů a výkladů nejproslulejších právníků římských, jenž nazývá se „*pandektý*“ nebo „*digesty*“ dle toho, hledí-li se k jejímu obsahu neb roztržidění; 3. vědecké navedení ku právu římskému, učebná kniha zvaná „*Instituce*“ a 4. dodatečná vymezení a nařízení císařská pod jménem „*novelly*.“ Byly pak zařízeny i zvláštní akademie, na nichž se těmto odborům právnictví římského řádně učilo.

Byzanc bývala ode dávna jevištěm bouří jak náboženských, tak i rozličných jiných, kteréž způsobující ve městě strany příkře proti sobě stojící tytýž i mečem v ruce jedna druhé právo své dovozovala. K neposledním takovýmto bouřím náležejí i tuhé spory *zelených a modrých*, kteréž způsobily povstání tak zvanou niku. Byliť Byzantinci právě takoví přátelé gladiatorských her v cirku jako Římané. Podle obou zápasících stran, kteréž byly oblečeny jedna v šat *modrý*, druhá v *zelený*, seřadily se také i v obyvatelství byzantském strany dvě, kteréž se staly i v příčině politiky nepřáteli úhlavními. I povstalo r. 532 mezi oběma stranama v cirku na dané heslo „nika“ a pak i mezi přívrženci obou stran v městě samém hrůzné vraždění, tak že Justinian již chtěl město opustiti, necítě se tu jistým; ale k radě Theodory, kterou byl Justinian učinil z herečky svou manželkou, zůstal císař, kdežto vůdce jeho *Belisar* pomocí žoldneřů gothských a hunnských povstalce krvavě pobíjel, až konečně vevnav je do cirku, pobil jich tu část velikou, tak že 30.000 mrtvol na místě ležeti zůstalo. Mezi tím zuřil v městě strašlivý požár, kterýž polovici města zachvátiv zničil i přemnohé důležité památky historické; mezi jinými i chrám sv. Žofie, od Konstantína Vel. kdysi vystavěný, ježž nyní Justinian zase nově postaviti dal.

125. (Pokračování.) Vyvrácení říše vandalské (533).

Vandalský král Geiserich upevnil sice v Africe válečnou mocí svou vandalskou říši (§. 123, 3.), a však jsa i s národem svým vyznání arianského, nemohl se shodnouti s podmaněným obyvatelstvem africkým, kteréž bylo katolické, tak že zůstali Vandalové obyvatelstvu tomuto povždy cizinci; obzvláště ani se jali lid zdejší odírati a všelijak sužovati, tak že bohaté a květoucí dosud krajiny tyto velice ochuzeny jsou. Geiserich držel sice svou mocnou ru-

kou říši až do smrti své (477). Než po něm klesala říše vandalská rychle, obzvláště co se k nesrovnalostem již řečeným přidala také i zmalatelnost barbarů samých, kteří nebyvše podnebí zdejšímu a rozkošnému životu dosud zvyklí, brzy upadli u velikou ochábllost tělesnou i duševní. Pokoušel se sice Geiserichův vnuk *Hilderich*, aby zastaveno bylo jak pronásledování katolíků, tak i loupežení námořské, čemuž však nechtěli Vandalové rozuměti a vzbouřivše se proti němu vedením pravnuka Geiserichova *Gelimera* (z druhého syna Geiserichova!), uvrhli Hildericha do vězení, onoho pak na trůn posadivše. Po té vyslal na ně Justinian I. vůdce svého Belisara, kterýž poraziv přispěním domácího katolického obyvatelstva afrického po dvakráte Gelimera, zajal ho a takto říši vandalské v Africe konec učinil 533. Vandalové ztráci se od té doby úplně z dějiště světového.

126. Říše ostrogothská. Pokračování v dějinách Justinianových.

R. 493 dobyl *Theodorich*, později *Velikým* zvaný, král ostrogothský, Itálie, stav se sám králem jejím (§. 123. 9.) (493—526). Přitáhnuv se 200.000 bojovných mužů do Itálie, rozdělil mezi ně třetinu vší půdy zdejší, z níž žádných dávek neodváděli, kdežto Romani z ostatních dvou třetin dosavadní daně platiti museli. Jim jest také ponechána dosavadní správa jejich, kdežto Gothové soudům jejich ani správě občanské nijak nepodlehali. K stavu vojenskému připouštění jsou jen Gothové, nic Romani; ale rádců užíval *Theodorich* romanských, jako *Kassiodora*, *Symmacha*, *Boethia* a j. Nemoha toho *Theodorich* při zmíněné výlučnosti Gothův dospíci, aby splynuli v jedno s Romany, čemuž se ovšem i řeč i mrav a i náboženství na odpor stavěly, ani byli Gothové ariani, Romani pak katolíci, vydal r. 500 sbírku zákonův, kteráž toto splnutí způsobiti měla, ale nadarmo! Gothové byli od Romanů předce jen vždy za cizince považováni, a to právě učinilo dlouhé trvání vlády jejich v Itálii nemožným.

Theodorich sídlil v Ravenně; když pak si tu počal stavěti nový velkolepý palác, přestěhoval se zatím do Verony („*Dietrich von Bern*“ v *Nibelungách*), kterouž okrášlil novými budovami; podobně i město Pavii.

Všecky tyto stavby, provedené mistry byzantskými, budovány jsou ve slohu jejich, ne v *gotickém*, jak by se mysliti m. l. o; vyskytují se zajisté budovy slohu *gotického* teprv ve století desátém!

Snažením *Theodorichovým* bylo zaříditi proti Romanům a By-

zantincům mocný spolek národů germanských; k tomu účeli hleděl spojití s rodem svým veškeré okolní panovníky germanské svazky přibuzenstva pokrevního, což se mu sice u veliké míře podařilo, nic však méně nemohl předce vládě Gothů svých nad Itálií dlouhého trvání pojistiti; obzvláště když se jal ku konci panování svého katolické Romany týrati, maje je v podezření, jakoby s katolickými Byzantinci o svržení vlády jeho ukládali.

Theodorich zemřel, nezanechav žádného syna; a pročež vedla dcera jeho *Amalasantha* vládu místo syna svého *Athalaricha*. Když pak velmožové gothští nechtěli nechati vychování budoucího krále svého rukou ženským, jali se útlého mladíka voditi k častým hodům bohatýrským, aby si zvykal způsobu života jejich. Ale on nemoha snéstí hýření jejich, zemřel před časem. Na to přinutili Amalasunthu ku sňatku se strýcem jejím *Theodatem*, jehož slabost znajíce, doufali, že budou vlásti podle své vlastní chuti. Theodat dal v brzce manželku svou uvězniti a hnedle na to ve vězení zardousiti (535).

Po té vystoupil Justinian proti Theodatovi, stavě se institelem nevinně usmrcené královny; ale vlastně se chtěl zase Itálie zmocniti a možná-li bývalou říši římskou opět obnoviti. Takto povstal 20letý boj mezi *Gothy a Byzantinci* (535—555), kterýž se skončil konečným vyhlazením vlády a jména ostrogothského v Itálii.

Justinian poslal na Gothy slavného vítěze nad Vandaly Belisara, kterýž si i v Itálii počínal velmi statečně a šťastně. Předce však protáhla se válka tato 20 let, čehož příčiny hledati sluší v okolnostech rozličných. Předně a nejprvé v závistí druhého vůdce Justinianova Narsa, kterýž soupeři svému nepřál tolik slávy, a pročež očernil Belisara, ač křivě, jakoby tento nebyl Justinianovi oddán úplnou věrností a proto ho nechával císař v rozhodných okamžicích bez vydatné podpory. Dále vypukla po dvakráte válka s Peršany (§. 129), kteráž tolikéž válečnou sílu byzantskou rozdrobovala a konečně míchali se do záležitostí gothských záalpští národové germanští. Naproti tomu bylo i Gothům s nejděnými obtížemi zápasiti. Hlavně a přede vším musili bojovati nejen s Byzantinci, nýbrž i s domácím obyvatelstvem italským, kteréž se nebylo nikdy s arianskými Germany spřátelilo; mimo to poskytl Narsovi pomoc Longobardové a Heruli, čímž válečná moc Gothův tolikéž roztráštěna jest. Konečně porazil Narses Gothy rozhodně na Vulturnu (554), zbytky pak jejich donutil ku vzdání se (555). Takto stala se Itálie *exarchatem* říše byzantské se sídlem v *Ravenně*; Ostrogothové pak vymizeli z dějin světových.

127. Byzantínci snaží se dobytí Španie. Visigothové.

Dobývše Byzantínci Itálie dali jí spravovati skrze *exarcha* (místovladaře), kterýž vládl nejen nad poloostrovem tímto, nýbrž i nad ostrovy v západní části moře středního: nad Sicilií, Sardinii, Korsikou, Baleary a Pythyusy, kterýchž ostrovů, mimo Sicilii, nabyli již přemožením Vandalův. Právě tou dobou, když se schylovala válka byzantsko-gothská ku konci, vyslal Justinian vojsko i do Španie, zamýšleje si i tu podmaniti.

Visigothové. Po smrti Eurichově (484) (§ 123. 2) nastoupil syn jeho *Alarich II.* (484—507), kterémuž bylo tuze zápasiti s francským králem Chlodvíkem, jehož říše sahala až k Loirě. Lakotný Chlodvík zdvihl proti Alarichovi válku (507) a porazil ho nedaleko *Vouglé* (blíž Poitiers); Alarich sám zůstal na bojišti mrtev; Chlodvík pak zaplavil skoro celou gothskou Gallii, tak že z ní Gothové podrželi jen malý pruh země při moři středním a mezi Pyreneji i Rhodanem. A to ještě zadržel vítězné kroky Chlodvíkovy mocný tehdáž ostrogothský král Theodorich Vel., kterýž byl tchánem Alarichovým; Alarich II. zanechal nezletilého syna *Amalaricha*, místo něhož vládl Theodorich sám. Ale po smrti mocné této záštity visigothské zmocnili se Frankové celé Gallie, tak že následkem toho přeneseno jest sídlo říše visigothské do *Toleda* ve Španii.

Avšak říše visigothská neměla pokoje, třeba byla od ostatní Evropy Pyreneji a mořem oddělena. Příčinou toho byla přede vším *nesvornost v náboženství*. Ve Španii bylo staré obyvatelstvo romanské náboženství katolického, kdežto příšedší sem Visigothové byli Ariani. Z té příčiny byly neustálé třenice mezi podrobenými a vítězi; ale i mezi těmito samými nastaly rozbroje, ano přestupující četně ku katolictví přišli zhusta v odpor s vlastními rodáky svými arianskými. K tomu přijde, že v rodině panovníčí samé nastaly veliké nepořádky; nebo po násilné smrti Amalarichově (531), jímž dosavadní rodina královská vymřela, následovali po sobě tři králové z rodin rozličných, kteří toutéž smrtí ze světa zprovozeni jsou; a tak se stalo, že jest obrácena říše visigothská v monarchii *volebnou*. Při volbách královských bývaly pravidelně rozbroje občanské, čímž vším klesala síla národní vždy hloub a hloub. Konečně jest na zkázu říše visigothské i ta okolnost důležitá, že byli ve Španii okolo polovice VI. stol. také ještě Suevové samostatnými, kteří příšedše již dříve ku katolictví stali se tím

většími odpůrci Gothův, poněvadž se před nimi báli o samostatnost svou.

Když se v Itálii schylovala válka ostrogothsko-byzantinská ku konci, pozvali si Suevové Byzantince proti Visigothům ku pomoci; tou právě dobou (550) byly také veliké spory při volbě nového krále. Většina šlechty zvolila si za krále *Agilu*, ale soupeř jeho *Athanagild* nemoha proti němu sám ničeho poříditi, povolal ku své pomoci Řeky, což se právě hodilo do politiky jejich. Skutečně jest *Agila* pomocí jejich přemožena pak od vlastní strany zrádně usmrčen, načež se stal *Athanagild* králem (554—567). Nyní by se byl rád zbavil svých řeckých spojenců, ale marně; nebo ti obsadivše na celém pobřeží moře středního nejdůležitější pevnosti, vypuzeni jsou z nich teprv po 80 letech.

Po *Athanagildovi* povznesl nástupce jeho *Leovigild* (567 až 586) zase poněkud říši gothskou podrobiv si zemi suevskou (585) a spojiv ji s říší svojí; ale naproti tomu přispěl svou nesnášlivostí ku katolíkům ještě mnohem více k úpadku jejímu. Jsa arian chtěl nutiti katolické poddané romanské, aby přijali arianské vyznání; ale tu se jich ujali Řekové z měst přímořských, pak katolíci Baskové a i Frankové. Ba i syn jeho *Hermenegild*, kterýž maje franckou princeznu za manželku a jsa sám také katolíkem, povstal proti arianskému otci; avšak byv všudy poražen, jest konečně od otce zajat a odpraven. Po smrti *Leovigildově* následoval druhý syn jeho *Rekkared* (586—601), kterýž zřeknuv se po otcově smrti bludu arianského, stal se *katolíkem* a podle příkladu jeho obracel se znenáhla i celý národ na víru tuto. Těmito činy smřil *Rekkared* své Gothy s romanským obyvatelstvem španělským; a však šlechta gothská, kteráž i na dále v arianství pozůstávala, nevrážila jak na krále, tak i na nový pořádek státní, kterýž si obral za hlavní podporu biskupy katolické. Za králů následujících podařilo se sice Gothům vypuditi Byzantince z pevností přímořských, tak že byli opět pány ve svém vlastním domově; nic však méně nenalezla říše jejich pokoje, poněvadž se nevázaná šlechta neustále na odpor stavěla snažení králův učiniti z říše volebné dědičnou, stojíc v té příčině napořád proti biskupům, kteří snažení toto všemožně podporovali. Tyto věci, jakož i nesrovnalosti v příčině následnictví v královské rodině samé byly konečně příčinou úplného vyvrácení říše visigothské. Poslední král její byl *Roderich* (710), proti němuž povstali synové minulého krále *Vitici*, kteří se spojili s hrabětem *Julianem*, velitelem v Andalusii.

Tento povolal proti Roderichovi mahomedánské Maury z Afriky, kteří si bez toho již přáli dostati nějakou záminku ku přepravě do Španie. A tak vyslal nyní r. 711 maurický vrchní velitel *Musa* podvelitele svého *Tarika*, aby dobyl Španie. *Tarik* vystoupiv na břeh evropský, zanechal po sobě název skále při úžině, tenkrát gadetanskou či herkulovou zvané *Džebel al Tarik* (hora *Tarikova*) neboli *Gibraltar*. Postaviv početné voje své na luzích u města *Xeres de la Trontera* proti mnohem četnějšímu vojsku *Roderichovu*, zvítězil nad ním téhož roku 711 v bitvě sedmidenní, čímž učiněn jest konec říši visigothské ve Španii. Mahomedáni zaplavili na to celou Španii, učinivše z ní „*náměstnictví arabské*.“ Jenom v severních horách asturských zachránily se zbytky samostatné říše křesťanské, kteréž se staly zárodkem pozdějšího království španělského; polouostrov sám úpěl však po více než sedm století pod vládou vyznavačův Mahomedových.

128. Krátké trvání Byzantinců v Itálii (565—567), již se zmocní Longobardové.

Řekové dobyli Itálie na Ostrogothech ještě za živobytí *Justianova* (555) a *Narses* učiněn jest tu místovládcem. A však udatný jinak *Narses*, jal se v pozdějších dobách obyvatelstvo vydírat, tak že na něho skrze to mnohé žaloby zdviženy jsou; byv pak i od byzant. císařovny *Žofie* těžce uražen povolal ze msty do Itálie *Longobardy*, národ čeledi germanské, kteří se již r. 568 skoro celého poloostrova zmocnili.

Longobardové seděvše na dolním Labi, vyšli odtud asi ve IV. stol. křesťanském a dostali se do sever. Uher, kdež se na čas usadili, přijavše zde tou dobou náboženství ariánské. V končinách těchto bojovali často a tuze s národy okolními, najmě s jižními sousedy svými herulskými a gepidskými, jež obojí přemohli. Proti těmto povolal si *Alboin*, král longobardský, ku pomoci divoké *Avary*, kteří se právě tou dobou v zemích podunajských potloukali všecko všudy loupíce a pleníce. Přispěním jejich přemožení jsou Gepidové skutečně; *Alboin* pak sám zkolil v bitvě vlastnoručně (567) krále gepidského *Hunimunda*, jehož dceru *Rosamundu* proti vůli její pojal za manželku.

Od té doby usadili se Avari v nynějších Uhrách, kdežto odtud Longobardi již roku následujícího (568) vytáhli; a uposlechnuvše rádi hlasu *Narsova*, táhli do Itálie, již po některých bit-

vách dobyli a obsadili, učinivše *Pavii* hlavním městem nové říše *longobardské* (lombardské). I zůstalo zde Byzantincům pouze přímoří kolem Benátek, pak pruh země mezi ústím Pádu a Jakýnem („exarchat“), pak krajiu okolo Říma a Neapole, jakož i jižní část půlostrova kalabreského a ostrovy Sicílie, Sardinie a Korsika. V Římě a Neapoli byli zvláštní „vévodové,“ stojící však pod exarchem ravennským. Král Alboin byl pro surové chování k manželce své Rosamundě r. 572 přičiněním jejím zavražděn. Podobně usmrčen jest pro ukrutenství své i zvolený nástupce jeho *Klef* (514); načež velmožové lombardští chtěli býti bez krále, rozdělivše mezi sebou říši svou. Poněvadž nebylo u Longobardů žádná jednotná vláda, počali na ně dorážeti jak Byzantinci tak i Frankové, tak že se viděli nuceni r. 584 důstojností královskou obnoviti. A tak stal se králem Klefův syn *Authari*, kterýž pojal za manželku bavorskou princeznu *Theodelindu*, jež jsouc katoličkou, přiměla svého manžele k větší snášelivosti ku spoluvěrcům romanským. Když pak *Autharis* po 6letém panování zemřel (591), zvolila si *Theodelinda* s přivolením národa za manžele vévodu turinského *Agilulfa*, kterýž byl na přímluvy nábožné manželky své ku katolíkům ještě povolnější než předchůdce jeho, čímž šířeno jest u Longobardů neustále náboženství Kristovo. *Agilulf* bojoval také šťastně s Byzantinci, jimž odňal mnohá důležitá města, kteráž připojil k říši své. Než snažení jeho i nástupců o dobytí poloostrova celého zmařeno jest hlavně odporem papežů římských, ba ono bylo konečnou příčinou, že říše longobardská samostatnost svou ztratila.

Stav Romanův za vlády longobardské. Obyvatelstvo romanské bylo od Longobardův mnohem více utiskováno než od kteréhokoli z podmanitelů předešlých. Nejen že odejmuta jest mu třetina vsí půdy, jednotliví statkáři byli nezřídka i docela z majetku svého vyhnáni. Vládu vedli vesměs Longobardi sami, a to jak občanskou tak i vojenskou a soudní. Pozemky postupovány jsou jim i s osadníky (sedláky), kteří se tím způsobem stali nevolníky longobardskými. Byloť pak jho toto Romanům tím nesnesitelnější, poněvadž arianští páni jejich nijak jich nešetřili. A však přede působili i Romani na Longobardy a to způsobem neodolatelným a za nedlouho vůbec patrným. Longobardové jsouce u vzdělanosti nepoměrně pozadu za Romany, proniknutí jsou v brzce vzdělaností jejich, tak že během dvou století změnili nejen mnohé původní zákony své, uvedše je v souhlas s romanskými, ale i náboženství ariánské, ba i řeč svou odložili, přijavše obé od podmaněných Ro-

manů, s nimiž konečně úplně splynuli, uzavírajíce s nimi také i vzájemné sňatky.

Ale Lombardové sami nezřídili si v Itálii nijaké silné vlády, která by mohla míti delšího trvání a to hlavně z té příčiny, poněvadž se nemohlo žádnému rodu poštěstiti, aby se pevně na trůně usadil. Bylyť oň neustálé rozbroje, jichž používali jednotliví vojvodové, aby si zjednali dědičnost důstojenství svého, což bylo ovšem na velikou škodu moci královské, ano byla vévodství původně udělována od králů co úřady. Tak rozdrobována jest říše na množství menších panství.

Podobně slabá byla v Itálii i vláda byzantská, kteráž nemajíc dostatek moci a síly ani pro východní části říše své, zanedbávala touto dobou tím více zbytky panství svého italského, nestarajíc se hrubě o tamější poddané své. Tím způsobem nabyli zde duchovní představení obyčejnou vyšší vzdělaností, jakož i opatrností svou obecné důvěry; což platí na prvním místě o hlavě biskupů — o papežích, ano se jim zcela přirozeným způsobem, jaksi sama od sebe, dostala do rukou péče o obecní správu města Říma a okolí jeho, tak že se tou dobou starali papežové nejen o duchovní potřeby světa katolického, ale i o světskou správu, ať nedáme vládu, celého vévodství římského. Podobně vyzouvali se i představení jiných obcí městských z poslušenství úředníků byzantských, nemajíce za svou poslušnost císaře řeckého bez toho žádné ochrany ni jiné výhody.

129. Císařové východo-římsí ve válkách se Slovany, Bulhary, Avary a Peršany.

Sousedy Byzantinců byli na severu *Slované*, kteréž od oněch dělil Dunaj (§. 135.). Ustupujíce snad návalu národů čeledi ural-skočudské se sv. na ně se hrnoucím, přestupovali zhusta Dunaj tlačíce se od konce V. stol. křesťanského pozvolna sic a tiše, za to však tím vytrvaleji do krajin byzantských Moesie, Thracie a Macedonie a pokračujíce v bezhlukém osazování tomto po celý věk VI., přišli až i do Thessalie, Řecka ba i Peloponnesu, zalidňujíce země, kteréž hustým pustošením hunnským a gothským tolikeronásob pohubeny byly. Časté a násilné vpády Slovanů přes Dunaj zaznamenány jsou hlavně od r. 527, kdežto jim Justinian brániti chtěl, a však Slované vedli si ve válkách dotýčených tak vítězně, že jim již od r. 533 v té příčině nikdo odporovati nemohl; ba Justinian sám, vida že není jiné pomoci, vykázal jim

(546) stálá sídla sever. od Dunaje (v nyn. Valašsku), pod výmin-
kou, aby mu pomohli proti Bulharům.

Bulhaři, národ čeledi urálskočudské, seděli původně mezi
Dnem a Volhou. Ustupující ku konci V. věku před Avary,
na něž zase s východu doráželi tou dobou Turci, přišedší sem
z planin altajských, jali se tolikéž jako Slované činiti vpády do
říše byzantské, tak že se viděl Justinian nucena spojití se proti
nim se Slovany (546). Ale za 12 let spojili se tito sami s Bul-
hary a vpadli skrze Thracii až před samý Carhrad, kdež se jim
sice postavil (559) Belisar s prospěchem na odpor — byl to poslední
slavný skutek velikého a však závišť jiných utýraného vojevůdce!
— ale proto předc byli spíše penězi než zbraní k odtáhnutí po-
hnutí. Mezi tím vystoupil proti Bulharům s východu nepřítel
velmi krutý

Avaři, kteří bydlivše dosud vých. od Volhy, podruhovali u
chána tureckého, jemuž vymknuvše se r. 557, přešli přes Volhu
a podrobivše si tu některé příbuzné národky, stali se sousedy
Slovanův, jichž země zhusta plenivali. Těchto použil nyní Justi-
nian, aby za plat udeřili na Slovany a Bulhary. I podmanili si
Bulhary úplně, vládnouce jim od nynějška až do r. 634. Ale
hlavní část Avarů přešla již r. 563 pod chanem *Bajanem do Uher*,
kdež pomahajíc r. 567 Longobardům, zbožila říši gepidskou a po
odtažení těchto do Italie (568) usadili se Avaři po obou březích
Dunaje, jsouce od té doby po více než 200 let hroznou metlou všech
národů okolních. Učinivše si v nížinách pannonských tak zvané
hringy t. j. okruhy, ohražené několikerónásob naházenými valy
z prsti, snášeli sem veškerou loupež, na niž si na svých rychlých
konících do všech okolních krajin vyjížděli. Ale až i přes Dunaj
do říše byzantské činivali strašlivé vpády své. Tak vtrhli již r.
589 pod Bajanem do zemí poddunajských, odkudž ustupující před
nimi *Slované* dostali se až do Peloponnesu (Morea = mořeja t. j.
krajina *při moři?*); tak že se Carhrad sám pouze zvýšením po-
platku zachránil. Tím však ještě nebyly na vždy ukončeny války
Avarů s Byzantem (§. 135. 6.).

Říše novoperská zřízena jest r. 226 na rozvalinách říše par-
thické (§. 114); s počátku však nijak nezasahovala do záležitostí
evropských, až teprv za Justiniana vystoupil šachan či králův král
Košru (531—579) činně proti Byzantincům, nežli by podrobením
západu evropského tuze seslenni byli. I vpadl tedy do Syrie a

dobyl Antiochie, an mu Belisar další cestu vítězně zastoupil; načež uzavřen mír, kterýž některý čas potrval.

130. Neustálé klesání říše byzantské za příčinou vnitřních rozbrojů politických i náboženských (do konce VIII. věku).

Za nástupce Justinianova *Justina II.* (565—574) ztracena jest proti Longobardům Itálie (§. 128) a čtvrtý nástupce Justinův *Heraklius* (610—641) musel postoupiti Peršanům, vedeným šachem *Košru II.*, Syrii, Palestinu, Egypt ba i Malou Asii, an zatím Avari loupili v samých předměstích carhradských. V těchto zoufalých okolnostech chtěl již Heraklius přehnouti do Karthaginy, a však patriarcha ho z toho zradil; načež vtrhnuv s vojskem do Syrie dobyl vítězstvím u *Ninive* 627 zase řečených tří krajin, ale krátce na to ztratil Syrii a Egypt nově; tentokráte zmocnili se jich však Arabové, od kterých jich více nedostal. Podobně přišly té doby v ztrátu i krajiny španhelské, ano i v Itáli ztenčována jest skrze Longobardy država byzantská vždy víc a více. Nejvíce však sužovali císaře řecké Arabové, kteříž zmocnivše se veškeré Afriky byzantské, ano i některých ostrovů středomořských, činili v Asii neustálé vpády do ostatních zemí východořímských, ba oni ohrožovali i sám Carhrad. Ale zatím i Bulhaři činili Byzantu neustálé nátlaky, tak že se říše tato sotva na nohou udržovala.

Ku všemu tomu přičiňovaly hlavně a přede vším *vnitřní rozbroje*, kteréž byly rázu politického i náboženského. Každé nové osazení trůnu bylo pravidelně spojeno s revolucí, neboť bývali císařové buď od svých vládychtivých manželek aneb od svých synů, buď od mocných ministrů aneb od vítězných vojevůdců oslepeni aneb jinak zmrzačeni a na to odstraněni. Témito činy, ano při tom povždy také krev občanská tekávala, hynula síla byzantská, nemohouc se tedy v čase zevního nebezpečí nepříteli s dostatek opřítí.

Mimo to pak sluší hledati příčiny nejedné bouře politické i ve *sporech náboženských*, v nichž hrávali i sami císařové takové účastenství, že pak se jali protivnou stranu tytíž násilím hmotným pronásledovati, zapomínajíce takořka na všechny ostatní potřeby státní mimo spor takový ležící. A jako císařové tak účastnil se hádek náboženských až i sprostý lid, v němž tvořily se dvě odporné strany, kteréž nemohouce zhusta jedna druhé slovy přesvědčiti, užívaly v té příčině nejednou síly pěstí i zbraně.

Řekové hloubávali od jakživa o dogmatech náboženských

Nejvíce zabývala mysl Řeků otázka o podstatě přirozenosti Kristovy. Tak již v první polov. V. stol. tvrdil carhradský patriarcha *Nestorius*, že byl Kristus, kterýž za nás trpěl, *pouze přirozenosti lidské*; kdežto staříček *Eutyches*, klášterní opat nedaleko Carhradu, snaže se blud předešlý vyvrátiti upadnul do nového, naleznuv, že prý byl Kristus *přirozenosti jen božské*. Ačkoli bylo oboje učení od sněmů církevních za kacířské prohlášeno, předce učinilo na východě veliké zmatky, aniž by tomu všemu tím způsobem konec učiněn byl. Jakožto pokračování sporů těchto považovati možno kacířství nové, *monofysitské*, kteréž tvrdilo, že jest v Kristu vůbec jen *přirozenost jediná* — boholidská, a když i to synodou církevní za bludné vyhlášeno jest, chtěl císař Heraklius jakéhos smíření obou stran dosíci, tvrdě, že prý jsou sice v Kristu přirozenosti obě — božská i lidská — nesmíšeny, samostatny, ale obě prý řízeny jsou jenom *vůli jedinou* — *monotheletí* —, čímž se zmatky a sektářství, nesvornost a rozbroje ještě více rozmnožily. Ještě se ani neutišily spory ve věcech těchto, an k nim přišel nový, tužší předešlých. Domnívaje se císař *Lev III. Isaurický* (717—741), že jsou *obrazy*, jichž v církvi katolické užívá, *jedinou* závadou, kteráž stála v cestě spojení křesťanů, mahomedanů a židů: nařídil (726), aby se veškeré *obrazy* jakožto prý modly, z chrámů odstranily a *zničily*; tak povstal *ikonoklasmus* (obrazoborství). Syn pak Lvův *Konstantin V. Kopronymus* dal prohlásiti uctívání obrazů na zvláštní synodě za kacířské a jal se jinověrce ihned mečem i vyhnanstvím pronásledovati. Za nástupce jeho *Lva IV.* (775—780) vedlo se nejinak; až teprv když po smrti jeho vedla ve jménu nezletilého syna *Konstantina VI. Porfyrogeneta* vládu císařovna *Irena* učinila r. 787 obrazoborství konec, načež ustanoveno jest na 7. všeobecném *concíliu v Nicei*, že se srovnává s učením katolickým *obrazy ctíti*, nikoli však se jim klaněti. Když ale *Irena*, chtějíc pojmuti Karla Vel. za manžela, zamýšlela obnoviti slávu a moc někdejší říše římské, byla od velmožů byzantských, kteří nechtěli připustiti nad sebou vlády cizince ze západu, obzvláště tak mocného a statečného, ze země vypovězena. Po té nastalo za následujících tří císařů opětne pronásledování ctitelů obrazů, až mu teprv konečně za císařovny *Theodory* (842) na dobro konec učiněn.

Toto zuření císařů byzantských proti obrazům mělo přede vším v *Itálii* následek ten, že používajíce Longobardi sporů těchto, jali se již hned za *Lva III. Isaurického* dobývati exarchatu, což

se skutečně také zdařilo. Ale touhám jejich: spojení celou Itálií v ruce své postavili se na odpor jak papež Řehoř III., tak i vévodové *spoletský* a *beneventský*. Když pak i Konstantin Kopron. v obrazoborství pokračoval, a to ještě mnohem ostřeji, a když i král longobardský *Aistulf* (749—756), chtěje pokračovati v politice předchůdce svého Luitpranda, zasazovavšího se o sjednocení Itálie, počal ohrožovati Řím: pomazal a korunoval papež *Štěpán III.* (752—757), nemoha se s Byzantinci ani smířiti, ani u nich pomoci dovolati, katolického *Pipína Krátkého* za krále franckého, jmenovav ho sám o své ujmě *patriciem* čili ochrancem římským. Tím samým odřekl se evropský západ veškeré politiky říše východní; v příčině pak církevní mělo to za následek, že se takto připravovalo také i rozštěpení církve na západní a východní, ano biskupové říše východní lnuli vždy více k patriarchovi carhradskému, kdežto se soustřeďoval západ kolem biskupa římského.

B. Frankové stanou se na západě národem nejmocnějším.

131. Dějiny říše francké za Merovevců (481—752).

Vnuk Meroveův *Chlodvík* (481—511) jest vlastním zakladatelem *říše francké* (§. 123. 7.), kterýž se zmocnil přede vším zbytku říše římské v Gallii, krajiny okolo *Soissons*, kdež porazil r. 486 císařského náměstníka *Syagria*. Za deset let potom válčil s *Alemanny* na Mohanu sedícími, pomahaje proti nim ripuarským bratřím svým. I jsou *Alemanni* poraženi u *Zülpichu* 496 a země jejich osazena Franky, odkudž jich jméno až po dnes podržela; jižní část *Alemannův* vzal pod svou ochranu tehdejší ostrogothský král *Theodorich*. Velmi důležitě jest, že se dal *Chlodvík* následkem slibu, jež v bitvě u *Zülpichu* učinil, pokřestiti, přijav vyznání manželky své *Klotildy* — totiž *katolické*; i pokřtil ho v *Remesí* sv. *Remigius*. Brzy na to (500) museli i *Burgundové* přijmouti vrchní panství jeho a odváděti mu roční poplatek. Jsa na *Loiře* sousedem říše *visigothské*, byl by rád i v končinách těchto panství své rozšířil a pročež zdvihl pod záminkou brániti obyvatelstva katolického před arianskými *Visigothy* proti těmto válku a zvítěziv u *Vouglé* (507) nad králem jejich *Alarichem*, kterýž v bitvě sám zahynul, zmocnil se v Gallii celé državy *visigothské* až k *Pyrenejům*, tak že jim zůstal jenom úzký pruh při pobřeží středního moře (*Septimanie*) mezi *Pyreneji* a dolním *Rhodanem*. R. 509 zmocnil se také i *Armoriky* neboli *Britannie* menší. Krátce před svou smrtí

spojil území všech Franků, také i ripuarských, v ruce své, ovšem způsobem tytýž nešlechetným, neštítě se ani úkladné vraždy svých vlastních rodáků.

Po smrti Chlodvíkově rozdělena jest říše jeho vedle starého národního zákona franckého mezi 4 syny jeho. *Theodorich*, nejstarší, dostal část východní (*Austrasiu*) se sídlem v *Metách*, kdežto druzí tři rozdělili se o západ (*Neustrii*) se sídly v *Orleansu*, *Paříži* a *Soissonsu*.

Theodorich zdvihl ve spolku se Sasy válku proti *Durynkům*, jejichž země dobyl, a ponechav z ní část severní (na *Sále* a *Labi* až k *Unstrutu*) spojencům svým saským vzal si sám část jižní až k *Dunaji*, tak že jedině díl střední *Durynkům* pozůstal, kteráž krajina až do dnes jméno jejich zachovala. Tímže asi časem zmocnili se bratří *Theodorichovi* *Burgundská*, učinivše je dílem Francie, jen že mu ponechány jsou všechna dosavadní práva a svobody. Za válek *Ostrogothův* s *Řeky* zmocnili se Frankové také i *Provence* a *Alemannie*, jakož nabyli i vrchní vlády nad vévodstvím *bavorským*, kterýmiž činy nabyla Francie rozlehlosti arci veliké.

Nejmladší Chlodvíkův syn *Lothar I.* přežil všecky sourozence své, tak že spojil r. 558 opět veškeru říši v ruce své; když však po třech letech zemřel, rozdělena jest Francie zase mezi 4 syny jeho. Od té doby přestalo veškeré dobývání zemí nových, obzvláště když se dělení říše francké zhusta opakovalo. Mimo to nastala v rodě královském veliká zpuštělost mravní, ano i rozbroje, kteréž věci přičiňovaly ku slábnutí říše vždy většimu. Nejhorší v té příčině pověstí získala si doba obou královen *Brunhildy* z *Austrasie* a *Fredegundy* z *Neustrie*, kteréž žily v druhé polovici VI. století.

Po smrti *Lothara II.* († 628), kterýž ještě jednou zavládl říši celou, dostali se ku vládě *Churibert* a *Dagobert I.* (628—638). Do času *Dagobertova* padá vítězství vůdce českého *Sama* nad *Franky* u *Vogatisburku* (630); a poněvadž již dříve (628) osvobodil *Samo* Slované české a *moravské* ode jha *avarského*, obrátili si ho i Slované *korutanští* za krále svého, nyní pak učinili totéž i Slované *srbské*, severně od *Čech* bydlící, tak že *Samo* vládl slovan-ské říši velemocně. Po 35letém panování jeho rozpadla se opět říše jeho na části hlavně tři: *českou*, *moravskou* a *korutanskou*.

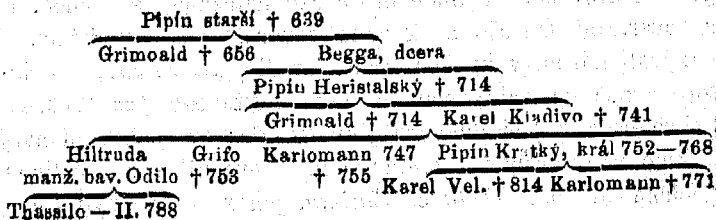
Majordomát Pipinoveův (628—752). Klesáním mravní síly a následkem toho i vládní moci potřebovali *Meroveovci* mužů, kteříž by jim byli u vládě pomáhali, neřku-li jich v ní nahražovali. Již

Dagobert I. měl takového muže, *Pipína Staršího*, jenž pod jménem „*major domus*“ vedl vládu. Majordomové byli u Meroveovců původu staršího; byliť původně správci potřeb dvorských a důchodů královských; později pak za nezletilosti synů Dagobertových, jakož i za jiných slabých Meroveovců vedli celou vládu, tak že býval úřad majordomův touhou velmožů franckých. Mívaliť pak všickni tři králové — v Austrasii, Neustrii i v Burgundu —, mezi něž později říše francká skoro stále rozdělena bývala, každý svého majordoma; až konečně zmocnil se vnuk Pipína Staršího *Pipín Heristalský*, majordomus austrasský, (687) bitvou u *Testri* (nedaleko Soissonsu) hodností této v *celé říši francké*. Tentýž Pipín bojoval šťastně i s Alemanny a Bavyry, kteří jižjiž od Francie odpadnouti zamýšleli; podobně přinutil i Frísy a Sasy k odvádění ročního poplatku. Po smrti Pipínově pokračoval přirozený syn jeho *Karel*, později *Kladivo* (*Martell*) zvaný, na vítězné dráze otce svého. Největší pak slávy dobyt si vítězstvím nad *Araby* 732 mezi *Toursem* a *Poitiersem* a r. 738 u *Narbonne*. Ti zmocnivše se totiž nedávno (711) poloostrova pyrenejského, chtěli v podmaňování národů křesťanských i dále na sever pokračovati; ale touto úplnou porážkou zamezena jest jim v západ. Evropě veškerá další cesta.

Vážnost Martellova byla mezi velmoži franckými tak veliká, že s přivolením jejich rozdělil před smrtí svou (741) vládu nad říší mezi své dva syny *Karlmana* a *Pipína* příjmím *Krátkého*;* a když Karlmann brzy na to odebral se do kláštera (747), byl Pipín Krátký jediným vládcem říše francké. Této právě doby brozilo od Avarů *Slovanům korutanským* nové nebezpečí, pročež žádali v Bavořích za pomoc. Té však poskytl jim Pipín Krátký, poněvadž šetřenec jeho vévoda bavorský *Thassilo II.* byl ještě nezletilý, ale za to musili Korutanci uznati vrchní vládu franckou (749).

Do této doby padá také zmocnění se exarchatu řeckého v Itálii skrze longobardského krále *Aistulfa* (751) (§. 130).

*

Pipín Krátký stane se králem franckým 752. Pipín Krátký, který ve skutečnosti byl již panovníkem franckým, přál si jím býti i dle jména. Šlechta francká by byla ani proti tomuto ničeho nenamítala, poněvadž o meroveovských kráľích bez toho nic jiného se nevědělo, než kdy který zemřel aneb jak se nazývá nově nastoupilý, ale jednalo se o obecný lid, kterýž přede pořád ještě pohlížel ku kráľům svým s jakousi úctou, poněvadž pocházeli z vzácné prastaré rodiny národa franckého, a poněvadž Chlodvík, byv sv. biskupem Remigiem posvěcen, nabyt tím samým, a s ním i celý rod jeho, jakéhosi potvrzení vyššího. Aby se tedy mohl Pipín u lidu franckého podobným vyšším posvěcením prokázati, tázal se skrze posly u tehdejšího papeže *Zachariáše*, komu by právně náležela koruna kráľovská, zdaž tomu, kdo skutečně vládu kráľovskou obstarává, aneb tomu, kdo nevěda vladařeni, králem se pouze nazývá? Načež odpověděl papež: Kdo vládu kráľovskou vede, nechť se i králem nazývá. Pipín spokojen s odpovědí touto svolal r. 752 sněm do *Soissonsu*, kdež svržen jest usnešením velmožů blbý kráľ Childerich III. s trůnu a poslán do kláštera; *Pipín* pak za *krále franckého* slavně pomazán.

Když se chtěl longobardský kráľ Aistulf mocniti Říma, požádal tehdejší papež *Štěpán III.*, nemoha se od Byzantinců pro slabost jejich, jakož i pro tuhé spory skrze ctění obrazů, bez toho žádné pomoci nadíti, Pipína za pomoc proti dobývavosti longobardské. Přišel sám k němu do Francie, korunoval ho ještě jednou na krále (754), zakazuje zároveň Frankům pod trestem klatby církevní, aby se od rodu Pipínova neodtrhovali. Po té táhl Pipín papeži ku pomoci proti Aistulfovi, jehož přinutil vojenskou mocí k odstoupení dobytých krajin v exarchatě, kteréž daroval stolici sv. Petra. Tuto jest počátek *světské moci stolice papežské*.

132. O vzdělanosti starých Germanův.

I. Původní stav. 1. *Původ i název*. Germané přistěhovali se do Evropy v dobách předhistorických, rovněž jako Keltové, Pelasgové a Slované. V době historické nalezáme je východ. od Rýnu a sever. od Dunaje až k moři severnímu a baltickému. Římané nazývali národ, v krajích těchto usedlý, „*Germané*“, co by jméno toto vyznamenávalo, není na jisto postaveno (= Wehrmanni? či Schreiermanni? či dokonce „blíženci?“); oni pak sami nazývali se „*Teutony*“ (staroněm. „*teuta*“ = lid), považující se za jedinou rodinu, počozí od boha *Teuta* či *Thuiska*, jehož synové byli *Isce*, *Ingo* a

Hermín, od nichž odvozují původ svůj tří kmenové jejich Iscewohni, Ingewohni a Hermioni, rozpadající při tom ovšem na více národků různomenných.

2. *Náboženství*. Staří Germané byli ctitelé *mnoha bohův*; 12 jich bylo hlavních, mezi nimi: *Odin*, *Donar*, *Freja*, *Berchtha* a j. Pocta vzdávána jest jim v posvátných hájích, na horách a později i ve zvláštních svatyních a to jak modlitbami, tak i obětni. Služby jejich zastávali kněží i kněžky. Germané věřili v život po smrti. Místo, kamž se rekové v boji padlí dostali, nazýváno *valhalla*. Byl to slavný palác v rozkošném háji, kdež stromy věčně květly a věčně plody vydávaly. Tu zabývali se rekové zápasy rytířskými, jakož i pitím a hodováním.

3. *Prvotní zřízení států germanských*. Veřejnou správu vedly hromady obecní aneb župní; hlavou žup (Gau) bývali *hrabata* (Graf) a více žup volilo si v čas potřeby (ku př. na čas války) *vojvodu* (Herzog), kterýž se stával po vykonání čestné úlohy své zase obyčejným občanem. U některých národů germanských nalezáme od jakživa *důstojenství knížecí* (Kuning) či *královské*; u jiných však byli králové voleni teprv v dobách římských.

U Germanů byly stavy: *ethelingové* (adelige = šlechta), *freie* (svobodníci), *frilassi* (propuštěnci) a *otroci*. Práva šlechty a svobodníků (nižší šlechty) byla, že směli nositi dlouhé vlasy, zbraň, choditi do sněmu a sedati na soudech. Lidé podrobení pracovali za stravu, nemajíce ani žádných práv politických, ba ani vlastního majetku. Ponechávajíce vzdělávání polí a obstarávání domácnosti úplně otrokům a ženám, zabývali se válkou, a v čas pokoje honem aneb vypravováním o hrdinských skutcích svých. Ostatně byli Germané udatní, vlastnilovní, pohostinní a mravní.

II. *Další vývin státního zřízení germanského*. Dokavád byli Germané v původní vlasti své, drželi se zřízení župního, a však když se počali usazovati na území římském, musely se mnohé věci nutně podle času a okolností změnití aneb dokonce nově zaváděti.

Když nějaký národ germanský, přišed s vojvodou neb králem do země některé, zde se výbojně usadil, pobral obyvatelům romanským obyčejně buď veškeré aneb aspoň díly pozemků jejich, kteréž pak mezi sebou rozděлил losem, a to byl majetek vlastní, dědičný — *allodium* — neboli *statek zpupný*. Vojevůdce obdržel alod největší, třeba v rozličných krajinách dobyté země ležící; z toho uděloval osobám své družiny místo výsluhy jistou část k doživotnému

užívání. Taková výsluha slula „*léno*“ (aneb také *feudum* či *beneficium*) a ten, jemuž propůjčena jest „*man*“ neb „*vasal*“, ten pak, kdož ji udílel „*léni pán*.“ Obyčejně bývali majitelé allodů zároveň many, přijavše od knížete svého také léno. Každý vasal povinen byl léni mu pánu svému věrností, a musel v čas potřeby přispívati k hotovosti vojenské (Heerbann). Kdož se z vasalů zpronevěřil léni mu pánu svému věrolomností (felonie), bylo mu léno odejmuto, ovšem byl-li pán tak mocný, aby mohl tento trest ostřím meče provésti. Nezřídka se stávalo, že se obracela léna ve statky dědičné, když totiž knížata a králové many své za zvláště důležité služby odměniti chtěli; čímž ale seslabovány jsou příjmy a moc panovníků a zároveň posilována zpupnost poddaných. Takto se hospodařilo najmě ve Francii za Meroveovců, tak že chtěli-li se tu panovníci aspoň poněkud zmoci, musila se vyhlásiti (s přivolením sv. Bonifacia) část statků duchovních za majetek státní; v náhradu pak za to povoleno jest vybírání desátku. Každý majitel allodia byl povinen v čase války přispěti k hotovosti zemské jistým počtem mužstva, kteréž musel za nějaký čas ve válce sám vyživovati ano i o jeho šat a zbroj se starati, což bývalo majitelům menších allodí velmi obtížné; mimo to nemohli se tito menší majitelé jiným dost vydatně brániti, kdežto byli páni léni povinni starati se o zaopatření manů svých jak ve válce, tak i brániti jich vždy a před každým, a proto nabízivali se menší majitelé alodiální pánům mocnějším za many, a davše jim tedy k tomu účelu stateček svůj v ruce, přijímali jež pak od nich co léno.

Zřízení soudní. Přišedše Germané na území římské, podrželi celkem původní své zřízení soudní, jen že ovšem museli v některých věcech předevzítí změny, jako ku př. k vůli křesťanství, k vůli zákonům podmaněného obyvatelstva romanského a p. Ve století VI. a VII. počato spisovati právní zvyklosti národní; tak povstaly sbírky zákonů salických, ripuarských, alemanských, bavorských, longobardských a j., kteréž jsouce latinsky sepsány, obsahují po nejvíce jen rozličné výměry trestů za jednotlivé přečiny a zločiny.

Trest smrti, jakož vůbec tresty tělesné mohly býti uloženy pouze nesvobodníkům, kdežto svobodníci mohli se z každého zločinu vykoupiti, ba i vražda mohla se zaplatiti, což se nazývalo *věrou* (Wergelt), kteráž platila se v rozličném obnosu podle stavu zavražděného příbuzným jeho. Kdož jí nemohl zaplatiti, stal se sluhou poškozených. *Nálezové* soudní vynášeli se v *hromadě lidu*; tresty a pokuty vyměřovány jsou řádnými *soudci*. Nejvyšším soudcem jest *král*, který však se musí řídit uznáváním velmožů; pod ním stojí v jednotlivých krajinách a župách *věvodové* a *hrabata*, kteří si přiberou pomocníky z pocti-

vých rozumných lidí („*Schoeppen*“), načež vyneseno jest nález veřejně. Na svědeckví užíváno při soudech lidí, listin, přísah ano i očíst (*ordalit*, *Gottesurtheile*). Tyto záležely ve zkoušení ohněm (skrže 2 hořící hranice běžeti, ruku na žhavé uhlí položiti, žhavé železo v ruce držeti, aneb bosíma nohama na něm státi); vodou (ve vařící vod prsten lovití, potopiti se neb na vrchu vody se udržeti, jisté množství vody vypiti). Mimo to bývala zkouška „křížová,“ aneb mečem či kyjem (*duellum* = souboj); tento způsob býval obyčejem u svobodníků.

133. Rozšiřování křesťanství na západě evropském. Ustroji církevní. Řeholnictví.

Náboženství křesťanské počalo na západě již za dob římských utěšeně zkvétati, bylo však spustlými voji rozličných divochů nezřídka i s obyvatelstvem vyplněno. A však tito barbaři sami, stýkajíce se neustále s křesťany, přijímali v prodleném čase učení Kristovo; to platí především o Germanech. Nejprve mezi nimi stali se křesťany Visigothové, a však sektářství ariánského. Tak stal se národ tento rozšiřovatelem křesťanství — ovšem bludařského — mezi soukmenovci svými Ostrogothy, Vandaly, Burgundiony a Suevy, s nimiž se na četných taženích svých sešel.

Proslulý jest z té doby gothický biskup *Ulfilas*, kterýž přeložil písmo svaté do gothštiny.

Poněvadž bylo romanské obyvatelstvo, do kterékoli země ariánští Germané tito přišli, katolické, bývalo náboženství nejhlavnější závadou, proč nesplynuli vítězni podmanitelé s podrobenými Romány v jedno, a proč tito snášeli jho jejich vždy s nechutí, rádi jsouce když se ho mohli zbaviti. Tak nalezáme, že všickni ti národové germanští, kteří při arianismu zůstali, za nedlouho zahynuli; tak Herulové, Ostrogothové, Vandalové; ti pak, jichž vláda déle trvala, přestoupili ku katolictví, tak Visigothové, Longobardové, Burgundioni. Vele důležitě bylo pro sílu a vzrůst Francie, že Frankové přijali hned prvopočátečně náboženství katolické; neboť tím samým zapustil národ francký mezi dosavadním obyvatelstvem galským hlouběji kořeny. Ale i papežové shledávali ve Francích přirozené spojení své proti jiným národům ariánským, ano i proti Byzantu samému.

A však franctí králové nestarali se nijak o rozšíření katolického náboženství u ostatních Germanů; tuto úlohu převzali misi-onáři. Papež Řehoř I. Vel. (590—604) vysílal soustavně hlasatele víry Kristovy do zemí germanských. Tak vyšel ze Říma benediktinský opat *Augustín* (597) se 40 bratry řeholními mezi *Anglosasy*. Augustín sám stal se biskupem Canterburským a mimo to zařil-

zeno jest zde 11 jiných biskupství; ba krajina zdejší jest za nedlouho tak důkladně na víru křesťanskou obrácena, že z ní samé vycházeli misionáři k sousedním národům germanským. Tak sv. Kolumban († 615) a žák jeho sv. Havel (Gallus) obraceli Alemanny okolo jezera bodamského; sv. Kilian (v VII. stol.) Durinky. Mimo tyto apoštolovali této doby u Germanů: sv. Emeran z Poitiersu u Bavorů († 652) a Korbinian († 730). Největších však zásluh o rozšíření náboženství katolického mezi Němci získal si bez odporu učený Anglosas *Vinfried* od papeže Řehoře II. *Bonifacius* přezvaný (680—755). Cestuje po Německu z krajiny do krajiny všudy hlásal učení spásy s prospěchem znamenitým, zakládaje všudy kostely, kláštery a školy. R. 748 učiněn jest *arcibiskupem* a za sídlo vykázána mu *Mohuč*, kteráž se tím samým stala metropolí celého Německa; podobně založil on sám mnohá biskupství, kteráž vesměs Mohuči podřízena byla. Znamenité důležitosti nabyl i klášter *Fuldenský*, r. 742 jím založený, kterýž se stal proslulým semenišťem kněží německých.

Ve Švýcarsku založil sv. Havel tolikéž znamenitý klášter po něm (St. Gallen) zvaný, kterýž byl ohniskem vzdělanosti v končinách těchto.

Bonifac † 755 smrtí mučednickou hlásaje Frísům Krista.

Zřízení církevní. K udržení jednoty v církvi katol. přispěl velice a nejprředněji *primát biskupů římských*, neboli *papežů*. Bylť Řím sám sebou nejslavnějším městem na západě. V něm vyučovali obě knížata apoštolská sv. Petr a Pavel víře křesťanské, zpečetivše zde víru tuto smrtí svou mučednickou. Zde byla hned od prvopočátku nejčetnější obec křesťanská, jejíž ředitelé (biskupové) si dopisovali s celým křesťanským světem, vedouce sami — aspoň v dobách prvních — život neúhonný, právě apoštolský, čímž arci nejen sobě, ale i této stolici biskupské vůbec po celém křesťanstvě vážnost získali.

Po založení Carhradu nabyli zdejší patriarchové skrze císařský dvůr zde sídlící veliké slovitnosti; předce však i oni pohlíželi k Římu — aspoň prvotně — jakožto ku své metropoli. Když pak povstávaly mezi praelaty východořímskými hádky náboženské, aneb vůbec spory jakékoli, dovolávaly se sporné strany nezřídka biskupů římských za rozsudí, poněvadž tito stojíce po dále sporů těchto, byli tím nestrannější. A kdežto patriarchové byzantští nejednou měnivali smýšlení své — a byť třeba i mimovolně — dle smýšlení na císařském dvoře panujícího, zachovali biskupové římské v té příčině jakousi samostatnost, ano byli dvora císařského

vzdálení. Konečně přijde k tomu ještě i ta okolnost, že se stali papežové obyvatelstvu romanskému, když bylo vši pomoci byzantské zbaveno, spravedlivými rádci a pravými dobrodinci; od začátku pak stol. VI. rozšiřovala se vážnost jejich mezi národy germanskými, čímž arci znamenitě sesílána jest.

Vedle papežů římských požívali velké vážnosti ovšem i jiné stolice biskupské, kteréž byly dějinami křesťanství prosluly, jako v Jerusalemě, Antiochii a Alexandrii. Z těchto a podobných měst měli arcibiskupští *metropolitové* dozor nad jednotlivými *biskupstvími* k arcidiocesi jejich přivtělenými. Biskupové bývali voleni od biskupů sousedních okrsků společně s kněžstvem téže diecese a obyvatelstvem města uprázdněného biskupství. Panovníci volbu potvrzovali. Duchovní však požívali hned od počátku i ve správě občanské veliké důležitosti, hlavně ovšem pro obyčejné u nich vyšší vzdělání. Hodnostáři duchovní bývali předními úředníky města; ale za to měli nezřídka i laikové (osoby světské) volný přístup k poradám duchovním (synodám). Když byla později obec Kristova velice vzrostla, cítěna jest i potřeba jakéhosi zákonodárství, a tu snesl poprvé Diviš Malý (Dionysius Exiguus), římský mnich (ok. 530) u velikou sbírku jak veškerá apoštolská učení víry a předpisy mravů církevních („kanon“ = pravidko), tak i snesení synodální a dekrety či nálezy papežské, což nazýváme až po dnes *právem církevním* neb *kanonickým*.

Reholnictví. Za dob pronásledování křesťanův utíkali se mnozí do pustín egyptských, vedouce tu život samotářský („*monachus*“ a z toho naše „*mnich*“), mezi nimiž znám jest sv. *Antonín*; vyučenec jeho byl *Pachomius*, kterýž četné poustevníky zdejší spojil ke *společnému živobytí* (coenobium), dáda každému takovému společenstvu představeného („*abbas*“ = otec, odkudž *opat!*) Obyčejné zaměstknání jejich bylo rolnictví, řemesla a modlitby; a poněvadž vedli život neúhonný, našli za tehdejší mravní zpustlosti u svědomitějších lidí brzy příznivců a přívrženců, tak že se tento způsob života dostal i na západ. První pravidelný řád zřídil sv. *Benedikt z Nursie* (480—543), založiv r. 529 na *Monte Cassino* v Beneventsku klášter (claustrum = místo uzavřené), v němž usazení mniši musili se řídit *pravidlem* (regula, odtud *řehole*), jež on ustanovil. Museli zajisté složit každý sliby tři: neustálou chudobu osobní; neustálou čistotu panickou a bezvýminečnou poslušnost svému představenému. Zaměstknáním jejich byla: orba, řemesla, pěstování věd, vychování mládeže a modlitby. Kláštery nabyly tedy u pro-

střed surového středověku veliké důležitosti, získavše si nehynoucích zásluh o vzdělání vůbec, a o vzdělání vědecké zvláště.

C. Slované.

(Usídlení a nejstarší zřízení.)

134. Původní sídla a jména Slovanův.

Celé ony ohromné nížiny staré Sarmatie, od sev. svahu Tater až k jezeru Ilmenskému (nedaleko zál. čuchonského), jakož i od Visly na záp. až k Volze na východě zaujímali od nepaměti lidské *Slované*. Kdy sem přišli — dokázati nemožno; právě jako se nemůže určití příští Germanů aneb dokonce Keltů v koněiny europské.

Nelze pochybovati, že „*Skythové, oráči a dělníci*“, kteréž Herodot (ok. 460 př. Kr.) od čudských Skythů (kočovných a královských) v historii své rozeznává, byli Slované; jenže od divokých Skythův ujařmení, pokoje a mírumilovní rolníci, kteří vojevným pánům svým špiži dodávati musili. Podobně není pochyby, že národové sev. a záp. od Skythův bydlící, o nichž Herodot výslovně dí, že byli původu *neskythického*, byli Slované.

Slované, nyní tak řečení, neměli za starých dob žádného jména společného; u starých spisovatelů řeckých a římských nalezáme je pod jmény 1) *Vinidův* či *Vendův* také *Venetův* 2) *Antův* a 3) *Slovanův*; oni pak nazývali sami sebe nejvíce *Srbové*.

Veneti bydlili severně od Tater v Pověslí a Podněpří; severně od nich vlastní *Slované*, okolo jezera Ilmenského a *Antové* sev. od Pontu euxinu mezi Dněstrem a Donem.

Co by jméno „*Vendův*“ znamenalo, neví se; užívali a užívají ho částečně až dosud cizinci o Slovanech; jasnější poněkud jest jméno „*Antův*“, kteréž zdá se, že znamená „*velikána, obra*“, s kterýmiž významy skutečně také mnozí národové Anty stotožňovali. Že by jméno „*Slovan*“ pocházelo od „*sláva* aneb slovo“, jest méně k pravdě podobno; spíše od „*sallava*“ t. j. ostrov, jakoby obyvatelé ostrovů v močálech, kteréž se v původních sídlech Slovanů tak řečených skutečně nalezaly. Slovo „*Srbové*“, jímž se Slované mezi sebou nazývali, znamená „*rodáky*“.

Tato více povšechná jména nebyla však nijak na závadu, aby si přčetní národkové slovanští sami přerozličných jmen nepřikládali, nazývajíce se tu vedle povahy krajin (Polané, Lučané, Lužané, Podlesáci a p.), tu zase dle řek (Bužané, Saboci) neb hor (Karpiani); aneb dle jiných okolností tytých těžko rozluštitelných.

Jakkoli byli Slované velmi početní a lidnaté vlasti jejich, předce nedostalo se nám o nich z věku starého žádných zpráv na celo spolehlivých. Příčiny zvláštního úkazu tohoto jsou hlavně

dvě: předně Slované vedouce život rolnický, tichý, sousedů svých nijak nepřátelsky nenapadávali, kdežto historie nejvíce smáčívá péro své v krvi národů bojovných; a za druhé: jsouce obzvláštní přátelé úplné volnosti, žili rozděleni v nesčíslné obce, nikde žádného velkého státu netvořice. Teprv po pádu říše hunské počínají vystupovati na dějišti světovém s určitostí historickou, tlačíce se k západu i jihu do krajin, které téže doby opouštěli národové germanští, tíhnoucí vesměs k jz. do končin říše římské.

135. Slované usazují se v nynějších sídlech svých.

Tlačení snad návalem národů uralských, Bulharů, Avarů a Kozarů, aneb nucení přelidněním dávných vlastí svých, přitáhli na počátku VI. stol. veliké davy slovanské k moři černému, kdež osadili na dolním Dunaji někdejší Dacii, činíce přes dotčenou řeku neustálé vpády do říše byzantské; najmě pak bylo císaři Justinianu proti nim rok co rok válčiti, tak že s nimi r. 546 uzavřel smlouvu, vykazuje jim na sever. břehu dunajském sídla, když mu budou pomahati proti uralským Bulharům, kteří tolikéž říši řeckou znepokojovali. Od té doby stávali ve službách císařských, bojujíce až i proti Peršanům, nepřítelům Justinianovým. Jsouce pak silní, udatní a ve zbroji cvičení získali si okolo 550 veliké slávy, tak že jim národové germanští jména „obrů“ (anta) přikládali.

1. Slované později „ruští“ zvaní. Když však Antové, dorozuměvše se s Bulhary, jali se ve spolku s nimi (550) do říše řecké vpády činiti (§. 129.), Justinian nemoha jim odolati, vyzval na ně Avary, kteří přišedše skutečně si podrobili Slovany sever. u moře černého, ač není známo jak vysoko; a však v Dacii nestalo se Slovanům nic. Ví se kterak surovci tito se Slovany velmi zle nakládali, zapřahajíce ženy duljebské (mezi Buhem a Štyrem v nynější Volyni) do vozů. Vláda divochů těchto nad Slovany řečenými netrvala dlouho, tak že opět nabyli svobody své hledíce si orby, řemesel a obchodu. Po některém čase (po 650) upadli však v porobu *Kozarům*, z níž vysvobodili je teprv (862) Varjaho-Rusové (viz díl II.).

2. Polané. Sousedy Slovanův, později ruskými zvaných, byli na západě *Polané* také *Lechové* přizváni, jenž bydlili v rovinách od v. na z.: od řeky Bobru (přítok Narvi), Narvi (přít. Buhu), Buhu a Visloku (obě přít. Visly) až k Odře a přítoku jejímu *Bobře slezské*; od j. pak k s.: od Tater a pohoří českomoravského až k moři baltickému.

Jméno od rovin = *poll*; odkudž bezpochyby pochází i slovo „Lechové“. Srovnej za tou příčinou v rolnictví dosud užívaný název „lícha“ neb „lécha.“

Slované zdejší rozpadali na více haluzí, jako: na vlastní Polany, Mazovany či Mazury (význam jmén neznámý), Vislany, Pomorany, Slezany (od ř. Slězy) a t. d., i bydlili zde již v dobách předhistorických.

Začátky dějin polských jsou báječné. Okolo ratolesti Polanů, v užším smyslu slova, řadí se pozvolna ostatní haluze národa tohoto, jímž všem vládli (v VI. stol.?) *Lechové*, potomci prý Lechovi, bratra Čechova, okolo měst Hnězdna a Poznaň. Poslední z Lechů těchto byl *Popel*, po němž nastoupil Semovítem rod *Piastův* (ok. 860.).

3. Polabané. Názvem tímto rozumějí se Slované nejbližší příbuzní Polákům, kteří bydlili od z. k v.: od Odry a slez. Bobry až k dolnímu Labi, a od českého Rudohoří až k moři baltickému. Hlavní pak části Slovanů zdejších byly: a) *Srbové* na sev. Čech v nyněj. Lužici a Sasku; b) *Lutici* či *Veleti* sev. od předešlých mezi Odrou a Labem až k Baltu a c) *Bodrci* západně od Luticů v Meklenburku a Holštýnsku. Hromadná tato jména nebránila však, aby se četné menší větve nenazývaly jmény přerozličnými.

Názvy „Lutici“ a „Bodrci“ stejný mají význam *hodří*, obratní, rázni („*lití*“).

Seděvše ok. naroz. Kristova ještě mezi ústím Visly a Němenu počali se během III. a IV. stol. posunovati k záp., za jedno poněvadž byly dosavadní vlasti jejich přelidněny, za druhé poněvadž touto právě dobou zastoupili jim na vých. cestu národové uralsko-čudští, kteříž se tímž časem do krajin evropských tlačiti počali a za třetí poněvadž se v II. a III. věku vystěhovali národové germanští, jako Gothové, Vandali, Burgundioni a j. k jihu, tak že krajiny mezi Odrou a Labem jen slabě byly olidněny. Přemahající tedy vendičtí Slované mečem tyto poslední zbytky obyvatelstva germanského, šířili se již od počátku V. stol. přes Odru do krajin výše uvedených. Od té doby žili zde obírajíce se rolnictvím, řemesly a obchodem, tak že se v načítě dobrém stavu nalezali, stávající se tím samým touhou hrabivých sousedů franckých. Když byl r. 630 český Samo porazil u Vogatisburku Dagoberta, kr. franckého (§. 131.), přidali se k onomu sousední Srbové pod knížetem *Dervanem*, čímž jest moc slovanská v končinách těchto tak sesláena, že jí vých. kraje francké, najmě Durynsko, velice trpělo. Po smrti Samově rozpadla velříše česká opět v prvotní díly své, kteréž požívaly zase úplné své dřevní neodvislosti. Ještě jednou

dovídáme se o Srbech, když totiž jali se r. 748 pomahati Grifovi, bratru Pipína Krátkého, kterýž zdvíhl odboj proti bratru svému, nechtěje se spokojiti otcovským podílem, nesprávně prý mu vyměřeným. Bojoval s ním tehdy 100.000 Slovanů — důkaz, jak početné bylo slovanské obyvatelstvo v těch krajinách! — jichž pomocí zvítězil. Ale již za nedlouho nastávala jim veliká pohroma od mocného krále franckého Karla Vel. (viz díl II.).

4. Čechové, Moravané a Slováci*) sídlili původně v zataitranském Bělochorvátsku (nejspíše na horní Visle), odkudž přistěhovali se mezi r. 451—495 do nynějších vlastí svých, rozsadivše se tedy po bývalé Markomanii či Bojohemu (Čechové), východně od nich po bývalých zde Kvadech, Herulech a Rugiích v okolí moravském Moravané a ještě dále na východ jižně pod horami karpatskými až k Dunaji u Vacova, později pak i za něj až k jez. blatnému — Slováci; dalšímu jich šíření v končinách těchto zastoupili cestu napřed bojovní Longobardi, kteří tím časem v Pannonii bytovali, a po odchodu jejich (568) do Itálie divocí Avarové, kteří se sem r. 563 přihnuli, podmanivše si všecky Slovany tyto, až je Samo r. 623 osvobodil, založiv tu smrtou říši. R. 630 obrátil samostatnost českou i proti Dagobertu franckému. Smrtí Samovou (662) zahalují se krajiny tyto v temno neproproniknutelné, vystupující z něho teprv zase za Karla Vel.

5. Slované korutanští. Jménem tím rozumějí se Slované usídli kdysi v obojím Rakousku, Štyrsku, Korutanech a Krajině, a jež nazývání jsou od Němců ode dávna až po dnes — jak dalece se udrželi — *Vindové*. Seděvše původně v Bělochorvátsku okolo ř. Sanu, sousedili zde s Charváty i Srby; odkudž pak ubíhajíce snad nátlaku avarského pořád dále přes Dunaj se ubírali až přišli do končin výše uvedených, zanechávající za sebou Pannonii divochům avarským; a to nepochybně stalo se ok. 592. Bráníce se od nynějška s jedné strany Avarům a s druhé Frankům, stáli pod vrchní vládou hned těch, hned oněch, až konečně dostali se stále pod vládu franckou.

6. Chorváti a Srbové bydlili původně na severu Karpat, odkudž i jméno národa tohoto, v Bělochorvátsku a Bělosrbsku, což byly krajiny ve vých. Haliči na záp. až ku Krakovu ještě dále až do Slezska a Lužice. Chorváti a Srbové, usadivši se později na Dunaji, pocházejí z vých. Haliče a z vládimírského Povislí.

Když se byli Avari r. 563 na Dunaji usadili, zabíhali za nedlouho k jihu do říše byzantské, tak že konečně císař Heraklius nevěda si jiné pomoci povolal r. 634 za Zákarpatí Chorváty, aby přišedše, dobyli si na Avarech krajin do nedávna Byzantii náleževších, aby však potom uznali vrchní vládu jeho. Což když Chorváté vše učinili, založili dvojce panství: *pannonsko-chorvátské* mezi Dravou, Savou a Dunajem, *dalmato-chorvátské* mezi Kupou, Cetinou a Vrbasem.

*) Podle studijního plánu pro vyšší školy reálné vys. c. k. ministerstvem schváleného, jest hist. rakouská ve tř. VI. po celý rok vedle rak. statistiky předmětem zvláštním a pročez my, vypravující dějiny všeobecně vytkneme tuto dáje zemi rak. vždy jen krátce, co by souvislost netrpěla.

Za Chorvaty přišli sem s povolením téhož Heraklia bratři jejich Srbové, kteří se usadili v sousedství předešlých v podkrají Vrbasu, Bosny, Dríny a Moravy (srb.); hranicí jejich na jihu byly: Neretva a Morača, tak že sídlili na vých. a jihu od Chorvatův. Obojí přijali ještě za živobytí Herakliova (640) křest od kněží, kteréž si tentýž císař k tomu účeli ze Říma vyprosil. Po smrti jeho vytáhli se Srbové z područí byzantského, zároveň však historie o nich umlká na mnohá leta.

7. Bulhaři. Vlastní a prvotní národ jména tohoto byl původu uralsko-čudského, sbratřený ne se Slovy, leč s Avary, Kozary, Maďary a j. Nejstarší známá bydlička jejich byla mezi Donem a Volhou, odkudž činili již v V. stol. nájezdy do říše řecké. Byvše r. 558 od Avarů podmaněni, osvobodili se ode jha tohoto mezi 634—641, a přešedše hnedle na to Dněstr a Dněpr usadili se mezi Sedmihrady a Dunajem, odkudž činili časté vpády do Moesie, kdež tou dobou sídlili *Slované*, o nichž však trudno je říci, jak a kdy se sem přistěhovali a usadili. Nejvíce jest pravdě podobno, že se tu usazovali již od konce V. věku, tiše, bez hluku válečného, dokonce snad s volí a vědomím císařů byzantských, poněvadž krajiny poloostrova balkanského byly četnými pleny rozličných barbarů silně zpuštěny, tak že to bylo skutečnou potřebou, aby pilní rolníci slovanští vzdělali zase půdu tuto. R. 678 podmanili si konečně divocí Bulhaři sedmero pokolení slovanských mezi Dunajem a mořem černým bydlících, tak že panovali nyní od Balkánu až ku stoku Sávy s Dunajem, ano i sever. od Dunaje nad Valašskem (nynějším); v prodleném pak čase rozmohla se vláda jejich jihovýchodními Uhrami až k Tatrám.

Nečetní sice, ale udatní a ve zbrani vycvičení plukové bulharští drželi nad tichými Slovy vládu; a však jsouce sami nevzdělaní, brzy zalibovali si v pohodlném živobytí poddaných svých, tak že s nimi za nedlouho splynuli v *národ jeden*, přijavše i jejich řeč i mrav slovanský; na proti tomu podrželi Slované jméno vítězův, jsmž se až podnes zovou. Ze sídel těchto vedlí Bulhaři neustálé boje s císaři řeckými, svírajíce je nejednou i v Carhradě samém.

136. O vzdělanosti a zřízení starých Slovanův.

1. Náboženství. Původní náboženství starých Slovanů nařizovalo, jsouc příbuzno náboženství indickému, uctívání *jedíného* nejvyššího *boha*, stvořitele nebes i země a teprv později povstalo

zosobňováním a uctíváním rozličných sil přírodních mnohobožství. Nejvyšším bohem Slovanů byl *Perun*, stvořitel světa, působece blešku i světla. Prostředníky mezi ním a lidmi byli bůžkové nižší, *dasí* zvaní, kteří byli povahy člověku příznivé i nepříznivé; tito nazíváni jsou *běši*. Bohům přinášeny jsou *oběti* a to jak z plodin zemských, tak i ze zvířectva. Lidé nejsou bohům obětováni. K bohům vykonávaly se také modlitby. Bohoslužba provozována obyčejně v posvátných hájích, neb na vrších; později teprv, když nastal obyčej bohy sochami zobrazovati, stávalo se to též ve chrámech nejvíce dřevěných. Kněží opatrovali chrám i modlu, obětující jí a skoumajíce vůli božskou vrháním *hřebí* (losu). Věřeno jest i v trvání duše po smrti, jakož i v následující odplatu za dobré i zlé činy.

Některé osobnosti božské jsou od Slovanů — jak se zdá — teprv přijaty, když se seznámili s rozličnými sousedy svými. Sem patří na př. *Lada* (Afrodita), *Živa* (Demeter), *Svantovít* (Ares) a j.

2. **Zřízení státní.** Slované nečinili za prastarých dob žádného většího státu jednotného, žijíce v nesčíslném množství obcí, *úplně svobodných*, kteréž se jen někdy (v čas hrozícího nebezpečí válečného) na některý čas mezi sebou spolčovaly. Neznajíce rozdílů stavů, neměli žádného dědičného panovníka. Veškeré zřízení spočívalo *na rodínách a župách*. Zůstávajíc tatáž rodina vždy pohromadě, volila si ze sebe *starostu*, kterýž jsa náčelníkem jejím, staral se o vše, a ukládal každému údu zaměstknání dle zdání svého. Starostové starali se o pořádek u vnitř rodů svých a zastupovali je na valných hromadách celého národa, kdež voleni jsou od nich starší vévodové a kněží, kteří později nazýváni jsou *lechy*, *pány*, *vladyky*, *župany*, *bojary*, *knížaty* atd. Čím větší byly rody, které starostové zastupovali, a čím více oni sami vynikali moudrostí, tím větší vážnosti požívali, nikoliv však větších jakýchsi práv.

Poroby a nevolnictví jak bylo zvykem na západě a u Řeků, staří Slované prvotně neznali, naučivše se mu teprv později od sousedů svých; při všem tom jest pak i to charakteristické, že Slované, ať si byl v moci cizí, jakmile vstoupil na půdu slovanskou, přestával býti nevolníkem. Ba Slované nedrželi ani cizích nevolníků u věčné porobě, nýbrž jen do vyměřeného času; načež se pak mohli vyplatiti a ku svým navrátiti aneb zůstatí v zemi jako svobodní.

Veškerá půda byla majetností *celého národa*, rozdělena jsouc na *občiny* a *dědiny*; toto byly role, zahrady, louky, kteréž byly mezi údy jedné rodiny dědičné a dílné (srovnej germanský *allod*!); občiny pak byly pozemnosti a místa, jichž mohl každý svobodně užívatí, tak: lesy, pastviny, jezera a řeky.

Právo dědičné nařizovalo Slovanům, aby se údové rodiny buď *stejným* dílem podělili, aneb aby *všickni v jedno* vládli, zvolivše si ovšem ze sebe starostu.

Soudy vykonávaly se veřejně a ovšem i ústně; přisedícími byli *kmeti*. Zákony ustanovovány jsou ve valných hromadách národních; dříve však než nějaké ustanovení přijato jest za zákon, ptávali se vždy kněží bohů o vůli jejich, a tak říkalo se, že pocházejí „zákony od bohů.“

3. *Vzdělanost* ve smyslu řeckém a římském Slované arci neměli; ale přes to nepostrádali předce oné čistolidské vzdělanosti, kteréž národové sami ze sebe dosíci mohou. Majíce ve mnohých řemeslech zběhlost, obzvláště v těch, která stála v jakémkoli spojení s rolnictvím, vedli s výrobky svými i cizími obchod. Jsouce od přírody zpěvní, libovali si ve skládání národních písní, jež podědujíce od pokolení na pokolení, zpívali v průvodu nástrojů hudebních.

4. *Válek* Slované nevedli, leda *obranné*; aniž pak pronásledovali přemoženého nepřítele než jen na hranice vlasti své, výbojů nehledající; ovšem ale statek, rodinu a svobodu vlasti své udatně bráníce. Na čas války volíval se *vévoda*; avšak zhusta přicházivali Slované pozdě, když již byl nepřítel vlast jejich částečně poplenil, dobytek a lidi odehnav. Příčina zpozdění takového ležela hlavně v tom, že nebylo u Slovanů žádné vlády ústředné, kteráž by byla mohla v čas nebezpečí rychle jednat. Byloť vůbec Slovanům na velikou škodu, že láska jejich k úplnému svobodství nedopouštěla jim, aby se více soustřeďovali a jsouce tedy na nešíslné množství plemen i rodů rozdrobení, kteréž jednotlivě nepříteli odolati nemohly, upadávali v porobu ciziny dříve než se o obecné obraně srozuměli. K tomu přijde, že tytýž sami mezi sebou v rozmíškách a roztržitostech žijíce porobu nad sebou, ano i svou vlastní záhubu a vykořenění cizincům usnadňovali.

D. Arabové.

137. Mahomed a náboženství jeho.

Politická podoba Asie — najmě přední — ustanovována jest brzy po začátku středověku, jakož i po celé trvání jeho, skrze vyznavače víry Mahomedovy, kteráž vzala počátek svůj na poloostrově arabském.

Arabie, jsouc se tří stran vodou oblita, má na severní své

straně poušť, již jest od ostatní Asie jaksi oddělena. Obyvatelstvo arabské (araba = poušť) odvozujíc původ svůj od *Ismaele*, syna Abrahamova, živilo se kočovnictvím a obchodem. Starší náboženství jejich bylo pocta hvězd (*sabejství*), jmenovitě sedmi planet, jakož to bývá u kočovníků obyčejem. O ústrojně zřízení státní nedbali při svém způsobu života ničeho; jinak byli pohostinní a považovali ženu za tvora muži rovného — úkaz u Asiátův velmi řídký! —

Ismael založil prý v městě *Mekce* v krajině Hedžas *Kábu* t. j. místo modlení, což jest čtverhranná modlitebnice, na jejíž jedné straně zazděn jest posvátný černý kámen stejnojmenný, kterýž byl vedlé pověsti — archanjelem Gabrielem Abrahamovi z ráje přinesen. Ode dávna vzdávali Arabové kameni tomuto zvláštní úctu.

Ochranu a dohlídku nad Kábou měl rod *Korejšův*, kterýž za tou příčinou zvláštní požíval vážnosti. Z rodu tohoto pocházel *Muhamed*, v češtině obyčejně Mahomed zvaný, což znamená tolik co „Oslavený,“ kterýž je zakladatelem nového náboženství po něm zvaného.

Narozen v Mekce 571 z rodičů nezámožných, ztratil Mahomed již v útlém věku otce i matku; načež staral se o vychování jeho strýc Abu Thaleb, obchodník, s nímž přicházel Mahomed častěji do Damašku. Do 25. roku věku svého byl pastevcem; pak obstarával po 15 let obchod bohaté vdově *Chadiži*, kteráž ho konečně pojala za manžela. Cestuje mnohonásobně v příčině obchodu seznal na cestách svých jak náboženství křesťanské, tak i židovské, ovšem žádné důkladně. Stalo se, že byl Mahomed při opravování Káby náhodou ze všech Korejšůvčů vyvolen, aby opět zasadil do zdi kámen posvátný, od které doby domníval se k čemus vyššímu ustanovenou býti. Odešel po té na samotu, žil za některý čas v jeskyni, připravuje se na založení nového náboženství — *jednobožství*. I tvrdil, kterak prý se mu zde zjevoval anjel Gabriel, jenž mu oznamoval základy nového učení. Vystoupiv Mahomed v Mekce s učení svým veřejně, nenalezl přívrženců; ba když jal se vykládati, jak nesmyslná a hříšná jest pocta hvězd, byl i pronásledován a to nejvíce od vlastních svých příbuzných (Korejšůvčů), poněvadž se obávali, aby zrušením sabejství nezanikla také i pocta Káby, čímž by arci přišli o příjmy vydatné, jakož i o velikou část vážnosti své. Dověděv se, že ho chtějí tajně se světa sprovoditi, uprchl v noci z 15—16. července r. 622 (*hedžra!*) do města Jathrebu, od které doby jméno jeho proměněno na „*Medina*“ (= medinet el nabi t. j. město prorokovo). Jathrebané byli již dříve přijali učení Mahomedovo, byť i ne všickni, tož aspoň četnější než Mekkané; poněvadž pak mimo to žili s těmito tou právě dobou v nepřátelství, tedy se k nim Mahomed uchýlil.

Odtud šířilo se nové učení jeho, kteréž rozšiřováno jest hlavně ostřím meče. Již r. 630 dobytá jest Mekka násilně pomocí Medňanů a za nedlouho museli Mahomeda uznati také i všickni kme-

nové arabští. Po té vyslal posly do zemí sousedních Egypta, Habše, Persie a i do Byzantu s vyzváním ku přijetí nového náboženství. Ku konci svého života podnikl již v čele 40.000 přívrženců svých pouť do Mekky; načež zemřel r. 632, zanechav jedinou dceru Fatimu.

Základní rysy mahomedanství. Náboženství toto jest směs křesťanství, židovství a sabejského pohanství. Mahomedáni sami nazývají učení své *islam* (úplná oddanost do vůle boží), sebe pak *moslím* (oddaný Bohu). Prvním článkem víry této jest: „Není boha (allah) kromě Boha; a Mahomed jest jeho první prorok.“ Kristus a Mojžíš jsou také proroci, ale menší tohoto. Boje se, aby ohniví rodáci jeho, vyobrazující si boha, neupadli snad zase v novou modloslužebnost, zakázal přísně obrazy druhu jakéhokoli. Věře v trvání duše po smrti, učil o nevýslovných radostech rajských, kterýchž užije duše spravedlivého a těch kteří za rozšiřování islamu v boji padnou. Chtěje ze stoupců svých učiniti fanatické bojovníky za víru svou, učil *fatum* (= nezvratný osud), jemuž prý každý podroben jest. Dále nařídil jisté posty, almužny, pětkrát za den modlení, svěcení pátku, zavazuje zároveň každého moslíma, aby nejméně jednou za živobytí do Mekky putoval. Mnohoženství, jakožto věc v orientě vůbec obyčejná, dovoleno jest i Mahomedem. Vína požívati a podobně i hazardní hry vyznavačům svým zakázal.

Učení jeho sneseno jest v jediné knize — *koranu* (čtení) neboli *alkoranu*, kterýž rozpadá na 114 *sur* čili kapitol.

Za nedlouho po smrti „prorokové“ rozštěpili se moslímové na části dvě: *sunity* a *šijity*; tito neuznávali ničeho dále krom učení v koranu, kdežto onino uznávali také ještě ústní podání (*suna*).

138. Kallfové z rodu Korejšova (632—661).

Poněvadž Mahomed žádných potomků mužských nezanechal, neustanoviv nijak ani o následnictví svém, stal se po něm *kalífem* (= nástupcem) *Abu Bekr* (632—634) tchán jeho, jemuž byl dal Mahomed nařízení, aby věřícím místo něho modlitby předříkával. Již tento vedl Araby k šťastným výbojům dobytím na Byzantských částech Syrie (s Damaškem) a na Peršanech získány jsou tolikéž části země. Abu Bekr jest i hlavním sestavovatelem koranu.

Omar (634—644), druhý tchán prorokův, ustanoven jest za kalifa od předchůdce svého. Jsa muž sám na sebe přísný, jednoduchý,

jako pravý nomada, byl velmi dobročinný a k jinověrcům vlídný, kteréž vlastnosti mu získaly nescísně mnoho přívrženců. Za něho rozšířeno jest panství arabské znamenitě; tak dobytá jest *Syrie* dokona, načež vzdal se i *Jerusalem*; na místě chrámu někdy Šalamounova vystavěna jest mešita. Podobným štěstím dobytý jsou na Peršanech dvě rozhodné bitvy blíž *Kadesie* 636 na pravém břehu eufratském a u *Nehavendu* 642 v okolí hamadanském; v této padl i poslední král perský *Jezdežerd*. Persie stala se provincií arabskou; náboženství Zoroastrovo v končinách těchto vyhlazeno.

Neméně šťastně pokračováno v *Africe*: dobyt Egypt, Barka a Tripolis. V Egyptě vypálena jest Memfis; Alexandrie pak silně poškozena (Pověst o zničení bibliotheky zdejší skrze Omara); za to vystavěno jest noudaleko staré Memfidy nové město arabské *Kahira* čili Kairo. Po úkladné smrti Omarově vyvolili si Arabové *Othmana* (644—661), někdejšího písaře prorokova, kterýž byl zároveň také jeho zetěm.

Za *Othmana* pokračováno jest sice v dobývání zemí jak v Asii tak i v *Africe*, ale zároveň počala klesati vnitřní síla říše arabské. Následkem hojné kořisti, kteréž Arabové v posledních vítězných válkách svých dobyli, počala dosavadní jednoduše mravní ustupovati nádheře a přepychu a tím samým vloudila se mezi otužilé dosud Mahomedány rozmařilost se všemi následky svými.

Othman nadřžoval velice svým příbuzným, rozdával jim statky a nejnynosnější úřady, což Arabové v té míře rozhněvalo, že spiknůvše se zavraždili ho úkladně v *Medině* 656; načež zvolen jest za kalifa od spiklenců *Ali* (656—661), manžel *Fatimin*, dcery *Mahomedovy*, kterýž ale nedošel uznání všeobecného, zvláště poněvadž byli někteří omejořství protivníci jeho dosud náměstníky v jednotlivých provinciích. Když pak se *Ali* snažil aby je odstranil, zdvihl proti němu náměstník syrský *Muavija* vzbouřen; s ním spojil se i *Amru* z Egypta. Taktotrvaly krvavé rozbroje mezi Arabové samými, aniž by se k nějakému konci schylovaly. Konečně spikli se tři Arabové chtějce všecky tři soky najednou zavražditi a tak zbytečnému různění národa rázem konec učiniti. Než zavražděn jest pouze *Ali*, jehož syn *Hasan* sice od stranníků jeho provolan jest za kalifa, jsa však sláb, musel se již po několika měsících poděkovati a *Muaviju* uznati, kterýž také v skutku všeobecně za kalifa přijat jest.

139. Kalifové z rodu Omejova (661—750).

Nyní se stal kalifat v domě Omejovu, z něhož *Muavija* pocházel, dědičným. Sídle již co náměstník kalifův v *Damašku*, zůstal tam *Muavija* i na dále, čímž se stalo město toto sídelním. Za vlády dynastie této nabyla říše arabská největší rozlehlosti.

Především obrácen jest zřetel jejich ku slabé říši byzantské, již odňaty jsou po sobě: Rhodus, Cypry a díly Malé Asie; v Africe pak dobyty jsou i ty poslední zbytky (Karthago 697) državy řecké, mimo to vzaty jsou: Sicílie, Sardinie a Korsika. Ba Arabové odvážili se nyní již i na Byzanc samu, již po sedm let táborem obklopovali (668—675). Udatně bránili se sice Řekové, ale teprv „řecký oheň,“ Kallinikem vynalezený, přiměl krutého nepřítel k tažení zpátečnému. Vykoupivše si Byzantinci od Arabů mír za roční plat, byli na některý čas necháni na pokoji.

Když byli Arabové celého sever. pobřeží afrického až na samý západ dobyli, zírali toužebně přes úzký průliv gadetanský do Evropy, když jim v tom špaňhelští křesťané v občanské nesnášlivosti své sami ku přepravě na poloostrov iberský pomocnou ruku podali (§. 127.). Muzův podvelitel Tarik zmocnil se sedmidenní vítěznou bitvou u *Xeres de la Frontera* 711 poloostrova pyrenejského; náčez zde zařízeno náměstnictví arabské. Náměstník špaňhelský *Abd Errhaman* vtrhl již r. 732 s velikou silou válečnou do Francie, chtěje ji půlměsíc podmaniti, a pak okolo moře středního vždy dále k východu vítězný meč svůj nésti; ale ještě v čas zastoupil mu statečný majordomus *Karel Kladiivo* cestu, poraziv ho ve strašlivé bitvě mezi *Toursem* a *Poitiersem*, čímž postaveny jsou dobovosti arabské navždy meze v západní Evropě.

Tenkrát stála říše arabská v největší síle své na západu od moře atlantského*) na východ až na *Gauges*; na jihu byly jí hranicemi pouště africké a moře asijská, na severu pak *Pyreneje* a řeka *Jaxartes*.

Ale u vnitř říše arabské, kteráž tak úžasnou rychlostí byla vzrostla, že bylo v tak krátké době splnutí všech různorodých živlů věcí skoro nemožnou, bylo neustálé kvašení, zvláště když starý rozbroj šitů se sunuty neustále trval, nalezaje potravu v zášťi vypuzených *Fatimovců* (rod *Aliho* a prorokovy dcery *Fatimy*) proti *Omejovcům*. *Mervan II.* (744—750) byl poslední *Omejovec*, který měl v držení ničím nezkrácenou říši arabskou; ale proti němu vy-

*) Poloostrovy apenninský a balkanský nestrály touto dobou v moci arabské, vyjma jen malé prouhy země na jižním cípu onoho.

trhl již *Abul Abbas*, získav si četné přívržence v Parthii (Charasan) a Babylonii (Irak), s jejichž pomocí porazil Mervana II. r. 750 na tigridském přítoku *Zab*. Tento útek do Egypta zavražděn jest; a hnedle na to pobito jest úkladně při hostině 90 princů omejovských. Jediný *Abd Errahman* (I.) prchl do Španie, kdež zařídil zvláštní kalifat (755) se sídlem v *Kordově*. Majitelem hlavního dílu državy arabské stal se od nynějška rod *Abassovců*, kterýž přenesl hlavní sídlo své do *Bagdadu*.

Zřízení. Kalifové, stojíce původně v čele správy duchovní i světské, museli se o každém důležitém ustanovení nejprvé s národem svým smlouvat; což však pod Omejovci pozvolna zanikalo až to docela přestalo. S patriarchálním obcováním prvňch kalifů s národem zašla i jednoduchost a mírnost oněch; spokojil-li se otužilý Omar se stravou velmi jednoduchou, hrubým šatem a tvrdým lůžkem, libovali si již Omejovci, majíce velikou hojnost dobyté kořisti, v živobytí velmi rozmařilém; a ponechávajíce občanskou i vojenskou správu provincií v ruce náměstníků, byli takto sami vinni častými vzpourami a tudíž slabnutím říše. — Podle koranu mohli moslímové obcovati s křesťany i židy, nikoli však s pohany, kteréž tedy bez milosti hubili, nechtěli-li k islamu přestoupiti. Ale křesťany a židy trpěli, ponechávajíce jich při víře jejich, jenže musili pátý, ba někdy i třetí díl veškerého výnosu z pozemků podmanitelům svým odváděti a ještě mimo to daň z majetku a z hlavy platiti. Moslímové museli sice také z polí svých část výtěžku polního odváděti, ale jen desátou a krom toho byli veškerých osobních dávek prosti; pročež není se čemu diviti, že obecní lid zhusta přestupoval na mahomedanství, chtěje si v příčině poplatků uleviti.

Opravy a dodavky.

<i>Na straně</i>	<i>řádek</i>	<i>shora</i>	<i>stěh</i>	<i>na místě</i>
1.	2.	"	v nich	je
2.	32.	"	více	vícero
3.	11.	"	jedněmi a druhými olym- pickými hrami	jednou a druhou olym- piadou
3.	19.	"	při chronologii také	také při chronologii
6. a sled.	31.	"	Foenicie	Fenicie
6.	36.	"	Arbely a Gaugamely	Arbelou a Gaugamelou
7.	27.	"	V Asii	Asii
9.	13.	"	Písmo čínské čte se velmi těžce	Ku čtení je písmo čín- ské velmi těžké.
14. a sled.	1.	"	Cyrus	Kyros
15.	12.	"	pravé strany k levé	levé strany k pravé
16.	18.	"	založena	založeno
16. sled.	26.	"	macedonského	makedonského
17.	21.	"	jižně od nynějšího	jižně nynějšího
17.	31.	"	sloužily	posloužily
17.	37.	"	Somiramidu	Semiramis
18.	4.	"	Niniu	Niniáše
18.	22.	"	Sardanapalem	Sardanapolem
18.	33.	"	lydickým	lidickým
22.	22.	"	Vymřela-li dynastie aneb byl-li král svržen	On
23.	23.	"	přisedicích	předsedících
23.	38.	"	hieratické	hierotické
27.	7.	"	81, 83 a 87	80, 82 a 86
28.	4.	"	Himalaje	Himalajy
28.	20.	"	naproti tomu	za to
31.	18.	"	více	vícero
31.	22.	"	Karmania	Carmonia
31.	30.	"	Baktra	Baktry
32.	2.	"	Ekbatana	Ekbatanu
32.	12.	"	Kappadocie	Kappadokie
36.	11.	"	Histiea	Histiea
37.	10.	"	důležitým	důležité
37.	15.	"	37, 38	36, 37
37.	27.	"	37	36
38.	8.	"	§. 53	§. 52
38.	14.	"	Susách, Ekbatanech	Suse, Ekbatané
40.	27.	"	8 Hibernie	Hibernie
41.	33.	"	eithaeronských	kithaeoronských
42.	8.	"	1 Akarnanie	Akarnanie
42.	26.	"	Megalopoli	Megalopolis

<i>Na straně</i>	<i>řádek</i>	<i>shora</i>	<i>stůj</i>	<i>na místě</i>
42.	31.	"	Chalcidou	Chalcis
45.	3.	"	Peloponnesu	Peloponessu
46.	33.	"	Geinu	Gey
47. sled.	26.	"	Musami	Muzami
48.	22.	"	Zevův	Zeva
48.	34.	"	pojal za manželku	a pojal ji za manželku
49.	31.	"	Perifegeton	Perifelegeton
57.	26.	"	potomstvo	potomstvo
57.	29.	"	Atreus	Astreus
66.	10.	"	Poseidonové	Poseidona
74.	28.	"	kteří nemajíce přístupu	ano nemajíce ani přístupu
79.	8.	"	vzdělaly	vzdělali
88.	17.	"	brzy na to	ještě před tím
91.	30.	"	chtěli-li	chtěl-li
93.	33.	"	Přes to	Proto
93.	34.	"	je	ho
98.	36.	"	když	an
105.	8.	"	355	855
109.	22.	"	připravily	připravila
123.	2.	"	tutéž	tu samou
125.	29.	"	(§. 48)	(
135.	37.	"	Bithynie	Bythynie
136.	26.	"	Trojana	Trojana.
144.	33.	"	Janikulum	Zanikulum
157.	37.	"	Gabiané	Gabiné
157.	posled.	"	velitelé	veitelé
166.	25.	"	72	71
167.	22.	"	73	72
170.	28.	"	část Gallův —	část —
179.	posled.	"	rozhodováno tuto konečně	rozhodováno konečně
181.	28.	"	261	261
186.	23.	"	Saguntu	Sagunt
188.	posled.	"	poslání	doslání
189.	37.	"	výminek	ýmek
191.	20.	"	co by byl	co byl
209.	16.	"	Kappadocie	Kapadocie
218.	23.	"	Klodiova	Klodia a
219.	2.	"	bodamským	bodanským
222.	37.	"	Onaeus Pompejus	Pompejus
227.	8.	"	byl jal	jal
232.		"	na rodokmenové tabulce	stůjtez nahoře: C. Julius Caesar † 84 př. Kr. a C. Julius Caesar, diktator † 44 př. Kr.
236.	21.	"	T. Flavia	F. Flavia
240.	7.	"	připočísti	připočísti
241.	38.	"	založiv	založil
242.	23.	"	přeběhl	přeběhl
244.	16.	"	Křesťanství	Konstantin
246.	12.	"	476	376
247.	13.	"	indikce	indické
249.	25.	"	přibravši	přibravše
250.	10.	"	Aetiovi	Aetovi
252.	21.	"	Samos	Sanos
253.	35.	"	Hefaeustus	Hefestus
254.	31.	"	Naeuius	Nuaeuius
259.	26.	"	vedli	zavedli
280.	8.	"	dílo	díle

100000200744

<i>Na straně</i>	<i>řádek</i>	<i>shora</i>	<i>stáj</i>	<i>na místě</i>
260.	31.	"	po tom	potom
261.	3.	"	řeči výborné slohem atd.	výborné řeči, slohem atd.
262.	posled.	"	mimovolně	mimovolný
268.	24.	"	At: aulfem	Athoulfem
269.	6.	"	usadili	posadili
270.	20. a 28.	"	Bajosfi	Bajvafi
272.	29.	"	východu	k východu
277.	posled.	"	přesedše	přisedše
278.	9.	"	přemožen, a	přemožena
279.	8.	"	Fróntera	Tróntera
283.	32.	"	hrávali	hrávali
284.	19.	"	jichž se v církvi	jichž v církvi
287.	29.	"	sestřenc	šetřenc
288.	předposled.	"	považující se za	považující za
294.	12.	"	rolníci"	dělnici"
297.	16.	"	kteří se sem	kteří sem.